

Vikki Reynolds

*Az igazságosság
- a közösségi munka fenntarthatósága érdekében*

A fordítás alapjául szolgáló elektronikus kiadvány:

Vikki Reynolds: Doing Justice as a Path to Sustainability in Community Work. Manuscript.
[http://www.taosinstitute.net/Websites/taos/Images/PhDProgramsCompletedDissertations/
ReynoldsPhDDissertationFeb2210.pdf](http://www.taosinstitute.net/Websites/taos/Images/PhDProgramsCompletedDissertations/ReynoldsPhDDissertationFeb2210.pdf)

Fordította: Fehér Boróka

A fordítást az eredetivel egybevetette és szerkesztette: Bányai Emőke

Az elektronikus kiadvány a *TÁMOP 4.1.2-08/2/A/KMR* keretében jelent meg.

© Vikki Reynolds

Szerkesztés © Bányai Emőke

Hungarian translation © Fehér Boróka

Hungarian edition © ELTE TáTK, 2011

Budapest, 2011

NYILATKOZAT

Dr. Ph. Eijlander, a Tilburgi Egyetem (Universiteit van Tilburg) rektora igazolom, hogy Victoria Reynolds (született 1961. március 21-én Torontóban, Ontario államban, Kanadában) 2010. február 9-én 14.15-kor Az igazságosság szolgálatában – a közösségi munka fenntarthatósága érdekében című PhD-dolgozatát az egyetem Ruth First termében a doktori bizottság előtt megvédte.

Témavezetők:

Prof. Dr. Kenneth J. Gergen

Prof. Dr. John B. Rijsman

AZ IGAZSÁGOSSÁG SZOLGÁLATÁBAN – A KÖZÖSSÉGI MUNKA FENNTARTHATÓSÁGA ÉRDEKÉBEN. ÖSSZEFOGLALÁS

Hiszem, hogy a társadalmi igazságtalanság közegeiben végzett közösségi munka során lehetséges életben maradni és hasznosnak lenni. Valószínűbb, hogy képesek vagyunk megtartani önmagunkat ebben a nehéz és néha lelkiileg fájdalmas munkában, ha kitartunk etikai elveink mellett, felvállaljuk a szolidaritás lelkületét, és úgy tekintünk mindannyiunk tevékenységére, mint ami az *igazságosságot szolgálja*.

Írásomban azt mutatom be, hogy mely utak vezetnek el ehhez a meggyőződéshez a társadalmi igazságosság aktivizmusból kiindulva. Sokat tanultam ügyfeleimtől, különösen a kínzások és politikai erőszak túlélőitől, valamint Vancouver Eastside belvárosában a társadalmi igazságtalanság közepette és szélsőséges kirekesztésben élő emberektől. Olyan tanácsadóknak, közösségi szociális munkásoknak és gyakorlati szakembereknek vagyok a szupervízora, akik a társadalmi igazságtalanságnak ebben a közegeiben dolgoznak. Feladatom képessé tenni őket arra, hogy munkájukat hosszú távon is hasznosan tudják végezni.

Az első részben felvázolom azt, hogy milyen etikai meggyőződés vezet az *igazságosság szolgálatában*. Meggyőződésem hat *irányelven** alapul. Az *etika-központúság* segít abban, hogy közös etikai meggyőződésünket állítsuk középpontba, elutasítsuk a semlegességet és felvállaljuk az igazságosságot. A *szolidaritás vállalása* azt jelenti, hogy mindannyiunk munkájára úgy tekintünk, mint amivel együtt, közösen mozdítjuk elő az igazságosságot. A *hatalom megnevezése* alapján észrevesszük a hatalommal való visszaélést, és elhatárolódunk tőle. Idetartozik az, hogy tanúként állunk az elnyomás ellen küzdők mellé, felhívjuk a figyelmet egyesek kiváltságos helyzetére, és olyan gyakorlatokat hívunk életre, amelyben a szereplők elszámoltathatók. A *közös fenntarthatóság* elismeri, hogy ezt a munkát csak együtt tudjuk megvalósítani. Ellenállunk az individualizmusnak, és a közös szociális felelősséget hangsúlyozzuk az *igazságos* társadalom érdekében, anélkül hogy az igazságtalan társadalmi működések terhét az egyes szociális munkások nyakába varrnánk. A *nyelv kritikus használata* elismeri a nyelvben rejlő hatalmat, és elkötelezi magát annak felszabadító használatában. Örömmel fogadja a szavakon túli nyelveket is. A *biztonság megteremtése* révén olyan helyzetet teremtünk, amellyel munkánk biztonságossá válik, egymás szövetségeseiként tudunk fellépni, és fontossá válik számunkra az együttműködés.

* A *kék betűs* kiemelések végig a szerkesztőtől.

A második részben bemutatom a szolidaritás csoport gyakorlatát, amelyet részben az igazságtalan társadalmi közegre válaszul, részben saját, régre visszanyúló, az *igazságosság szolgálata* iránti elkötelezettségemnek köszönhetően alakítottam ki. A szolidaritás csoport a közös fenntarthatóságot célozza meg azért, hogy megerősíti és táplálja a szociális munkások igazságosság iránti etikai elkötelezettségét a mindennapi munka és az élet során. A társadalmi igazságosság lelkületét felidézve arra szólít fel minket, hogy vállaljunk egymással szolidaritást, érezzük meg a közösség erejét, és ne dolgozzunk elszigeteltségben és individualizmustól hajtva. A szolidaritás csoport középpontjában a közösség áll. A résztvevőket olyan csoportba hívom, ahol az egész csoport tudása építi a tagokat. Nem a szupervízor tudása a fontos. A beszélgetés olyan tapasztalatokon alapszik, amelyben az igazságosság kérdése, etikai dilemmák, meglepő sikerek vagy fájdalmas veszteségek állnak a középpontban. Ez egy másfajta megközelítés a szokásos „esetek”, vagy a szociális munkások egyéni problémáinak megbeszéléséhez képest. A szolidaritás csoportot az együttműködő és narratív segítő beszélgetés ihlette, és a visszajelző csoportok (reflektív teamek) innovatív története alakította.

Az aktivizmus és a közösségi munka összekötésével azt remélem elérni, hogy az *igazságosság szolgálata*ba állított etikai elköteleződésünk hozzájáruljon közös fenntarthatóságunkhoz. Ahogy ügyfeleink, mi sem szeretnénk ennek az összetett munkának egyszerűen csak túlélői lenni. Hasznosak akarunk lenni, és annak az etikai meggyőződésünknek megfelelően cselekedni, amely mellett elkötelezetten kitartunk – a végsőkig.

David Waltonnak

(1959–2005)

akinek az integritása, magabiztos kitartása és megélt etikai meggyőződése

sokakat tölt el inspirációval és alázattal.

Az ő szolidaritása kísért engem a felszabadítás különböző ösvényein

és ennek az írásnak az elkészítésekor.

Új-Zélandon, Ausztráliában, az indiai Dharamsalában, Chilében és Kanadában kínzások és politikai erőszak túlélőivel és a velük foglalkozó közösségi szociális munkásokkal dolgoztam.

Az afrikai Botswanában politikai menekültekkel éltem és dolgoztam.

Ezekre a jó emberekre gondoltam, miközben papírra vettem gondolataimat.

Tartalom

A keret	8
i. Bevezetés	8
ii. „még mindig itt vagyunk, csodálatosan életben maradtunk, minden nehézség ellenére”	9
iii. Az ügyfelek, a szociális munkások, a szupervízor és a szolidaritáson alapuló szupervízió	11
Az eastside-i belváros lakói	14
Tanúságtétel	24
I. rész	
Etikai állásfoglalás az igazság szolgálatában: az irányelvek.....	27
1. Bevezetés	28
2. Az Irányelvek	34
A) Az etika-központúság	34
B) A szolidaritás vállalása	45
C) A hatalom megnevezése	60
D) A kollektív fenntarthatóság szolgálata	77
E) A nyelv kritikus használata	94
F) A biztonság megteremtése	114
3. Befejezés	129
II. rész	
A szolidaritás csoport gyakorlata	130
1. Bevezetés a szolidaritás csoport gyakorlatába	130
2. A szolidaritás csoport váza	131
3. A szolidaritás csoport: egy elképzelt gyakorlati példa	133
A) A biztonság megteremtése	145
B) Etika-központúság	145
C) A szolidaritás vállalása	147
D) A hatalom megnevezése	150
E) A kollektív fenntarthatóság szolgálata	151
F) A nyelv kritikus használata	153

4. A szolidaritás csoport lelkülete a gyakorlatban: az <i>East Van Csapat</i>	161
5. Az East Van Csapat szolidaritás csoportjának továbbvitele	177
A) Etika-központúság	184
B) A szolidaritás vállalása	190
C) A hatalom megnevezése	194
D) A kollektív fenntarthatóság	196
E) A nyelv kritikus használata	198
F) A biztonság megteremtése	200
7. Szolidaritásjegyzetek: a megfigyelő tanúk levelei	201
8. A szolidaritás csoport lehetőségei: különböző kontextusok és keretek	204
9. A szolidaritás csoport gyakorlata a beszélgetések tükrében	207
10. A szolidaritás további, az irányelveken alapuló gyakorlatai	211
A) A szolidaritás team	211
B) A terem benépesítése	215
C) A szupervíziós tanúbeszélgetés	216
11. Zárógondolatok a szolidaritás csoport gyakorlatához	222

III. rész

Visszatekintek, előretekintek	224
1. Saját tapasztalatom tanúsága: avagy hogyan kapaszkodom egy halba, ami lassanként polippá változik	224
Hogyan változtam én és írásom a folyamatnak köszönhetően?	229
2. „Bármely eszköz használható fegyverként, csak jól kell fogni”	229
A) A szolidaritás csoport gyakorlatával kapcsolatos félelmek	229
B) Az etikai állásfoglalással kapcsolatos félelmek	230
Zárszó	233
Köszönetnyilvánítás	234
I. függelék: Vizsgálódó kérdések a szolidaritás csoportok résztvevői számára	238
II. függelék: A képzés és a szupervízió során használt feladatok	241
Hivatkozások	243

A KERET

i. Bevezetés

Ez az írás a közösségi munka igazságosságot szolgáló etikai irányultságát mutatja be, ami a szolidaritás filozófiájából és a társadalmi igazságosság aktivista háttéréből táplálkozik. Nagy kihívásnak tartom azokkal a közösségi szociális munkásokkal végzett szupervíziós munkámat, akik társadalmi igazságtalanságban és szélsőséges kirekesztésben élő ügyfelekkel dolgoznak nap mint nap. Hogyan segíthetjük a társadalom margóján élőkkel foglalkozó szociális munkások küzdelmét a társadalmi igazságosság iránti etikai elköteleződésünkkel összhangban? Hogyan tudunk hosszú távon is fenntarthatóan és a társadalmi működést alakító módon dolgozni?

Ezekre a kérdésekre reménytelenül választ ajánlok. Először írásom kereteként bemutatom, hogy milyen úton jutottam el pont ehhez az etikai állásponthoz, valamint azt, hogy ez hogyan kapcsolódik az általam megismert ügyfelekhez és szociális munkásokhoz. Majd elmondom, hogy mit is jelent saját etikai elköteleződésem szemszögéből az *igazságosság szolgálata* a közösségi munkában. Ez az etikai álláspont különböző **irányelvek** mentén épült, amelyek jól összefoglalják mindazt, amire a szociális munkások szupervíziójában különös figyelmet fordítok. Az *igazságosság szolgálata mellett* etikai elköteleződéseim mindazon szenvedés, megáláztatás és a társadalmi igazságosság megsértése ellen jött létre, amellyel napi munkám során oly gyakran találkozom. **Irányelveim** a következők: az **etika-központúság**, a **szolidaritás vállalása**, a **közös fenntarthatóság**, a **hatalom megnevezése**, a **nyelv kritikus használata** és a **biztonság megteremtése**.

Annak érdekében, hogy megmutassam, hogyan működnek az **irányelvek** a gyakorlatban, ismertetem a szolidaritás csoport sajátos gyakorlatát. Ez a gyakorlat az **irányelvek** iránti elköteleződésből nőtt ki.

Írásommal nem az a célom, hogy egy statikus modellt vagy egy eszköztárat ajánljak, hanem olyan etikai elköteleződést mutatok be, amelynek alapján különböző kontextusban, különböző módon lehet cselekedni. Remélem, hogy az olvasó gyakorlati szakemberek elgondolkodnak az **irányelveken** alapuló *igazságosság szolgálata*n, és úgy alakítják saját gyakorlatukat, hogy az a helyi közösségben adaptálható módon szolgálja ezeket a célokat.

ii. „még mindig itt vagyunk, csodálatosan életben maradtunk, minden nehézség ellenére”¹

Az 1990-es évek elején Washington államban az Amnesty International felkérésére mondtam beszédet. A halálbüntetés ellen tiltakoztunk. Az eredeti cél az volt, hogy a nemzetközi halálbüntetés-ellenes mozgalomról – ami az Egyesült Államokkal ellentétben a világ nagy részén az uralkodó trendnek tűnik – és az ehhez kapcsolódó különböző globális eseményekről adjak elő az egybegyűlt aktivistáknak. A szervezők meglepetésére a hallgatóságban főleg idős emberek ültek. Olyan aktivisták, akik már az '50-es években tüntettek a Rosenberg házaspár kivégzése ellen! Félretettem az előkészített beszédemet, és inkább beszélgetést kezdeményeztem az idős résztvevőkkel. Előadás helyett arról kérdeztem őket, hogy hogyan alakult a halálbüntetést ellenző elköteleződésük az évek során, és hogyan viszonyultak az emberi jogokért való küzdelemhez. Nagyon megérintett, hogy közösségként is hűek tudtak maradni eredeti meggyőződésükhöz. Arrogáns lett volna azt gondolni, hogy az előadásom hasznosabb ezeknek az idős aktivistáknak, akik oly régóta aktívan elkötelezték magukat a társadalmi igazságosságért való küzdelem mellett. Ahogy Steve Earle éneklí, ők még mindig „ugyanazt akarják”.²

Naivan megkérdeztem, hogyan lehetséges, hogy még mindig eljárnak ilyen megmozdulásokra, amikor valójában semmit sem sikerült elérniük eddigi küzdelmeik során. Egy idős, bölcs úriember azt felelte: „Ki mondta, hogy semmit sem értünk el? Nagyon sok mindent elértünk már.” Válasza segített abban, hogy elkezdjek hinni a változás lehetőségében, egy tágabb módon értelmezett változásában. Addigi aktivista tapasztalataimban mindig azt hallottam, hogy az ellenség verhetetlen. Hirtelen ráébredtem arra, hogy saját részvételem az emberjogi mozgalmakban abból a vágyból táplálkozott, hogy helyes dolgot cselekedjek, nem pedig abból, hogy komolyan hittem volna a változás lehetőségében. Elbizonytalanodtam, hogy vajon saját elveim elégséges muníciót biztosítanak-e ahhoz, hogy hosszú távon is kitartsak az aktivizmus mellett. Egyszeriben ráébredtem, hogy át kell alakítanom a „hasznosnak lenni”³ definíciómat, és szükségem van egy közösségre. Az idős emberek nem azért jártak el a gyűlésekre, mert naivak lettek volna, unatkoztak, vagy nem volt semmi más értelmes tevékenységük. Hosszú távú jelenlétük a harcban egymás iránti elkötelezettségükből, valamint az ellenállás közösen megtapasztalt eredményeiből táplálkozott – amelyek sokszor alig észrevehető, apró győzelmek voltak csupán. Sokat tanultam tőlük, és lenyűgözött, hogy lehetséges az *igazságosság szolgálatában* cselekedni, és egyben közösségként fenntarthatónak maradni.

Az idősek lelkesedése és lelkülete elkísért a közösségi munka és a szupervízió során. Még mindig erőt merítetek optimizmusukból, ahogy elképzelem, hogy 90 évesen is lehetséges hatékonyan, élettél telve munkálkodni az *igazságosság szolgálatáért*. Ebben az írásban össze szeretném kapcsolni a közösségi munka

¹ Ezt a címet Bud Osborn egyik verséből, az *Amazingly Alive* [Még mindig élek] címűből vettem (Osborn 1999).

² Steve Earle, aktivista népdalénekes *Little Feat* című száma (Lowell 1971).

³ Ez a kifejezés Marge Piercy (1982: 106) egyik versének címéből származik. A vers sok aktivista érzését fejezi ki, ezért gyakran idézik vagy említik, különösen a feminista mozgalmak.

és az aktivizmus világát. Magamat politikailag elfogultnak tartom – bár szerintem minden segítő foglalkozású politikailag elfogult, hiszen mindannyian hatalmi viszonyokkal dolgozunk. Soha nem voltam semleges a kínzásokkal, az erőszakkal és a szegénységgel szemben. Sőt, a semlegesség önmagában is egyfajta politikai elkötelezettséget jelent.

Előfordul, hogy közösségi munkásként ugyanazt a dominanciát testesítjük meg, amit semlegesíteni szeretnénk; megpróbáljuk az emberekkel elfogadtatni szegénységüket, és olyan rendszerekkel való együttműködésre buzdítjuk őket, amelyek a társadalmi kontrollt szolgálják. Néhányan közülünk cinikussá válnak; meghajolunk a bürokrácia és az elnyomó intézményrendszer előtt, ahelyett hogy ingujjunkt felgyűrve azon munkálkodnánk, hogy megváltoztassuk az intézményes kereteket; esetleg más programokkal és más segítőkkel marakszunk, mint amikor kutyák küzdenek egy lerágott csontért. Aktivistaként mindezekkel tisztában voltam, és őszintén szólva nem töltöttem el optimizmussal.

Különböző segítőket tanítottam és képeztem, akik beszámoltak arról, hogyan sorvad el lelkesedésük, amikor különböző esetmegbeszélések alkalmával a szakzsargon használata miatt úgy érezték, hogy ügyfeleik dehumanizálódnak, a segítő folyamat pedig ipari futószalag-termeléssé degradálódik. A tanácsadók arról meséltek, hogy amikor sebezhetőnek mutatták magukat, esetleg kérdést tettek fel, negatív kritikát kaptak. Ezzel ellentétben más segítők olykor annyira elszigetelten dolgoznak, hogy senkivel nem tudják munkájukat megvitatni, senki nem kéri számon azt, hogy mit hogyan csinálnak – egyedül munkájuk adminisztrációs részét ellenőrzik rendszeresen. Különösen kényelmetlenül éreztem magam, amikor arra kértek, hogy mások életének szakértőjeként formáljak véleményt. Ez azért volt számomra fájdalmas, mert aláhúzta, hogy saját hatalmi pozícióm és hangom mennyivel elfogadottabb, mint azoké, akiket szolgálni szeretnék. A munkámról többször és többen szóltak elismerően, különösen azért, mert olyan súlyos szenvedésben élőkkel foglalkoztam, mint a kínzások túlélői.

A közösségi és szociális munka gyakran az erőszakra, a hatalommal való visszaélésre, és az ügyfeleinket sújtó elnyomás különféle formáira adott válaszreakció; az igazságtalan társadalmi berendezkedéssel szembeni kollektív ellenállásunk része. Bár munkánk nem mondható sem méltányosnak, sem ártalmatlannak, azon gondolkodtam, hogyan lehetséges egy olyan társadalomban az *igazságosság szolgálatában* állni, amely egyesek számára igazságosabb, mint mások számára. Elkezdtem azon tünődni, hogy szociális munkásként hogyan lehetne munkánk fenntarthatóságát elősegíteni.

A legtöbb szociális munkás azt mondta, hogy a társadalom peremén élőkkel végzett munka során egy ponton elkerülhetetlen a kiégés. Hiszem, hogy a kiégés kifejezés többet árul el társadalmunk egészéről, mint az egyéni szociális munkásokról. A probléma nem a fejünkben vagy magunkban van, hanem az igazságtalanul működő világban. Azok, akikkel együtt dolgozom, nem sebeznek meg vagy égetnek ki, sőt, inkább alakítanak, növekedésre ösztönöznek és inspirálnak! A valóságban nem kiégünk, hanem a szétrobbanás ellen küszködünk! Engem az fenyeget robbanással, ha nem tudok az etikai elköteleződésemmel összhangban dolgozni. Azt is személyes frusztrációnak és kudarcnak élem meg, ha nekem magamnak nem sikerül megváltoztatni az igazságtalan társadalmi működéseket, amelyekkel ügyfeleim küzdenek, és amelyek folyamatosan behatárolják életüket.

Az általam kifejlesztett, a későbbiekben bemutatott gyakorlatok abból az elköteleződésemből táplálkoznak, hogy szociális munkásként úgy tudjunk együtt dolgozni, hogy a társadalom peremén élők érdekében, az *igazságosság szolgálatában* végzett munkánk közösségi része erősödjön. A legerősebb fegyvereim a reménytelenség, a csüggedés és az egyesek által kiégésnek nevezett tünetegyüttes elleni küzdelemben az aktivizmus eszköztárából származnak. Hiszem, hogy a szociális munka mélyen közösségi tevékenység: mások vállára támaszkodva végezzük munkánkat, megint mások számára pedig mi magunk vagyunk a támasz. Mélyen egyetértek Bud Osbornnal, aki egyik dalát ennek a közös fellépésnek (Shotter 1993a, 1984) dedikálta: „Mivel egy emberi lény sem képes egyedül bármit is elérni, annak a sok embernek ajánlom ezt a verskötetet, akik szó szerint tartották bennem a lelket azon hosszú évek alatt, amikor nem törődtem magammal. Könyvem ezt a nagyon mély értelemben vett együttműködést tanúsítja” (Osborn 1999). Az aktivista idős emberek bölcsességét segítségül hívva úgy érzem, hogy közös munkánk megvalósítható és fenntartható.

Azt remélem, hogy sikerül a zsigerekig hatóan meggyőzni magunkat arról, hogy munkánknak igenis van értelme – mert nagyon sokszor csak egymás támogatására támaszkodhatunk. Ebben a nehéz munkában a különbségeink ellenére is kapcsolódhatunk más utakon járó segítő társainkhoz. Az a tudat, hogy mások is hasonló irányba tartanak, hozzánk hasonló reményekkel, „s a mindennapi élet felszíne alatti kapcsolatokat építenek, ami előre megjósolhatatlan módon tör felszínre” (Uzleman 2005: 17), megerősíthet minket saját munkánk végzésében. Saját aktivista múltam és az idős emberek élettapasztalata azt mutatják, hogy az etikai elköteleződésünk melletti kiállás közösségileg hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy egész életünkben az *igazságosság szolgálatában* álljunk.

iii. Az ügyfelek, a szociális munkások, a szupervízor és a szolidaritáson alapuló szupervízió

Az ügyfelek

Minden ügyfelem, akivel eddig együtt dolgoztam, tanított valamit, átalakított engem és a munkámhoz való viszonyomat, sőt a munkámat is. Itt az ügyfeleim két csoportjáról fogok szólni – a kínzások és a politikai erőszak túlélőiről, illetve Vancouver Eastside belvárosának lakosairól –, akik a leginkább befolyásolták ennek az írásnak a gondolatait és az itt bemutatásra kerülő gyakorlatot.

A kínzások és a politikai erőszak túlélői

Ennek a munkának a megírását legerősebben azok a tanítóim befolyásolták, akik kínzásokat vagy politikai erőszakot éltek át.⁴ (Szívesebben használok az áldozat, mint a túlélő szót, mert az előbbi nyelviileg egyértelműen foglal állást a felelősség kérdésével kapcsolatban. Itt azért használok mégis a túlélő szót, mert az érintettek maguk is ezt használják.) Bár nem hiszem, hogy hasznos volna a traumát elszenvetettek fájdalját hierarchiába rendezni, saját gondolkodásomat és munkámat alapjaiban meghatározza mindaz, amit a kínzások és a politikai erőszak túlélőitől – akik az elszigeteltség, a depriváció, a biztonság és az emberi méltóság teljes hiányát szélsőségesen megtapasztalták – tanultam. De nem az elnyomás tett rám mély benyomást és nem is ez alakította gondolkodásomat, hanem az ellenállás apró jeleinek megtapasztalása. A túlélőkkel végzett munkám miatt hiszek mélyen a változásban. A kínzások és a politikai erőszak túlélőinek sokba került, de nekem nagy hasznomra volt az, hogy megtanítottak arra, hogy ne veszítsem el a reményt.

Davoud egy meghallgatásra készül menedékkérelmével kapcsolatban, ahol eldöntik, hogy maradhat-e Kanadában, vagy visszatoloncolják Iránba, ahol nyolc éven keresztül élt bebörtönözve, különböző kínzásoknak alávetve, és túlélte több társa kivégzését. Az ügyvéd úgy érzi, hogy ha egy pszichiáter írásos szakvéleménye is alátámasztaná azt, hogy pszichés betegségben szenved, hihetőbbé válna a védelem azon érvelése, miszerint politikai erőszakot szenvedett el. Mintha a testén lévő hegek és sérülések nem lennének önmagukban elég hatásosak, de az ügyvéd szerint ezek már többeknél nem bizonyultak elég meggyőzőnek. Davoud elkötelezett marxista, aki a terápiát politikai alapon nem tartja értelmes tevékenységnek, és a beszélgetésekben hangsúlyozza, hogy mentálisan egyáltalán nem beteg. Úgy érzi, hogy nem „benne” keresendő a probléma, hanem azokban a politikai indíttatású erőszakos cselekményekben, amelyeket kénytelen volt elszenvetni. Sőt, identitásának fontos része, hogy épelméjűségét a kínzások között is meg tudta őrizni. Amikor kínzó emlékek gyötrik, vagy aggodalom bénítja meg Iránban maradt családtagjai miatt, saját ellenállásának emléke ajtót nyit a reménynek. Davoud egyik túlélési stratégiája a következő volt: minden este egy televíziós beszélgető műsort képzelt el, és eljátszotta fejben, hogy a riporter őt kérdegeti egy aranyérem elnyerésével kapcsolatban. Az érmet a lojalitásáért kapta. Davoud a rákényszerített, ráhúzott történetek helyett saját ellentörténetét készítette el, és azt ismételte. Saját, a riportban elhangzó szavai bátorították a szenvedés elviselése közben. Davoud-nak van egy fényképe a legkisebb gyermekéről, ami régen készült, még mielőtt az életét kitépték volna kezéből. A képen látható kislány egy idős asszony mindentudó bölcsességével mosolyog a kamerába. Amikor rá és többi gyermekére gondol, és arra, hogy vajon most milyen az arckifejezésük, saját arcvonásai is megáldogynak. Davoud apai identitását bebörtönzésével lerombolták, de ha gyermekeire gondol, a fizikai tá-

⁴ A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés elleni ENSZ-konvenció szerint a kínzás olyan cselekmény, amelynek során tudatosan, politikai célból szélsőséges fájdalokat okoznak egyes embereknek, az ellenvélemény elhallgatása céljából. Ahhoz, hogy egy erőszakos tett kínzásnak minősüljön, az elkövetően állami vagy kormányzati felhatalmazással kell rendelkeznie, mely számára védeltséget is jelent (Amnesty International 2000).

*volság ellenére legalább képzeletben apjuk tud maradni. Lassan összeszedi a gondolatait, és ismét arra koncentrálni, hogy milyen stratégia alapján mesélje el élettörténetét a másnapi klinikai vizsgálat során.*⁵

Munkám során mélyen megérintett a kínzások túlélői és a menekültek szélsőségesen elszigetelt állapota. Kérdéseket teszek fel az elszigeteltség érzetének csökkentése érdekében, amelyek egy olyan időszakkal kapcsolatos történeteket hívnak elő, amikor még a hátrahagyott közösség, családi kör részesei voltak. A kínzás története teljes mértékben elszigetelt – ehelyett igyekszem a közösségi élményeket erősíteni. Megpróbálok segíteni azoknak, akiktől elvették a saját identitásukat megalapozó történeteiket, oly módon, hogy ezeket újból előhívjuk, megőrizzük és kihangosítjuk. Az írásom hátralevő részében leírt gyakorlat jelentős része azt a szükségletet elégíti ki, hogy reagáljunk a túlélők ellopott történeteire, szélsőséges elszigetelődésére.

Sok kínzást és politikai erőszakot túlélő ember számára a kínzásnak valójában sosincs vége. Folyamatosan félelemben élnek szeretteik miatt, akik a kínzás veszélyének, vagy közvetlenül kínzásnak vannak kitéve odahaza. Sokakat elszakítottak családjuktól, gyermekeiktől. Egyszer egy férfi azt mondta, hogy ez az érzés ahhoz hasonló, mintha az ember szíve többé nem a testében dobogna. Sokan teljes elszigeteltségben élnek, nem találva a helyüket egy tőlük idegen kultúrában. Bár Kanadát nemzetközi egyezmények kötelezik arra, hogy védelmet és anyagi támogatást biztosítson a menekültek számára, sok ember, aki kínzásokat élt túl, nyomorog, és csak nehézségek árán tudja olyan alapvető szükségleteit kielégíteni, mint például a lakhatás. A legtöbb menekült hazavágyik, szeretné kisgyermekét a karjaiban tartani, a megszokott beszédfoszlányokat vagy zenét hallani, és az otthoni konyha illatát érezni. Érthető, hogy a kanadai státusszal rendelkezők közül (ez alatt az olyan kanadaiakat értem, akik vagy kanadai állampolgárok, vagy legális bevándorló státuszt kaptak) sokan elvárják, hogy a menekültek hálásak legyenek azért az előnyért, amit a kanadai tartózkodás jelent számukra. A menekültek valóban hálásak ezért, de mégiscsak otthon szeretnének lenni. Bonyolult és gyakran érthetetlen eljárási rendszerek között kell boldogulniuk. A kínzások túlélői között sokszor előfordul, hogy nem bíznak még saját közösségük tagjaiban sem, mert a múltban keservesen csalódnuk kellett, és saját honfitársaik kínozták meg őket. Az állami besúgóktól még otthonuktól ilyen távolságban is valósággal rettegnék. Ebben a kontextusban a megtapasztalt és átélt szörnyűségekre való reakció a túlélők egy része számára további zavart kelthet.

⁵ Nem adok meg teljes nevet, de minden esettanulmány valós személyt fed, akivel munkám során kerültem kapcsolatba, akár ügyfélről, akár segítőről legyen szó. Célom, hogy részletekben gazdag leírásokat tegyek közzé, miközben figyelmet fordítok a biztonság és a titoktartás etikai elvárásaira.

Az eastside-i belváros lakói

Vancouver hírhedt Eastside belvárosának lakóközössége egy másik csoportját alkotja azoknak, akik hozzásegítettek ez írás elkészültéhez⁶. Az itt lakók egész Kanada egyik leghátrányosabb helyzetű csoportját alkotják. Széles körben elterjedt a mélyszegénység, sokan küzdenek szenvedélybetegséggel, HIV- vagy Hepatitis C-fertőzéssel. A kábítószeres kriminalizációja sokaknál kriminalizált identitástudathoz vezetett. Azok közül, akik felkeresték a pszichiátriai gondozó intézményeket, sokakat mentális betegséggel diagnosztizáltak. A nők jelentős, a férfiak és a transznemű emberek egy része részt vett a prostitúciónak nevezett jelenségben, amit a szexkereskedelem munkásai szexkereskedelem által való túlélésnek neveznek – vagyis olyan munkának, amit kényszerűségből, ha épp nem teljes eszköztelenségük miatt vállalnak.⁷

Mary 48 éves, de, általában jóval idősebbnek gondolják, mivel nincsenek fogai. De nem úgy bánnak vele, mintha idős lenne, mivel kokainfüggő, gyakran vizeletszagú, és minden szembejövőtől pénzt kér, vagy amire épp szüksége van. Az eufemisztikus „összetett egészségügyi szükségletű” szakkifejezés számára nem megfelelő módon írja le mindennapi fizikai fájdalmát és szenvedését. Nem tudott túllépni azon a veszteségen, hogy 25 évvel ezelőtt a gyermekvédelem elvette tőle két fiát. Minden várakozással ellentétben túlélte a mellrákot, és annyi saját sodrású cigarettát szív el, amennyit az összeszededegetett csikkekből el tud készíteni. Egy elkötelezett szociális munkás erőfeszítéseinek eredményeképp általában van fedél a feje felett, a HIV-fertőzöttség egyik pozitív vonzataként. Gyakran veszíti el lakhatását, mert az az ártalomcsökkentő programokban való részvételhez kötött, és ő továbbra is használ cracket. Nehéz követni történeteit, és eldönteni, hogy mit higgyek el közülük. Amikor erőszakról és megaláztatásról beszél, a történetek valósnak, hihetőnek és félelmetesnek tűnnek. Nem akar tanácsadásra járni, s épp csak annyira együttműködő, amennyi a lakhatás megtartásához szükséges. Mary gyakran utal szörnyű és visszatérő szexuális bántalmazásra, ami az életét teljesen átszövő félelemháló szerves része. Főleg a kábítószer-kereskedőktől fél, akiktől maga is vásárol. Őszintén beszél saját erőszakos cselekményeiről. Ha sikerül megszerezni egy doboz Ensure táplálékkiegészítőt, rám mosolyog, állát feltartja, beesett orcái kipirulnak. Amikor néhanapján nyitott rá, öleléssel viszonzom kitért karját – kit érdekelnek ilyenkor a poloskák.

⁶ Az ügyfél, közösségi munkás és szupervízor kifejezéseket az egyértelműség érdekében használom. A közösségi munkás alatt olyan sokféle végzettségű hivatásos segítőt értek, akik személyes kapcsolatokon keresztül segítenek az ügyfeleknek elérni az általuk vágyott változásokat.

⁷ Azok, akik magukat transzneműnek hívják, nem tudják elfogadni annak a társadalmi nemnek a kizárólagosságát, amibe születtek, és egy olyan nemet választanak, amellyel jobban azonosulni tudnak – ami nem feltétlenül nő vagy férfi. Lehetséges, de nem szükséges, hogy ehhez a testükön is fizikai változásokat tegyenek (Nataf 1996).

Mindannyian olyan szélsőségesen erőszakos közegben próbálnak életben maradni, ahol a halál karnyújtásra van, és az élet nem túl értékes. Kevesen tartják a kapcsolatot családjukkal. A legtöbben elvesztették gyermeküket – vagy állami gondozásba kerültek, vagy a másik szülőnek ítélte őket a bíróság. A bizalom nagyon ritka. Sokakat, bár nem mindenkit, bántalmazott saját családja vagy származási közössége. Sokak a mostani közösségben szenvedtek el ilyen vagy olyan abúzust. Az ellenállás történetei gyakran rejtettek, még maguk számára sem artikuláltak – de mások előtt szinte mindig titkolják azokat, és csak néha bukkannak fel azon ritka segítő beszélgetések alkalmával, ahol nem valami krízist kell azonnal megoldani. A közösségben sokan nagyon rossz lakásviszonyok között élnek, vagy hajléktalanok, bevásárlókocsit tolnak, fedelet keresnek, miközben a rendőrség újra és újra lerombolja sátraikat és elkobozza összes tulajdonukat.⁸ Egy fiatal pár, akik a segítségünkkel pár napot olcsó szállodában tölthettek, visszatértek sátrukhoz – a hotel körülményeit (patkányok, bogarak) kevéssé tartották elviselhetőnek, mint az utcai életmódot. Egy hajléktalan ember egyszer elpanaszolta, hogy elvitték a kutyáját, mert „azt mondta az állatvédő, hogy embertelen egy kutyát ilyen körülmények között tartani”. Ezzel tulajdonképpen ő is egyetértett, csak azt nem tudta, hogy emberek miért maradhatnak akkor ilyen körülmények között.

Ezek az ügyfelek azzal segítették a munkámat, hogy betekintést engedtek olyan élettapasztalataikba, amilyenekkel én nem rendelkezttem. A csüggedés, remény és ellenállás új értelmezésével gazdagítottak. A biztonság és a tisztelet sokszor egyértelmű és egyszerű értékeknek tűnnek az emberekkel foglalkozók számára: bárcsak így lenne. Sajnálattal és szomorúan ismerem el, hogy ezeket a leckéket sokszor az ügyfelek kárán tanultam meg, és ügyetlenségemnek ők viselték a következményeit. Valóban, a munkánk nem ártalmatlan. Ezek az ügyfelek tanítottak meg arra, hogy hasznosabb legyek a velük foglalkozó közösségi munkások számára.

A közösségi munkások

Sokféle közösségi munkás (terapeuta, tanácsadó, utcai gondozó) segítette ezt az írást, akikkel képzések vagy szupervízió alkalmával kerültem kapcsolatba. Ezek a közösségi munkások (mindegyikük a saját nehéz feladattát végzi azért, hogy változást érjen el az ügyfél életében) saját történeteikkel, tanácsaikkal, kríziseikkel, etikai dilemmáikkal, olykor szenvedélyes kérdéseikkel és részvételükkel/jelenlétükkel gazdagították életemet.

⁸ 2006-ban az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottsága szigorú hangú állásfoglalásban hívta fel a kanadai szövetségi és tartományi kormányok figyelmét az elégtelen lakhatás és a hajléktalanság problémájára, amiket az ENSZ nemzeti katasztrófának nevezett. Az ENSZ erősen hangsúlyozta a lakhatási programok újraindításának, illetve a pénzügyi támogatások növelésének szükségességét. Vancouverben, Kanada leggazdagabb – és egyben a legnagyobb hajléktalan népességnek otthont adó – városában egy főállású, minimálbért kereső egyén nem éri el a szegénységi küszöböt. 2007 októberében az ENSZ küldötte, Miloon Kothari, meglátogatta Vancouver Eastside belvárosát, ahol a szegénységellenes aktivisták az ENSZ segítségnyújtásáért könyörögtek. Bár a tartományi költségvetés 2007-ben 4,1 billió dolláros többletet állapított meg, 2010-re, amikor a város az olimpiai játékok házigazdája lesz, a becslések szerint megkétszereződik a hajléktalanok száma (Johal 2007). Szégyen.

Néha úgy tanultam a közösségi munkásoktól, hogy elkísértem őket az ügyfelek problémáit és elnyomását követő küzdelmes úton, miközben maguk is az ügyfeleikéhez hasonló problémákkal küszködtek. Fontos, hogy ne mossuk össze az ügyfelek és segítők problémáit, de az is, hogy láthatóvá tegyük az összefonódásokat.

Mei családsegítőként dolgozik, ügyfelei főleg bevándorlók, akiknél gyakran előfordul az ún. családon belüli erőszak. Megpróbálja egyensúlyban tartani családi feladatait (többgyermekes anya), főállású munkáját (ahol épp csak egy kicsivel keres többet a minimálbérnél) és továbbtanulását (diplomázni készül az egyetem mesterképzésén). Mei édesanyja türelmesen várja lánya látogatásait, és megértő vele szemben, amikor gyakran lemondja azokat. Bár Mei Kanadában született, kollégái és diáktársai is gyakran bevándorlóként emlegetik. Mei úgy érzi, a teamüléseken nem mindig veszik komolyan, amikor megpróbálja saját vagy ügyfelei szerepét más megvilágításba helyezni – ennek ellenére kitart amellett, hogy ügyfelei, akik általában gyermekeiket egyedül nevelő anyák és gyermekeik, nem származnak „erőszakos családból” sem „erőszakos kultúrából”, hanem erőszakos férfiak áldozatai. Ahogy felidézi azt az esetmegbeszélést, ahol hangosan kimondta a „férfierőszak” kifejezést, újra átéli a heves szívdobogást és a kollégáktól zsúfolt teremben rátörő magányosság érzését. Azóta Mei elszigeteltnek érzi magát elképzeléseivel és saját tapasztalatából származó tudásával, hogy a nyomorból való kitörés, a rasszizmus és az elidegenedettség érzése milyen mély fájdalmat okoz. Ezzel egyidejűleg elismerően nyilatkozik munkatársairól, akik nagyon elkötelezettek civil munkáltatójuk mellett, és különböző kreatív módon próbálnak forrást teremteni a súlyosan alulfinanszírozott programok további működtetése érdekében. Az egyetemen egyik órán feltette a kezét és megkérdezte, hogy ki az, aki úgy érzi, hogy nem bevándorló. Nem költői kérdés volt. A tanár azonban nem vett róla tudomást, hanem visszatért az eredeti témához. Mei ellenállási stratégiája az őt elhallgattató hangokkal szemben az, hogy saját szívére hallgat. Ügyfelei és saját közössége problémáira való figyelemfelhívásai láthatatlanok maradnak. Az utóbbi időben egyre gyakrabban kételkedik abban, hogy egyáltalán hasznára van-e ügyfeleinek. Reméli, hogy senki nem akar beülni az ügyfelekkel való megbeszéléseire, attól tart, hogy rájönne, nem elég rátermett erre a munkára. Közben aggódik, hogy hogyan tudja családjá jövőjét biztosítani, amihez be kell fejeznie az egyetemet – miközben hivatásában egyre többször nem hallatja a hangját. Ettől hiteltelennek és piszkosnak érzi magát.

Különböző kulturális háttérű és problémákkal küzdő közösségek életében vehettem részt szupervízori vagy tréneri minőségben. Íme néhány, a teljesség igénye nélkül:

- Kínzás és politikai erőszak traumás élményeinek feldolgozását segítő terapeuták Kanadában, Új-Zélandon, Ausztráliában és Indiában.
- Szenvedélybetegséggel és erőszakos viselkedéssel küzdő, szexuálisan is kizsákmányolt, intézményes elhelyezésben élő fiatalokkal és családjaikkal foglalkozó terapeuták és ifjúsági tanácsadók.
- Félutas házak munkatársai, nemi erőszakkal kapcsolatos krízisekkel foglalkozó tanácsadók, a családi erőszak megszüntetésén dolgozó tanácsadók.
- Vancouver Eastside belvárosában tevékenykedő szenvedélybeteg-segítők, mentálhigiénés szakemberek, egészségügyi dolgozók, rehabilitációs vagy detoxikáló intézmények munkatársai, lakhatási tanácsadók, éjjeli menedékhelyek szociális munkásai.
- Alternatív szexualitású (ez alatt mindenféle szexuális kisebbséget, vagyis a lesbikus, homoszexuális, biszexuális, kettős identitású és queer embereket értem) és transznemű közösségek.⁹

Ezek a szakemberek is arra vágnak, hogy tevékenységük hasznos legyen ügyfeleik számára. Sokan attól félnek, hogy egy rossz döntéssel vagy hiányos ismereteikkel kárt okozhatnak ügyfeleiknek. Az elszigeteltség miatt sok segítő látja úgy saját identitásának történetét, mint amit inkompetencia, alacsony hatékonyság és értelmetlenség jellemez. Az Eastside belvárosában működő egyik klinika orvosa úgy írta le saját irodáját, mint aki egy rókalyukban dolgozik, egy egész sor egymástól elkülönülő rókalyuk között. Mindennap veszítenek el ügyfeleket, akár azért, mert valaki öngyilkosságot követett el, akár azért, mert erőszakos halált halt. Sok segítő érzi úgy, hogy nem bírja tovább. A munkaköri leírásokban használt címek (mint pl. támogató munka-

⁹ Számomra az a fontos e terminológia felállításakor, hogy elkülönítsem a nemi identitást a szexuális orientációtól. A queer kifejezést olyan emberek összefoglaló leírására használok, akik nem érzik magukat kizárólag heteroszexuálisnak. Ezt a kifejezést használok, amikor lesbikus, homoszexuális, biszexuális, kettős vagy queer identitású emberekről van szó. A kettős identitású emberek alatt olyan embereket értek, akik az őslakos kultúrához tartoznak, és nem tartják magukat heteroszexuálisnak: a kettős identitás gazdag kulturális ismereteket is sugall. Azok a magukat queernek tartó emberek, akikkel együtt dolgozom, bármelyik alcsoportba tartozhatnak, de alapvetően kívül helyezik magukat a heteroszexualitás normáján – ami alatt azokat a diskurzusokat értem, mely szerint a heteroszexualitás a „normális”. A transznemű emberek nem feltétlenül érzik magukat queernek, a szexuális identitásuk alapján akár heteroszexuálisak is lehetnek. Ezek a kifejezések mind problémásak, vitatottak, és folyamatosan változnak (Butler 1990; Queen és Schimel 1997). Ezért ismételtelen leszögezem, hogy én mit értek ezen kifejezések alatt – de nem kívánom köbe vésni saját értelmezéseimet. A queer elméletbe érdekes bevezető Jagose (1996) munkája.

társ, menhelymunkatárs vagy addiktológiai tanácsadó) csak felületes, leegyszerűsítő¹⁰ összefoglalását adják a munkájukkal szemben támasztott összetett elvárásoknak; és nem utalnak azokra a traumákra, erőszakra és kizsákmányolásra, amelyek meghatározzák ügyfeleik identitását. Sok segítő küzd a csüggedés ellen, amit a végtelen várólisták jelentenek – kevés az erőforrás, óriásiak a szükségletek. A segítők ezekben a helyzetekben is megpróbálnak reményt csempészni a segítő kapcsolatba.

Gregory olyan családokkal foglalkozik, akik a család újraegyesítését célzó intézményben élnek – ezt az intézménytípust sosem sikerült teljesen elmagyaráznia. Olyan gyerekekkel foglalkozik, akiket „utca-gyerek”-nek hívnak, ami szerinte a kizsákmányolás eufemisztikus megfogalmazása. Gregory tisztában van azzal, hogy ügyfeleihez képest sokkal előnyösebb helyzetben van: fehér bőrű, házas, egyetemet végzett, saját tulajdonú házban él és évente elviszi a családját külföldre nyaralni. Különösen megbecsüli azokat az előnyöket, amelyek révén gyermekeit biztonságban tudhatja – azok a gyermekek, akikkel napközben foglalkozik, rémálomba illő történeteket mesélnek arról, hogyan használták testüket cseretárgyként, amikor valamire (akár élelmiszerre, akár alvóhelyre, vagy a fájdalom elűzésére) volt szükségük. A szülők, akikkel foglalkozik, elcsukló hangon beszélnek a szegénységről, amit nem tudnak leküzdeni, vagy a gyomrukát összeszorító szégyenről, amiért nem tudnak megfelelő módon gondoskodni családjukról. Gregory régóta aktivista, már a '70-es években részt vett az Egyesült Királyságban szervezett antinukleáris megmozdulásokon. Punk stílusú derékszíjat, vastag fekete óraszíjat visel, és az irodájában olykor a Clash zenéje szűrődik át. Gregory elkötelezett az élethosszig tartó tanulás mellett, és több szakkönyve van otthon, mint amennyi a munkahelyi könyvtár teljes állománya. Nemrég a főnökei közölték vele, hogy ideje feljebb lépni a számlálétrán, és szupervizorrá kívánják előléptetni. Vagyis látszólag minden rendben van, de Gregory mégis nagyon alázatos, olyannyira, hogy néha úgy érzi magát, mintha csaló lenne. Emiatt kételkedik abban, hogy más tanácsadóknak segítségére lehetne, hiszen titokban úgy érzi, az ügyfeleinek sem tud valós segítséget nyújtani. Kimondatlan és kimondhatatlan kételyek gyötrik egész eddigi munkájának értelme és hatékonysága miatt. Fél attól, hogy más kollégái is hasonlóan elszigeteltnek érzik magukat. Micsoda ironia, hogy saját életében sokkal többre vitte, mint erőszakos és nélkülözésekkel teli gyermekora alapján bárki gondolhatta volna. Ügyfelei szörnyű életkörülményeit*

¹⁰ Clifford Geertz, amerikai antropológus a *The Interpretation of Cultures* (1973) című művében [magyarul egy válogatás olvasható: *Az értelmezés hatalma* címmel – a ford.] bevezeti a sűrű leírás fogalmát, etnográfiai munkákra vonatkoztatva. Az ausztrál narratív segítő beszélgetés kidolgozója, Michael White a *Reflections on Narrative Practice: Essays and Interviews* (2000b: 84) című művében azt írja, hogy valószínűleg Gilbert Ryle filozófus használta először a híg/sűrű leírás fogalmát, amelyet Geertz finomított, lásd az etnográfiai leírás és más kultúrák narratíváit. *Narrative Practice and Exotic Lives* című művének *Narrative practice and the unpacking of identity conclusions* (White 2004: 126) fejezetében White felhasználja ezt az információt (Sanders személyes közlése, 2007).

* Az amerikai-angol, ún. integratív szupervíziós modellben a szupervízor általában munkahelyi vezető is, aki egy vagy több beosztott munkatárs szakmai munkájáért felelősséget visel. Ez a domináns modell, mellette sokféle alternatív szupervíziós munkamód létezik, utóbbiakra sok példát találunk ebben a könyvben. – A szerk.

leszámítva Gregoryval akár minden rendben lehetne. Ötvenkét évesen mégis azon gondolkodik, hogy nincs-e itt az ideje valami értelmesbe kezdeni, és pályát módosítani.

Bár különböző területeken tevékenykednek, ezek a jó emberek mind azért küzdenek, hogy hűek maradjanak etikai alapelveikhez, és segítsenek ügyfeleiknek megtartani azt a kis méltóságot, ami még megmaradt számukra. Sokat tanultam ezeknek a közösségi munkásoknak a történeteiből, ami arra sarkall, hogy – ha már ennyire kitartóan küzdenek az életben maradásért és a hatékony munkavégzésért – én is hasznos legyek számukra. A közösségi munkások alázata, kompetenciája és kitartó türelme elkísér az írás közben, és vállukra támaszkodom, ha elakadok.

A szupervízor

Szupervízori munkámban kapcsolódom a közösségi munkásokhoz és azokhoz az ügyfelekhez, akikkel foglalkoznak. Reflexíven és kölcsönösen tanulunk egymástól.

Amikor elkezdtem menekültekkel és kínzások, valamint politikai erőszak túlélőivel foglalkozni, sok aggódo és jó szándékú ember figyelmeztetett a kiégés veszélyére. A kiégéssel kapcsolatos jóslatok mindent átítattak, egyszerű életbölcsességként hangoztak el, és nem hagytak egy kis reményt sem. Csodálkoztam, hogy miért félnek ilyen sokan attól, amiért ezeknek a meg nem alkuvó embereknek próbálok segíteni – mégsem vettem üzenetüket félvállról. Azon gondolkodtam, hogy miért hiányoztak a kiégés veszélyére figyelmeztető hasonló történetek az előző munkahelyemen, amikor olyan családokkal foglalkoztam, ahol valamelyik gyereket meg erőszakolták az amúgy őket szerető családtagok. Miért most figyelmeztet mindenki?

A halálbüntetés eltörlése melletti mozgalomban az USA-ban a szeretetteljes közösség és a közös lelkiület miatt nem tudott a szélsőséges lelki fájdalom megbénítani. Olyan szituációk okozta fájdalomra gondolok, ami szerintem – és társaim szerint – az emberi megértés határain kívül van. Az aktivizmus arra tanított, hogy mindig tiszteljem az ellenállást. És ami még fontosabb, az emberjogi munka azzal a meginghatatlan hittel tölt el, hogy a hatalom túlkapásaival szemben mindig van valamilyen ellenállás. Mindig is úgy gondoltam, hogy a kínzások és politikai erőszak túlélőivel végzett munkában sokkal értelmesebb dolog az ellenállás nyomait feltárni, mint a kínzás szörnyűséges részleteiben vájkálni. „A legtöbben belehalnak a kínzásokba, de ön még mindig életben van. Mi lehet ennek az oka?” Sokat tanultam ügyfeleimtől az ellenállás kollektív népi bölcsességét hallgatva, miközben egyéni ellenállásukat értelmeztük, az elkövető erőszakos cselekményei helyett.

Azoknak a közösségi munkásoknak, akikkel szupervíziós munkám során találkozom, a társadalom megbízásából napi szinten olyan emberek megélt tapasztalataival kell foglalkozniuk, akiknek folyamatosan sérülnek vagy elsikkadnak az emberi jogaik. Ezeknek a társadalmi igazságtalanságoknak a költségeit a legszegényebbek viselik. Akik velük foglalkoznak, tanúsíthatják szenvedésüket, míg a legtöbb átlagpolgárnak megvan a lehetősége, hogy másfele nézzen, vagy egyszerűen becsukja a szemét. Ezekben a csúnya, nem főműsoridőbe való helyzetekben dolgoznak a segítő szakemberek. Szupervízorként etikai kötelességem, hogy reményt hozzak mind az ügyfelek, mind a velük foglalkozó közösségi munkások számára. Méltóság és igazság hiányában ez folyamatosan óriási kihívást jelent.

Késő délután érkezett a hívás, hogy az egyik bentlakásos intézményben, ahol szupervíziót szoktam tartani, krízisben vannak a dolgozók, egymásnak ugrottak, és nem tudják, hogyan tovább. Jake fiatal indián, aki egy elszigetelt rezervátumban nőtt fel családjával, s most megpróbált csálni a vizeletvizsgálaton. Marihuánát találtak a mintában. Jake amúgy is hazautazott volna karácsonyra, amíg az intézmény zárva tart. A teamtagok egy része úgy érezte, hogy mivel a rezervátumban nagyon rosszak a körülmények, maradnia kellene. Jake nem volt őszinte sem a teszttel, sem a szerhasználattal kapcsolatban. Emiatt a team más tagjai szerint az lenne a felelősségteljes álláspont, ha egy időre kizárnák a programból – kell, hogy a hazugságnak és a szerhasználatnak valami következménye legyen, hiszen ez minden programrésztvevővel szemben általános elvárás. Abban egyetértetek, hogy Jake-et szélsőséges módon kihasználták, és a kábítószer problémája élet-halál harcot jelent számára. Első gondolatom az, hogy milyen igazságtalan a rendszer. Azért zár be az intézmény karácsonykor, mert folyamatosan csökkentették támogatását, és feldühít, hogy ennek épp most talán Jake fizeti meg az árát.¹¹ Attól félek, hogy ha ideiglenesen bezárják, még nagyobb veszélynek lesz kitéve, és lehet, hogy Jake nem egyenes viselkedésének hátterében különböző, összetett, valamint nem túl bonyolult tényezők állnak. Elképzelhetőnek tűnik, hogy már máskor is volt problémája azzal, hogy őszinte legyen a domináns kultúra képviselőivel szemben. A dilemmám azonban a saját hatalmi helyzetemmel és befolyásolási lehetőségeimmel kapcsolatos (ami valljuk be, elég tekintélyes). Nem szeretném erőből lenyomni a team ellenállását; nem akarom azt hinni, hogy én jobban tudom, mint nekik kellene. Ugyanakkor zavaróan ismerősnek tűnik a helyzet, mert úgy érzem, hogy a kábítószer, az alkohol és az erőszak fojtogatja Jake-et. Nagyon szeretném ezt a srácot biztonságba helyezni. Késztetést érzek, hogy megpróbáljam a teamet összetartani. Lelassítom magam, az odafigyelésre, a széthúzó teamre és Jake-re fókuszálok, hátha egy rés nyílik valahol a remény számára.

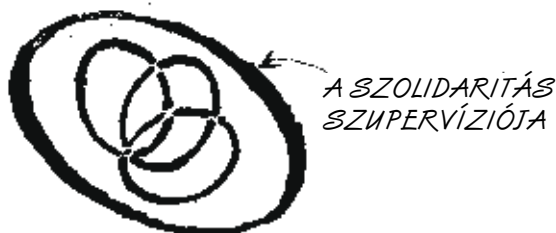
A remény életben tartása érdekében leghatékonyabbnak tartott szupervíziós eszközeim az aktivisták szeretetteljes közösségéből, az ellenállás kultúrájából és az átélt vagy mások életében látott változásokból táplál-

¹¹ A kevés forrás a *forráselvonás* eufemisztikus megnevezése. Az intézmények finanszírozása nem követi az inflációt és az áremeléseket, a szociális intézményekben pedig gyakoriak a ki nem mondott forráselvonások.

koznak. Az én definícióm szerint aktivista bárki, aki részt vesz a társadalmi igazságosság előmozdítását célzó bármilyen tevékenységben.¹² Azért él még mindig bennem a remény, mert a világ minden táján elkötelezett emberek csoportjai apró és lenyűgöző sikereket érnek el. Munkám mozgatórugója az, hogy szeretnék közösségi munkás szupervizandjaim számára hasznos lenni.

A szolidaritás szupervíziója

Ebben az írásomban azt a szupervíziós megközelítést mutatom be, amit a szélsőséges marginalizációban élő emberekkel foglalkozó közösségi munkásokkal használok. Szupervízorként reagálnom kell a velem találkozó csüggedésére, kockázataira és elszigeteltségére. Abban szeretnék segíteni a közösségi munkásoknak, hogy a magányosság helyett támogatást kapjanak, amikor a társadalmi és politikai igazságtalanság közegében, sokszor életveszélyben élő ügyfelekkel foglalkoznak. A nehéz problémákkal küzdő közösségi munkások felé akarok fordulni, és segíteni őket a kilátástalansággal, bénultsággal és inkompetencia érzésével való harcban. Szeretném, ha valamilyen módon kapcsolódni tudnának más segítők közösségeihez, akik hasonló igazságtalan rendszerekben ugyanazzal a törődő lelkülettel dolgoznak. Azért tartom fontosnak a közösség- és kapcsolatépítést, mert hiszem, hogy segítők munkánk hosszú távú fenntarthatóságának legnagyobb ellensége az elszigeteltség (Reynolds 2010b).

A fenntarthatóság számomra folyamatos életteliséget, az emberekhez való őszinte kapcsolódást, továbbá a megfelelő lelkületet jelenti. Hogyan tudunk élettelen létezni? Hogyan kapaszkodhatunk közös integritásunkba és méltóságunkba? Mi tart minket a pályán vagy egyszerűen csak életben, akár ügyfelek, segítők vagy szupervízorok vagyunk?

Egy odaadó orvos és ápolónő egyszer mindenáron arra akart rávenni, hogy ígérjem meg, hogy nem viszem haza magammal a kétségbeesett ügyfelet. Az ügyfélnek, egy idősebb férfinak nem volt hova

¹² Fontos megkülönböztetni a társadalmi igazságosságért küzdő aktivistákat másoktól. Az aktivista szó olyan emberekre vonatkozik, akik valamilyen tevékenységet (akciót) végeznek a társadalmi változás érdekében. Az aktivizmus önmagában nem feltétlenül jelenti a társadalmi igazságosság melletti elköteleződést. Azokról a konzervatív aktivistákról, akik a fennálló hatalmi rendszereket támogatják, rendszeresen hallhatunk a médiában (Chomsky 1989).

mennie este, amikor bezárt a klinika. Már így is egy órája lejárt a munkaidőnk. A városban sehol nem volt olyan rehabilitációs intézmény, amelyik fogadni tudta volna; a mentő nem foglalkozott vele, mert nem igényelt sürgősségi ellátást; a szociális iroda nem tudott segíteni, mert letartóztatási parancs volt vele szemben érvényben; a rendőrség azt mondta, hogy bár létezett egy letartóztatási parancs, most még nem csukják be, és nem volt szabad férőhely a hajléktalanszállókon. A hónap alatt egy csomag tiszta használt ruhával – amit csak akkor akart felvenni, amikor lezuhanyozott –, együtt bandukoltunk a krízisszálló felé, ahol még négy órát kellett sorban állnia, hogy jó esetben egy matracon alhasson a kövön. Visszamentem a klinikára: soha nem fogom elfelejteni azt a pillanatot, amikor fizikailag is hátat fordítottam neki, és visszamentem biztonságos, barátságos közegembe, ahol a testvéreimmel napközben sikeresen lebeszéljük egymást arról, hogy hazavigyük ezt az embert. Azóta is mindig őt keresem.

Amikor egyszerű fizikai megoldásokat – mint például egy szoba és egy ágy – sem tudunk ügyfeleinknek ajánlani, hogyan tudok én, a szupervízor, reményt adni a közösségi munkásoknak? Az ügyfelek ebben a reménytelen, kilátástalan helyzetben élnek, mi pedig ebben a közegben dolgozunk, és folyamatosan értük küzdünk. Előfordul, hogy szociáliskontroll-szerep ellátására szólítanak fel olyan kontextusban, ami teljességgel nélküli a szociális igazságosságot. Az *igazságos társadalomban* minden embercsoportot – bármilyen háttérű legyen is – bevonnak a társadalom politikai, gazdasági és szociális döntéseinek meghozatalába (Orlowski 2009).¹³ Gyakran nyomás nehezedik ránk, hogy olyan normák betartására, olyan struktúrákhoz való igazodásra próbáljuk rávenni a másikat, amelyek nem illeszkednek az *igazságos társadalomhoz*.

Lelki fájdalom

Szakmai pályafutásom eddigi egyik legnehezebb pillanata akkor volt, amikor tanácsadóként arról kellett döntenem, hogy egy egyedülálló nő véleményem szerint el tudja-e látni anyai feladatait, vagy kerüljenek gyermekei állami gondoskodásba. Miután férje elhagyta, ez a nő öt gyermeket nevelt fel szociális segélyből. Férje a gyermekek előtt megverte és megerőszakolta, és a gyermekekkel szemben is erőszakos volt. Tizenhat éves fiának rendőrségi ügyei voltak. Nekem kellett a fiúval foglalkozni, dühkitörései miatt, hogy a családjával maradhasson. Mindkét feladatomban eleget tettem, bár én magam sose voltam szülő, s nem tudom elképzelni sem, hogy hogyan lehet a segélyt egy egész hónapra beosztva hat száját etetni. Úgy éreztem, hogy teljesen *igazságos* a fiatalember dühe. Erős lelki fájdalmat éreztem, és újfent az a szégyenteljes érzés töltött el, hogy csaló vagyok.

Lelki fájdalom alatt itt azt értem, amikor szakadék húzódik saját vagy a hozzám szupervízióra járó segítők azon meggyőződése között, hogy mi a tiszteletre méltó, emberi és előremutató, szemben azokkal a feladatokkal, amelyek pont ellentétben állnak mindazon értékekkel, amelyek erre a szakmára vezettek bennünket. Amikor úgy érezzük, hogy kizsákmányolt ügyfeleinket abban kell támogatni, hogy hozzászokjanak

¹³ Orlowski (2009) szerint a társadalmi igazságosság a társas élet minden területére kihat, és túlmutat a törvényeket életben tartó emberi jogok és az igazságszolgáltatási rendszerek szűk metszetén.

a szegénységhez és az erőszakhoz, könnyen kifáradhatunk, elszigetelődhetünk, és lelki fájdalmat érezhetünk. Néhányan közülünk ilyenkor inkább kiszállnak, és pályát módosítanak. Mások olyan emberekkel kezdenek dolgozni, akiknek több a pénzük, s akik között kevésbé fogják magukat kényelmetlenül érezni.

Sok elcsüggedt közösségi munkás nem veszi észre azokat a mélyen meghúzódtó társadalmi és intézményes rendszereket, amelyek létrehozzák és életben tartják ezeket a problémákat. Ugyanúgy magukat vádolják, ahogy azok az ügyfelek is, akik szintén nem látják át ezeket a rendszereket. Az ügyfelek úgy érzik, hogy kudarcot vallanak, a segítő szakemberek szintúgy, a problémákat fenntartó struktúrák láthatatlansága miatt. Tudjuk, hogy keményen dolgozunk, és hiába fektetünk munkánkba még több energiát, úgy sem érünk el sikereket. Egyre inkább úgy érezhetjük, hogy nem nekünk való ez a szakma, inkompetens segítőik vagyunk. Ez az elszigetelődés piszkos trükkje.

A hasznos segítői identitás megerősítése ennek a lelki fájdalomnak a fényében nehéz feladat, különösen, ha ezt tesszük a szupervízió elsődleges céljának. A lényeg nem az lenne, hogy ne adjuk fel. Nehéz úgy fenntartható munkát végezni, ha közben az ügyfelek igazságtalan életkörülményei nem javulnak, és úgy érezzük, mintha vizet szitálnánk. Annak érdekében, hogy ebből a megrekedt állapotból kilendüljünk, meg kell nevezni azokat a struktúrákat és kontextusokat, amelyek életben tartják azokat a problémákat, amikkel az emberek küzdenek. Például ha valakire azt mondják, hogy drogos, ezzel az identitással kell élnie, anélkül hogy figyelembe vennék az életének többi részét, amelyek szintén hozzájárultak szenvedéseiseihez. Amikor a szenvedélybetegséget fenntartó kontextust megnevezzük, lehetségessé válik, hogy olyan problémákra is fény derüljön, amelyeket a drogos kifejezés totalitása addig elfedett. Ha valaki úgy gondol magára, mint aki küzd a kábítószerrel, helyet adunk a trauma, abúzus és szegénység történeteinek is. Ezzel egyidejűleg a személynek nagyobb tere van személyisége, személye egyéb oldalait is kifejezni. Ezek az emberek is szülők, munkavállalók, állampolgárok, művészek, akik mellesleg emellett szenvedélybetegséggel is küzdenek.¹⁴ Az emberek akkor tudnak felelősséget vállalni, ha van választási lehetőségük. Nem felelhetnek az egyenlőtlenséget életben tartó struktúrákért, amelyeket a problematikus identitás elfed. A mélyen rejlő rendszerek megnevezése láthatóvá teszi, hogy a problémákat mi tartja életben. Ha ezzel a módszerrel dolgozunk, egészen más dimenzióba kerül mindaz, ami miatt az ügyfelek felelősnek érzik magukat, és amiért mi, közösségi munkások felelősnek képzeljük magunkat.

Ez akkor lett teljesen egyértelmű számomra, amikor egy csüggedt, krízisbe került családsegítő munkatársal találkoztam, aki mély lelki fájdalmat élt át. Az egyik támogatott családjában négy gyermek került állami gondoskodásba. A gyermekek apja kétségbeesett, összetört és teljesen egyedül maradt. Az ügyfél telefonos üzenet hagyott számára, amelyben őt tette felelőssé az eset kapcsán. A segítő megkérdezte saját alkalmaságát arra, hogy foglalkozását folytassa, elbizonytalanodott abban, hogy egyáltalán bármilyen családnak

¹⁴ Colin Sanders kritikai nyelvi elemzései közvetlenül kapcsolódnak ehhez a tárgyhöz, mint azt a következő cikkéből is láthatjuk: *Re-Authoring Problem Identities: Small victories with young persons captured by substance misuse* [A problémás identitások átfordítása: Apró győzelmek a szenvedélybetegség rabságában vergődő fiatalokkal végzett munka során] (Sanders 1997, 2007).

tud-e segíteni, és nem tudott megbirkózni a csüggedéssel. Saját segítői identitása romba dőlt, és vesztesre állt a saját kompetenciájába vetett bizalom terén is. Szupervíziós találkozásunkkor megneveztük azokat a struktúrákat, amelyek hozzájárultak fájdalomhoz. A szervezet működési szabályzata előírja, hogy amikor a gyermekek már nem laknak a családdal, le kell zárni a gondozási folyamatot. Ez azt jelenti, hogy amikor a gyermekeket kiemelik, a gondozási folyamat hirtelen abbamarad, az utolsó lezáró találkozás lehetősége nélkül. A család dossziéja átkerül egy másik segítő szervezethez, akiknek a tevékenysége az állami gondoskodásba került gyerekek szüleivel való kapcsolattartás. Ezek a szolgáltatások általában várólistás rendszerben működnek. Ez azt jelenti, hogy a szülők elszigetelődnek, nem találkozhatnak korábbi segítőjükkel, és a kapcsolat végérvényesen megszakad. Miután beazonosítottuk, hogy ez az igazságtalan működés is szerepet játszott a segítő lelki fájdalmában, tovább tudott lépni. Ugyanakkor, bár a találkozáson segítséget nyújtott a szakembernek, a család reménytelen helyzetén nem javított.

A kudarc individuális megtapasztalását leggyakrabban egyéni eseményként értelmezzük. Az ilyen értelmezések ugyanakkor zsákutcába vezetnek. Ha sikerül eltávolodnunk az individualista nézőponttól és a társadalmi konstrukciók tágabb perspektívájából szemléljük a helyzetet, lehetőségünk nyílik arra, hogy ne az egyéni segítőket tegyük felelőssé a rendszer és az intézmények kudarcaiért.¹⁵

Tanúságtétel

Saját közösségi gyakorlatom és aktivista álláspontom leírásakor szívesen használom a tanúságtétel metaforáját.¹⁶ A tanúságtételben sokféle, gazdag hagyomány keveredik. Az aktivista kultúrában például bevett gyakorlat, amikor az emberi jogok védői a kormányzatokat vagy más szervezeteket támadnak a hatalmukkal való visszaélés miatt – legyen szó akár kivégzésekről, kínzásról vagy az elhajlók másmilyen erőszakos elnémitési kísérletéről, amelyek az emberek megtörését célozzák. A tanúk megnevezik az emberi jogok eltipróit, szorgalmazzák felelősségre vonásukat, és ellenállnak az aktivisták eltüntetésének. Sok egykori politikai elítélt és kínzás túlélője bizonyítja a tanúságtétel erejét az emberi jogi sérelmek elleni küzdelemben. Ezek az események egész életemet átalakították, és megerősítették abba vetett hitemet, hogy a tanúságtétel az igazságtalan hatalmi struktúrákat leleplező közösségi munkában is jól használható.

A tanúságtétel arról szól, hogy tapasztalatainkat megosztjuk egymással, a hozzánk hasonló etikai felelősséget érző társainkkal. A közösségi munkások számára a tanúságtétel azt jelenti, hogy készek az ügyfél mellé állni, maguk is részeseivé válni a küzdelemnek. A segítő nem pusztán az egyén küzdelmének közönsége, hanem abban személyesen is részt vehet.

¹⁵ A társadalmi konstrukciónak ezt az értelmezését a következő szerzők műveinek megismerése is befolyásolta: Burr (2003), McNamee és Gergen (1999), Anderson (1997) és Sampson (1993).

¹⁶ Korábbi írásaimban már bemutattam a tanúságtétel hasznát a kínzás túlélőivel való munkában (Reynolds 1997), vagy olyan fiatal nők esetében, akik a szenvedélybetegséggel és a kizsákmányolással küzdenek (2000), valamint létrehoztam a Kulturális Tanúságtétel Csoportokat (2001).

Ha úgy gondoljuk, hogy a semlegesség és tárgyilagosság ideálja a segítő szakmára is érvényes (Cushman 2007), akkor az lenne a feladatunk, hogy az ügyfelek elviseljék szörnyű életüket – márpedig ez szerintem egyikünknek sem lehet a célja! Számos progresszív segítő fogalmazta meg az egyéni fájdalom/közösségi probléma feminista és aktivista kritikáját.¹⁷ Egy nő esetében például azt a döntést hozza a bíróság, hogy nem képes anyai feladatait ellátni, és őt teszik felelőssé gyermekei nyomorúságos helyzetéért. Ez az ítélet figyelmen kívül hagyja a szegénységet, a férfierőszak jelenlétét a család életében, illetve a rasszista és gyarmatosító közeget, amelyben élnek. A tanúságtétel arra szólít fel minket, hogy megnevezzük és megkérdőjelezzük az igazságtalan problémákat, ahelyett, hogy az egyéneket azonosítanánk azokkal. A tanúságtétel alkalmazása hozzásegíthet minket ahhoz, hogy munkánkban több legyen a remény, és az *igazságosság* felé tudjunk elmozdulni.

Szolidaritás

A tanúságtétevő pozíció lehetővé teszi, hogy a segítő kapcsolatban minden szereplő, az ügyfél, a közösségi munkás és a szupervízor is, otthon érezze magát, ami szolidaritási kapcsolatokat hozhat létre.¹⁸ A szolidaritásérzés a közös érdeklődés és a felelősségvállalás közösségén alapul.¹⁹ Ha egymással összhangban cselekszünk, és közösen kötelezzük el magunkat valamely etika és célok mentén, létrejöhet a szolidaritás lelkülete.

Míg a szolidaritás nyelvezete néhány közösségi munkás számára újdonságként hathat, a szolidaritás lelkülete élő és ható módon van jelen, amikor egymással és ügyfeleinkkel dolgozunk. Ezt a kifejezést a társadalmi igazságosságért küzdő mozgalmaktól kölcsönöztem, és azért emelem ide, hogy összekössem a közösségi munkát és az aktivista kultúrát. A szolidaritás nyelvezetének használata nem pontatlanság, nagyozolás, és nem is az a célja, hogy elriassa a kevésbé politizálókat! Szándékosan arra buzdítom a közösségi munkásokat, hogy használják a minket összekötő szolidaritás gazdag hagyományait.

A szolidaritás arról tanúskodik, hogy a társadalmi igazságosság felé történő elmozdulás során és az elnyomás elleni küzdelemben kapcsolódunk egymáshoz. Hiszem, hogy munkánkban sokat tanulhatunk egymástól. A szolidaritás lelkületét gyönyörűen foglalta össze Lily Walker, egy ausztrál őslakos női vezető, amikor nem őslakos aktivistákhoz beszélt egy közös, a földhasználati joggal kapcsolatos demonstráción: „Ha azért

¹⁷ Különösen nagy hatással volt rám egy új-zélandi Just Therapy Group kritikai megközelítése (Waldegrave, Tuihaka és Tamasese 1996), illetve az ír Imelda McCarthy és a Fifth Province Team munkássága (McCarthy 1995, 1998, 2001).

¹⁸ A *szolidaritás* szó vitatott és problematikus. Mint a társadalmi igazságossági mozgalmak során oly sok más szóval, a szolidaritással is előfordult, hogy az elnyomás, nem pedig a felszabadítás eszközeként használták. Ennek ellenére vonakodom a fogalmat elengedni, és különösen nem adom fel a szolidaritás gazdag hagyományát, történelmét és gyakorlatait. Wittgensteinnel (1953) egyetértésben vallom, hogy a szó jelentése annak használatában van, és ebben az írásomban a szolidaritást abban az értelemben használom, amennyiben hozzájárul a közösségi felszabadításhoz, egy *igazságos* világhoz, amiért együtt tudunk tenni.

¹⁹ Diani 1992; Larcombe 2000.

jöttetek, hogy segítsetek nekem, akkor csak az időtöket vesztegetitek. Ha azért vagytok itt, mert egyéni felszabadulások csak velem együtt lehetséges, akkor rajta, kezdjünk neki!” (Walker é. n.)

Saját gyakorlatomat a szolidaritás szupervíziójának nevezem (Reynolds 2008). Minden tevékenységemben, legyen az aktivista munka, konzultáció, tanácsadás, szupervízió vagy közösségi munka, a szolidaritás érzését szeretném megteremteni. A közösségi munkás mellé állok. Az ügyféllel és a tágabb közösséggel egységet alkotunk. Munkánkban a már meglévő egység, közös reményeink és etikai elköteleződésünk azt mutatja, hogy máris szolidaritás van közöttünk. A szolidaritás álláspontja arra szólít fel minket, hogy az ügyfelek érdekében működünk együtt más segítőkkel, és ne versengjünk egymással, ne tegyük tönkre a másik munkáját, hiszen ezzel nem használnánk ügyfeleinknek. Ez azt is jelenti, hogy tiszteletben tartjuk más segítők munkáját, legyen szó akár lakhatási tanácsadókról, orvosokról vagy mentálhigiénés munkatársakról. A szolidaritásnak ebből az álláspontjából lehetséges építő és hasznos kritikát is tartalmazó beszélgetést folytatni.

A szolidaritás szupervíziója az irányelvekre épül, amelyek segítenek a szolidáris gyakorlat megvalósításában. Írásom első részében kifejtem a hat [irányelvet](#), amelyek összefoglalják saját etikai álláspontomat az *igazságosság szolgálatával kapcsolatban*. Ezek az [etika-központúság](#), a [szolidaritás megvalósítása](#), a [hatalom megnevezése](#), a [közös fenntarthatóság elősegítése](#), a [nyelv kritikus használata](#) és a [biztonság megerősítése](#).

A második részben bemutatom a szolidaritás csoport működését. A szolidaritás csoport egyike a sokféle szolidaritási gyakorlatnak, amely az irányelvekben megfogalmazott etikai álláspontból fakad. A szolidaritás csoport struktúráját a visszajelző csoportoktól kölcsönöztem (Andersen 1991). Ezekben a csoportokban az egyik munkatársat kérdezgetem, míg a közösség többi tagja tanúként hallgat, majd megosztja a csoporttal saját észrevételeit. Ezután az első munkatárs elmondja a kérmezőnek, hogy mit gondol a tanúk tanúságtételéről. A szolidaritás csoportban a közösség végzi a szupervíziót. Kérmezőként olyan témákat keresek, amelyek kapcsolódnak az irányelvekhez. Olyan tapasztalatokat próbálok előhívni, amelyek a közösség számára – és nem csupán és elsősorban a válaszadó szempontjából – értelmesek. Ezek a tapasztalatok lehetnek az igazsággal kapcsolatos tevékenységek, meglepő sikerek, fájdalmas veszteségek vagy más dolgok, amelyek a közösség számára is jelentést hordoznak. Kérmezőként az én feladatam, hogy minden résztvevő észrevétele tanúkra találjon, és egybefonódjon a szolidaritás közösségében. Bemutatom a szolidaritás csoport működését, és azt, hogy az irányelvek hogyan állíthatók ténylegesen az *igazságosság szolgálatába*.

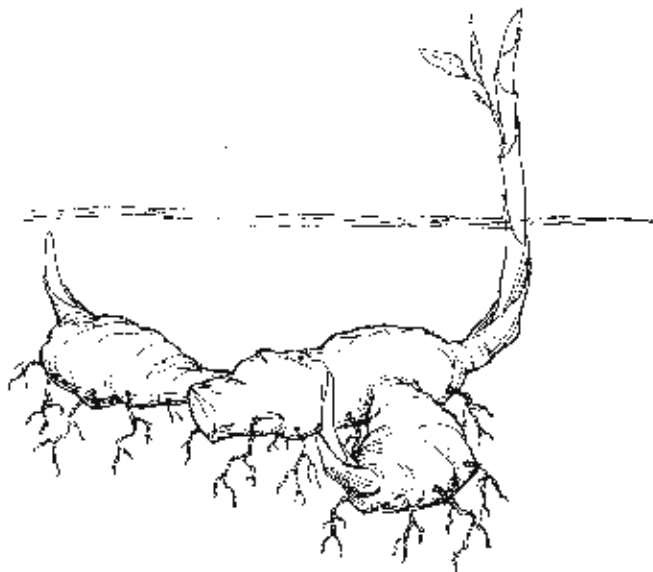
Az aktivista kultúra azt tanította nekem, hogy a csoportok szinte mindig hasznosabbak az erős egyéneknél: minél többen vagyunk, annál jobb. Szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy a munkánk elnyomó kontextusa közepe is életben tudjunk maradni az által, hogy szupervízió és képzések során az egyéni krízisek és fájdalom mögé pillantsunk. Azt remélem, hogy a beszélgetések átformálnak bennünket, „és fényt mutatnak a közelgő vihar közepette”.²⁰

²⁰ Ez a Foucault-tól származó idézet a kritika költői és élénk megfogalmazása (Foucault 1994: 176).

I. rész

ETIKAI ÁLLÁSFOGLALÁS AZ IGAZSÁG SZOLGÁLATÁBAN: AZ IRÁNYELVEK

„A bambusz sokszor megréfalja a tudatlan kertészeket. Előfordul, hogy éveken át egyetlen ártatlan bambuszhajtás árválkodik a kertben, majd hirtelen egy egész ültetvény tör elő. A gyanútlan kertész ezután hiába próbálkozik, a bambuszerdő kiirthatatlan. Bár a felszínen minden növény önálló, a szomszédjaitól független hajtásnak tűnik, a föld alatt mind egy összetett gyökérhálózat, ún. rizóma vagy gyökértörzs része.²¹ Éveken át, amíg a kertész figyelte, ahogy az egyetlen bambusz hogy növeget, a föld alatt a bambusz gyökértörzse mindent behálózott, a közelgő tavaszt várva őrizve az összegyűjtött tápanyagot. A bambuszerdőhöz hasonlíthatók a társadalmi mozgalmak, amelyek a gyökértörzshöz hasonlóan ismeretlen területeket hálózhatnak be a föld alatt vízszintesen haladva, s a mindennapi élet felszíne alatt kapcsolódnak egymáshoz, majd egyszer csak előre nem látható módon törnek a felszínre.” (Uzelman 2005: 17)

²¹ A gyökértörzs metaforája Deleuze és Guattari (1987) művéből származik. A gyökértörzs metaforáját egymáshoz vízszintesen kapcsolódó, hierarchia mentes társadalmi szerveződések, gondolkodásmód, kommunikáció leírására használják. Ezt *A Thousand Plateaus* [Ezer fennsík] című könyvükben fejtik ki részletesen.

1. Bevezetés

A *Keret* című bevezető részben elmondtam, hogy milyen utak vezettek el írásom elkészítéséhez, és bemutatam az aktivista idősök közösségét, akik ebben támogattak. Megismertettem az olvasót az általam végzett közösségi munka kontextusával, ügyfeleimmel és mindennapos küzdelmeikkel; azokkal a közösségi munkásokkal, akikkel együtt dolgozom; saját tréneri és szupervízori szerepemmel; és azzal a szupervíziós konzultációs gyakorlattal, amit kifejlesztettem. Saját módszeremet, a **szolidaritás szupervízióját** azért hoztam létre, hogy segítsen a nehéz körülmények között dolgozó közösségi munkások kitarását, hogy hatékonyak és lelkesek maradjanak, és – nem mellesleg – saját munkám is fenntartható maradjon.

Az itt következő fejezetekben mind a társadalmi igazságossági mozgalmakban, mind a közösségi munkában szerzett tapasztalataimból merítek. Olyan aktivisták, munkatársak, írók és ügyfelek munkásságára építék, akikkel közös szenvedélyünk a társadalmi igazságosság.

Az I. részben bemutatom a munkámat meghatározó etikai állásfoglalásomat, azokat az elméleteket és gondolatokat, amelyekre gyakorlatom épül. Ennek a sajátos etikai állásfoglalásnak – ami számomra nélkülözhetetlennek bizonyult, és amely nélkül nem tudnám munkámat végezni – a középpontjában a társadalmi igazságosság áll. Etikai állásfoglalás alatt azokat az elméleteket és gondolatokat értem, amelyek a közösségi munkásokkal és ügyfelekkel végzett munkám alapjául szolgálnak, és választ adnak arra a kérdésemre, hogy hogyan lehet az igazságosság ösvényén járni. Az *igazságosság szolgálatában* etikai állásfoglalásom hat **irányelven** alapul.

A) Az etika-központúság

Szupervíziós munkám középpontjában az emberi viszonyok etikája áll, amely meghatározza, hogy az ügyfelek különböző szükségleteire hogyan válaszolunk a fennálló hatalmi viszonyokon belül. Ha gyakorlati szakemberként nem tudunk etikai meggyőződésünkkel összhangban cselekedni, lelki fájdalmat élünk át. A lelki fájdalom arról tanúskodik, hogy ellentmondás van aközött, amit tiszteletre méltó, emberi és a fejlődés irányába ható válasznak érzünk, valamint a közösségi munka azon kontextusai között, amelyek e meggyőzések ellen hatnak. A gyakorlati szakember etikai meggyőződését, közös etikánkat és ezek gyakorlati megnyilvánulását vizsgálom.

B) A szolidaritás

A szolidaritás melletti elköteleződésemmel arra a hosszú múltra visszatekintő aktivista hagyományra támaszkodik, amely szerint közös pontokat kell keresni, és összefogásra van szükség. Itt az ellenállásra, az elnyomás elutasítására és a társadalmi igazságosság ügyének felvállalására is gondolok. A szolidaritás lelkiere az azt mutatja, hogy a társadalmi igazságosság előmozdítása érdekében tett lépéseink összekapcsolódnak.

C) A hatalom megnevezése

A hatalom megnevezése mind az ellenállásra, mind az igazságosságért felvállalt cselekedetekre vonatkozik. Kulturális és kollektív felelősséget is jelent. Az elszámoltathatóság érdekében összetett elemzésre van szükség, amelyben megnevezésre kerülnek a hatalom és az elnyomás különböző dimenziói.

D) Közös fenntarthatóság

A fenntarthatóság azt jelenti, hogy élénkek maradunk, teljes lényünkkel jelen vagyunk és élő, őszinte kapcsolatokat építünk ki másokkal. Többről van itt szó, mint a kiégés elkerüléséről, vagy a végsőig a reménybe való kapaszkodásról; de mindkét képesség idetartozik. Akkor tudjuk munkánkat fenntartható módon végezni, ha hosszú távon, teljes lényünkkel részt tudunk venni emberi kapcsolatainkban, ha összeköt bennünket a remény, és ha érezzük, hogy tevékenységünk hasznos az ügyfeleink számára. A fenntarthatóság kibogozhatatlanul összekapcsolódik a társadalmi igazságosság lelkületének élő, a gyakorlati szakember munkáját átható, hosszú távú folyamatával.

E) A nyelv kritikus használata

A nyelv szolgálhatja a hatalommal való visszaélést vagy annak elutasítását. Kimondott célom, hogy a nyelvet a felszabadítás eszközeként használjam, és tekintettel legyek arra, hogy a párbeszéd a szavakon túl, a test különböző megnyilvánulásain keresztül is megvalósul.

F) A biztonság megteremtése

A biztonságos–nem biztonságos kettősségen túli *elég biztonságos* kapcsolatok segítik a biztonsági struktúrák létrehozását (Bird 2006). Az ellentéteket felszínre hozó beszélgetések veszélyeket hordoznak, egyesek számára komolyabb veszélyeket, mint mások számára. Valós veszélyt jelent, hogy az elnyomás valamilyen felelevenítése által valakit megbántunk. Tisztában vagyok az elszámoltathatóság korlátaival is. A társadalmi igazságosság könnyebben valósul meg olyan közegben, ahol az ilyen események előfordulásának minimális esélyt engedünk. Erről szól a biztonság megteremtése.

Ezek az irányelvek állnak etikai meggyőződésem középpontjában, s ezekből táplálkozik, ezekre épít, és ezek miatt fenntartható az itt bemutatott munkám. Igyekszem folyamatosan választ keresni az átalakuló, nehezen megválaszolható kérdések csoportjára. Mindegyik kérdés a bemutatott elköteleződésekből nőtt ki:

- Hogyan végezhetünk igazságos munkát olyan emberekkel, akik a közösségeink margóján élnek?
- Hogyan tudjuk szolidaritási kapcsolatokon keresztül elősegíteni, hogy közös munkánkban és egyéni életünkben éber maradjon az igazságosság lelkülete?
- Hogyan tudunk kapcsolatban maradni ezzel a lelkiséggel?
- Hogyan tudjuk közös integritásunkat és méltóságunkat megőrizni?
- Hogyan tudunk közösségi munkásként hosszú távon életben és élőnek maradni?
- Miért lehetséges, hogy a társadalmi igazságosság iránti elköteleződésből táplálkozó, a társadalmi igazsá-

gosságot elősegítő munkánk sikeresebben fenntartható, mint ha megfeledekezünk a társadalmi igazságosság kérdéséről?

- Hogyan tudjuk megváltoztatni az embereket elnyomásban tartó igazságtalan struktúrákat?
- Hogyan néz ki egy *igazságos* gyakorlat egy egyesek számára másoknál *igazságosabb* társadalomban?

Ezek és más hasonló kérdések foglalkoztatnak, miközben közösségi munkásokkal végzem a munkámat. Válaszokat keresek a kérésekre, gondolkodom rajtuk, küzdök velük, de sosem teljes csendben. A kérdések segítenek etikai állásfoglalásom felülvizsgálatában, és emlékeztetnek arra, hogy hogyan is szeretnék dolgozni. Ezeken alapszik a változás mellett elkötelezett munkásságom, amelyet a közösségi munkások és az ügyfelek hasznára végzek.

Számomra fontos, hogy tisztában legyek saját etikai álláspontommal, és tudjam, hogy milyen talajon állok, mielőtt hitelesen tudnék cselekedni. Etikai álláspontom nem örök és végleges, állandóan alakul, ahogy tapasztalataim, a közösségi munkások és ügyfelek alakítanak engem, és ahogy közösen alakítjuk egymást, közösségeinket és környezetünket. Az etikai álláspont felülvizsgálatának és alakításának eme reflexív folyamata Paulo Freire kritikai közművelődési gyakorlatán alapul (Freire 1970). A cselekvést reflexió követi, ami alapján el tudjuk dönteni, hogy mely cselekedetek *igazságosabbak*, majd ezeket meg tudjuk valósítani, hogy aztán ismételten átgondoljuk őket, és így tovább. Mélyen hatnak rám azok a népszerű nevelési elvek és gyakorlatok, amelyek szerint az elméleti megfontolást nélkülöző cselekvés veszélyes és hatástalan lehet.²² Ha nem használnám a reflektív gyakorlat elméleti alapjait, magam is elnyomó gyakorlatokat hoznék létre (vagy egyszerűen csak etikámmal nem egyező módon használnám hatalmamot).

Bár etikai állásfoglalásomat teljesen a sajátomnak érzem, és felelősséget vállalok minden eleméért, elismerem, hogy annak kialakításához mások is hozzájárultak, fontos és jelentőségteljes módon. Szeretném megemlíteni azoknak az embereknek a tanítását, akikkel munkám során találkoztam, akár menekültek, aktivisták, kínzások vagy politikai erőszak túlélői voltak. Fontos szerepet játszottak azok, akiknek más árat kellett ezért fizetniük: a Föld déli féltékénél élők, valamint a Föld északi féltékénél, a rasszizmus és kisebbségi elnyomás²³ árnyékában élő embertársaink.²⁴ Hálával tölt el a nagylelkűségük, hogy beengedtek életükbe,

²² A közművelődési megközelítésről szerzett ismereteim olyan aktivistáktól származnak, akik leggyakrabban Paulo Freire (1970) és Franz Fanon tanait követik. Az ő írásaik, leginkább a *The Wretched of the Earth* [magyarul megjelent: *A föld rabjai* címmel – *a ford.*] szolgálnak a posztkoloniális elméletek alapjául (Fanon 1961).

²³ A színes bőrű emberek (bár a kifejezés önmagában is elég problematikus) a föld lakosainak többségét alkotják. A *kisebbségi elnyomás* kifejezés használata megnevezi a hatalom és tudatosság szintjét, ami ahhoz szükséges, hogy a többséget kisebbségek együtteseként értelmezzük.

²⁴ Az északi és déli földteke kifejezést egy, az ENSZ által megrendelt, majd a közfigyelem középpontjába került tanulmány élesztette fel: *The Brandt Report: North-South: A Programme for Survival* [A Brandt-jelentés: Észak–Dél: A túlélés programja]. Megállapítja, hogy Földünk ketté van osztva: az északi féltéke azért lehet gazdag, mert a déli féltéke a kizsákmányolás ellenére képes életben maradni. Az „észak” és a „dél” gazdasági fejlettségi szintre, nem pedig földrajzi elhelyezkedésre utal (Independent Commission on International Development Issues, 1980).

és megosztották velem tapasztalataikat. Írásom egy részében róluk emlékezem, és az ő gondolataik mellett tanúskodom. Szeretném az olvasókkal megosztani e gazdag aktivista kultúrák és új társadalmi mozgalmak²⁵ történeteit, gyakorlatait, gondolatait. Számon kérhető rajtam, hogy nem sajátítom ki ezeket a tudásokat, ami gyakran előfordul a nem tudományos világból származó más ismeretekkel.

Ahogy később részletesen tárgyalni fogom, nem gondolom, hogy saját etikai állásfoglalásom tökéletes, az egyetlen helyes vagy igaz ötleteken alapuló gondolkodásmód. Ugyanakkor ennek az etikai állásfoglalásnak köszönhetem, hogy saját munkámat fenntartható módon tudom végezni, reményeim szerint az igazságosság szolgálatában. Nem is vagyok abban biztos, hogy ez az írás minden közösségi munkás számára hasznos olvasmány lehet – ahogy Ani DiFranco mondta: „minden eszköz fegyver lehet, az egész a felhasználás kérdése” (DiFranco 1993). Ezért ahelyett, hogy a technikák vagy eszközök egy bizonyos gyűjteményét tálalnám, egy sajátos etikai álláspontot mutatok be az *igazságosság szolgálatában*. Saját etikai álláspontom a közösségi munka és az aktivizmus világa között ingadozik, megpróbálom a kettőt közelebb hozni egymáshoz.

Az első részben hátralépek, és megvizsgálom azokat az etikai elveket, amelyek a Szolidaritás csoport és más gyakorlatok alapját adják. Ezek a gyakorlatok a korábban kifejtett etikai állásfoglalás következményeképpen születtek. Később, a második részben a szolidaritás csoport gyakorlatát ismertetem, konkrét, valós példákon keresztül, ez által téve élővé és hatóvá az elméletet.

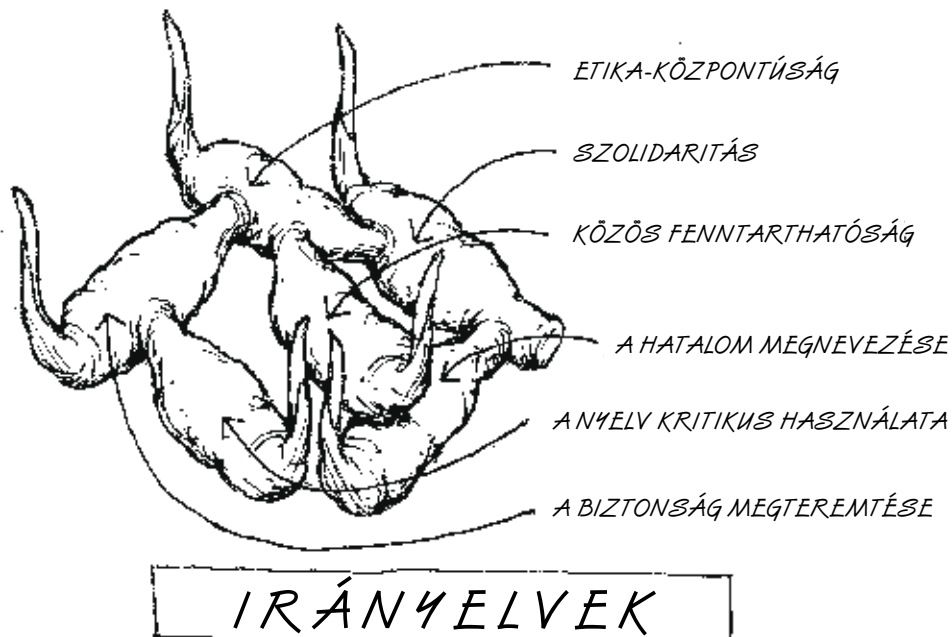
Az irányelvek abban különböznek az alapelvektől, hogy nincsenek szilárd határaik, és nem zárják ki egymást. Az irányelveket nehezebb operacionizálni, mint az elvek egy csoportját. A gyakorlat mindig zavaros, és az emberek általában nem egy elmélet mentén felállított elvsorozatot követnek. Az irányelvek a megértést szolgálják, a cél irányába való elmozdulás lehetséges útját mutatva be (Moustakas 1990). Nem algoritmusok tehát, vagy olyan programpontok, amelynél az egyes lépések végrehajtása automatikusan az előre meghatározott és ismert végkifejlet elérését jelentené.

Az irányelveket valamilyen módon sorba kell rendeznem, hogy be tudjam őket mutatni. Bár betűket használok számok helyett, a sorrend így is előáll. Annak érdekében, hogy egyértelművé tegyem, hogy ezek az irányelvek nem hierarchikus kapcsolatban állnak egymással, Deleuze és Guattari (1987) gyökértörzs-metáforáját használom. A botanikában a gyökértörzs olyan vízszintes növényi gyökér, amely a föld felszíne alatt található, és melyből az új hajtások és azok gyökerei táplálkoznak. Mivel ezek a föld alatt, vízszintesen nőnek, képesek szélsőséges időjárási viszonyokat is túlélni, „a közelgő tavaszt várva őrzik az összegyűjtött tápanyagot” (Uzelman 2005: 17). A gyökértörzs-metáforát az aktivista kultúra is átvette, mert hasznos analógiát nyújt

²⁵ Az új társadalmi mozgalmak az 1960-as évek derekán jöttek létre, és eltérnek az aktivizmus régebbi fajtájától, amelyek főleg gazdasági változást és a közigazgatás átalakítását szorgalmazzák. Az új társadalmi mozgalmak is a társadalmi változást célozzák meg, hiszen az szervesen kapcsolódik az identitás, a közös cselekvés és a kultúra kérdésköréhez. A mexikói Chiapas Zapatista mozgalma, vagy a globális békemozgalom is az új társadalmi mozgalmak közé tartozik (Buechler 2005).

a hierarchikus és hatalmi viszonyok leleplezéséhez, de ugyanakkor organikus, élettel teli, termékeny válasznak is bizonyul.²⁶

A gyökértörzshöz hasonlóan az irányelvek is keresztbe-kasul szövik át egymást.

Az alábbiakban egyesével ismertetem a hat irányelvet, és igyekszem gazdagon, példákkal illusztrálva bemutatni, hogy melyik mit jelent számomra.

Minden egyes irányelv esetében a tudományos és aktivista kultúrák bőséges szakirodalmára, tudására és elméleteire támaszkodom. Azért emelem be ezeket a szövegszerű forrásokat,²⁷ hogy teljesebbé tegyem az irányelvek megértését. Lesznek közöttük „elnyomott tudásfajták” (Foucault 1980: 81–82) – amelyek nem tudományos körökből származnak. Az elnyomott tudás kifejezés Michel Foucault kritikai filozófus-történész

²⁶ Lacey (2005a) bemutatja annak a gazdag történetét, hogy a gyökértörzs metaforát hogyan használta fel számos aktivista hálózat és mozgalom, többek között a „riot grrrl” [lázadó lányok] hálózat és a londoni Anarchist Teapot [Anarchista teáskanala] közösség.

²⁷ Ken Gergennel folytatott személyes levelezésre is támaszkodva (2008).

írásaiból származik.²⁸ Műveiben arról beszél, hogy a hatalom hogyan befolyásolja azt, ami tudásként elismerhető, és hogy bizonyos tudások marginalizálódnak. Az elnyomott tudást – amelyet az irányelvek magyarázatához használok – alacsony presztízsű tudásként, mellőzött tudásként vagy a hatalmat nélkülöző emberek tudásaként is értelmezhetjük. Ezeket a marginalizált vagy alternatív ismereteket a tudományos körök gyakran elnémítják, vagy háttérbe szorítják.

Munkámban az aktivista és akadémiai világ közötti szakadékot szeretném áthidalni. Az elméletgyártás önmagában nem semleges tevékenység. Hiszem, hogy az elméletek az *igazságosság szolgálatába* állíthatók, és a felszabadító elméletek hozzájárulhatnak felszabadító gyakorlatok kialakulásához. Az elméleteket az ellenállás és az igazságosság cselekedeteinek felszínre hozása érdekében használok. Aktivista munkám során az elméletek hasznosnak bizonyultak, amennyiben összekapcsoltak egymással ellentétben álló feleket, leleplezték a média által misztifikált, és szinte normális működésként elfogadott hatalom megnyilvánulásait – mintha ez lenne a dolgok rendje. A felszabadítás érdekében kialakított elmélet új lehetőségeket teremt: a dolgok ilyenek is lehetnének. Ebben a munkában a fekete feminista gondolkodó, bell hooks²⁹ reménységét veszem kölcsön, aki úgy véli, hogy a társadalmi igazságosságért folytatott munkában az elmélet felszabadító hatású lehet (hooks 1984).

Bár az irányelvekről sokat lehetne mondani, a leírásoknál arra szorítkozom, hogyan kapcsolódik az adott irányelv a közösségi munkásokkal végzett munkámban az *igazságosság szolgálatához*. Sok történetet osztok meg – ügyfelekét, közösségi munkásokét és saját történeteimet –, amelyek a közösségi munka vagy aktivizmus területéről származnak, hogy az irányelveket élettel töltssem meg. A leírásokat egy-egy olyan, aktivista vagy közösségi munkához kapcsolódó történettel zárom, ami nagyon megérintett. A történetek célja az irányelvek élővé tétele.

Az irányelvek egymáshoz kapcsolódva léteznek, mint a gyökértörzs ízei. Összekapaszkodnak, egyetlen élő és működő lényt alkotva. Mindegyik irányelv alapvetően kapcsolódik például a biztonság megteremtéséhez, de a biztonság megteremtését mégis önálló irányelvnek tartom. Mint a gyökértörzs, az irányelvek is göcsörtösek, rendhagyó formájúak, eltérő méretűek, és nem lehet őket matematikai formulákkal leírni.

Az etikai állásfoglalásról szóló részt és az irányelvek bemutatását bármilyen sorrendben lehet olvasni. Akár más logika szerint is szerkeszthettem volna őket. Az irányelveket hat alfejezetre bontva mutatom be a könnyebb érthetőség kedvéért. A hat irányelv kialakításában olyan gyakorlati szakemberek véleményére

²⁸ Foucault nem fogadta el a filozófus címkét, és vitatta, hogy művei posztstrukturalista vagy posztmodern jellegűek lennének, ami ellentmondásban áll avval, hogy írásait gyakran e két iskola alapműveinek tekintik. Sheridan művében, a *Michel Foucault: the Will to Truth* [Michel Foucault: Az igazság vágya] összefoglalja Foucault munkásságát (Sheridan 1980). Rabinow írása, *The Foucault Reader* [Foucault-olvasókönyv] megpróbálja szervezett és háttérinformációkat nyújtó módon átfogni Foucault műveit (Rabinow 1984). Egy könnyebben érthető és kreatív megközelítést kínál a *Foucault for Beginners* [Foucault kezdőknek] (Fillingham 1993) dokumentarista stílusú képregény.

²⁹ bell hooks (1953–) amerikai pedagógusnő, feminista, teoretikus, költő a nevét kis kezdőbetűkkel írta, a dédnagyanyja nevét vette fel. Eredeti neve: Gloria Watkins, Az „English and Women’s Studies” professzora lett Oberlinben. – *A szerk.*

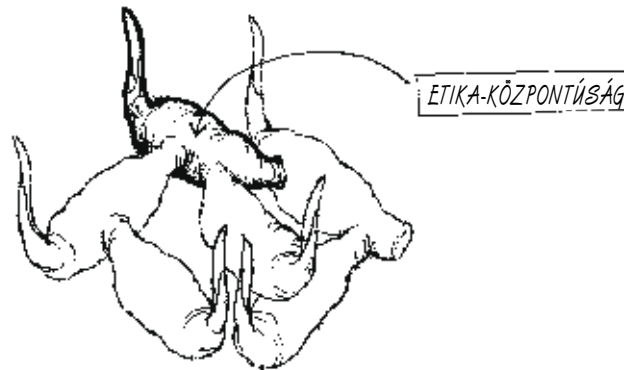
támaszkodtam, akik részt vettek valamelyik általam vezetett csoporton, továbbá felhasználom saját tapasztalataimat, amikor gyakorlati szakembereket képeztem, szupervíziós csoportot vezettem, vagy a gondolataimat vetettem papírra. Ez a hat irányelv jól mutatja etikai állásfoglalásomat, és jól jellemzi a munkámban használt gyakorlatot. Annak érdekében, hogy könnyebben érhetővé váljanak az egyes elvek, azokat egymástól elkülönítve tárgyalom. A gyakorlatban azonban nem könnyű, és nem is szükséges az irányelvek ily módon való mesterséges szétválasztása.

És most lássuk etikai állásfoglalásom hat irányelvét, amelyek az *igazságosság szolgálatának* reményét hordozzák, egyesével!

2. Az Irányelvek

A) Az etika-központúság

Ebben a pontban az etika-központúság irányelvét mutatom be. Mint a gyökértörzs, az irányelvek is egységet alkotnak és nehezen oszthatók részekre – átszövik egymást. Az etika-központúságból következik a hatalom megnevezése, amely egyben egyik előfeltétele is – bár ez a legtöbb irányelvről elmondható. Az *igazságosság szolgálatát* elősegítő irányelvek bemutatását az etika-központúsággal kezdem, de ezzel nem célozom azt sugallni, hogy ez fontosabb lenne a többinél.

Az etika-központúság irányelve azt mutatja, hogy a közösségi munka minden szintjét átszövi a gyakorlati szakemberek és csoportok közös etikai meggyőződése – ezt szeretném itt megvizsgálni. Etika alatt azokat az értékeket értem, amelyek fontosak számunkra, és azt a különleges, gondolatokhoz és gyakorlatokhoz fűződő elkötelezett kapcsolatot, ami a társadalmi igazságosság felé mutat. Ez a fajta etikai elköteleződés egyfajta

térképként szolgálja eligazodásunkat, ahogy megpróbáljuk megtalálni az előre vivő utat, az adott pillanatban megfelelő választ és azt, hogy mit tegyünk. Spike Leet idézve: „Hogyan válaszszuk a jó utat”?³⁰

Etika

Az etika nem stabil és állandó, hanem élő és változó. Etikai meggyőződésünket az által töltjük meg étellel, hogy folyamatosan nyitottak vagyunk a tanulásra és az új lehetőségekre, miközben ragaszkodunk saját tapasztalataink és történelmi kontextusunk fontos tanaihoz. Saját etikai meggyőződésemet kevésbé kötődik a helyes és helytelen megítélésének filozófiai és hipotetikus alapjaihoz, sokkal inkább az ügyfelek mindennapi társadalmi kontextusának szükségleteiből táplálkozok. Úgy érzem, fontos lenne, hogy számunkra, közösségi munkások számára az elmélet és gyakorlat az etikai álláspontunk megújulását segítse elő. Ez a fajta etikai elköteleződés inkább praktikus, mint elvont, elméleti jellegű.³¹

A segítő kapcsolatokban egyesek az etika másfajta meghatározását szokhatták meg. Számomra az etika kifejezés annak történelmi, elméleti és interdiszciplináris gyakorlati lehetőségei miatt hasznosítható a szolidaritási kapcsolatok építésére, és saját munkánk élettelségének megőrzése során.

Az etikai kódexeket azért hozták létre, hogy egyértelmű és mérhető legyen az, hogy mely típusú viselkedés számít elfogadhatónak egy adott szakmán belül. A kódexek „vagyott célokat ajánlanak kikényszeríthető viselkedési előírások helyett” (Kakkad 2005: 296). Bár az etikai kódexek kétségkívül hasznosak, az etika szó mégis olyankor merül fel a közösségi munka során, amikor valamilyen problémával vagy dilemmával találkozunk. Mivel munkánk nagyon összetett, és az ügyfelek megélt életében rengeteg valós probléma merül fel, érthető, hogy az etika kérdésével főleg csak krízisek, vagy jogi kényszer esetén foglalkozunk. Ebben a fajta környezetben az etika gyakran javító, esetleg fegyelmező cselekményhez kapcsolódik.

Az etikai kódexeink segítenek megteremteni azokat a paramétereket, amelyek között dolgozunk, de nem kínálnak minden esetben útmutatást, amikor az ügyfelek és munkatársaink összetett élethelyzetei között próbálunk boldogulni. Ezekben az esetekben nem csupán saját munkánk szempontjából válik etikai állásfoglalásunk fontossá, de munkánk maga csak így válhat fenntarthatóvá, és így leszünk képesek integritással és méltósággal cselekedni. Antonio Gramsci, az olasz marxista filozófus azt írta a XX. század elején, hogy mindenki született filozófus (organikus értelmiségi).³² Ez alatt azt értette, hogy minden ember gondolkodó és filozófus, aki saját életének tapasztalatai és ismeretei alapján válaszol az őt körülvevő társadalom problémáira. Az etika

³⁰ Spike Lee filmje, a *Do the Right Thing* [Szemet szemért] (1989), arra szólítja a közönségét, hogy kívülről kövesse és kritizálja meg a film cselekményét. A film egy szegény belvárosi negyed mindennapi életét dolgozza fel, ahol az amerikai rasszizmus is megkészeríti az életet. A filmben szinte minden szereplő valamilyen bonyolult okból helytelen dolgot tesz. A film azt boncolgatja, hogy mennyire összetett az, hogy egy adott helyzetben mi számít etikusnak, és mi nem.

³¹ Az etikának ezt a fajta értelmezését Alan Jenkins (2006) ausztrál narratív terapeutától kölcsönöztem, aki Deluze (1981) Nietzsche filozófiájával kapcsolatos munkája alapján alakította ki saját álláspontját.

³² Ezt Gramsci egyik börtönben, olasz nyelven készült írásából idéztem (Gramsci 1971). Angolul is elérhető egy válogatás, *An Antonio Gramsci Reader* (Gramsci 1988) [magyarul pedig számos munkája olvasható – a ford.]. Bár Gramsci munkásságát sokféleképpen értelmezik, én Grattan résztvevő kutatással kapcsolatos véleményét osztom (Grattan 2008).

hagyományosan a tudományos fokozattal bíró filozófusok munkásságát jelenti, így számomra sokat jelent Gramsci írása, mert vele együtt hiszem, hogy az emberek képesek saját etikai állásfoglalásuk kialakítására. Elfogadom felhívását, amely szerint mindenkinek kötelessége az etikai kihívásokra filozófiai választ adni.

Az etikai állásfoglalás az az álláspont, amelyet a közösségi munkások az ügyfelekkel, munkatársaikkal való együttműködés és tágabb körben szerzett élettapasztalataik hatására alakítanak ki. Az etikai állásfoglalás, amire itt gondolok, azt mutatja meg, hogy milyen gyakorlati segítőkké szeretnénk válni, vagy mely oldalainkat szeretnénk erősíteni. Munkám során gyakran kérem azt a közösségi munkásoktól, hogy vizsgálják meg saját etikai állásfoglalásukat – ez általában nagy alázatot és néha felindulást vált ki. Azt kérem tőlük, hogy írják le saját etikai állásfoglalásukat, amin elgondolkodom, majd felolvassuk írásainkat egymásnak vagy a többi csoporttagnak, a tanúságtétel gyakorlatát használva. Azért tartom fontosnak a saját etikai állásfoglalásunk papírra vetését, mert így meg tudjuk vizsgálni kapcsolatunkat az etikával, ki tudjuk emelni, hogy mely elvek fontosak mindannyiunk számára (ezek közös etikai kódexünk alapjait jelenthetik), és mely területeken vannak eltérések. Az etikai állásfoglalás írásos elkészítéséhez használt egyik kérdésem így hangzik: „Saját etikai meggyőződésünknek mely részei vonzanak minket a segítő szakmához?” Andrew Larcombe – egy szupervízióba hozzám járó segítő – így válaszolt: „Nem is az a kérdés, hogy milyen etikai elvek vonzottak engem a munkámhoz, hanem az, hogy mi az a munkámban, ami az etikához vonz.”³³ Andrew válasza az etika és a segítő szakmai kölcsönösségére utal.

Az a célom, hogy elméleti és gyakorlati elveink nyílt felvállalásával végezzük munkánkat, etikai meggyőződésünkkel összhangban. Közös munkánk során gyakran beszélünk az elméleti és gyakorlati vonzódásainkról és különbségeinkről. Etikai elköteleződésünket azonban gyakran magunkban tartjuk, nem beszélünk róla másokkal. Írásom ezt a fajta kibillent egyensúlyt próbálja visszaállítani, amelyben az elmélet és a gyakorlat etikai kérdései elsőbbséget szereztek a kapcsolati és kollektív etikával szemben.

Az elmélet kifejezést a gondolatok olyan rendszerére értem, amelynek célja valamit megmagyarázni. Az elmélet ugyanolyan dinamikus jellegű lehet és kapcsolódhat emberekhez, mint az az etika, amelyről írok. Az elmélet is lehet dinamikus, közösség által meghatározott, továbbgondolkodásra serkentő. Ahogy etikai állásfoglalásunk, elméleteink is változhatnak gondolkodás és vita eredményeképpen. Az etika-központúsággal nem az elmélet lerombolása vagy mellőzése volt a célom, hanem az, hogy magát az etikát állítsuk középpontba, ami az elméleti háttérnek is szerves részét képezi.

Harc a semlegesség ellen

Az etika-központúság a közösségi munkában egyben azt is jelenti, hogy hadat üzenek a semlegességnek. A közösségi munka, a szociális munka, a terápia és a tanácsadás sokféle módon ellenállt annak, hogy semleges pozícióba kényszerüljön, bár a semlegesség és az objektivitás bizonyos szintje mindannyiunk munkájának szerves része. A segítő foglalkozások gazdag palettájának minden egyes színe arra tanítja a szakembereket, hogy álljanak ki véleményük mellett, és hívják fel a hatalom figyelmét az ügyfelek életét megkeserítő rendsze-

³³ Andrew Larcombe személyes közlése, 2009.

rek működésére.³⁴ Franz Fanon, martinique-i pszichiáter, már korai munkáiban is leleplezte a semlegesség mítoszát a pszichiátriában, és az antikoloniális gondolkodók hagyományait követve a segítő szakmák hatalmi helyzetéről értekezett.³⁵ A radikális/kritikai szociális munkások a kezdetektől elutasították a semlegességet, fontosnak tartották az etikát és a segítő rendszerek kritikai megközelítését, továbbá a társadalmi problémák kontextusának megváltoztatását tűzték ki célul.³⁶ Nem újdonság tehát, amikor saját munkánkban az etikát állítjuk középpontba, csupán a fenti gazdag és sokféle segítői hagyományhoz csatlakozunk – még akkor is, ha ezek a hagyományok kevésbé ismertek, s nem feltétlenül játszanak szerepet az oktatásban, továbbá nem mindig kapnak elismerést.

Az amerikai pszichológus és történész, Philip Cushman a közösségi munkásokat a semlegesség elutasításánál markánsabb közös állásfoglalásra szólítja fel.³⁷ Cushman (2006) nem elégszik meg az elnyomás nevesítésével és a hatalom dekonstruálásával.³⁸ Arra hív, hogy a munkánkban meglévő hatalmunkat állítsuk annak a szolgálatába, amit a pszichoterápia morális projektjének nevez. Könnyebb úgy kritizálni gyakorlatot, hogy nem vonjuk be vagy nevezük meg a hatalmi struktúrákat, mint befelé tekinteni, és nevéen nevezni a hatalmat. Cushman és más, igazságosságorientált gyakorlati szakemberek szerint a hatalom megnevezése önmagában nem elégséges.

Ha elfogadjuk Cushman felhívását, és az *igazságosság érdekében* végzett munkának tekintjük saját hivatásunkat, közösségi munkásként gyakorolt hatalmunkat az elnyomás társadalmi kontextusának megvál-

³⁴ Itt William James amerikai pszichológus-filozófus nagy hatású, 1910-es cikkére, a *The moral equivalent of war* [A háború morális megfelelője] címűre gondolok (James 1995). Természetesen más, Jamesnél kedvezőtlenebb társadalmi presztízű hangok is az ellenállást hirdették, csak ezek nem kerültek feljegyzésre – egyedül nem lehetséges ellenállási mozgalmat működtetni.

³⁵ Frantz Fanon pszichiáter Martinique szigetén született, Franciaországban élt és harcolt az algériai függetlenségi háborúban. Írásai elutasítják a gyarmatosítást, és a gyarmati öntudatra ébredés kritikai iskolája megalapozásának tekinthetők. Pszichiáterként különösen a gyarmatosítás pszichopatológiája foglalkoztatta (Fanon 1967). A *The Wretched of the Earth* (1963 [1961]) [magyarul: *A föld rabjai* (1983) – *a ford.*] című művében Fanon azokat a kínzásokat elemzi, amelyeket az algériai háborúban a francia hadsereg a pszichológiai hadviselés részeként elkövetett.

³⁶ Ezt a fajta értelmezést Mark Furlong ausztrál szociális munkástól (Furlong 2008), valamint Furlong és Lipp (1995) művéből kölcsönöztem.

³⁷ Ez a felszólítás egy 2006-os konferencia megnyitó előadásában hangzott el, amely a *Where do psychotherapy narratives come from? Avoiding the arrogance of monoculturalism and the dead-end of relativism* [Honnan származnak a pszichoterápia narratívái? A monokulturalizmus arroganciájának és a relativizmus zsákutcájának elkerülése] címmel került megrendezésre. Megkérdeztem Philipet, hogy mi a véleménye arról, amikor az ő gondolatait a saját munkámba átfordítva azt mondom, hogy a segítőknél „szakítaniuk kell a semlegesség nyomaival is”. Egy másik, reménytelibb gondolatára hívta fel a figyelmemet: „Szeretném azt hinni, hogy a javaslataim megvalósíthatók, minden emberi tökéletlenség ellenére” (személyes közlés, 2007).

³⁸ Cushman (2006) Heidegger munkásságát azért kritizálja, mert az szerinte monokulturális, és nem vesz tudomást a hatalmi viszonyokról; Foucault-ét pedig azért, mert számára minden a hatalmi viszonyokról szól. Bár Cushman elismeri, hogy a két filozófus gondolatai nagyban befolyásolták saját álláspontjának kialakításakor, hiányolja írásaikból a terápia etikai és erkölcsi vonatkozásainak említését.

toztatására fogjuk használni. Ez alatt azt értem, hogy az emberek valós életfeltételeinek megváltoztatását tekintjük célunknak, nem pedig azt, hogy megtanuljanak az elnyomással együtt élni. Ezért látjuk problematikusnak a semlegességet, az objektivitást és az elfogulatlan szakmaiságot, és utasítjuk el azokat. A hatalom dekonstruálása és a hatalmi viszonyok leleplezése az *igazságos* gyakorlat ragyogó velejárója, de ezen túl szeretnénk valami újat és felszabadítót létrehozni: ahogy Karl Marx német filozófus mondta, nem elég a világot értelmezni, meg is kell változtatni azt.³⁹

Az egyéni fájdalom/közös ügy szállóige különböző aktivista tradíciókból táplálkozik. Amikor az igazságtalanság individualizációjáról és a fájdalom privatizációjáról beszélek, ezekkel az aktivista és segítő hagyományokkal vállalom közösséget. A közösségi munka területén az új-zélandi Just Therapy [Igazság-terápia] csoport tagja, Kiwi Tamasese beszél az „egyéni ügyekről, közösségi problémákról”.⁴⁰ Az ír Fifth Province csapat tagja, Imelda McCarthy (2001: 267) arról számol be, hogy a terápiás gyakorlatban a „közösségi problémák magánjellegű, privát üggyé válnak”. Ezek a hangok mind tevékeny elköteleződésre, a semlegességet elutasító gyakorlatok folytatására, és az ügyfeleket, valamint a segítőket körülvevő világ megváltoztatására szólítanak fel minket.

McCarthy ezt írja:

„A társadalmi változás érdekében elengedhetetlenül fontos, hogy az ügyfelek egyéni problémáit beemeljük a köztudatba. Ez nem azt jelenti, hogy magánéletük intim, bizalmas részleteit kitergetjük, hanem a problémaköröket, trendeket kívánjuk bemutatni... Ha szegény emberekkel dolgozunk, a magán és a köz szférái nem választhatók el egymástól; ellenkező esetben a szegények elnyomásának és elhallgattatásának újabb színterét hozzuk létre.” (McCarthy 2001: 271–272)

Ezek a segítő elkísérnek utamon, aktivizmusra és a semlegesség elutasítására buzdító hangjuk legitimizálja, erősíti saját elköteleződésemet. Sose voltam semleges a szexuális abúzzsal szemben. Sosem voltam semleges a kínzással szemben. A semlegesség maga is egyfajta politikai állásfoglalás.⁴¹

³⁹ Karl Marx német filozófus szerint: „A filozófusok eddig csak különbözőképpen magyarázták a világot, pedig a feladat megváltoztatni azt” (Marx 1994: 118).

⁴⁰ A Just Therapy Team tagjai, Charles Waldegrave és Flora Tuhaka ugyanezen az állásponton vannak. Azért idézem mégis Kiwi Tamasese-t (1998), mert az új-zélandi Wellington Családi Központjában töltött szakmai gyakorlatom alatt számos beszélgetésben jártuk körül a témát.

⁴¹ A Peace Psychologists [Béke-pszichológusok] még ennél is messzebb mennek, amikor azt írják, hogy „a semlegesség színlelése intellektuálisan őszintétlen és társadalmilag felelőtlen cselekedet” (Winter et al. 2001: 366).

Az emberi kapcsolatok etikája

Míg a szupervízió és a képzések jelentős része az elméleti és gyakorlati kérdések körbejárásával foglalkozik, saját szupervíziós gyakorlatom középpontjában a segítő emberi kapcsolatainak etikája, s ennek gyakorlati megnyilvánulásai állnak.⁴² Ez alatt a közösségi munkások etikai meggyőződését értem, amely az ügyfelek problémáira egy hatalmi viszony kontextusában adott válaszban ölt testet. Az érdekel, hogy milyen elemek alkotják a segítő etikai állásfoglalását.

Sokféle segítő szakemberrel dolgoztam együtt – szenvedélybetegekkel foglalkozó ápolókkal, közösségi munkásokkal és pszichiáterekkel, akik hatékonyan és etikusan dolgoznak, különböző szakmai modelleket alkalmazva marginalizálódott területeken élő ügyfeleikkel. Ők a Rorschach-tesztől a narratív segítő beszélgetésen át a motivációs interjúig különböző elméletek alapján végzik munkájukat. Úgy gondolom, hogy a felszabadítás többféle úton is elérhető, és nincs olyan módszer, ami ne rejtene hibalehetőségeket. Számomra nem az a cél, hogy rátaláljak a segítő beszélgetés tökéletes módszerére, hanem hogy megvizsgáljam a társadalom peremén élő közösségekben élő emberekkel végzett munkánk etikai vonatkozásait.

Az etika-központúság szellemében a közösségi munkásokat arra kérem, hogy inkább etikai dilemmákat osszák meg velünk, s ne egy konkrét *esetről* vagy egyéni problémákról beszéljenek. A beszélgetés szólhat olyan emberi kapcsolatok során felmerülő etikai kérdésről, amikor a közösségi munkás hű tudott maradni saját etikai állásfoglalásához, és a csoport tagjai ebben támogatják. De előfordulhat, hogy egy vagy több olyan etikai küzdelmet járunk körbe, ahol a segítő nem tudott saját etikai meggyőződésével összhangban cselekedni, és emiatt feszültség keletkezett benne.

Lelki fájdalom

Szupervízorként és trénerként akkor éreztem magam a leghatékonyabbnak, amikor közösségi munkásoknak segítettem saját etikai állásfoglalásukkal nagyobb összhangban működni. De a közösségi munkások olyan társadalmi struktúrák és korlátozott erőforrások között dolgoznak, amelyek miatt olykor saját etikai meggyőződésükkel ellentétes tevékenységre kényszerülnek, és ilyenkor lelki fájdalmat élhetnek át.⁴³ A lelki fájdalom számomra azt a jelentős mértékű, fizikailag is tapasztalható, letagadhatatlan, kényelmetlen közérzetet jelenti, ami a pályaválasztásunkat eredményező etikai meggyőződésünkkel ellentétes cselekedet eredménye.

A lelki fájdalmat súlyosbítja az a tény, hogy saját következtelenségünknek ügyfeleink látják a kárát. Segítőként nem tudjuk egyedül megváltoztatni vagy enyhíteni az ügyfelek ebből fakadó szenvedését. Hiszem, hogy fontos beismernünk, hogy a segítő foglalkozásuk az ügyfelek kárán tanulják meg a szakmát. Ez a rendszer-

⁴² Imelda McCarthy, az ír Fifth Province Team pszichoterapeuta, az emberi kapcsolatok etikáját társadalmi konstrukcionista megközelítésben vizsgálja *Fifth province re-versings* című művében (McCarthy 2001).

⁴³ Cloé Madanes argentin-amerikai stratégiás terapeuta. Ezt a kifejezést Madanes saját gyakorlatában stratégiai lépéseként használta gyermeküket szexuálisan bántalmazó férfiakkal végzett munkája során (Madanes, Keim és Smelser 1995). Én más értelmezésben és más kontextusban használom ugyanezt, de fontosnak tartottam megosztani, hogy hogyan találtam erre a kifejezésre. Amikor Madanes egyik előadását hallgattam, mélyen megérintett ez a kifejezés, és azóta sem tudtam szabadulni hatása alól.

ből fakadó igazságtalan és gyakran elhallgatott helyzet számunkra elfogadhatatlan, olyan, amivel nem tudunk elszámolni.

A munkám középpontjában a közösségi munkások jólléte áll, és amikor egy segítő lelki fájdalmat él át, sürgető késztetést érzek, hogy megpróbáljak beavatkozni és enyhíteni kínjain. Ehelyett azonban a lelki fájdalmat a közösségi munkás egyik lehetséges erőforrásaként értelmezem, egy olyan mélyről fakadó jelzésként, amely etikai állásfoglalásunk felülvizsgálatát sürgeti. Miért most jelentkezik a lelki fájdalom, miért ezzel a személlyel végzett munka közben, miért ebben a helyzetben? Ezekre a reflektív kérdésekre azonnal kell válaszolnia a közösségi munkásnak. Miközben a közösségi munkás a lelki fájdalom gyökerét és saját etikai állásfoglalását kutatja, képessé válik saját meggyőződésével nagyobb összhangban végezni munkáját, és a „helyes utat választani”.

Sok közösségi munkással találkozom, akik rögtön megértik, mit jelent a lelki fájdalom fogalma. Hiszem, hogy sokan e lelki fájdalom miatt hagyják el a segítő hivatást. A kiegésző okaként gyakran az ügyfeleink életében tapasztalt elnyomást vagy szélsőséges fájdalmat, máskor az ügyfelek nehéz személyiségét vagy összetett problémáit szokták említeni. Saját tapasztalatom szerint azonban a közösségi munkások nem az ügyfelek személyiségét, problémáit vagy szenvedését nem bírják elviselni, hanem saját lelki fájdalmukat.

A szegény hasznos értelmezései

A lelki fájdalom abban az értelemben, ahogyan én használom, kapcsolódik a szegényhez. Itt arra gondolok elsősorban, hogy a szegény, a szegényhez való ragaszkodás hasznos is lehet, s nem kell azonnal a szegényérzet miatti kényelmetlenség csökkentésére törekedni. Amikor egy segítő szakember valamilyen szegényteljes élményéről beszél, például egy olyan esetről, amikor egyik ügyfelével tiszteletlenül beszélt, rá szoktam kérdezni, hogy mit mond ez a szegény saját etikai meggyőződésével kapcsolatban:

- Mit jelentene számodra, ha nem éreznél szegényt? Mit mondana az etikai alapelveidről?
- Mit mond a saját segítői identitásodról az, hogy szegýelled magad? Hiszen el is bagatellizálhatnád, kikerülhetnéd vagy védekezhethénel. Mit mond ez arról az etikai meggyőződésről, ami munkádat irányítja?

Dorothy Allison, queer feminista író, aki az Egyesült Államok déli részén, szegény körülmények között nőtt fel. Önéletrajzi ihletésű, a *Bastard out of Carolina* [Egy karolinai fattyú] című regényében (Allison 1992) a fiatal korában megtapasztalt szegénységről, erőszakról, szeretetről és kizsákmányolásról ír. Allison beszámol egy gyermekkori eseményről, amikor mostohaapja egy zsidó boltossal kapcsolatban rasszista megjegyzést tett. A boltos meghallotta a megjegyzést, ami Dorothy és nővérei számára is kellemetlenséggel járt.

„Egészen a nyakamig elvörösödtem, és bocsánatot akartam kérni – elmondani neki, hogy mi egyáltalán nem olyanok vagyunk, mint a mostohaapánk –, de semmit nem tehettem. Egy szót sem tudtam szólni a mostohaapám előtt, és bármit mondtam is volna, vajon hitt volna nekem? Ezt ne feledd, gondoltam magamban. Ne válj süketté és vakká az ilyen érzésekkel szemben, ezt ne feledd!” (Allison 1994: 11.)

Ebben a leírásban élesen látszik, hogy Allisont nem hagyja nyugodni a szégyen, saját privilegizált helyzetén gondolkodik, pedig könnyen választhatná a boltos megalázásában játszott felelősség eltávolításának taktikáját is, hiszen ő maga is függő helyzetben volt. Ugyanazt az elköteleződést mutatja az emlékezéssel kapcsolatban, amire én is hívom a segítőköt – csak én a képessételet érdekében.⁴⁴

Thomas King az őslakos irodalom professzora, és önmagát „őslakosok leszármazottjának” tartja. Egyik történetében – amely engem Allisonéra emlékeztet – arról beszél, hogy megőrzött egy, az indián őslakosokat és a zsidókat gúnyoló karikatúrát. A karikatúrát egy fehér bőrű, nyíltan rasszista munkatársától kapta. Azért őrizte meg, mert így „Nem kell egyfolytában azon gondolkodnom, hogy vajon én vagyok-e túlérzékeny [az elnyomással szemben]. Még mindig megvan. Nehogy elfelejtsem” (King 2003: 53). King így emlékezteti magát arra, amiért munkatársa nem érzett szégyent, és ez segít neki kitartani az olyan vélemények keresztútjében, amelyek szerint helytelenül eltúlozza a rasszizmus jelenlétét.

A kényelmetlenség érzete ellenére arra hívom a közösségi munkásokat, hogy fogadják el, érezzék át és hasznosítsák a lelki fájdalmat. A segítőkkel való munkám során ellenállok az olyan lehetőségeknek, amelyekben én magam válnék a probléma megoldójává. Bátorítom a közösségi munkásokat, hogy készüljenek fel a lelki fájdalomra, fogadják el és hasznosítsák a tudatosabb, etikus munkavégzés érdekében.

Kollektív etika

A kollektív etika számomra azokat a fontos kapcsolódási pontokat jelenti, amelyek összetartanak minket, közösségi munkásokat. Munkánk nagy részében nem beszélünk ezekről a kollektív etikai elvekről, de belőlük táplálkozik az a szolidaritás, ami összehozott és egyben tart minket. Tapasztalatom szerint hasznos, ha csoportos beszélgetések során megpróbáljuk összeszedni közös etikai álláspontunkat, így segítve elő a kifejezések közös értelmezését, és felszólítjuk egymást azok közös felvállalására. Ha nem hangosítjuk ki etikai álláspontunkat, közös etikai elveink kimondatlanul, a felszín alatt maradhatnak. Közös etikai elveink átbeszélése alaposabb megértéshez, egyértelműbb állásfoglalásokhoz vezet.

Közösségi munkásként nem muszáj tökéletes közös etikai álláspontot létrehozunk, hiszen más-más kiindulási pontokról érkezünk, s a különbségek a lehetőségek szélesebb skáláját nyitják meg előttünk. Azokban a ritka pillanatokban, amikor személyes etikai elveink feloldhatatlan ellentétbe kerülnek a közösség etikai meggyőződésével, át kell gondolnunk, hogy hogyan tudunk saját etikai elveinkkel jobban összhangban lévő munkahelyet találni. Belátom, hogy a fizetett munka világában ez soha nem semleges vagy könnyű döntés.

⁴⁴ Jenkins munkásságának a felelősségvállalással és a szégyen képessé tevő erejével kapcsolatos részei is hatással voltak rám. Különösen sokat tanultam a közzétett segítő beszélgetések szövegeinek részletes tanulmányozása által (Jenkins 1990, 2006).

A vélemények és az értékítéletek megkülönböztetése

Kollektív etikánk középpontjában az igazságosság fontossága melletti elkötelezettség áll, és hisszük, hogy munkánk nem semleges tevékenység. Miközben teret adunk különböző értékeknek és etikai meggyőződéseknek, és megpróbálunk mindezen különbségek ellenére egymással vállvetve dolgozni, nem fogadhatjuk el a gyűlöletet szító véleményeket. Például ha egy munkatárs azt gondolja, hogy a Jehova tanúi vallásgyakorlása erkölcstelen, és nem hajlandó „azokkal az emberekkel” szóba állni, akkor ez a munkatárs kívül helyezi magát a kollektív etikán. A kollektív etika rámutat arra, hogy gyakorlati szakemberekként saját, személyes véleményünk nem szent és sérthetetlen.

A véleményeket a preferenciákhoz hasonlóan nem kell alátámasztani. De a vélemények nem azonosak az értékítéletekkel. Az erkölcsi relativizmus értelmében mindenkinek joga van saját értékítéletéhez. A fenti álláspont azonban etikai szempontból problémás, hiszen az ítéletek hatalmi viszonyokhoz kapcsolódnak. Jogunk van saját véleményt formálni arról, hogy a fohagyomás fagyalt borzasztó, és senkinek sem szabadna ilyet készíteni. De ha azt gondoljuk, hogy senkinek sem szabadna transznműnek lennie, értékítéletről van szó – nem pusztán véleményről. Az ítéletek valamilyen belső elemzéshez kapcsolódnak, míg véleményünket nem kell különösebben megalapoznunk. Claudia Ruitenberg kanadai etikus szerint a vélemény és az értékítélet megkülönböztetések a pluralizmus a járható út a relativizmussal szemben (Ruitenburg 2007). A pluralizmus lehetővé teszi különféle álláspontok együttes létezését. Ugyanakkor a pluralizmus támogatása nem jelenti azt, hogy minden értéket legitimnek és egyformán értékesnek tartunk.

„A pluralizmusban az a lényeges ... hogy folyamatos párbeszéd folyik az erkölcs hatáiról, és ebben a párbeszédben betartunk bizonyos szabályokat. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy a résztvevők értsék az ítéletek és preferenciák közötti különbséget, hogy meg tudják indokolni saját ítéleteiket, továbbá hogy minden ítélet és okfejtés nyitott mások véleményére.” (Ruitenburg 2007: 55)

A pluralizmus és a relativizmus szétválasztása saját etikai álláspontjuk átgondolására szólítja fel a gyakorlati szakembereket, és ez által az etika-központúság egyik hasznos stratégiája lehet.

Nyilvánosság

Az igazságosság szolgálatába állított közösségi munka középpontjában az ügyfél áll, s az ügyfél érdeke megelőzi a munkatársak érdekeit. A gyakorlati szakemberekkel végzett munkám során folyamatosan arról gondolkodunk, hogy hogyan lehetünk elszámoltathatók ügyfeleink felé. Ha erről beszélünk, gyakran szóba kerül a sebezhetőség, továbbá minden esetben megpróbáljuk a különböző szereplők közötti hatalmi viszonyt értelmezni – ez megmutatja, hogy kinek van több vesztenivalója. Legutóbb például családsegítők egy csoportjával beszélgettem, akik mélyszegénységben élő családokkal dolgoznak. Öt munkatárs volt jelen, így azt a reményemet osztottam meg velük, hogy az együtt töltött, összességében tíz munkaóra legalább annyira hasznos lesz az ügyfelek számára, mint ha ugyanennyi órán keresztül ügyfélfogadást tartottak volna. Ha nem hittük volna mind, hogy ez az együtt töltött tíz óra legalább olyan hasznos az ügyfeleknek, mint a munkatársaknak,

nem raboltuk volna egymás idejét. Azzal, hogy ezt kimondtam, felszólítottam a megbeszélés résztvevőit, hogy felelősen gazdálkodjunk az idővel, és úgy legyünk együtt, hogy az az ügyfeleink érdekét szolgálja.

Az amerikai kollaboratív terapeuta, Harlene Anderson az átláthatóság kifejezést a nyilvánosság előtt felvállalt nyelvhasználat és gyakorlat vonatkozásában használja (Anderson 2008: 16). Az átláthatóság azt jelenti, hogy a munkánkba bárki beleláthat, de ez persze nem önmagától valósul meg. Az én felelősségem, hogy a munkámat nyilvánossá tegyem. Az én kötelességem, hogy megmutassam, mit teszek, nem pedig az ügyfélé, hogy ezt kikövetelje. Azzal, hogy munkánkat átláthatóvá tesszük és megnyitjuk a nyilvánosság felé, nyitottá válunk a kritikával szemben, ami növeli a beszámoltathatóság esélyét.

A gyanú hermeneutikája

Célom, hogy a segítők etikai meggyőződésük gyakorlati megvalósításában támogassam. Az etika a cselekedetekben nyilvánul meg és válik nyilvánossá. Az elméletek, azok a gondolatok, amelyek a munkákat meghatározzák, a gyakorlat vagy tényleges cselekedetek fényében vizsgálhatók. Mind az elmélet, mind a gyakorlat kapcsolatban van etikai meggyőződésünkkel. Elméleteink és gyakorlati munkánk etikai vonatkozásában a norvég kvalitatív kutató, Steinar Kvale ír „a gyanú hermeneutikájáról”: ez alapján csak akkor fogad el egy elméletet, ha az a gyakorlatban is beigazolódni látszik.⁴⁵ A hermeneutika az értelmezés művészete, amely ellenáll a hatalmi igazságoknak, és a különböző értelmezések lehetőségét együttesen vizsgálja. Kvale fenti kifejezése arra ösztönöz minket, hogy lépünk egy kicsit távolabb saját etikai álláspontunktól, és vizsgáljuk azt meg nyitott szemmel, továbbá némi szkepticizmussal – lehetséges, hogy gyakorlatunk nem áll összhangban saját szándékainkkal. Kvale fogalma, a „gyanú hermeneutikája”, segített saját gyakorlatom kialakításában, mert arra szólít fel, hogy a közösségi munkásokkal kritikusan vizsgáljuk meg etikai álláspontunk különböző tételeit. Munkánkat minden oldalról körbejárva azt vizsgáljuk, hogy abban hogyan mutatkoznak etikai elveink.

Saját gyakorlatunk és az általunk támogatott etikai elvek kapcsolatának a gyanú hermeneutikájával történő folyamatos vizsgálata a beszámoltathatóság alapja. Egyéni és kollektív fenntarthatóságunkat segíti elő, ha megosztjuk egymással, hogy munkánk során bizonyos cselekedeteink etikai álláspontunkat tükrözik.

Saját etikai álláspontomnak fontos része, hogy az egyéni segítő etikai elveit állítsam a középpontba saját elveim helyett. Nem akarok visszaélni saját hatalmi fölényemmel. Ez persze nem egyszerű feladat, hiszen saját etikai meggyőződése és a közösségi munkás etikai meggyőződése számos ponton egyezik, de több ponton el is tér egymástól. Az alábbi Foucault-idézet segített megtalálni azt a pozíciót, ami nem állandó, nem semleges és nem tagadja hatalmi helyzetemet, de mégis segít saját etikai elveimet háttérben tartani a közösségi munkásokkal való munkám során:

⁴⁵ Kvale (1996: 203) a „gyanú hermeneutikája” kifejezést Paul Ricoeur (1970) francia filozófustól kölcsönzi. „Hermeneutikáját egyfelől az a gyanakvás határozza meg, amely a múltbéli értelmezések egyszerű átvételére vonatkozik, másfelől az a remény, hogy új, bár nem végleges jelentések születhetnek. A gyanakvás és a remény egy olyan hermeneutikai ösvényre vezet Ricoeurt, amely elkerüli a hiszékenységet és szkepticizmus csapdáit” (White 1991: 312).

„Az értelmiségnek nem az a feladata, hogy átformálja mások politikai akaratát; hanem hogy saját szakterületének elemzése által vizsgáljon felül minden feltételezést, rázza le a megszokott működési és gondolkodási módokat, oldja fel a jól ismert hagyományokat, értékelje újra a szabályokat és intézményeket... és így vegyen részt a politikai akarat formálásában (amelyben már állampolgárként vesz részt).”⁴⁶

Összefoglalás

Az etika-központúság irányelve a közösségi munkások gazdag, eltérő, problematikus és ellentmondásos etikai meggyőződésének filozófiai vizsgálatára szólít. Arra ösztönzi a munkatársakat, hogy tegyék saját etikai álláspontjukat nyilvánossá. Több fontos kapcsolódási pontot találhatunk, amelyek életre hívják közös etikai állásfoglalásunkat, ami által munkánk az *igazságosság szolgálatába* állítható.

Az etika-központúság irányelvének története: Hóhullám

Tibeti zászlók színpompás tengerében a Kínai Népköztársaság emberi jogi mulasztásaival kapcsolatban mondok kritikai hangvételű beszédet. Mások, közöttük sok tibeti, Tibet illegális kínai megszállásáról beszélnek; nekem a halálbüntetésről kell szólnom, különösen arról, hogy a halálraítéltek szerveit kötelező jelleggel továbbadják másoknak. A tibetieket támogató demonstrációra elkísért jó barátom, Sid, aki kanadai kínai, és régóta aktivistatársam a társadalmi igazságosság útján. Erőtelmes, határozott hangvételű, szomorú beszédemet meleg taps jutalmazza. Úgy érzem, mindannyian egy nagy közösséget alkotunk – valami fontosat osztottam meg a többiekkel, és együtt lehetséges változást elérni. Lelépek az emelvényről, elvegyülök a tömegben, felteszem a „Szabadságot Tibetnek!” kítűzőt, és a következő szónokra hangolodom.

A tüntetés végén Sid megszólít: megköszöni a szavaimat és megkérdezi, hogy elmondhat-e valamit. Hirtelen nagyon furcsán érzem magam. A testemben érzem, hogy valami nincs rendben, ahogy odafordulok hozzá, és azt mondom: „Persze, miről van szó?”. Elmondja, hogy amikor a Kínai Népköztársaság jogsértéseiről beszéltem, csak a „Kína” és a „kínaiak” szavakat használtam. Sid számára ez azt jelentette, hogy etnikai hovatartozása miatt őt is felelőssé teszem a jogsértések miatt. Beszédemben óvatlanul összemostam dolgokat. Akaratlanul megvádoltam minden kínai embert, ideértve azokat a halálraítélteket, akinek a szerveit fel akarják használni; és azokat a kínai szövetségeseinket, akik velünk együtt a kínai kormány tevékenysége ellen tüntettek. Hullámban tör rám a forróság és a szégyen. Megköszönöm Sidnek, hogy figyelmeztetett, s megígérem, hogy a jövőben figyelni fogok, hogy ne mossam össze a kínai kormányt és a kínai népet, és vállalom érte a felelősséget. Elnézést kérek tőle, amiért fájdalmat

⁴⁶ Köszönöm korábbi diákomnak, Dina Aquilanak, hogy elküldte nekem ezt az idézetet. Számomra különösen jelentőségteljes volt, hogy Dina úgy érezte, tiszteletben tartottuk saját etikai elveinek vizsgálatát a közös munkánk során, és mégis egymással szolidárisan tudtunk működni (Foucault 1994).

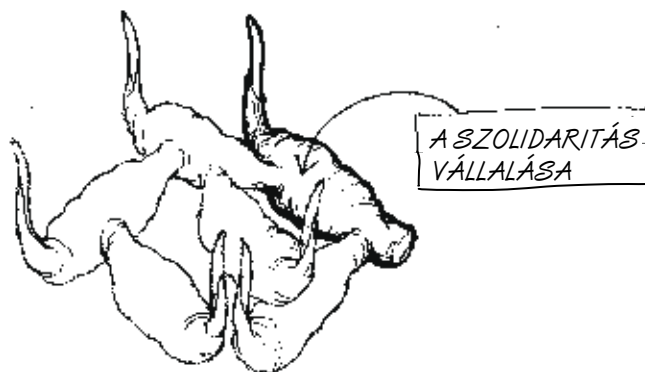
okoztam, és vállalom, hogy rasszista módon viselkedtem. (A kínai emberekkel kapcsolatban nagyon könnyű rasszista megjegyzéseket tenni: Vancouverben, ahol élek, az udvarias kanadaiak is könnyedén elsiklanak az ilyen jellegű mondatok felett). Sid már túl is lépett a beszélgetésünkön, ideje visszatérni a munkánkhoz. Pragmatikusan, és nem durván, ennyit mondott csupán: „Meg kell tanulnunk együtt dolgozni; szükségünk van rád a mozgalomban. Úgy gondoltam, nem árt, ha tudod.” Együtt megyünk az irodába, ahol várnak a következő feladatok. Sid a szórólapokat csomagolja, én a transzparenszeket rendezem.⁴⁷

Ajándékként tekintek erre az incidensre, amit egy olyan munkatársamtól kaptam, akit a rasszizmus marginalizált. Örömmel veszem a velejáró szégyent – olyan szégyen az, ami képessé tesz arra, hogy különbséget tegyek a jó és a rossz között.⁴⁸

Ez a történet több mint tíz évvel ezelőtti, Siddel azóta is együtt dolgozunk a szolidaritás tökéletlen, de kölcsönösen tiszteletben tartott lelkületével.

B) A szolidaritás vállalása

Ebben a pontban a szolidaritás vállalásának irányelvéről szólok. Mint a gyökértörzs, az irányelvek is mind kapcsolódnak a szolidaritás felvállalásával, és a szolidaritás jelen van a különböző hajtásokban. Ezért nehézkes a szolidaritás vállalását elkülöníteni a többi irányelvtől.

⁴⁷ Sid Chow Tan beleegyezett, hogy a valódi nevét használjam ennek a történetnek a közzétételekor, és segített a történet pontos megfogalmazásában.

⁴⁸ Allan Wade egy ügyfelének, Annának tulajdonítja saját, a szégyennel mint az ellenállás egy formájával kapcsolatos álláspontját. Az ügyfél mondta, hogy a szégyen benne az ellenállás egy formájaként jelentkezik. Allan megkérdezte, hogy ez hogyan lehetséges. Anna azt válaszolta, hogy bántalmazói nem tudják, mi helyes és mi helytelen, de saját szégyenérzete egyértelműen jelzi, hogy ő még mindig tudja (személyes közlés, 2009).

A közösségi munka kontextusában a szolidaritás vállalásán azt értem, hogy felszabadulásunk, az igazságosság érdekében végzett munkánk elválaszthatatlanul összeköt bennünket. Az aktivista mozgalmakban való részvételem arra buzdított, hogy a közösségi munkába is átültessem a szolidaritás lelkületét, ahol a szolidaritás hiánya miatt mély fájdalommal találkoztam. A közösségi munkások gyakran egymásnak esnek, amikor az igazságtalan elosztási struktúrák miatt az ügyfelek szükségleteit nem tudják kielégíteni. A szolidaritás arra int bennünket, hogy ne úgy viselkedjünk, mint a rákok, akik egymás fejére taposva próbálnak kijutni a vödörből.⁴⁹ A versengés kultúrájának elfogadásával szemben a szolidaritás vállalása arra buzdít, hogy lássuk meg a másik segítő emberi méltóságát és etikai elkötelezettségét, harcaink és sikereink összefonódását, és együtt járjunk a fenntartható munka útján. A szolidaritás vállalása az ügyfelekkel is szolidaritásra hív, hiszen a szolidaritást nélkülöző helyzetek gyakran rájuk is negatív hatással vannak.

A szolidaritás kapcsolati értelmezése

Freire (2001) azt tanítja, hogy a szolidaritás a közös munkánkat irányító „kormánykerék”. „A szolidaritás nem pusztán a dehumanizáló folyamatok leleplezésére vonatkozik, hanem egy új társadalommal kapcsolatos álmot is hirdet.” A szolidaritás azt jelenti, hogy a társadalmi igazságosság iránti küzdelem összeköt bennünket; a szolidaritás erő, remény és fenntarthatóság, valamint összetartozó emberi kapcsolatok forrása.

A szolidaritás emberi kapcsolatokon alapuló értelmezése idős őslakos emberek különböző csoportjaitól származik: „ha azért jöttél, hogy megmentsél, már mehetsz is – de ha a saját felszabadításod az enyémhez kapcsolódik, melegedj meg a tüzemnél!” (Walker é. n.) Ennek a bölcsességnek az ismétlésével akkor találkoztam, amikor az ausztráliai Kakaduban egy uránbánya elleni tüntetésen vettem részt. Néhány nem őslakos is volt a demonstrálók között, és az egyik őslakos idős ember a fenti idézettel nyitotta meg az eseményt. Miért is voltam én ott? Miatta, miattam, vagy mindkettőnk miatt? Nem azért vettem részt ebben az őslakosok földtulajdonhoz való jogáért rendezett megmozduláson, hogy nekik segítsek, inkább azért, mert saját életem és kapcsolatokon alapuló etikai meggyőződésem szolidaritásra hív küzdelmünkkel. Magam is olyan országban élek, ahol az őslakosoktól elvették őseik földjét: más népekről van szó, de ugyanaz a probléma. Ezen túl más etikai elveim (például a fenntartható környezetvédelem és a háborúk elutasítása) is arra készítettek, hogy kiálljak az uránbányászat elleni tüntetésen, hiszen az urán a háborús fegyverkezés és hódítás egyik nyersanyaga. A különböző motivációk mind összekötnek engem és az őslakos idős embereket a szolidaritás zászlaja alatt.

⁴⁹ A rákok metaforája, amint egymásra taposva próbálnak kijutni a vödörből, népszerű az elnyomás elleni mozgalmakban. Én magam akkor találkoztam vele először, amikor a WAVAW (Nők a nők elleni erőszak ellen) munkatársnői csoportjával végeztem szupervíziót.

A szolidaritás zapatista tanai

Saját reményteli értelmezésemet a szolidaritásról megerősítette a mexikói Chiapas zapatista mozgalma, amelyet azóta több aktivista generáció is felhasznált és továbbfejlesztett.⁵⁰ A zapatisták a mexikói forradalmárról, Emiliano Zapatáról nevezték el mozgalmukat, aki az 1910-es mexikói forradalomban volt a vezetőjük. A zapatista mozgalom őslakos mozgalomnak tartja magát, és háborút üzent a globális nagyvállalatok hatalmának, akik szerint egész Mexikót a kezükben tartják. Értelmezésük szerint a neoliberális mérnökei az őslakos és szegény embereket feleslegesnek tartják, és végül hadat üzentek a szegényeknek. Az, hogy a gazdaság világában feleslegesek, különösen brutális, mivel mélyszegénységbe taszítja őket, ellehetetleníti társadalmi részvételüket és tönkreteszti természeti környezetüket. A zapatista mozgalom ezen emberek eltüntetése elleni állásfoglalás.

A zapatista mozgalom egy adott földrajzi hely, Chiapas őslakos mozgalma, de kapcsolódik más közösségek és népek társadalmi és gazdaságossági igazságosságért vívott küzdelmeihez. A zapatisták azt mondják: „Mi vagyunk ti!”, mire a globális igazságosság aktivistái azt felelik: „Én zapatista vagyok” (Big Noise Films 1998). Ez a szolidaritás vállalása.

A zapatista mozgalom egyik legfontosabb szószólója Marcos alhadnagy.⁵¹ A szolidaritást, ami a zapatista mozgalom központi eleme, új megvilágításba helyezi, amikor az alábbi különböző, de egymáshoz kapcsolódó helyzetekkel vállalnak közösséget. Subcomandante Marcosról így ír Naomi Klein:

„Marcos homoszexuális San Franciscóban, fekete Dél-Afrikában, ázsiai Európában, chicano San Ysidróban, anarchista Spanyolországban, palesztin Izraelben, maja indián San Cristóbal utcáin, zsidó Németországban, cigány Lengyelországban, mohawk indián Québecben, pacifista Boszniában, magányos nő a metrón este 10-kor, föld nélküli paraszt, a nyomornegyedek bandatagja, munkanélküli munkás, és a hegyekben persze zapatista.” (Klein 2002: 116)

Kapcsolódási pontok

A társadalom margóján élő emberekkel végzett közösségi munkában jelen van a szolidaritás, és különböző pontokon kapcsolódunk ügyfeleinkhez. Azon dolgozom, hogy ezeket a szolidaritási kapcsolatokat a felszínre hozzam, majd megerősítsük és megtöbbszörözzük őket. Mindig keresem azokat a pontokat, amit a kanadai anarchista gondolkodó, Richard Day „kapcsolódási pontok”-nak hív (Day 2004: 716). A kapcsolódási pontok olyan pillanatok, vonzások, ahol találkozunk egymással, és ahol valami történik, ami átalakít minket a közös

⁵⁰ A zapatista mozgalom magát Ejército Zapatista de Liberación Nacional-nak, azaz a Nemzeti Felszabadítás Zapatista Hadseregének tartja.

⁵¹ Paco Ignacio Taibo II, Subcomandante Marcos: *A fészkelődő holtak című könyvét az Agave Kiadó tette közzé 2008-ban – A szerk.*

etikai állásfoglalásunkkal összhangban. A kapcsolódási pontok a társadalmi igazságosság felé irányuló társadalmi változás részei.

Ilyen különleges kapcsolódásban volt részem a 2009 áprilisában megrendezett Hajléktalanság elleni felvonáson. A menet Vancouver három különböző pontjáról indult. Ahogy a menetek közeledtek egymáshoz, a tömeg egyre nőtt, a három csoport egyesült és közösen érkeztünk el a megmozdulás helyszínére. Én a belváros Eastside kerületének lakosaival vonultam, akik között voltak, akik bevásárlókocsit toltak, cigarettáztak, és olykor papírzacskóba rejtett üvegekből kortyoltak. A hátamra három indián őslakos egy anyagdarabot tűzött biztosítótűvel, amelyen ez állt: „Otthonokat olimpiai játékok helyett” – ezzel kívántuk felhívni a figyelmet azokra a dollármilliárdokra, amit a 2010-es téli olimpia megrendezésével kapcsolatos beruházásokra kívántak költeni. Lelkes, bár szkeptikus tömeg voltunk. Egy rasztahajú hajléktalan férfi vonult mellettem, aki végig viccesen kommentálta az eseményeket – dőltünk a nevetéstől. Ahogy felértünk a dombtetőre, láttuk a nyugati városrészek felől érkezők közeledő menetét. Nem volt közöttük bevásárlókocsi, sem lestrapált kerekesszék, viszont temérdek terepjáró babakocsi és drága esőkabát. Két különböző közösségből érkező tömeg egyesült. A mellettem menetelő fickó megállt. Rám nézett, és őszinte meglepetést tükröző arccal mosolyogva azt mondta: „Miattunk jöttetek ide.” Lelkes voltam. Meghatódtam. A testem szinte lebegett. Úgy éreztem, hogy kapcsolatban állunk. Ismét büszkének éreztem magam, hogy ennek a városnak a lakóközösségéhez tartozom. Ez a pillanat egy olyan kapcsolódási pont, amikor ez az ember, én és a nyugati városrészekből érkezők egyek voltunk.⁵² Különbségeink nem szűntek meg, háttérbe szorultak csupán: a szolidaritás került előtérbe.

A szolidaritás iránti vágyról így ír Barbara Ehrenreich, amerikai feminista és demokratikus szocialista: „Olyan élményekről beszélek, ami amúgy ismeretlen embereket köt össze, mint ami például a tüntetéseken szokott történni” (Ehrenreich 1998: 27). Ez az érzés eltér a hasonló zenéért rajongók közös élményétől, bár az is erőteljes lehet. Az a fajta kapcsolódás, amit én szolidárisnak tartok, a társadalmi igazságosság etikájához kapcsolódik. Ez a kapcsolódás a közösen vallott, egymáshoz bilincselő kapcsolatokon alapuló etikához tartozik. A szolidaritás metaforája számomra arról szól, hogy aktivistaként és közösségi munkásként is tudunk együtt dolgozni. A szolidaritás az egymáshoz kapcsolódás reményét fejezi ki, a közös fenntarthatóság társadalmi költészetén⁵³ keresztül (Katz és Shotter 2004). A szolidaritáskapcsolatokban mások közösségében fedezzük fel magunkat, olyanok mellett, akikkel közös etikai felelősségtudatot ápolunk.

Előfordult, hogy a közösségi munka során olykor olyan, számomra problémás módon közelítettek a jótékonyk kérdéséhez, aminek semmi köze nem volt a szolidaritáshoz. Paul Taylor, a belváros Eastside negyedében dolgozó aktivista így írta le ezt a fajta jótékonykodást: „Egy kizsákmányoló társadalomban egy tehetős magánszemély vagy szervezet a szegény emberek kiválasztott részének megalázó módon adományokat oszt, és közben filantróp szlogeneket mantráz, ezzel is elfedve a radikális társadalmi változás szükségességét.

⁵² Mary Lou Shack, philadelphiai Gestalt-terapeuta, „közösségi pillanatokról” mesélt nekem. Számára ez ugyanazt jelentette, mint nekem a kapcsolódási pont. A nyelvhasználata mély hatással volt rám (személyes közlés, 2006).

⁵³ A társadalmi költészet szerepéről bővebben a nyelv kritikus szemlélete irányelv tárgyalásakor lesz szó.

gét” (Taylor 2005). Olyan segítő kapcsolatáról van itt szó, ami nem kíván szolidáris feltételeket teremteni. Freire ugyanerről az alábbiakat írta:

„Az autentikus segítség azt jelenti, hogy minden résztvevő segít a másoknak, együtt növekszenek, miközben próbálják megérteni a megváltoztatni kívánt valóságot. Csak az ilyen gyakorlatban – ahol a segítő és a segített egymást támogatja – válhat a segítségnyújtás mentessé a segítő segített feletti dominanciájától.” (Freire 1978: 8)

Amikor másokkal szolidaritásban dolgozunk együtt, vagy magunk is nyitottá válunk a segítség elfogadására – ahogy Freire mondja –, vagy a jótékonykodás csapdájába esünk. A jótékonykodás megakadályozhatja a közösségi munkás és ügyfelei méltóságteljes kapcsolatának lehetőségét.

Méltóság

A méltóság elválaszthatatlanul összefügg a szolidaritással. Valakivel szolidaritásban lenni azt jelenti, hogy a másik méltóságát tiszteletben tartva viszonyulunk hozzá. Allan Wade, kanadai válaszközpontú terapeuta szerint:

„A méltóság az emberi tapasztalat és viselkedés széles, érzelmi töltetet hordozó skáláját fedi le. A társas interakciók legalapvetőbb, mindennapos és mindent átható gondolatát fogja át, és különös fontosságot nyer, amikor elnyomásban, a társadalom margóján élő emberekkel foglalkozunk. Száz százalékban kölcsönösségen alapul – nem olyasvalami, amit egy egyén önmagában dönt el, hanem mindig társas interakciókban nyilvánul meg. Az erőszakkal/elnyomással szembeni ellenállás egy részhalmaza annak a nagyobb témakörnek, ahogy az emberek egymásnak méltóságot adnak, rendbe hozzák a szokásos módon megromlott kapcsolataikat, és amit akár szélsőséges körülmények között is megőriznek.”⁵⁴

Összhangot érzek aközött, ahogy Wade a méltóságteljes, és az emberi méltóság érdekében való cselekedetéről ír, valamint a saját, a szolidaritás cselekedetekben való megnyilvánulásával kapcsolatos értelmezésem között.

Az emberek méltóságához az is hozzájárul, ha hatalmat kapnak önmaguk meghatározására. Americo Bracho, a spanyol anyanyelvű kisebbségek egészségügyi ellátásában dolgozó orvos, aki munkahelyét a Közösségi Részvétel Intézetének (Intstitute of Community Participation) hívja. A kaliforniai Santa Anában működő projekt olyan mélyszegénységben élő, gyakran illegálisan az országban tartózkodó spanyol anyanyelvűek számára nyújt közösségi ellátást, akik hajléktalanok, és egyébként nem jutnának megfelelő egészségügyi ellátáshoz. Munkájuk egyik alapelve, hogy mindenki maga határozhatja meg önmagát, és elutasítja az általanosítást (Bracho 2000).

⁵⁴ Wade személyes közlése, 2008.

Az ellentét és a megosztottság közötti különbség

A szolidaritás nem az egység szinonimája. Bracho szerint: „A közösségben sosem lesz általános egység. Lesznek olyan dolgok, amiben mindenki egyetért. Nem célunk, hogy a közösséget általánosságban egységessé kovácsoljuk. Ugyanakkor arra törekszünk, hogy bizonyos kérdésekben megkeressük a közös álláspontokat, és ezen az alapon tudjunk tovább építkezni” (Bracho 2000: 2). Arról beszél, hogy az emberek a kis mexikói falvakban sem értenek egymással egyet. Szerinte egyfajta rasszista hozzáállást jelent, hogy egyesek azt gondolják, hogy az Egyesült Államokban élő spanyol anyanyelvűeknek nagyjából azonos a véleményük. Bár bizonyos kérdésekben egységes álláspontot képviselnek, a többiben nem törekszenek egységességre, a spanyol ajkúak egészségügyi központjában tudatosan figyelnek arra, hogy az ellentéteket se szítsák. A szolidaritás vállalása érdekében különbséget kell tenni megosztottság és különbség között. A cél nem az, hogy minden különbséget elsimítva egységet hozzanak létre, hanem hogy az emberi viszonyokban olyan kapcsolódási pontokat találjanak, amely egyfajta „intimitásra törekszik a különbségek elfogadása mellett” (Palmer 2003: 49).

Olykor figyelmeztetem magam, hogy ne ítéljem szolidaritásellenesnek azokat az aktivista közösségeket, akik nem csatlakoznak nyíltan és egyértelműen mások küzdelmeihez. Ha egy közösséget közvetlen támadás ér, állandósul a küzdelmük. Olyankor tudok más közösségekkel szolidaritást vállalni, ha saját közösségem épp nincs veszélyben.

Szűnjön meg az elnyomás! Egységes ellenállást!

A társadalmi igazságosság mellett elkötelezett aktivistaként nem túl célravezető tökéletes szolidaritást keresni, vagy a társadalmi változás egy állandó, bebetonozott modelljét támogatni utolsó csepp vérünkig. A sokféle globális, neoliberális hatást ellenző véleményt és akciót összekötő szolidaritásról a zapatisták azt mondják, hogy „sok igen, egy nem” (Big Noise Films 1998). A No One Is Illegal – NOII (Senki Nem Illegális) aktivista csoport olyan, főleg a déli világból érkező papír nélküli embereket és menekülteket véd, akinek menekültkérelmét a fejlett nyugati országok elutasították. A szolidaritás jegyében más csoportokkal együtt azon dolgoznak, hogy „Szűnjön meg az elnyomás! Egységes ellenállást!”⁵⁵ A tökéletes etikai elköteleződéssel kapcsolatos küzdelem apró, de fontos változások elmulasztásával járhat, és az együttműködést a társadalom megváltoztatásának küzdelme helyett az elvi csatározásokká silányíthatja. Ezek a viták olykor hamis megosztottságot hoznak létre, kizárnak egyeseket, klikkeket alakítanak, megerősítik az értékek hierarchikus viszonyát, és gátolják a szolidaritást.

Az ilyen vitaközpontú kapcsolatok kísértését úgy lehet kivédeni, ha helyettük kapcsolódási pontokat keresünk. A kapcsolódási pontokról a legtöbbit akkor tanultam, amikor Kaliforniában a halálbüntetést ellenző mozgalmakkal dolgoztam együtt. Magdaleno Rose-Avela – aktivistatárs és az USA nyugati felében az Amnesty International vezetője – azt javasolta, hogy mivel katolikus vagyok, keressem fel „az élethez való jog” közösségeket. Ellenkeztem. Végül szerencsére mind a ketten el tudtuk felejtetni az egyházzal kapcsola-

⁵⁵ No One Is Illegal Vancouver (é. n.).

tos nézeteltérésünket, és kapcsolatba kerültünk egy, a halálbüntetést radikálisan elutasító csoporttal, akikkel ugyanakkor teljesen eltérő állásponton voltunk az abortusz kérdéskörét illetően. Így kerültünk kapcsolatba a bostoni Sallyann Roth és munkatársai által indított Közösségi Beszélgetések Projekttel (Public Conversation Project).⁵⁶ Ez az „élethez való jog közösség” sosem került korábban kapcsolatba a „halálbüntetés ellen küzdők közösségével”: sose kérték fel őket, hogy mutassák ki szolidaritásukat. Ezeknek az aktivistáknak a folyamatos jelenléte állandó figyelmeztetést jelentett *nekünk*, hogy óvatosabban beszéljünk *róluk*. Számomra nagyon becses ez az emlék, mert megnyitotta életemet olyan új szolidáris kapcsolatok felé, amelyeket korábban elképzelni sem tudtam.⁵⁷

A Közösségi Beszélgetések Projekt hatása megmutatkozik abban is, ahogy a halálbüntetés ellenzése egy zászló alá gyűjt olyan családokat, ahol valaki gyilkosság áldozata lett olyanokkal, akiknek a családjában valakit kivégzés fenyeget(ett). A közös munka során létrejövő szolidaritás azokat a kapcsolódási pontokat húzza alá, amihez mindenki saját élettapasztalatán keresztül jutott el. Mindenki elvesztette egészséges gyermekeit, fivéreit, apákat, nagybácsikat – akár a törvény nevében végrehajtott büntetés vagy a törvény megszegése miatt. Ezek a tapasztalatok táplálják bennem a reményt, és emlékeztetnek a következő igazságra: mindig sokkal több szolidaritás van jelen, mint amit elsőre észreveszünk.⁵⁸

Az ökofeminizmusban az indiai feminista orvos, Vandana Shiva és a német feminista tudós, Maria Mies a feminizmus, aktivizmus és környezetvédelem szálait fonják össze (Shiva és Mies 1993). A környezetvédelemnek ez az aktivista megközelítése nagy hatással volt rám, amennyiben segített meglátnom a kapcsolódási pontokat egyéb társadalmi mozgalmakkal, amelyek mind a szolidaritás különböző megnyilvánulásai a globális igazságosság érdekében. Mielőtt ezt megértettem volna, magam is hozzájárultam a környezetvédelmi és politikai mozgalmak közötti árok elmélyítéséhez, mert azt gondoltam, hogy különálló, individuális és egymással versengő dolgokról van szó. Ez a kettősség teljesen megszűnt, amikor megismertem egy nigériai környezetvédelmi aktivistát, akit korábban megkínóztak, de túlélte. Miután egy ideig együtt dolgoztam ezzel az aktivista környezetvédővel, többé nem tudtam szétválasztani a két mozgalmat. Elképesztő, hogy a különbség még tizenöt év elteltével is fennáll. Azon gondolkodom, hogy milyen más árkok és sáncok miatt nem vesszük észre, hogy kik vállalnak velünk szolidaritást.

Közösségi munkásként gyakran nagyon egyedinek érezhetjük munkánkat, ami megkönnyíti a széthúzást. Különböző szakterületekre bontanak bennünket, végzettségünk, jogosítványaink és a célcsoportok szerint. A szakterületek, és bennük a saját segítői szerepeink, elkülönítése ugyanakkor a mi felelősségünk, nem pedig

⁵⁶ Azért emelem ki Sallyann Rothot, mert sokat dolgoztunk egymás mellett, és a beszélgetés szerepének hangsúlyozása sokat formált saját halálbüntetés-ellenes munkámon. (lásd Chasin et al. 1996; Roth et al. 1992). Továbbá lásd a projekt weblapját: Public Conversations Project.

⁵⁷ Ezt a szolidaritáson alapuló közösségépítő akciót követően a Berkeley-beli katolikus gyülekezet papja, aki a felszabadítási teológia követője, megkért, hogy tartsak a misén a halálbüntetéssel kapcsolatos homíliát. Ez a kérés nagyon meglepett, nem így képzeltem el visszatérésemet a katolikus egyházba.

⁵⁸ Itt egy konkrét szervezetre gondolok: *Murder Victims' Families for Reconciliation* [Gyilkosság áldozatainak családtagjai a megbékélésért].

az ügyfeleké, és gyakran se őket, se minket nem szolgál. Nagy a megosztottság veszélye a közösségi munka során – gyakran engedünk a csábításnak, hogy más végzettséggel rendelkező, vagy más beosztásban, intézményben dolgozó munkatársainkat megítéljük. Az ellentétek közepette azonban nem arra kell figyelniük, hogy melyik munkatárs követett el hibát, hanem arra, hogy hogyan tudjuk az ügyfeleket hatékonyabban segíteni, és megváltoztatni azokat a társadalmi berendezkedéseket, amelyek életben tartják problémáikat. Ebben a legnagyobb segítséget egymástól kaphatjuk. A szolidaritás vállalása arra ösztönöz minket, közösségi munkásokat, hogy együttműködjünk, részben mert szükségünk van egymásra, részben mert az ügyfelekre nézve is káros, ha megosztottság van köreinkben. Amikor egy munkakört támadunk, mindig gondoljunk az azt betöltő emberre.

Addiktológiai konzulensként, ápolóként, detoxikálóállomások munkatársaiként a mentálhigiénés munkatársakra és az orvosokra támaszkodunk az ügyfelek hatékony segítése érdekében. Ezek a munkatársak dolgoznak azokban a munkakörökben, ahol egyéni felelősséget kell vállalniuk azért, hogy egy személyt ideiglenesen megfosszanak autonómiájától, és intézményes ellátásra kötelezzék. Ezt az óriási felelősséget az egész társadalomnak kellene vállalnia, ehelyett egyéni segítőkön nyugszik. Azok közülünk, akiknek nem kell ilyen döntéseket meghoznunk, vagy nincs ilyen jogosítványunk, hátradőlhetünk és megítélhetjük őket, miközben saját kezünket nem piszkoltuk össze ilyen durva munkával – közben a másik oldal szenved saját döntései súlyától. Néha közösségi munkásként azon segítők ellen fordulunk, akik nem tudnak méltóságtelti megoldást kínálni ezekre a társadalmi problémákra. Mintha ez a segítő személyes preferenciája lenne! Hol a mi felelőségünk, hogy *igazságosabb* ellátásokat hozunk létre az ügyfelek számára, amikor minden energiánk arra korlátozódik, hogy más, általunk felelősnek ítélt egyéneket vádolunk? Ez az a fajta fájdalmat okozó megosztottság, amelyre a szolidaritás lehet a gyógyír. Freire azt tanítja, hogy a szolidaritás túlmutat az elnyomó és az elnyomott megnevezésén, és „maga után vonja az egyén, az intézmények és a világ változását” (Freire 2001).

Közösségteremtés

A közösség aktivista értelmezése számomra azt jelenti, hogy munkámat a közösségen belül, egy kollektív közösség részeseként végzem – ez merőben eltér attól, hogy egy közösség kezdeményezné a programot, vagy a közösség adná hozzá a támogatást. A közösségi munkásokkal végzett munkámat közösségi beszélgetések vagy közösségteremtő párbeszéd jellemzi, ami azt jelenti, hogy a szolidaritási kapcsolatokon keresztül építünk közösséget.

Gyakran ideiglenes közösséget hozunk létre, olyan közösségeket, amelyek addig maradnak életben, amíg a szolidaritás lelkületében tudunk egymással párbeszédet folytatni. Lehet, hogy a közösség csak a beszélgetés végéig tart, de az is elképzelhető, hogy valami nagyobb nő ki belőle. Mivel nem próbálok tökéletes szolidaritást keresni, a tökéletlen közösségek, a közösség folyamatosan változó értelmezése, és a tudatosan rövid távú, a táború körüli alakuló közösség is vonzó számomra.⁵⁹

Az aktivisták olyan változó közösségeket hoznak létre, amelyek kollektív etikai álláspontjukkal összhang-

⁵⁹ Az analógia Samuel R. Delaney-től származik, aki magát feketének és queernek tartja (Delaney 1999).

ban szolidaritási kapcsolatokon alapulnak. Az aktivista közösségek azért vették át olyan gyorsan Deleuze és Guattari gyökértörzs-metaforáját, mert szemléletesen illusztrálja a közösségek és hálózatok mozgásban lévő szerkezetét. Az aktivista hálózatok olyan „kapcsolatok és kapcsolódási pontok hálózatai, amelyeket a hálózaton belül hierarchia mentes viszonyok jellemeznek... A gyökértörzs nem osztható részekre és több helyen is a felszínre tör, ahogy az aktivisták hálózataiba is be lehet kerülni baráti kapcsolatokon, az interneten, fórumokon keresztül” (Fine 2005: 290). A gyökértörzsszerű hálózatok sok csatornán keresztül várják a csatlakozni kívánókat. A járókelők észreveszik a szórólapokat, zine-okat (kézzel írott/rajzolt független magazinokat) osztanak az utcán, levelezőlistákon kapnak értesítést, vagy más úton jut el hozzájuk a felhívás. Mindenki maga dönti el, hogy hogyan kíván részt venni, melyik akcióban akar szerepet vállalni, milyen szintű részvételt és elköteleződést vállal, és kit fog elhívni a mozgalomba. Ezek a hálózati közösségek közös ügyek, kollektív etika és bizonyos, tökéletlenül kidolgozott akciópontok alapján szerveződnek, aminek célja a csoport tagjai által kívánatosnak tartott társadalmi változás elérése.

Az amerikai Hakim Bey⁶⁰ anarchista gondolkodó munkássága is alakította a közösséggel kapcsolatos felfogásomat. Különösen megragadott az „ideiglenes autonóm zónák”-ról, az ún. IAZ-ról szóló fejtegetése (Bey 1985). Az IAZ-ra példa lehet a szomszédságomban, Vancouver keleti részén lévő bevásárlónegyedben meghirdetett „autómentes vasárnap”. Kezdetben aktivisták egy csoportja utcai hokimérkőzéseket bonyolított az egyik fő útvonalon, így próbálva korlátozni az autósforgalmat – csak a tömegközlekedési eszközöket engedték át. Ez azért tekinthető IAZ-nak, mert nem az utca visszahódítása volt a céljuk, vagy a beton felszedése, esetleg fák ültetése. Az IAZ a nyertes-vesztes kettősségen kívül áll, amikor az autómentes utcai sportolás pillanatait és a sportesemény izgalmát ünnepli. Amikor vége a mérkőzésnek, visszaadják az autósoknak az utcát. Ez a tudatosan tisztavirág-életű közösség mégis nagyon valós, még ha csak az utcai hoki-mérkőzés idejére is.

Aktivistaként ideiglenes közösségeket hoztunk létre akkor is, amikor a neoliberális globalizáció szervezetei – a WTO, a Világbank, az IMF vagy a G-8-ak – találkozóinak helyszínét fallal és kerítéssel vették körül. Míg az aktivistákat kizárják a szigorúan, katonák által őrzött találkozókról, létrehozuk saját „befogadó tereinket” (Lacey 2005b: 404) a világi hatalom minket kiszorító intézkedéseire válaszul. „Az aktivisták olyan ellenpontot képviselnek, ahol a sokszínűség és a befogadás uralkodik... Az igazságosság ezen terei ideiglenes kifejezései annak, amiért a világ antikapitalista mozgalmak küzdenek... a társadalmi igazságosság, a maguk által kialakított és irányított környezetben való együttlét kifejezései” (uo.: 404). Magam is részt vettem ilyen „szándékosan létrehozott terek” (uo.: 407) spontán megalkotásában, amelynek tapasztalatai elkísérnek közösségi munkásként is.

⁶⁰ Peter Wilson álneve.

A szolidaritás vállalásának kulturális kapcsolódási pontjai

Közösségi munkásokkal végzett munkám során a kultúra értelmezései szorosan összefüggenek a szolidaritással, tágíthatók és tudatosak. Kultúra alatt olyan kapcsolódási pontokat értek, amelyeket az idők folyamán emberek hoztak létre, valamilyen azonosságot vállalva másokkal. Az etnikai hovatartozás például a kultúra egyik, de nem egyetlen területe.⁶¹

Közösségi munkásként hasznosságunk, képességeink nagy része kultúránk tanításából származik. Amikor arról kérdezek közösségi munkásokat, hogy mitől válnak képessé munkájuk elvégzésére, általában az iskolai, tanfolyami végzettségeiket és a képzést nyújtó intézményeket kezdik sorolni. Ezek a természetesnek vett gyakorlatok nem veszik figyelembe azokat a tudásokat és ismereteket, amelyeket jóval korábban, elődeinktől kapunk, ideértve családunkat, közösségünket és kultúránkat. A készségek történeti felgöngyölítése erősíti a szolidaritást, mert kiemeli gazdag kulturális háttérünk és a közösségi munka közötti kapcsolódási pontokat.⁶²

A szolidaritás az individualizmuson túl található, senki sem tud egyedül szolidáris lenni. A szolidaritás kapcsolatokon alapszik. Albert Wendt, Szamoa-szigeteki író így szól a kapcsolatok fontosságáról saját kultúrájában:

„A szamoák valóságképének központi fogalma a Va vagy Wa, maori és japán nyelveken. A Va a köztes tér, a között-lét, nem egy üres tér, nem egy elválasztó űr, hanem egy olyan tér, ami kapcsolatot épít, ami a »mindent átfogó egység« révén összetartja a különböző lényeket és dolgokat. Ez a tér a mindennek értelmet adó környezet. A jelentések a kontextussal, a kapcsolatokkal együtt változnak. (Már akkor is volt fogalmunk a szemiotikáról, amikor Saussure még meg sem született!) Egy ismert szamoa mondás szerint »la tue le va«, ami azt jelenti, hogy »növelj/ápolj/gondozd« a Va-t, vagyis a kapcsolatokat. Ez a közösségi kultúrákban, ahol a csoport, az egység értékesebb, mint az individuum, elengedhetetlenül fontos: az egyéni embert/lényt/dolgót a csoport függvényében, a Va, vagyis a kapcsolatok részeként értelmezik.” (Wendt 1996: 15)

Bár másfajta kulturális háttér van, mint Wendtnek, a kapcsolatokon alapuló értelmezési keretével mélyen azonosulni tudok. Arra figyelmeztet, hogy a közösséget mint értéket központi fontosságúként kezeljem, különösen egy olyan világban, ahol az individualizmust dicsőítik, bármi legyen is az ár.

⁶¹ Ezeket a gondolatokat és gyakorlatokat részletesebben kifejtem a *Weaving threads of belonging: Cultural Witnessing Groups* [Az egymáshoz tartozás szálai: kulturális tanács csoportok] című cikkemben (Reynolds 2002). A kultúra szerepéről a jóléttel kapcsolatban sokat tanultam a métis válaszalapú terapeutától, Cathy Richardsontól, aki gyönyörűen ír a kultúra gyógyító és megtartó erejéről. Különösen fontosnak tartom a témában a *Métis identity and tactical responses to oppression a racism* [Métiszidentitás – taktikai válaszok az elnyomás és a rasszizmus ellenében] című cikkét (Richardson 2005a). Lásd még Richardson és Nelson (2007), Richardson (2005b) írását.

⁶² Lásd a Függelékben a *Hogyan becsüljük meg saját szerepünket a közösségi munka során?* című részt, ahol egy kísérleti gyakorlatot teszek közzé, amit a közösségi munka végzésére motiváló képességek, az önkifejezés és a kulturális hovatartozás kiemelésére használok.

Az individualizmus megkérdőjelezése

Az individualizmus gyakran láthatatlanná teszi a kölcsönös függőséget, a közösségi fellépést és a közösséghez tartozást, csupa olyan dolgot, amelyek a közösségi munka során a szolidaritást erősíthetik. Az individualizmus a személyes autonómiát, különállóságot, függetlenséget, és mindenféle önnön magunkkal kapcsolatos értéket hirdet: önértékelést, önbecsülést, önkontrollt, öngyógyítást, önszeretetet. Cushman (1995) az „üres szelf” létrehozásáról beszél, amit a „távollét testesít meg” (uo.: 4).

„A nyugati társadalom utóbbi 400 évében a szelf az individualizmus és a kapitalizmus család-, közösség- és hagyományellenes támadásai következtében kiüresedett. A második világháborút követő időszakban az egyén a javak, kalóriák, élmények, politikusok, romantikus kapcsolatok és együtt érző terapeuták habzsolásán alapuló fogyasztást hajszolja, hogy az örökké jelen lévő belső űrt kitöltse.” (Cushman 1995: 4)

Az individualizmus tagadja az emberek között létrejövő kapcsolatok összetett voltát. Az ügyfelek és közösségi munkások életét alapjaiban meghatározó strukturális egyenlőtlenségek, mint például a szegénység vagy a faji diszkrimináció, egyének személyes problémájaként fogalmazódik meg. Az egyénnek ez a leszűkítő értelmezése tagadja a kultúrák közösségi és kollektív létét,⁶³ és megkérdőjelezhetetlen igazsággént jelenik meg – pedig valójában csupán statisztikai koholmány (Danzinger 1990). „Az autonóm egyén, akit társas kapcsolatai közül kiemeltek, történetétől és társadalmi közegétől megfosztván, a laboratóriumok, klinikai diványok és tudós íróasztalok szüleménye” (Fine 2006: 90).

Ken Gergen amerikai szociális konstrukcionista gondolkodó kifogásolja, hogy bizonyos terápiás gyakorlatokban még a csoportos élményeket is egyéni konstrukciókká redukálják. Gergen (1989) szerint a terapeuták részt vesznek az élmény „interiorizálásában”, s ezáltal az egyént individuálisan, nem pedig kapcsolati hálóján belül építik fel. Az ilyen egyénközpontú gyakorlatok a szolidaritás építésének gátjai. Az individualizmus sok további, egyáltalán nem semleges célt szolgál, amelyek hozzájárulnak az igazságtalan társadalmak status quojának fenntartásához. Az egyén különleges problémáinak elszigetelt vizsgálata tagadja az igazságtalanságok közösségi jellegét, és a hatalom, az igazság és az etika kérdéseinek elfedéséhez vezethet (McCarthy 2001: 257). Például ha egy személy alkohollal kapcsolatos problémáit túl szűken vizsgáljuk, és így nem veszünk tudomást az őt körülvevő igazságtalan társadalmi közegről, tagadjuk az elnyomás és a hatalom szerepét szenvedésében.

Az individualizmus a szolidaritást fenyegeti akkor, amikor misztifikálja és láthatatlanná teszi a társadalmi igazságosság érdekében sikereket elérő, alapjaiban közösségi mozgalmat. Ezt úgy hívom, hogy a nagy ember kultusza. Martin Luther King, a polgárjogi mozgalom emblemikus vezetője például nem egymaga volt a mozgalom, s maga is tiltakozna ez ellen a leegyszerűsítés ellen. Ryan Murphy, kanadai anarchista költő úgy

⁶³ Nem célo, hogy a dolgokat leegyszerűsítve kigyomlájam a szörnyű individualizmus csíráit, és helyükbe a közösség tökéletes konstrukcióját telepítsem. A kollektivitás is leszűkítheti az egyén tapasztalatainak összetett jellegét, és így nem állhat minden kritika felett.

ír erről a folyamatról, mint a mozgalmak metonímiával⁶⁴ történő lerombolásáról (Murphy 2004). Az a leszűkítő taktika, ami Mahátma Ghandi erőszakmentes ellenállási vezetőt metonímia alkalmazásával egy személyben teszi az indiai függetlenség képviselőjévé, elfedi a valóságot. Az a gyakorlat, amikor egy széles bázisú társadalmi mozgalom számos résztvevője helyett egy embert állítanak a középpontba, nem csak azért helytelen, mert sportszerűtlen. Az ilyen cselekedeteket etikai alapon azért is meg lehet kérdőjelezni, mert egy ember vállára helyezik azt a felelősséget, amit egy egész mozgalom vállal magára. Amikor például King erkölceit kérdőjelezték meg, az az egész polgárjogi mozgalom hiteltelenítését szolgálta. Egy embert könnyű legyőzni, hiszen senki nem tökéletes. Ugyanakkor a nyílt vitáknak nem King erkölceit kellene megcélózni, hanem a fekete bőrű állampolgárok jogait. A kapitalista társadalom középpontjában az autonóm egyén áll, így a társadalmi változást csak egy személyhez tudják kötni. A szolidaritás akkor erősödik, amikor ráébredünk, hogy a társadalmi változás nem egyének vagy karizmatikus vezetők munkájának eredményeképp következik be. A társadalmi változás közösségi tett.

Leggyakrabban a média dönti el, hogy egy társadalmi mozgalomnak ki lesz a vezetője, mert ennek az egy embernek a hangját erősítik fel. Aktivistaként rájátszhatunk az individuális gyakorlatok effajta ellenállási taktikájára, hogy egyáltalán hallassuk közösségi hangunkat.

Egy közösségi akció során például koreai, tajvani, tibeti, Fülöp-szigeteki és kínai aktivisták közül egyedül velem akart a média interjút készíteni. Közösen átgondoltuk előre, hogy mit tegyünk együtt, szolidaritásban, ha engem akarnának kiemelni. Úgy döntöttünk, hogy mindnyájan ott állnak körülöttem a kamerák előtt, és én spontánul bevonom őket is a beszélgetésbe. Arra számítottunk, hogy kanadai akcentusom és fehér bőröm miatt engem fog kiszemelni a média, mint alkalmas interjúalanyt. Mind a faji előítéletek, mind az individualizmus szerepet játszhatott abban, hogy valóban engem akartak kiemelni aktivistatársaim közül. Végül sikerült a stratégiánk, és a média közvetítette álláspontunkat, bár annyira ráközelítettek az arcomra, hogy a velem szolidaritásban lévő többi társam nem látszott a képernyőn.

Tanúságtétel

A szolidaritás vállalása a tanúságtétel gyakorlatát hívja létre a közösségi munkában. A tanúságtételnek sokféle értelmezése van, a jogi és vallási nyelvezetben egyaránt használatos. Az orvostudomány és a pszichológia is átvette, más definícióval és céllal.⁶⁵ A terápia narratív és együttműködésen alapuló iskolái széles körben használják a szolidaritás vállalását és a tanúságtétel gyakorlatát, amelyet az alábbiakban foglalkozok össze.

Az amerikai Bill Madsen sokproblémás családokkal foglalkozik. Saját szerepét a családok életében „megértő szövetségesként” értelmezi (Madsen 2007: 23). Azt érti ez alatt, hogy „az ügyfelekkel vállal szolidaritást”.

⁶⁴ Metonímia: szókép, a név térbeli, időbeli, anyagbeli érintkezésen vagy ok-okozati kapcsolaton alapuló átvitele más személyekre, tárgyakra, jelenségekre – *A szerk.*

⁶⁵ A tanúság gyakorlatának sokféle használatát az orvosi és pszichológiai terápiák során a kanadai terapeuta, Patrice Keats foglalja össze (Keats 2005). Keats bemutatja a történetét, és az általa „Vikárius Tanúság”-nak nevezett gyakorlatot ismerteti.

Lynn Hoffman (2007) kollaboratív családterapeuta is a közösséget (együttlétet⁶⁶) hangsúlyozza saját, közösségi és kollektív gyakorlatában.

Vicki Dickerson (2004) amerikai narratív terapeuta, „szövetségeseket keres” munkájához, amelyben „fiatal nők egymást támogatják, egymás küzdelmeit tanúsítják”. Dickerson saját munkássága egyik meghatározó forrásának az ausztrál narratív terapeuta, Michael White (1999) Kívülálló tanúcsoportját tartja. White maga is úgy beszélt munkájáról, mint tanúságtételről (White 2007). Makungu Akinyela – a narratív közösség tagja – saját munkáját afrikai-központú családterápiának hívja. Azt írja, hogy munkamódszere a vallomástétel, ami- ben nagy hangsúlyt helyez a metaforákra, elismeri az orális hagyományok szerepét az írásoséval szemben, és a kultúrát helyezi az emberi kapcsolatok javítását célzó munkája középpontjába (Akinyela 2004).

Bár a tanúság kifejezést különböző kulturális, spirituális és a vallási hagyományok is a magukénak vallják, én magam azt az aktivista kultúrák, az emberi jogok védelme és az új társadalmi mozgalmak értelmezésében használom. Az aktivista kultúrákban a tanúk jelenléte ellenállásként jelenik meg az emberi jogok elnyomásának és az eltérő vélemények megfogalmazásának politikai tiltása légkörében. A tanúságtétel a szolidaritás nyílt vállalása, amelynek célja, hogy a kormányokat és gazdasági hatalmakat felelősségre vonják a hatalmukkal való visszaélés miatt, illetve az igazságszolgáltatás elé juttassanak olyan személyeket, akik az elnyomó hatalmat képviselik, vagy profitáltak a politikai elnyomásból. Azokban az országokban, ahol az aktivistákat meggyilkolják, a tanúk tartják életben az eltűnések emlékét, igazságosságra és elszámolásra szólítanak fel. A nemzetközi aktivista közösség jelenléte a tanúság erejébe vetett mély hitet mutatja meg. Az aktivista kultúrának ezek a tanai elkísérnek a közösségi munka során. A tanúságtétel a közösségi munkát reményteli és *igazságos* irányba terelheti, a segítő kapcsolatokat pedig az összetartozás terévé emelheti, amely szolidaritáson alapuló kapcsolatokat eredményez.

A tanúság metaforájának használatával hidat szeretnék építeni a közösségi munka és az aktivizmus világai közé. A tanúságtétel során kialakuló párbeszédben az egyéni fájdalom közösségi ügyként jelenik meg annak érdekében, hogy kapcsolatokat építsen és leleplezze a láthatatlan – és sokszor a normális működés megváltoztathatatlan részeként értelmezett – elnyomást. Az aktivista kultúrákban a tanúságtétel gyakorlata azt is jelenti, hogy a tanú feladata és felelőssége⁶⁷ az egyéni fájdalom közösségivé tétele, és az igazságtalanság elleni tevékeny fellépés. Az én értelmezésemben vett tanúság nem jöhet létre szolidáris kapcsolatok nélkül. Alapvetően társas cselekedet nem létezhet individuálisan. Az aktivista kultúrákban, ahonnan számomra a fogalom ered, a tanúság szolidaritási kapcsolatban nyilvánul meg, s olyan közösen vállalt etikai meggyőződésen, állásponton alapszik, ami kiáll az igazságosság mellett, és a tanú tevékeny szerepvállalását írja elő.

Az, hogy saját magamra tanúként tekintek, alapvetően befolyásolja munkám etikai és gyakorlati megvalósulását. Megköveteli, hogy elutasítsam a semlegesség álláspontját és a hatalom számonkérhetőségét képviseljem. Az ügyfeleink életét és a mi munkánkat jellemző erőforrás- és biztonsághiány, valamint a remény kétségbeejtő hiánya áll a küzdelem középpontjában. A közösségi munkás nem pusztán közönsége az egyén

⁶⁶ Együttlét: a „witness” [valakivel lenni] szójáték, a „witness” [tanú] szinonimája. – *a ford.*

⁶⁷ Wade személyes közlése, 2007.

személyes küzdelmének, nem a megítélgetés, diagnosztizálás, kioktatás, magyarázat, inkább a bátorítás és elismerés a feladata (White 1999). A közönség az előadás külső szemlélője, aki kívülről figyeli mások játékát.

Saját gyakorlatomban szakítottam a kívülről álló közönség szerepével, részben a német drámaíró, Bertolt Brecht hatására, aki leírja az „elidegenítő effektus” működését (Willett 1964). Brecht szakítani akart azzal, hogy a közönségre passzív résztvevőként rászakadjon a darab, vagy a szereplők elnyomják a reakciókat. Ennek érdekében az elidegenítés vagy távolítás eszközeként olykor a függöny eltávolításával megmutatta, hogy mi zajlik a színpalack mögött, és mit csinál a kisegítő személyzet. Brecht tudatosan eltávolította a közönséget és a színészt elválasztó negyedik falat. Azt akarta, hogy a közönség értse, milyen dilemmákkal szembesülnek a szereplők és a dráma mögött milyen társadalmi igazságtalanságok húzódnak. Brecht, aki elkötelezett marxista volt, az 1920-as években politikai elvei kifejtése érdekében kezdte használni a színházat. Nem szórakoztatni kívánt, hanem felszólítani a színházlátogatókat a társadalmi igazságtalanságokkal kapcsolatos saját politikai állásfoglalás kialakítására. Brecht hitte, hogy a színházat is be lehet vonni a világ társadalmi és politikai megváltoztatásába – a módszerét én tanúságtételként értelmezem.⁶⁸

Fontos a tanúságtévő és a közönség nézőpontjának elkülönítése. Nemcsak azért, mert a közönségnek nem feladata a számonkérés, hanem azért is, mert a közönség szerepét a passzivitással, ártatlansággal és erőtlenséggel azonosítják. Susan Sontag amerikai rendező és irodalmár a szenvedésről szóló fényképeket bírálva a közönség semlegességét vitatja:

„Az a képzelt közelség, amit a fényképek vagy a televízió által felnagyított, s így közelinek tűnő, ám a valóságban messze lévő szenvedő és a kiváltságos néző között létrejönni látszik, egyszerűen nem igaz, és valójában hatalmi viszonyaink egy újabb misztifikáló jelensége. Mivel sajnáljuk az illetőt, úgy érezzük, nem vagyunk tettestársak szenvedésének előidézésében. Szimpátiánk egyszerre hirdeti ártatlanságunkat és tehetetlenségünket. Ezen okok miatt, még jó szándékunk ellenére is, elégtelen – ha nem helytelen – a válaszuk. Tegyük félre szimpátiánkat, és gondolkodjunk el azon, hogy a háborúk és gyilkos politikai rezsimekben élők szenvedése, valamint saját kiváltságaink ugyanazon a térképen helyezkednek-e el, és lehetséges-e – bár talán szívesebben nem gondolnánk bele –, hogy össze is fűggenek azzal, hiszen egyesek gazdagsága mások szegénységére épül. Ez egy fájdalmas feladat, és a felkavaró képek csak egy indító szikrát adnak.” (Sontag 2003: 102–103)

A közösségi munkában a tanúságtétel megteremtheti a lehetőségét annak, hogy az ügyfelek és a közösségi munkások úgy tapasztalják meg saját magukat, hogy közben emberi méltóságuk növekedjen, és a tanúkkal kapcsolódási pontokat hozzanak létre. Mintha azt mondanák: „Ebben a pillanatban úgy érzem, hogy tisztel-

⁶⁸ A szolidaritás vállalásának irányelvéhez kapcsolódik Brecht munkássága, amely alapvetően az együttműködésre épült. Színházi stílusát brechti stílusnak is hívják, és a felvilágosult kritikusok hangsúlyozzák, hogy munkásságát közösségi tevékenységként, nem pedig egyéni életműként kell értelmezni (Jameson 1998).

nek, megértenek és mellettem állnak.” A tanúságtétel legitimációt biztosít az emberek saját igazságának és tudásainak, és teret hoz létre saját hangjuk hallatására, amelyre máshol nincs lehetőségük.

A tanúság azt jelenti, hogy közös ügyért harcolunk, és segítőként a kapcsolatok állnak munkánk közép-pontjában.⁶⁹ A tanúság nem a hivatásos szakemberek kiváltsága, az ügyfelek maguk is tanúk lehetnek, egymás életének és a közösségi munkának a tanúi.⁷⁰

A tanúság nem egyenlő a pletykával: a tanúságtétel során olyan közösségi teret hozunk együtt létre, amelyben ki lehet mondani azt, amit máshol nem hallanak meg.⁷¹ A szolidaritás és a tanúság összetartozik. Úgy gondolom, hogy a tanúságtétel a gyónás gyakorlatától is eltér, amely egészen másfajta etikán és gyakorlatokon alapszik.

Összefoglalás

A szolidaritás vállalásának irányelve az aktivista kultúrák gazdag hagyományára támaszkodik: tökéletlen szolidaritást hoz létre, és a kapcsolódási pontokra épít. Deleuze és Guattari gyökértörzs-metaforája nagyban befolyásolta saját felfogásomat a közösségekről. A kultúra és a kulturális megismerés tág értelmezése fontos szerepet játszik ebben a munkában, és az individualizmus kritikájára szólít fel. A tanúság metaforája, valamint a közösségi munkások ösztönző munkája – hogy legyenek ügyfelek érdekében fellépő tanúk – a társadalmi igazságosság érdekében végzett aktivizmusból fakad. A szolidaritás vállalása arra ösztönzi a tanúkat, hogy közösségi etikai meggyőződésünk alapján tegyenek lépéseket a társadalmi változások irányában, és munkálkodjanak egymás mellett.

A szolidaritás vállalása irányelvének története: Hol van Margarita Elaina Martin Martinez?

2006 júniusa van, a helyszín egy temető a chilei Santiagóban, ahol eltűnt emberek családjával együtt vonulunk. 1986-ban a rendőrség fiával és nővérével együtt kivégezte Margarita Elaina Martin Martinezt, amiért ellenezte Pinochet katonai diktatúráját. 1973. szeptember 11-én Pinochet az USA támogatásával puccsot hajtott végre, amely a demokratikusan megválasztott elnök, Allende halálához vezetett. Pinochet szörnyű diktatúrát alakított ki, amelyben chileiek ezreit kínozták és ölték meg, s ami megnyitotta az ajtót a neoliberalizmus és az amerikai gazdasági térhódítás előtt.

⁶⁹ A kapcsolatnak a segítő beszélgetés gyakorlatában ilyen módon való értelmezése Victor Turner amerikai antropológustól származik (Turner 1987).

⁷⁰ Az, hogy a segítők mellett az ügyfelek is tanúkként léphetnek fel, illetve az, hogy az ügyfelek válaszaik tanúvallomásként értelmezhető, az Allan Wade-del folytatott beszélgetéseim során alakult ki, közös ötletként (személyes közlés, 2007).

⁷¹ A tanúságtétel és a pletyka közötti különbséget részletesen kifejtem a *Witness Not Gossip: The Gender Group at Peak House* [Tanúságtétel pletyka helyett: Női csoport a Peak House-ban] című írásomban, amelynek társszerzője volt a csoport két fiatal tagja, Crystal Radke és Mackenzie Kitchen (Radke, Kitchen és Reynolds 2000). Az írás nem jelent meg nyomtatásban, de olvasható a Peak House honlapján. A Peak House drogfüggő és kizsákmányolt fiatalok és családjuk számára létrehozott bentlakásos program.

Hideg van, fúj a szél, a Margarita képét tartó táblák lengedeznek. Pinochet haldoklik, vége a diktatúrának, de az előttem menetelő idős asszony még mindig nem találta meg gyermekeit. Összefolyik az idő: bár 2006-ot írunk, úgy tűnik, mintha korábbi, veszélyesebb időkben járnánk. Margarita édesanyja számára még semminek nincs vége. Remegős, de határozott hangon kiáltja: „Hol van Margarita Elaina Martin Martinez?”

Azt feleljük: „Presente!” (Itt van köztünk!)

Margarita édesanyja vezeti a menetet, keresztülmegyünk a temetőn, elsétálunk Allende elnök sírja mellett, majd elhagyjuk az eltűntek emlékművét. Fegyveres örök kószálnak a temetőben. Margarita édesanyja nem vesz róluk tudomást, bár az ő erejükhöz képest termete még apróbbnak tűnik. Megborzongok, nem annyira e megtapasztalt bátorság, mint a félelem hiánya miatt. A hangom megremeg, ahogy Margarita anyjának válaszolok. A szemeim megtelnek könnyel, de még vissza tudom őket tartani. Az előző esti tüntetésen összebarátkoztam egy idősebb férfivel, akivel most együtt menetelünk – átöleli a vállamat, és tűrhető angolsággal azt mondja: „Nem sír. Nem sír.”

Margarita édesanyja elvesztette a gyermekeit. Nincs mitől félnie, hiszen a legrosszabb már bekövetkezett. Számára a diktatúra rémálmának továbbra sincs vége. Mi vagyunk rá a tanúk.

A chilei *National Commission for Truth and Reconciliation* [Nemzeti Igazság és Megbékélés Bizottság] jelentése (1991) megállapította, hogy Margarita Elaina Martin Martinezzel, valamint fiával és nővérével a rendőrség 1986-ban végzett.⁷² Halálukat végül öngyilkossággként zárták le, annak ellenére, hogy mindannyiukat többször hátulról is fejbe lőtték. Az új vizsgálat szerint rendőrtisztek végezték őket ki, és haláluk olyan visszaélés, amelyért a kormány tehető felelőssé. A történet közzététele is egyfajta tanúságtétel – az áldozatok családja kérte, hogy vigyem el a gyilkosságok hírét Kanadába, így segítsek az emléküket eltüntetésé elleni harcban.

C) A hatalom megnevezése

Ebben a pontban a hatalom megnevezésének irányelvét mutatom be. A hatalom megnevezése szorosan összefügg a többi irányelvel, gyökértörzsként kapcsolódnak egymáshoz. Azért használom a gyökértörzs metaforáját, hogy hangsúlyozzam: a hat irányelv egyformán fontos. Ugyanakkor néha úgy érzem, hogy a hatalom megnevezése köré csoportosul a többi irányelv, mert úgy gondolom, hogy nincs olyan tevékenység, ami hatalmi viszonyoktól mentesen történne.

⁷² Köszönetemet szeretném kifejezni Cecilia Tagle-nek, aki bevont engem ezeknek az aktivista közösségeknek a munkájába, és aki elkísért több határon átívelő utamon.

A hatalom megnevezésének irányelve válasz arra a reflexív kérdésemre, amelyet minden közösségi vagy aktivista munkám során felteszek magamnak: hogyan viszonyulok az adott pillanatban a hatalomhoz? A hatalom mindig jelen van munkám során, és a közösségi munka fókuszában gyakran valamilyen hatalmi visszaélés áll. Nem vagyok semleges a hatalmi viszonyokkal kapcsolatban, és vállalom, hogy a társadalmi igazságosság oldalán állok.

Ha minden kapcsolatunkban figyelünk a hatalom sajátosságaira, könnyebben tudunk saját etikai meggyőződésünkkel összhangban cselekedni. Óriási árat fizetünk, ha nem veszünk tudomást a hatalom szerepéről az emberi kapcsolatokban. Mind az ügyfelek, mind a közösségi munkások életében jelen lévő hatalmi visszaélés foglalkoztat. És az is érdekel, hogy a segítők és ügyfelek közötti viszonyban előfordul-e valamilyen hatalmi visszaélés. A hatalom megnevezése érdekében az előjogok és az elnyomás jeleit keresem. Ez az irányelv magában foglalja a számonkérhetőséget, és a hatalmi viszonyok összetett jellegének elemzését. Az összetett jelleg arra is vonatkozik, hogy megértsük a hatalom hasznát, különösen a társadalmi igazságosságért küzdő mozgalmak számára, amely reményt adhat a munkám során. De ami talán a legfontosabb: a hatalom megnevezése hozzásegített ahhoz, hogy tanúja legyek mások elnyomással szembeni küzdelmeinek. Az ellenállás e példáinak tanúsítása életben tartja bennem a reményt, hogy a közösségi és aktivista munka hosszú távon is fenntartható.

A hatalom definíciója

A hatalom egyik meghatározása szerint nem más, mint a dolgok megnevezésének képzelt vagy valós joga.⁷³ Ezt a jogot nemcsak szavak, hanem az erő is támogatja, ideértve az intézményes és katonai hatalmat. Carolyn Heilbrun amerikai feminista úgy írja le a hatalmat, mint „az a képesség, amellyel szabadon nyilváníthatunk a cselekedeteinkkel kapcsolatosan véleményt, és az a jog, hogy véleményünket figyelembe vegyék” (Heilbrun 1989: 18). Egy *igazságos társadalomban* való részvétel előfeltétele, hogy az emberek hozzáférhessenek ehhez a hatalomhoz. Azért tartom Heilbrun értelmezését jelentőségteljesnek, mert a hatalmat nem szűkíti le

⁷³ Ezt a meghatározást a XIX. századi német filozófustól, Frederick Nietzschétől kölcsönöztem (Nietzsche 1977).

a beszéd világára, hanem kiterjeszti a cselekedetekre is: egyes emberek hozzáférése a hatalomhoz mások halálához vezethet.

Közösségi munkásként a hatalom megnevezése azt jelenti számomra, hogy együtt, közösen munkálkodunk a társadalmi kontextus megváltoztatásáért, s nem csupán lebontani, megnevezni és elemezni akarjuk a társadalmi jelenségeket. A hatalom megváltoztatásának egyik eszköze az, amikor az *igazságos* társadalmi berendezkedés létrehozásán munkálkodunk. Ezt a fajta kritikai megközelítést emeli ki Linda Tuhiwai Smith, maori társadalomkutató:

„A dekolonizációs folyamatban a dekonstrukció egy sokkal átfogóbb cél része. A történet lebontása, a rejtett tartalmak megjelenítése és az intuitív módon sejtett lényeg kihangosítása nem segíti az embereket jelen helyzetük jobbá tételében. Csupán szavak ezek, talán bizonyos tapasztalatoknak új értelmezést is adnak – de nem akadályozzák meg senki halálát.” (Tuhiwai Smith 1999: 3)

A hatalom megnevezéséhez meg kell érteni a hatalom és a felelősség egyensúlyát. Az ügyfél saját tetteiért felelős, de az őt körülvevő társadalmi környezetért nem. A társadalom, „mi” felelünk azért a társadalmi kontextusért, amely megteremtette és tolerálja azoknak a feltételeknek a kialakulását, amelyek lehetővé teszik gyermekek bántalmazását, az erőszak, a nyomor fennmaradását. Az emberek az életükben meglévő valós választási lehetőségek függvényében felelősek tetteikért, ami viszont a hatalmi viszonyoktól függ. A társadalmi kontextus megváltoztatása azonban mindannyiunk felelőssége.

A hatalom megnevezése érdekében több technikát is használok. Ilyen például az ellenállás melletti tanúságtétel, a semlegesség vitatása, a hatalmi viszonyok komplex elemzése, az identitás és a hatalom metszéspontjainak értelmezése, a közösségi felelősség életben tartása, a hatalom megváltoztatásának szem előtt tartása, a diskurzusok vizsgálata.

Az ellenállás melletti tanúságtétel

A hatalom megnevezése érdekében szkeptikusan és kritikusan állok az elnyomás áldozatai körében megtapasztalt hatalmi visszaélésekhez. Az erőszak például a hatalommal való visszaélés egyik társadalmi formája – azokat, akik ezt az eszközt használják, elkövetőknek hívjuk. Az erőszakért nem az áldozatnak nevezett emberek felelősek. Gergen (1989) szerint a pszichológia káros gyakorlata, hogy a társadalmi problémákat interiorizálja, és úgy próbál eseményeket értelmezni, mintha azok az egyén agyában játszódódnának csupán. A gyakorlatban ez úgy nyilvánul meg, hogy a „szenvedélybetegekről” mint megtört, károsodott egyénekről beszélnek. Wade ugyanezért kritikával illeti a segítő szakembereket, mivel „folyamatosan engednek az elnyomottak agyában való turkálás kísértésének”.⁷⁴ Engem sokkal jobban foglalkoztat az, hogy a fizikai világban elnyomást gyakorló emberek cselekedeteire válaszoljak, mint az elnyomottak szellemi károsodásának vizsgálata. Egyszer például egy homoszexuális terapeuta keresett fel, hogy az „internalizált homofób” gondolatairól

⁷⁴ Wade személyes közlése, 2009.

beszéljünk. Amikor arról beszélgettünk, hogy hogyan került közeli viszonyba a homofóbiával, arra döbbsent rá, hogy azt hosszú időn át folyamatosan rákényszerítették. Rájött, hogy nem ő találta fel a homofóbiát, sem pedig azt az erőt, ami a mindennapok során életben tartja azt.⁷⁵ Közösségi munkásokkal végzett munkám során hasznosnak bizonyult, ha arra koncentráltam, hogy a társas világban hogyan keletkeznek a problémák, hogyan oszlik meg a hatalom, és kik sérülnek meg ez által. Ellenállok a kísértésnek, hogy az áldozatok gondolkodásmódjában keressem a hibát a hatalmi visszaélések helyett. Ugyanakkor elkötelezetten támogatom azt az értelmezést, hogy az egyén milyen módon állt ellen a hatalmi visszaélésnek.

Az ellenállás fogalmát az aktivista hagyományoknak megfelelően használom. Az ellenállásnak ez az értelmezése felöleli mindazt, amit egy ember vagy nép tesz a hatalmi visszaélés és elnyomás ellenében, és azt a sokféle tevékenységet, amelyet az emberi méltóságuk fenntartása és az igazságosság érdekében folytatnak. Az ellenállás mindig jelen levő természetéről és kulturális történeteiről nem könnyű olvasnivalót találni, de már a Levellerek előtt is szóbeli hagyomány útján terjedt az aktivista csoportok különféle kultúrköreiben.⁷⁶

Az *Asylumban*⁷⁷ Erving Goffman amerikai szociológus a „totális intézmények”, például a pszichiátriai intézmények és a börtönök által fogva tartott emberek ellenállásáról ír – ezekben az intézményekben a hatalomgyakorlás nyílt, és a hatalom birtokosai határozhatnak meg minden emberi viselkedést. Megfigyelte, hogy az emberek itt is tanúsítanak ellenállást, akár egészen apró, jelképes cselekedetekkel, például kinyújtják a nyelvüket, szándékosan lassan járnak, vagy butának tettetik magukat. Goffman gondolatai azért is érdekesek, mert új megvilágításba helyezik az ellenállást, amit a társadalmi kontextus gyakran csak fizikai erőszak vagy hangos véleménynyilvánítás esetén vesz tudomásul. Goffman ezzel szemben az „élet apró cselekedeteit” hangsúlyozta ki annak érdekében, hogy bemutassa, hogy egészen kicsi dolgok is felfoghatók a hatalommal való visszaéléssel szembeni ellenállásként, és az ez elleni küzdelem részeként (Goffman 1961: 181).

Kultúránkban gyakran csak a testi harcot vagy hangos véleménynyilvánítást tekintik ellenállásnak. Ugyanakkor az ilyen és ehhez hasonló nyílt ellenállási formák az ellenállás legritkább megnyilvánulásai, mivel a következmények szélsőségesek lehetnek. Az elnyomottak gyakran nem tudják biztonságosan nyíltan ki-

⁷⁵ Ryan Barlow terapeuta. Azért adja a nevét, hogy tudassa, hogy ez a homofóbiával kapcsolatos tanulság nem egyedül tőlem, egy heteroszexuális embertől származik.

⁷⁶ Ez a csoport az Igaz Levellereknek (egyenlősítőknak) is hívta magát, és a XVII. század közepi Angliában a közösségi földek visszaszerzése volt a céljuk; ellenállásuk abban nyilvánult meg, hogy bevetették a Király Földjét (Worden 2001).

⁷⁷ *Asylum*: intézetek/menedékhelyek – a *ford*.

fejteni véleményüket. Az elnyomás ellen sokféleképp harcolunk, de mások nem mindig veszik észre, hogy ellenállásról van szó.⁷⁸

A nemi erőszak elszennvedőit például az igazságszolgáltatás és a kultúra is gyakran elítéli, amiért nem védekeztek. Sok nővel, és néhány olyan férfivel dolgoztam együtt, akik arról meséltek, hogy hogyan „kellett volna” megvédeni magukat a nemi erőszaktól – általában úgy vélték, hogy többek között sikoltozniuk és verekedniük kellett volna. A nemi erőszak áldozatai gyakran abban sem biztosak, hogy ami velük történt, az valóban erőszak volt-e, mivel nem került sor verekedésre, és így egyesek szerint beleegyezésüket adták az aktushoz.

Amikor rákérdezek, hogy honnan lehet tudni, hogyan is kell viselkedni annak, akit „tényleg” megerőszakolnak, általában a televízióban és filmekben látott jeleneteket mesélik el. Azokban a nők sikoltoznak, karmolnak és ütlegelik az elkövetőt. A legtöbb történetben nem is jelenik meg olyan férfi, aki nemi erőszak áldozatává válna. Megkérdezem, hogy ki írta a filmek forgatókönyvét, és általában kiderül, hogy bár a színésznő női hangon szólal meg, a hangot kitaláló író és rendező általában férfi. Egy női önszegítő csoportban fiatal nőkkel beszélgettünk az őket ért szexualizált erőszakról. Mindenkit meglepett, hogy – bár mindenki megtapasztalta, hogy egy vagy több férfi erőszakos módon közelített hozzá –, senki sem sikoltozott. Volt olyan nő, aki alig kapott levegőt, így megszólalni sem tudott, nemhogy sikoltani, mások azt mondták, hogy nem tartották volna bölcs húzásnak, megint másoknak pedig betömték vagy befogták a száját, hogy ne tudjon hangot kiadni. A beszélgetésben a nők megosztották egymással ellenállásuk történeteit, abban a reményben, hogy ez a jövőben nagyobb biztonságot eredményez. Ezek a nők a közösségi szolidaritás szellemében értékes „ellenállási ismereteket” osztottak meg egymással (Wade 1996). Az erőszakkal szemben tanúsított, bölcsességet mutató rejtett ismeretek erősítették a csoport tagjait, és mélyen befolyásolták saját munkámat is. Nem felejttem el tanulságaikat. Arra tanítottak engem, hogy szükségből olykor rejtett ellenállást kell tanúsítani. James Scott amerikai antropológus a „rejtett forgatókönyv” (Scott 1990) kifejezést használja az ellenállás megbúvó formáinak leírására.

Egy fiatal nő arról beszélt, hogy mennyire szégyelli magát, és hogy „kurvának” tekintik az iskolában és a közösségben, amiért egyszer több fiatal férfival is közösült. Beszélgetésünk alatt előjött a rejtett forgatókönyv, amely szerint a férfiak csoportja előre eltervezte, hogy hogyan tudnának olyan helyzetet teremteni, ahol csoportosan megerőszakolhatnák: leitatták, elvitték egy szállodába, egyedül vitték oda, és elterjesztették róla, hogy „kurva”, így akadályozva meg, hogy feljelentse őket nemi erőszakért. Azt mondta, hogy nem „védekezett”, és kifejtette, hogy sikoltoznia kellett volna, beléjük harapni, és ütlegelni őket. Megkérdeztem, hogy

⁷⁸ James Scott írása az elnyomott emberek dominancia elleni ellenállásáról szól. Először a dél-ázsiai parasztok hatalommal szembeni ellenállásáról írt (Scott 1979), majd a *Weapons of the Weak* [A gyengék fegyverei] című könyvében kitérte minden elnyomott paraszt ellenállására és az ellenállás „mindennapos” megnyilvánulásaira (Scott 1985). Később megírta *Domination and the Arts of Resistance: The Hidden Transcripts of Subordinate groups* [A dominancia és az ellenállás művészete: elnyomott csoportok rejtett forgatókönyvei] című könyvét (Scott 1990). Scott úgy véli, hogy az elnyomottak mindig ellenállnak az elnyomásnak. Ez a vélemény ellentmond mások, például Freire és Gramsci véleményének, akik szerint az emberek beleegyezésüket adják, vagy apró módon hozzájárulnak saját elnyomásukhoz.

miért nem tette ezeket, mire azt válaszolta, hogy tudta, hogyha küzd, akkor meg is ölhetik akár. Az ellenállás spontán módon alakul ki az elnyomás pillanatában (Wade 1996: 170). Az ellenállás spontán természetének ismerete arra ösztönzött, hogy megkérdezzem, mit tett abban a helyzetben. Egy egész sereg értelmes válasz jutott eszébe. Megpróbált a humorhoz nyúlni, emlékeztette őket arra, hogy barátok, és keresztnevükön, illetve becenevükön szólította őket. Megpróbált úgy viselkedni, hogy ne váljanak dühössé vagy erőszakossá. Beszéltünk arról is, hogy mennyire félt, és hogy milyen nagy dolog, hogy még a halálfélelem közepette is tudott gondolkodni. Ahogy felgöngyöltettük az ellenállás eme rejtett forgatókönyvét, kiegyenesedett a széken, szemembe nézett, és hangja határozottá vált. Elismerte saját ügyességét, és azt mondta, sokat jelentett számára, hogy tanúsítom az ellenállása elmesélt megnyilvánulásait.⁷⁹ Mivel a segítő beszélgetések során az ellenállás rejtett részletei – ahogy például ennek a nőnek az esete is mutatja – gyakran elsikkadnak, a közösségi munkásoknak ki kell hegyezniük a fülüket, hogy meghallják az ellenállás lehetséges történeteit, azokat, amelyben az emberi méltóság fenntartásáról vagy az igazságért való harcról mesélnek ügyfeleik (Wade 1997).

Az ellenállás melletti tanúságtétellel kapcsolatos gyakorlatom az ellenállás három alapvető tulajdonságából táplálkozik:

1. Ahol elnyomás van, ott ellenállás is található.
2. Az ellenállást nem szabad annak fényében megítélni, hogy meg tudják-e az elnyomást állítani, hanem;
3. Az ellenállás segít az egyénnek kapcsolatban maradni az emberiséggel, különösen az emberi megértésen kívül eső helyzetekben.⁸⁰

Nem azért tanúskodunk az ellenállás mellett, mert így képesek vagyunk megszüntetni a hatalommal való visszaélést, hanem hogy felhangosítsuk az egyén autonómiaérzését és azt, ahogy megpróbálják emberi méltóságukat megtartani. Gyakorlati szakemberként ellenállást tanúsítunk, akár sikerrel, akár kudarccal jár küzdelmünk. Egy kistermetű ember, aki hosszú időn keresztül volt börtönben, elmondta, hogy milyen módszerekkel próbálta elkerülni, hogy a többiek megverjék. Megpróbált elbújni a könyvtárban, és túlórán olyan munkát vállalni, ahol börtönőrök is jelen voltak. Olyan emberek mellé ült, akiket nem kedvelt, csak azért, hogy védelmüket élvezze. Részt vett olyan szexuális kapcsolatokban, amelyeket undorítónak talált. Nem sikerült magát egy kicsit sem megvédenie a börtönévek alatt, de nem is az ellenállási stratégiái hatékonyságát értékeltük, és nem ítéltük meg azért, amiért nem sikerült magát biztonságba helyezni. Az elnyomás azért

⁷⁹ Közös munkánk a szenvedélybetegségét járta körbe, ami tovább homályosította azt a tényt, hogy erőszak áldozata volt. Akkoriban épp a traumáról tartottam előadásorozatot, és megkérdeztem, hogy megoszthatom-e a hallgatósággal az ő ellenálló stratégiáit, amibe beleegyezett. Ezzel részben az volt a célom, hogy megfelelő tanúkat gyűjtssek mellé, továbbá aktuális példákat tudják a segítőknak mutatni arról, hogy hogyan lehet másokat segíteni. Sokat jelentett számára az a tudat, hogy a későbbiekben esetleg más erőszakos tett áldozatainak a segítségére lehet.

⁸⁰ Az ellenállással kapcsolatos felfogásomat tükröző, a kínzások túlélőivel és politikai erőszak áldozataival kapcsolatos munkásságomról részletesebben írok egy másik helyen (Reynolds 1997; és megjelenés alatt). A munkámat meghatározó, a „traumával” kapcsolatos véleményemet sincs lehetőségem itt kifejtteni. Alapvetően azt próbálom erősíteni, amit az ellenállás az egyén számára jelentett, a „trauma” lehetséges hatásainak számbavétele helyett.

jön létre, mert bizonyos emberek könnyebben odaférnek a hatalomhoz, mint mások, és visszaélnék ezzel a helyzetükkel. Beszélgetésünk e helyett kreatitásáról, intelligenciájáról, és következetes, kitartó ellenállásáról szólt. Arról is beszéltünk, hogy hogyan állt ellen a kísértésnek, hogy mások bántalmazása által kerüljön védett helyzetbe. Nem csatlakozott azokhoz, akik rasszista vagy homofób vicceket sütöttek el. Nem próbált a saját helyére nála védtelenebb férfiakat csempészni – akár nála kisebb termetűeket, homoszexuálisokat, újonnan érkezőket vagy olyanokat, akiknek kevesebb szövetségeseük volt. Az volt a fontos számomra, hogy tanúsítsam mindazon törekvéseit, hogy ember maradjon egy lealacsonyító intézményben, erőszakos és kitartó támadások keresztüztében is.

Fontos, hogy ne bálványozzuk az ellenállást, és ne legyenek vele kapcsolatban romantikus elképzeléseink, hiszen az igazságos élet elősegítése a célunk, nem pedig az ellenállás gyakorlatainak összegyűjtése. A segítőknek óvatosságnak kell lenniük, és nem szabad az ellenállás minden momentumának nevet adni, különösen nem olyan módon, ami az illető számára nem bír jelentéssel. Egy esemény csak akkor értelmezhető ellenállásként, ha maga a cselekvője is annak tekinti.⁸¹ Az ellenállás gyakran elégtelen fellépés az igazságtalan helyzetben. Az ellenállás tevékenységei segíthetik az egyén kapcsolódását az emberiséghez, de ettől még az elnyomás nem szűnik meg.

Az ellenállás ezen értelmezései nagyon fontosak számomra a társadalom margóján küszködő közösségi munkásokkal és ügyfelekkel végzett munkámban. Az ellenállás melletti tanúságtétel reménytelivé teheti az ügyfelekkel végzett munkánkat, hiszen az elnyomás mellett mindig valamilyen ellenállás is jelen van. A hatalmi visszaélések áldozatai számára hasznos eszköznek bizonyult az ellenállás tanúsítása, amennyiben olyan identitást tudtak ez alapján létrehozni, amelyben bölcssek, óvatosak és leleményesek. Az ellenállás tanúsítása a közösségi munkások munkájának fenntarthatóvá tételében is hasznosnak bizonyult, mivel reményteli beszélgetések számára nyitott ajtót, amely mind a segítők, mind az ügyfelek számára felszabadító hatású lehet.

A semlegesség elutasítása

Munkánk nem semleges. Ignatio Martín-Baró jezsuita pap, a felszabadítás-teológia hirdetője, és emellett olyan pszichológus volt, aki hitt abban, hogy a pszichológia képes kiállni a semlegesség ellen, és a semlegesség kollektív hatalmát számon kérhető és konstruktív módon kérdőjelezheti meg. Miután egy salvadori halálbrigád kivégezte,⁸² összegyűjtötték és kiadták írásait, a kötetnek a *Writings for a Liberatory Psychology* [A felszabadítás pszichológiája] címet adták (Martín-Baró 1994). Martín-Baró szerint „ahhoz, hogy a pszicho-

⁸¹ Allan Wade nagyszerű cikke, a *Small acts of living: every day resistance to violence and other forms of oppression* [Az élet apró cselekedetei: Ellenállás az erőszak és az elnyomás egyéb fajtái közepette] jól magyarázza az ellenállás felhasználásának lehetséges módjait. Allan írása alapjaiban befolyásolta az ellenállás tanúságtételéről kialakított saját véleményemet és gyakorlataimat (Wade 1997).

⁸² Ignatio Martín-Baró erőteljesen kritizálta az államhatalmakat, 1989-ban hat jezsuita szerzetes testvérével, a házvezetőnőjükkel és annak lányával együtt meggyilkolták a salvadori kormány ügynökei.

lógia felszabadító hatású lehessen, először magát a pszichológiát kell felszabadítani” (uo.: 25). Ő volt az első pszichológus, aki meggyőződött arról, hogy létezhet egy olyan megközelítés, amiben a pszichológia ellenáll a hatalommal való visszaélésnek és tartózkodik az elnyomás megismétlésétől.

Gyakran mondják rólam, hogy „politikus” vagyok: politikai terapeuta vagy politikai aktivista. Természetesen minden közösség munkás, terapeuta, utcai gondozást ellátó ápoló és orvos is politikai munkát végez, hiszen hatalmi viszonyokkal foglalkozik. Azok a közösségi munkások, akik a társadalmi igazságosság etikája mellett tették le voksukat, gyakran mondják, hogy munkahelyükön sokkal alaposabb vizsgálatnak vannak kitéve politikai elkötelezettségük miatt, mint más kollégáik. Arról számolnak be, hogy egyesek aggódnak, amiért az aktivista orientációjú segítők „politizálnak” az ügyfelekkel. Bizonyos kritikusok még azt is mondják, hogy a politikaorientált terapeuták az ügyfelek „rejtett politikai átnevelésére” törekednek (Kitzinger és Perkins 1993: 99.). Ezt a kritikát nem szabad félvállról venni, választ kell rá adni. Szupervízori tapasztalatom alapján azok a segítők, akik emellett aktivisták is, tisztában vannak saját hatalmukkal és politikai helyzetükkel. Szupervízorként a közösségi munkásokat abban segítem, hogy a segítő kapcsolatban eltávolodjanak az aktivizmustól – amennyiben úgy érezzük, hogy az aktivizmus-központúság káros lehet.

Az, ha valaki tetoválást visel, a társadalmi nemet elfedő vagy kétértelmű módon öltözik, esetleg kerékpárral jár dolgozni, mind értelmezhető politikai tevékenységként. Ugyanakkor szerintem a jegygyűrű viselése is politikai állásfoglalás, vagy a normához igazodó heteroszexuális család bekeretezett képe a munkahelyi íróasztalon, sőt, maga az autóvezetés is! Egyiket sem lehet semlegesnek tekinteni. Mindegyiknek más a jelentése, és mindegyiket érdemes egyesével megvizsgálni, hiszen az ügyfelek felett gyakorolt befolyásunkat és az etikai meggyőződésünket érintik. Azok a közösségi munkások, akik magukat semlegesnek és politikamentesnek tartják, talán tudattalanul gyakrabban élnek vissza hatalmukkal és erősítik a káros status quót a segítő kapcsolataikon belül. Minden állásfoglalás egyben politikai állásfoglalás is.⁸³

A hatalom összetett elemzése

Ha a hatalomról kívánunk véleményt mondani, összetett módon kell gondolkodnunk. Bell hooks azt írja, hogy a hatalom megnevezése „érdekében késznek kell lennünk az összetett elemzésre, és el kell engednünk azt a vágyunkat, hogy a dolgokat egyszerűnek lássuk. A szegregáció leegyszerűsít; az integráció érdekében viszont meg kell barátkoznunk az ismeret és azinterakció sokféle csatornájával” (hooks 2003: 78). Elnyomott területeken élő emberekkel foglalkozva tisztában kell lennünk a politikai világgal. A Föld déli féltékén és másutt elnyomott helyzetekben élő emberek például sok időt fordítanak arra, hogy a segítő foglalkozásúaknak elmondják, hogy milyen is az ő valódi életük. Nem arra buzdítok minden segítőt, hogy nézzen utána annak, hogy mi történik például épp Szomáliában; hanem hogy összetett módon közelítsenek a hatalom működésének kérdéséhez, olyan értelmezési kerettel, ami átfogja az egyes személyek Szomáliával kapcsolatos, átélt tapasztalatainak összetettségét és különlegességét. A segítők valószínűbben fognak a hatalommal foglalkozni olyan esetekben, amikor valamilyen politikai jellegűnek minősített célcsoporttal, mint például menekültekkel

⁸³ A semlegesség elutasítása az etika-központúság irányelvei között is megtalálható.

dolgoznak együtt. Ugyanakkor minden segítő helyzetben szükség van összetett elemzésre, hiszen nincsen olyan kapcsolat, amely mentes lenne a politikától. Minden segítő kapcsolat hatalmi viszonyok közepette jön létre, amelyek egyszerre strukturális és kapcsolati jellegűek.

A segítő kapcsolatokon belüli hatalmi helyzetről szóló kutatások általában a nyílt hatalmi visszaélésekkel kapcsolatosak (Pope és Vasque 2007; Kuyken 1999). A segítőknél nem szabad visszaélni ügyfelek kiszolgáltatottságával; de a hatalmi viszonyok a segítő kapcsolatokban kevésbé nyilvánvaló és sokkal összetettebb módon is jelen vannak, mint a nyílt hatalmi visszaélések. Amikor közösségi munkásokkal saját hatalmi helyzetükről beszélgetek, az alábbi reflektív kérdéseket teszem fel:

- A kérdések hatalmával kapcsolatban: Milyen kérdéseket teszek fel? Milyen kérdéseket nem teszek fel?
- Az emberekkel folytatott munkámban a status quo támogatására szólítom fel őket? Olyan méltatlan helyzetekkel kapcsolatban próbálom őket megbékíteni, mint például a nyomor?
- Úgy tekintek magamra, mint mások életének szakértőjére?

A segítő szakemberek és ügyfelek hatalmi viszonyának vizsgálatakor legcélszerűbb a párbeszédet vizsgálat alá vonni, ami a legegyszerűbben úgy kivitelezhető, ha egy másik segítő vagy szupervízor is részt vesz a segítő beszélgetésen, vagy hangfelvételt készítünk. Ha a segítő saját beszámolójára hagyatkozunk csupán, sok információ felett elsiklik a figyelem.

Az identitás és a hatalom metszéspontjainak elemzése (interszekcionalitás)

Annak érdekében, hogy saját hatalmi helyzetünket megvizsgáljunk, és ellenálljunk a hatalmi vakság kísértésének,⁸⁴ fontos, hogy tisztában legyünk saját különféle identitásainkkal: életünk azon színtereivel, ahol hatalmi helyzetben vagyunk, és azokkal, amelyben mi vagyunk mások hatalmának kiszolgáltatói. Az előjogok és az elnyomás közös mezsgyéjén található az, amit az afroamerikai terapeuta, Tracy Robinson „metszéspontoknak” (Robinson 2005: 42). nevez. A metszéspontok ebben az értelemben olyan emberi jellemzők találkozásait jelölik, amelyekkel kapcsolatban valamilyen közös ítélet létezik az adott társadalmon belül. Például Kanadában, ahol én élek, a fehér bőrszín értékes, a nem fehér bőrszín kevésbé értékes. Identitásunk státusza – ami a hatalomhoz való viszonyunkat is jelöli – olyan társadalmi konstrukció, amely a különböző státuszú jellegzetességeken keresztül jön létre.

Az olyan jellegzetességek, mint a bőrszín, a nem, a társadalmi osztály vagy a szexuális orientáció mind a társadalom által melléjük rendelt jelentéssel és státusszal bírnak. Identitásunkat sosem redukálhatjuk annak egyetlen aspektusára: sosem vagyok csupán egy fehér bőrű ember, hiszen mellette nő is vagyok, munkásosztálybeli családból származom, nincsen semmilyen testi fogyatékoságom. Identitásom ezekből az egymástól elválaszthatatlan jellegzetességekből jön létre. Lehetetlen teljes valómat megérteni vagy tisztelni identitásom

⁸⁴ Paul Orlowski kanadai kritikai oktató, a „liberális hatalmi vakság” átfogó elemzését adja társadalomtudományi sillabuszában. Orlowski álláspontja szerint az óslakos népek tanulmányozásakor a kutatók az eurocentrizmus és a liberális hatalmi vakság hibáját is elkövették (Orlowski 2001; 2009).

különböző metszéspontjainak figyelembevétele nélkül. Az afroamerikai rasszviszonyok kritikai hangvételű szakértője, Kimberly Crenshaw elutasítja az olyan elszigetelt identitáskategóriák használatát, mint például a rassz vagy a nem: „Azok a kategóriák, amelyeket természetesnek vagy ésszerűnek tartunk, valójában a különbözőség nyelvi ökonómiáján belüli társadalmi konstrukciók” (Crenshaw 1995: 375). Nincs olyan, hogy „nő” – a női lét mindig az adott pillanat sajátosságában érthető meg – és nincs olyan nő, aki egyszerűen csak nő. Minden időben többféle jellegzetesség érvényes ránk. Crenshaw azt írja saját identitásáról, hogy a színes bőrű női lét keresztmetszetében élni nagyon más, mint az, hogy valaki a nők csoportjába tartozik, és valaki a színes bőrűek csoportjába. „Amikor egyesek úgy állítják be az identitást, mintha valaki elsősorban vagy »nő«, vagy »színes bőrű« lenne, lehatárolják a színes bőrű nők önmeghatározásának lehetőségét” (uo.: 357).

A metszéspontok a rassz és a nem közötti kapcsolatnak nyújtanak keretet, de az identitás többi területén is értelmezhetők. Crenshaw így ír erről: „Az által, hogy a csoportokat a metszéspontokon keresztül közelítem meg, olyan módszertant ajánlok, amitől egyértelművé válik, hogy a rassz és a nem kategóriái nem zárják ki egymást és nem is választhatók szét” (uo.: 378).

A kategóriák társadalmi konstrukcióként történő értelmezése és kritikája nem jelenti azt, hogy azok ne lennének valóságok. A kategóriáknak jelentésük van, és ez következményekkel jár. A faj társadalmi konstrukció, de a faji előítéletek következményei nagyon is valóságosak. Elméleti megközelítésben ugyan nem lehet metszéspontjainkat szétválasztani, de be kell látnunk, hogy a valódi világban bizonyos kategóriákat – mint például a bőrszín vagy a pénzügyi jómódot – kiemelten, a többi jellegzetességtől elválasztva kezelnek, ezeket jobban megbecsülik, és e csoportok képviselői könnyebben férnek hozzá a hatalomhoz. Célom, hogy saját magam felé elszámoltatható legyek azon kategóriák mentén, amelyek miatt másoknál előnyösebb megítélést élvezek. Az, hogy bizonyos társadalmilag konstruált kategóriához tartozás révén könnyebben kerülhetünk hatalmi helyzetbe, nem tűnik sem racionális, sem *igazságos* megoldásnak. Ez ugyanakkor nem befolyásolja azt a tényt, hogy bizonyos kategóriákon belüli magasabb státuszom révén – például fehér bőröm miatt – könnyebben kerülök hatalmi helyzetbe.

Karen Grant igazságközpontú kanadai terapeuta az interszekcionalitás, és a többféle identitás konstrukcióit használja fel a segítő kapcsolatok hatalmi és sokszínűsége irányuló viszonyainak elemzéséhez (Grant 2001, 2003, 2008).⁸⁵ Grant arra hívja a segítőket, hogy nevezzék meg az identitás különböző kategóriáit, majd a kategóriákat azok státusza szerint osztályozzák. A nem kategóriáján belül például a férfiak vannak legfelül, a kevésbé férfias férfiak kicsit alacsonyabban, a nők sokkal alacsonyabban, a kevésbé nőiesen viselkedő nők még annál is lejjebb, végül a különböző transznemű emberek egészen a spektrum alján helyezkednek el. Azok a transznemű egyének, akik a női léttől a férfi lét felé mozdultak el, magasabban helyezkednek el azoknál, akik a férfi identitástól indulva a női identitás felé tartanak. A nyelv kategóriájában a Kanadában született angol anyanyelvűek vannak a csúcson, s alattuk helyezkednek el azok, akik akcentussal beszélnek az angolt: közöttük is az európai akcentusok élveznek előnyt a többi kultúrához képest – azok, akik nem beszélnek

⁸⁵ Bár ezekben az írásokban Grant megemlíti a metszéspontokat, jelenleg egy olyan anyagon dolgozik, amely a képzésben hasznosítható módon tárná mindezt az olvasók elé.

angolul, a skála legalján találhatóak. Az őslakos indián akcentusok valószínűleg az egyéb akcentusok alatt helyezkednek el.

A kategóriákon belüli státushierarchiák lebontása érdekes és szellemi kihívásokkal teli feladat. A kontextus nagyon fontos változó, ami alapjaiban befolyásolja, hogy az egyes státuszok hogyan férnek hozzá a hatalomhoz. Nincsenek egyértelműen helyes válaszok, sokat lehetne az egyes kategóriákról vitázni. Miután több kategóriát felosztottak társadalmilag konstruált státuszokra, a segítők saját magukat is beosztják az egyes kategóriákba. Ezáltal tudatosíthatjuk azt a sokszínűséget, ami saját magunkon belül is létezik, és azt is, hogy mely jellemzőink alapján férünk hozzá a hatalomhoz, és melyek kárhozhatnak minket alávett pozíciókra.

A segítők ezek után egy adott ügyfelük identitásának jellegzetességeit és azok metszéspontjait veszik vizsgálat alá. Ennek eredményeképp jól láthatóvá válik a segítő és az ügyfél helyzetének különbözősége. Így a segítő figyelmesebben közelítheti meg azokat a hatalmi helyzeteket, amelyben ügyfelénél előnyösebb pozícióban van.

A számonkérhetőség gyakorlata

A hatalom megnevezéséhez a számonkérhetőség gyakorlata is szükséges, vagyis az, hogy *igazságos* választ adjunk saját – a hatalomból fakadó és azzal kapcsolatos – gyakorlatainkra. Kollektív etikánk része, hogy ügyfeleink irányába is számon kérhetők legyünk, ami egyben munkánk egyik fontos mércéje is. A közösségi munkán belüli számonkérhetőséggel kapcsolatban sokat tanultam az új-zélandi Wellingtonban működő Családi Központ Igazság-terápia Csoportjának munkájából.⁸⁶ Céljuk, hogy állhatatos és céltudatos odafigyelés révén munkájuk egésze számon kérhető módon érintse a kultúra, nem és társadalmi osztály kérdésköreit.

Azon aktivista kultúrák és gyakorlatok is mélyen hatottak rám, amelyek a „közös talajt nélkülöző szolidaritást és a végtelen felelősséget” hangsúlyozzák.⁸⁷ A „közös talajt nélkülöző” arra utal, hogy az etikánk nem korlátózódik az elnyomásnak egy területére sem. Nem különítjük el az elnyomás egyetlen módját sem, amely minden helyzetre értelmezhetővé válna; helyette az előjogok és az elnyomás különböző vetületeinek metszéspontjait vetjük összetett elemzés alá. A „végtelen felelősség” arra szólít fel minket, hogy megpróbáljunk mindig „nyitottak lenni a másfajta másik felé” (Day 2005: 18), azok felé az irányok felé, amikor nem vagyok saját etikai meggyőződésemmel összhangban; vagy amikor nem vállalom másokkal szolidaritást.

A kollektív számonkérhetőség vállalása

Olyan világban élünk, ahol sokan – akár tudatosan, akár tudattalanul – hasznot húznak mások elnyomásából. Az emiatt érzett személyes büntudat nem azonos a számonkérhetőséggel. A kollektív számonkérhetőség nem egyéni reakció. Az elnyomás megnyilvánulásait közösségi szinten kell felismernünk, megneveznünk és tevélegesen elleneznünk. Az aktivizmus arra tanít, hogy ne pusztán a konkrét helyzeteket, hanem a mögöttük

⁸⁶ Lásd Tamasese 2001; Waldegrave és Tamasese 1993; Waldegrave 1990.

⁸⁷ Ezek az írások a kanadai anarchista, Richard Day: *Gramsci is dead* [Gramsci halott] című provokatív könyvéből származnak (Day 2005).

meghúzódó elnyomás struktúráit is elemezzük. A konkrét helyzetekre való reagáláson túl olyan tevékenységeket vállalunk fel közösen, amelyek megváltoztatják a hatalommal való visszaélést lehetővé tévő feltételek láthatatlan struktúráit.

Fehér bőrű emberként például azt remélem, hogy amikor egy másik fehér ember rasszista módon lép fel, képes vagyok őt is testvéremként kezelni, s a közösség részeként magamat is felelőssé teszem a rasszista megnyilvánulásért, és azért, hogy abból nekem is hasznom keletkezik. Ezekben az esetekben óriási kísértést érzek, hogy magamra individuális módon tekintsek – én „nem *olyan* fehér ember vagyok”. A hatalom megnevezésének irányelvéhez hűen mégis úgy tekintek magamra a fehér emberek rasszizmusa közepette, mint a fehér bőrűek közösségének tagjára, és célom, hogy fehér testvéremet is a számonkérhetőség útjára vezessek. A kollektív számonkérhetőség arra hív bennünket, hogy másokat saját részünknek, hozzánk tartozónak tekintsünk, ne pedig „másnak”. Nem azért gondolkodom így, mert jó ember lennék, hanem mert megértettem, hogy a domináns kultúra tagjaként a rasszizmusból nekem is előnyöm származik, akár akarom, akár nem. A rasszizmus vagy az elnyomás bármely más fajtájának kollektív értelmezése nem hősi tett, hanem közös ügyünk, a társadalomban bevett tiszteletadás és méltóság vállalása. Ez a fajta megközelítés számos helyzetben hasznosnak bizonyult.

Az egyéni felelősség leszűkíti lehetőségeinket, különösen amikor az igazságtalan társadalmi kontextusokat egyedül próbáljuk megváltoztatni. Az ügyfelek életét és a mi munkánkat körülölelő igazságtalan és deprivációhoz vezető kontextusok nagyszabású, együttműködésen alapuló és felkészült társadalmi válaszra várnak a társadalom minden tagjától. Ennek felelőssége nem szabad, hogy az egyes segítők vállára nehezedjék, hanem közös, kapcsolatokat mozgósító kötelességünk (McNamee és Gergen 1999). Az egyéni felelősség helyett a közösségi számonkérhetőség hozzájárulhat munkánk fenntarthatóságához, és reményt ad arra, hogy együtt, közösen megtaláljuk a kivezető utakat.

A hatalom konstruktív olvasata

A hatalomról szóló beszélgetések gyakran abba a kritikai megállapításba fulladnak, hogy a hatalom teljességében elnyomó jellegű. Pedig a hatalmat konstruktív (Foucault 1977: 194); építő módon is fel lehet használni (Sampson 1993: 143). Közösségi munkásokkal folytatott munkám során nem a hatalmi viszonyok eltüntetése vagy kibékítése a célom, hanem az, hogy a segítők jobban hozzáférjenek a hatalomhoz.

Egy éjjeli menhelyen dolgozó ember megosztotta velem egyik szívszorító élményét, amikor egy esős éjjel el kellett küldenie egy fiatal hajléktalan férfit a szálló ajtajából. A menhely finanszírozási szerződésében az áll, hogy csak felnőtteket fogadhatnak be. Fiatalok, speciális szükségleteik és biztonságuk érdekében nem alhatnak ezen a menhelyen. A szálló munkatársa úgy érezte, nem áll hatalmában beengedni a fiatalembert. Én pedig úgy éreztem, hogy a fiatal valószínűleg úgy érezte, a szálló munkatársának óriási hatalma van, és így elutasíthatta szállás iránti igényét. Az, hogy úgy érezzük, nincsen hatalmunk egy bizonyos helyzet felett, illetve az, hogy ténylegesen van-e hatalmunk, két külön dolog. Bár a menhelyen dolgozó segítők nem állt hatalmában igent mondani az ügyfél kérésére, a kérést elutasíthatta. Azért munkálkodom, hogy a menhelyek dolgozóinak nagyobb hatalma legyen, és ez által több lehetőség közül választhassanak – tehát azért is,

hogy a fiatalok ténylegesen biztonságban lehessenek, és legyen elégséges lakhatási lehetőség fiatalok számára, így ne kelljen egy fiataloknak sem fiatalok számára létrehozott menhelyen aludni (ami számomra elfogadhatatlan). Ha a fenti szituációban a hatalmi helyzetet pusztán kiemelni vagy semlegesíteni próbáljuk, mind a segítő, mind a fiatal számára kevesebb lehetőség lesz továbbra is elérhető.

A hatalomnak az a felfogása, mely szerint az építő, konstruktív is lehet, hasznosnak bizonyul. Ahelyett, hogy a menhely munkatársát felmentettük volna a felelősség alól, vagy egyetértettem volna vele abban, hogy nem tehetett mást, olyan módszereket, megoldásokat próbáltunk kigondolni, amelyek a változást segíthetik elő – még akkor is, ha sem a segítőnek, sem a fiatal embernek nem lesz sokkal több hatalma. Bár nem sikerült egyik kérdést sem megoldanunk, számomra ez etikusabb és reménytelibb reakció, mint pusztán a hatalmi viszonyok eltüntetése vagy elkenése, vagy az, ha megadjuk magunkat a helyzet reménytelenségének.

A közösségi munkásokkal folytatott munka során különbséget teszek hatalom és befolyás között. A fenti történetben az éjjeli menhely munkatársának nem állt hatalmában igent mondani a fiatal elhelyezési kérelmére. Ugyanakkor a munkatársnak van valamekkora befolyása munkahelye, szervezete működésébe, és ez által megpróbálhatja meggyőzni feletteseit a változások szükségességéről. A hatalom és a befolyás közötti különbségtétel azért is hasznos a közösségi munkások számára, mert általa el lehet szakadni a „hatalmamban áll” és a „nem áll hatalmamban” kettősségtől, teret nyitva számunkra a befolyásolás lehetőségei felé, ami talán a hatalmi viszonyok megváltoztatásához is elvezet.

A diskurzusok vizsgálata

A diskurzus összetettségének teljes körű bemutatása túlmutat ezen írás keretein. Ebben a fejezetben arra szorítkozhatok csupán, hogy elmondjam, mit jelent saját, közösségi munkásokkal folytatott munkámban a diskurzus fogalma, és hogyan kapcsolódik a hatalom megnevezésének irányelvéhez. Foucault (1972) szerint a diskurzus az ismeretnek a nyelven keresztül létrehozott rendszere vagy intézménye, ami korlátokat állít arra vonatkozóan, hogy mit lehet bizonyos témák említésekor mondani, és mit tekintünk igaznak. A posztmodern gondolkodók – közöttük Foucault – azonban megkérdőjelezi az egyetlen igazság létezését, és helyette azt vizsgálják, hogy hogyan jött létre és adódik tovább az, amit egy adott társadalomban igaznak gondolnak. A tudásnak ezek a területei a diskurzusok – mint például a mentális betegségek diskurzusa, a normalitás diskurzusa vagy a nemzetiség diskurzusa.

Nem tudunk ezektől a diskurzusoktól függetlenül létezni. A különböző diskurzusok összefonódnak, és minden pillanatban különféle diskurzusok alapján értelmezzük a világot. Közösségi munkásként például elképzelhető, hogy egy olyan menekült ügyfél ügyében hívnak esetszembeszélő csoportra, aki politikai erőszak túlélője és elveszítette összes hivatalos iratát. Míg én valószínűleg a társadalmi igazságosság diskurzusát használnám, más segítők e helyett a jogi diskurzust alkalmaznák. A diskurzusok önmagukban és önmaguktól sem nem pozitív, sem nem negatív dolgok, de nem is tekinthetők semlegesnek. A diskurzus alapjaiban határozza meg, hogy mit fogadunk el valóságnak vagy igazságnak saját életünkre nézve. Judith Butler amerikai queer gondolkodó az elfogadható beszéd korlátairól ír, vagyis arról, hogy egy adott diskurzusban csak bizonyos szintig lehet eljutni anélkül, hogy hatalmi viszonyokat hágnánk át (Butler 1997). Előző példákra – a menekült

ügyféllel kapcsolatos esetmegbeszélő csoportra – visszatérve a társadalmi igazságosság diskurzusa alapján vitatnám, hogy egy ember illegális státuszt kaphat-e, hiszen ki dönthetne arról, hogy egy emberi lényt illegálisnak deklaráljon. Azt mondanám, hogy a társadalmi igazságosság nézőpontjából etikátlan nem megadni valakinek azokat a szolgáltatásokat, amelyek alapszükségeit kielégítése érdekében nélkülözhetetlenek. A jogi diskurzust használó kollégám ugyanakkor elfogadhatatlannak tartaná véleményemet. A jogi diskurzus szempontjából az egyén helyzetének legalitása számít, nem pedig a társadalmi igazságosság.

A diskurzus több a nyelv puszta használatánál, és elválaszthatatlan a hatalmi viszonyoktól. A diskurzusok szerepet kapnak a hatalom legitimálásában, a valóságként elfogadott dolgok meghatározásában és a hatalmi viszonyok fenntartásában. A hatalmat gyakran az uralkodó diskurzus támogatja, az ellentmondó hangokat pedig elhallgattatják, vagy legitimitásukat kérdőjelezzik meg (Foucault 1980, 1977). A pszichoterápia diskurzusában például az ügyfelet nem tekintik szakértőnek – a hivatásos segítő a szakértő, és a diskurzus szerint neki van képesítése arra, hogy véleményt mondjon. Foucault úgy gondolta, hogy a hatalom és a tudás elválaszthatatlanul kapcsolódnak egymáshoz, és minden emberi interakcióban hatalmi viszony keletkezik. Foucault erre az elválaszthatatlan kapcsolatra a tudás/hatalom kifejezést használja (Foucault 1978: 99).

Domináns diskurzus, tagadhatatlan igazság, elnyomott tudásfajták

Foucault három olyan fogalmat használ, amit érdemesebb közelebbről is megvizsgálni: a domináns diskurzus, a tagadhatatlan igazság, és az elnyomott tudásfajták fogalmát.⁸⁸ Ezek a fogalmak is közrejátszottak/segítettek a hatalom megnevezése irányelvének kialakulásában, hiszen a közösségi munka hasznos eszközei lehetnek a gyakran hatalmi elnyomásban élő ügyfelek érdekében.

Több hang is jelen van egyszerre bármely diskurzusban. A pszichoterápia diskurzusában például olyan eltérő és olykor egymásnak ellentmondó diskurzusok léteznek, mint a pszichoanalízis diskurzusa, a motivációs interjú diskurzusa, a 12 lépéses közösség diskurzusa vagy a megoldásközpontú terápia diskurzusa. Azt hívjuk domináns diskurzusnak, amit a hatalmi rendszer – például az állam és intézményei – támogatnak. Leegyszerűsítve: egy adott témában a domináns diskurzus határozza meg, hogy ki mit mondhat, és milyen tekintéllyel (Law és Madigan 1994). A pszichoterápia diskurzusának példájában nem teljesen egyértelmű, hogy melyik tekinthető a domináns diskurzusnak, de az állam hatalmával támogatott, meghatározott nyilvántartást vezető szervek és szabályozó intézmények bizonyos hangokat mellőznek, másokat pedig kiemelnek.

Ki szólalhat meg? Egy Eastside belvárosában élő idős aktivista beszámolt egy olyan, a hajléktalanság té-

⁸⁸ Foucault különböző írásaiban fejti ki ezeket a fogalmakat, különösen a *Madness and Civilization* (1967) [magyarul *Elmebetegség és pszichológia* címen jelent meg], az elnyomott tudásfajtákról a *Power/Knowledge* (1980: 81–82) és a domináns diskurzusról *The Archeology of Knowledge* (1972) [magyarul: *A tudás archeológiája*] és *The History of Sexuality* (1990 [1978]) [magyarul: *A szexualitás története*]. Gondolataival Michael White hatására ismerkedtem meg, aki Foucault írásait a hatalomról és a tudásról saját terápiás gyakorlatában használta fel, amelyet kollégájával, David Epstonnal hozott létre és narratív segítő beszélgetésnek nevezett el (Epston 1994; White és Epston 1990). A narratív közösség képzésein, különösen a kanadai narratív terapeuta, Stephen Madigan szárnyai alatt ismertem meg a domináns diskurzus, a tagadhatatlan igazság és az elnyomott tudásfajták gyakorlati módszereit (Madigan 1992a).

májában tartott közmeghallgatásról, ahol csak azokat a fiatalabb embereket engedték a mikrofonhoz, akiknek „megvolt minden foguk és jó cipőben voltak”. Kinek a hangját emelik ki és hallgatják meg?

Mit lehet mondani? Gyakran az ügyfelekről úgy mondjuk ki, hogy elhangoltak, vagy krónikus depressziótól szenvednek, hogy nem gondolunk bele a nyelv hatalmába. De mi lesz a reakció arra, ha segítőként azt mondom, hogy az ügyfél elnyomott és olyan krónikus elnyomásban szenved, ami a rendszerből következő szegénységből, gyarmatosításból, rossz lakáskörülményekből és egy életen át tartó méltatlan helyzetéből fakad?

Milyen tekintéllyel? Egy aktivista rendezvényen, ahol a szegénység elleni küzdelemről volt szó, nem akadt olyan felszólaló, aki maga is szegénységben élt volna, viszont mindenkinek volt legalább egy egyetemi diplomája. Az egyik előadó épp a gazdasági elméleteket boncolgatta. Egy egyedülálló szülő felállt a közönség soraiból és azt kérdezte: „A segélyem olyan kevés, hogy hó végén még egy liter tejet sem tudok vásárolni. Számomra ennyi a gazdaság elmélete. Inkább azt kérdezném, hogy mit tudunk ezzel a helyzettel kezdeni?” Ki szólalhat fel a szegénységgel kapcsolatban úgy, hogy annak tekintélye is legyen?

A domináns diskurzusok megkérdőjelezetlenül, és olykor megkérdőjelezhetetlenül meghatározzák, hogy mit tekintünk normálisnak, hogyan élünk, s mi a való világ. A normalitás is domináns diskurzusnak számít. A hatalom megnevezése arra szólít fel, hogy több területen is megkérdőjelezzük és lebontsuk azt a társadalmi konstrukciót, ami normálisnak van kikiáltva. Minél közelebb vagyunk a hatalomhoz, annál jobban megfelelünk annak, ami normálisnak számít. Lehetséges, hogy nem is tudjuk, hogyan váltunk ilyen normális identitásúvá, ahogy a hal elválaszthatatlan az őt körülvevő víztől. A párom például az emberi faj prototípusának tekinthető, ami azt jelenti, hogy fehér bőrű, férfi, ép testű, középkorú, egyetemi végzettségű, keresztény, heteroszexuális, angol anyanyelvű és amerikai állampolgár. Őt szolgálja minden, amit a fejlett társadalmakban létrehoztak: azért tesztelik a gyógyszereket, hogy ő egészségesebb legyen, a kanadai bevándorlási hivatal pedig fél perc alatt adott neki letelepedési engedélyt. Magára ismerhet az iskolai tankönyvekben, a populáris médiában, könyvekben és a menedzsment rendszereiben. Normálisnak tekintik, vagyis azt mondhatja magáról, hogy „Én is csak egy emberi lény vagyok”, és nem kell magyarázkodnia, vagy azért küzdenie, hogy identitását pozitív és hatalommal teljes módon fogadják el. Amikor olyan ügyfelekkel foglalkozunk, akiknek az identitása a társadalom peremén alakult ki, gyakran mi magunk kerülünk a *normális*, ők pedig a *más* kategóriájába. Arra bátorítom a közösségi munkásokat, hogy aktívan álljanak ellen annak, hogy a normalitás középpontjába

saját identitásukat állítsák, vagy a segítő kapcsolatot a normalitás terepének tartásuk.⁸⁹ Ez sokkal inkább összhangban van etikai elveinkkel. Azok az emberek, akiket általában normálisnak tartanak, nehezen küzdenek meg ezekkel a gondolatokkal, míg azok, akikre különböző mércék alapján (mint például a kultúra, a nem vagy a társadalmi osztály) rásütik, hogy nem normálisak, saját bőrükön, napi szinten érzik a normalitás hatalmának elnyomását.

A normalitás domináns diskurzusának egy tágabb példája a nyugati kultúráknak az az etnocentrikus hozzáállása, hogy saját kultúrájukat tekintik normálisnak. Clifford Geertz amerikai antropológus azt mondja: „A nyugati emberek önfelfogása nagyon sajátos a világ többi kultúrájának összehasonlításában. Más népek egész más módokon írják le és fogalmazzák meg magukat” (Geertz 1975: 49). Az európai gyökerű kultúrák semmivel sem normálisabbak a többinél. Azok a hatalmi viszonyok, amelyek lehetővé teszik, hogy a nyugati kultúra saját magát normálisnak tekintse, egyúttal azt is megengedik, hogy a világ többi kultúrájára *másnak* tekintsünk. A normalitástól elzárva így más kultúrákra egzotikusként, abnormálisként vagy szubnormálisként tekintünk. Edward Said palesztin-amerikai kulturális gondolkodó ragyogó könyvében, az *Orientalizmus*ban leírja, hogy hogyan került a nyugati világ a hatalom támogatása segítségével a világ közepére, és hogyan jött létre ezzel párhuzamosan „a kelet”, a másik, a vadember világa (Said 1979).⁹⁰ Amikor a domináns diskurzus a hatalommal bírónak abban segít, hogy magukat a normalitás középpontjába állítsák, a társadalom peremén élők identitása „kiszolgáló személyként” jelenik meg, akik leigázhatók, kizsákmányolhatók és elnyomhatók (Sampson 1993: 142).⁹¹

A tagadhatatlan igazságok ebben az értelemben olyan magától értetődőnek vélt tudások, amelyek a domináns diskurzust támogatják, és amelyek a domináns diskurzusból erednek. A hatalom támogatja ezeknek a tagadhatatlan igazságoknak a kialakulását, bár közben úgy tűnnek fel, mintha természetes folyamat útján jöttek volna létre, s objektivitáson alapulnának. A hatalom megnevezése arra szólít, hogy a tagadhatatlan igazságokat támogató hatalmi viszonyokat és hatalmi megállapodásokat felülvizsgáljuk, és tárjuk fel, hogy kit szolgálnak, és kinek okoznak kárt (Burr 2003). Butler írása például lebontja azt a tagadhatatlan igazságot,

⁸⁹ A normalitás kimondatlan és gyakran láthatatlan kiváltságának vizsgálata érdekében hasznosnak bizonyult számomra az *azonosneműség* kiváltságának fogalma. Ez alatt azt a kiváltságot értem, amikor magunkat férfinek vagy nőnek érezzük, olyan nemi szerveink vannak, amivel azonosulni tudunk, el tudjuk fogadni nemünket, nem kell semmit elrejtenuk, titkoloznunk vagy transznmű identitásunk lelepleződésétől tartanunk. A *Normalitás kérdései* feladatot használom arra, hogy a résztvevők elgondolkojanak saját identitásuk ezen részéről, ami általában – bár nem mindig – kiváltságos helyzetük felismeréséhez vezet. Ez jó kezdete lehet a társadalmi igazságossági munkának. A feladat megtalálható a függelékben. Ezek a feladatok sose semlegesek, és a biztonság megteremtése ezekben a beszélgetésekben is kiemelt fontosságú. A számonkérhetőség érdekében sosem feltételezem, hogy ne lenne transznmű ember a csoportban, ennél a feladatnál pedig különösen óvatos vagyok.

⁹⁰ Said könyve magyarul is olvasható (Európa Könyvkiadó, Budapest, 2000) – *a ford.*

⁹¹ Edward Sampson amerikai antropológus írásai, különösen a *Celebrating the Other* [A másik ünneplése], merész állításokat fogalmaznak meg a nyugati kultúrák, s azon belül is különösen a pszichológia hatalmával kapcsolatban, amely lehetővé teszi a másság elnyomását a domináns osztályok hatalmának fenntartása érdekében (Sampson 1993).

hogy csak kétféle társadalmi nem létezik, és azok pusztán a nemi szervek különbözőségén alapszanak. Ez a tagadhatatlan igazság a nemet két behatárolt lehetőség, a férfi és a nő, körébe szűkíti, ami több okból is problémás. Nem hagy teret transznemű és transzgresszív identitások számára, valamint a férfiség és nőiség meghatározásával minden ezektől eltérő identitást láthatatlanságra kárhoztat (Butler 1990). A két kategóriás nem diskurzusa a hatalom a nemi határokat átlépőkkel szembeni büntető jellegű megnyilvánulása. A homoszexuálisok vagy transzneműek bántalmazása, a férfiak nők elleni erőszakos fellépései mind a patriarchális diskurzushoz kapcsolhatóak, amit a merev nemi kategóriák tagadhatatlan igazsága támogat. A szavak ugyan nem gyilkolnak, de a diskurzus megteremtheti az erőszak feltételeit.

Az elnyomott tudásfajta tartalma a domináns diskurzus gondolatának szöges ellentéte. Az elnyomott tudás a domináns hatalmi rendszereken kívül eső tudásformákra hívja fel a figyelmet, amelyek felett gyakran elsiklik a tekintet, vagy amit lebecsülnek, akár pusztán létüket is tagadva. Saját munkámban igyekszem odafigyelni az elnyomott tudásfajta apró jeleire, hogy azokat kibontva más tudásokat is megismerhessünk. Például sok olyan, a szenvedélybetegekkel folytatott segítő munkával kapcsolatos képzést ismerek, ahol az Anonim Alkoholisták vagy a valamivel nagyobb 12 lépés közösség tudása egyáltalán nem jelenik meg. Az Anonim Alkoholistákról gyakran kevesebb tisztelettel beszélnek szakmai körökben, mint más diskurzusokról. Többször előfordul, hogy a képzésen részt vevő diákoknak gazdag tapasztalataik vannak a 12 lépés közösségekkel kapcsolatban, de az élményeiket olykor nem oszthatják meg az órákon társaikkal, és nem írhatják le szemináriumi dolgozataikban. Az, ha valaki a 12 lépés közösséghez tartozik, negatívan hathat iskolai, és akár a jövőbeni segítő szakmai identitására is. Ezek a gyakorlatok olyan tudásokat némítanak el, amelyek felszabadítólag hathatnak az ügyfelekre, és valós segítséget nyújthatnak szenvedéseik közepette.

Összefoglalás

A hatalom megnevezésének irányelve megkívánja, hogy átlássuk a hatalom és a tudás kapcsolatát, valamint azokat a módokat, ahogyan létrejönnek a hatalom által támogatott diskurzusok. A hatalom pozitív, építő jellegének lehetősége reményt nyújthat a közösségi munkások számára, és arra buzdíthatja őket, hogy változásokat próbáljanak elérni a társadalmi igazságosság érdekében. A hatalom megnevezése érdekében szükséges, hogy az identitást összetett elemzés alá vessük, és foglalkozzunk annak kiváltságos és elnyomásban lévő vetületeivel is. A hatalom megnevezése számonkérhetőséget kíván, és remélhetően a közösségi számonkérhetőség támogatja. A hatalmi visszaélésekkel szembeni ellenállás tanúsítása reményt adhat, és felszabadítóan hathat mind az ügyfelek, mind a közösségi munkások számára, továbbá az ellenállás aktusait olyan új értelmezésbe helyezi, amelyek immáron az elnyomással szembeni intelligens és méltóságteljes reakciók.

A hatalom megnevezése irányelvének története: „Hol van az én tíz krajcárom?”⁹²

Már négy teljes napja vagyok a Kalahári sivatag szélén fekvő Kanye faluban, és máris kezdek a hőség hatalma alá kerülni. Remélem, hogy a poros ösvény a lábaim alatt valóban az iskolához vezet, bár már több tehéncsordával találkoztam és még mindig azt a követ szorongatom, amelyet a Békehadtesthez tartozó szobatársam adott a kóbor kutyák elriasztásához. Az úton előttem egy kisfiú. Chubuku sör feliratú kartondoboz van a lábán cipő helyett, rövidnadrágot visel, inge nincs. Ahogy a közelébe érek, drámai módon elém tartja a kezét, és azt kérdezi: „Asszonyom, hol az én tíz krajcárom?”

Nem szoktam még meg, hogy asszonyomnak szólítsanak, hiszen nálunk otthon ezt a köszöntést csak ritka, tiszteletteljes alkalmakkor használják, én pedig épp csak befejeztem az egyetemet, de most nem otthon vagyok. Nevetek, mosolygok és megmondom neki, hogy nincs pénzem. Azt feleli, tökéletes angolsággal: „Asszonyom, te gazdag vagy.”

Gondolkodás nélkül rávágom: „Nem vagyok gazdag.” Még ki sem mondtam az utolsó szavakat, amikor érzem, hogy mennyire nem helyénvaló, amit mondtam, és mennyire hiteltelen lehetek a kisfiú számára, akinek még cipője sincs. Ezzel egyidejűleg arra gondolok, hogy én milyen körülmények között nőttem fel, és hogy mennyire biztos vagyok abban, hogy az otthoni körülményeim között nem voltam gazdag. Már nem mosolygok.

A kisfiú továbbra is mosolyog, és szertartásosan azt mondja: „Asszonyom. Te repülőgéppel jöttél. Beszélj angolul. Tanár vagy az iskolában. Gazdag vagy.”

Mindkettőnket kivágott a kellemetlen helyzetből. Megállok, átkutatom a táskámat egy tízkrajcárosért, és átadom neki. Ismét mosolygok.

Az elkövetkező három év alatt még számtalan alkalommal adtam neki tíz krajcárt, de tudom, hogy így sem fizettem eleget ezért a tanításáért.

D) A kollektív fenntarthatóság szolgálata

Ebben a pontban a kollektív fenntarthatóság szolgálatának irányelvét mutatom be. A könnyebb érthetőség érdekében természetellenes módon megpróbálom elválasztani a kollektív fenntarthatóság irányelvét a többi irányelvtől, amelyek azonban közösen alkotják saját etikai álláspontomat.

⁹² 1985 és 1988 között a botswanai Kanyebeben tanárként dolgoztam a WUSC (World University Services of Canada – Világ Egyetemei Szolgálat Kanada) civil szervezettel.

A kollektív fenntarthatóság szolgálata áll a társadalom peremén élő ügyfelekkel foglalkozó közösségi munkásokkal folytatott gyakorlatom középpontjában. Ebben az írásban a fenntarthatóság élő, étellel teli jelenlétet és őszinte kapcsolódást jelent másokhoz. Többről van szó, mint hogy nem adjuk fel, ellenállunk a kiégésnek, vagy kétségbeesetten kapaszkodunk a reménybe – bár ezeket is értem alatta. Akkor végezzük munkánkat fenntartható módon, amikor hosszú távon teljes lényünkkel tudunk kapcsolódni másokhoz, felvértezve a reménnyel, és az ügyfelek hasznára válunk. Meglátásom szerint közösségi munkánk során egymásra vagyunk utalva a fenntarthatóság kérdésében – nem lehet egyéni feladatként, egymástól elszigetelve fenntartható módon dolgozni. A fenntarthatóságot tápláljuk, amikor közös etikai meggyőződésünkkel összhangban cselekszünk. Ez valós válasz lehet az akkor érzett lelki fájdalomra, amikor valamely rendszerek vagy saját korlátaink miatt etikai meggyőződésünkkel ellentétes lépéseket kell megtennünk – azon etikai meggyőződésünkről van itt szó, amely a segítői hivatáshoz vezetett bennünket. Számomra a fenntarthatóság elválaszthatatlanul kapcsolódik a társadalmi igazságosság iránti elköteleződéssel.

Fenntarthatósággal kapcsolatos tanulságok környezetvédelmi aktivistáktól

A társadalmi igazságtalanság közegében dolgozó közösségi munkásokkal közös, a kollektív fenntarthatóság szolgálata iránti elköteleződésem részben a környezetvédelmi aktivista közösségektől tanultakból táplálkozik. A fenntarthatóságról alkotott fogalmam az indiai környezetvédelmi aktivista és fizikus, Vandana Shiva *Earth Democracy* [A föld demokráciája] című munkájából származik (Shiva 2005). Shiva szerint a fenntarthatóság a Föld demokráciájának egyik alapja, amely minden életet – így az ökológiai kultúrákét is – mélyen tisztel, s amely élet-fenntartó életmódokat és olyan fogyasztási mintázatokat hirdet, amelyek nem zsákmányolják ki sem a földi erőforrásokat, sem az embereket. A globális igazságosság programja szerinte az élet minden területének fenntarthatóságát célozza meg. A Föld demokráciája az ökológiai igazságosság és a társadalmi igazságosság együttműködésének záloga.

Az ENSZ csak a '80-as évek közepén kezdett el hivatalosan foglalkozni a globális közösség és a föld fenn-

tarthatóságának feltételeivel.⁹³ A *Közös jövőnk* című jelentésben a fenntarthatóságot nagy vonalakban úgy határozták meg, mint „az emberiség szüksége, hogy a természet lehetőségeihez mérten hosszú távon is életben maradjon” (World Commission...⁹⁴ 1987: 43). A környezetvédelmi és társadalmi igazságosság ügyének kapcsolódása a fenntarthatóság kérdésében már a jelentés elején egyértelművé válik:

„Csak egy földünk van, bár a világ nagy. Ugyanaz a bioszféra tart bennünket életben. Mégis minden közösség, minden ország úgy küzd a túléléséért és a gazdasági fejlődésért, hogy nem veszi figyelembe, hogyan hat mindezzel másokra. Egyesek olyan tempóval fogyasztják a föld erőforrásait, hogy féltő, a jövő generációk számára semmi nem marad. Mások, akik még ennél is többen vannak, túl keveset fogyasztanak, és folyamatosan az éhezés, a nyomor, a betegség és a korai halál veszélyében élnek.”
(World Commission... 1987: 27)

A különböző kultúrák tanításaiban mindig szó volt a bolygónk fenntarthatóságáról, az emberek egymás közötti és a Földhöz való kapcsolatáról.⁹⁵ Sok tanító mondott hasonló dolgokat, de az egyik tanítás, ami elkísér egész életemen át, Mahátma Ghandihoz köthető: „Élj egyszerűen, hogy mások egyszerűen életben maradhassanak!” (Ghandi 2009).⁹⁶ A környezetvédelmi és társadalmi igazságossági mozgalmak, valamint a különböző kultúrák tanításai formálták a fenntarthatóságról alkotott fogalmamat.

A kollektív fenntarthatóság

Azért köteleződtem el a közösségi fenntarthatóság mellett, mert a társadalom peremén élő emberekkel végzett munkánk összeköt bennünket, és hiszem, hogy közösségi munkásokként közösen kell ezt a feladatot ellátnunk. Gyakran óriási kreativitást igényel, hogy különbözőségeink, a konfliktusok, a korlátolt és csökkenő forrásokért folytatott versengések árkaiban kapcsolatban maradjunk egymással. A közös munkát tovább nehezítik a különböző gyakorlatok és elméletek közötti harcok, az igazság kérdése, kicsinyes viták és komolyabb sérülések, amelyeket sok év alatt egymásnak okozunk. Emberi kapcsolatokon alapuló munkánk során ugyanakkor legfontosabb eszközünk mi magunk vagyunk, és a velünk azonos célokért dolgozó munkatársaink.

Pótolhatatlanok vagyunk. Munkahelyünk felvehet helyünkre egy másik lakhatási tanácsadót, egy másik addiktológiában vagy az erőszakmentes kommunikációban jártas szakembert. De minket nem lehet pótol-

⁹³ Matis Wackernagel és William Rees könyve, az *Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on the Earth* [Az ökológiai lábnyom: az emberi hatások csökkentése a Földön] nagyszerű és lebilincselő leírását adja a környezeti fenntarthatóságnak és annak, hogy mit kell tennünk érte (Wackernagel és Rees 1996).

⁹⁴ World Commission on Environment and Development [Környezet és Fejlődés Világbizottság].

⁹⁵ Szándékosan használom itt a tanítás, és nem a tanulás szót, mert ez aktivista kifejezés, és sok más kultúrában így mutatják ki tiszteletüket, és ily módon fejezik ki a számonkérhetőséget. Azért is használom ezt a szót, hogy elismerjem, hogy az elnyomás kontextusaiból is származnak tanítások, amelyek árát a tanár vagy közössége fizeti meg. A tanítás szó használatával azt is kiemelem, hogy a tudás sokszor nem egyetemi professzoroktól vagy akadémikusoktól származik.

⁹⁶ Bár itt Gandhinak tulajdonítom ezt a mondatot, a valóságban egyik kiadott művében sem szerepel.

ni. Minden, ami vagyunk, kapcsolati hálónk, azok a partneri viszonyok, amelyeket kialakítottunk, a számos képzés, amit munkánk érdekében elvégeztünk, a más dolgozókkal közös szolidaritás, az ügyfelektől tanultak – ezek mind velünk együtt távoznak. Az új munkatársaknak új kapcsolatokat kell létrehozniuk, még több szolidaritást vállalniuk, és meg kell tanulniuk azt az új munkakört, amibe belecsöppentek. Felmérhetetlen következményei vannak az ügyfelek és a társadalom peremén végzett munka szempontjából annak, amikor egy munkatárssal való kapcsolat megszakad. Ugyanakkor meg kell engednünk egymásnak, hogy munkahelyet váltsunk, s ez által munkánkhoz fűződő kapcsolatunkat választásnak, ne pedig tehernek érezzük. Új utakra terelhetjük készségeinket, tudásainkat és a már meglévő szolidaritást. Sokféle módon lehetünk hasznosak. De ez nem ugyanaz, mint amikor úgy veszítünk el kollégákat, amit leegyszerűsítve vagy eufemisztikusan „kiégésnek” hívunk – ez utóbbi kivonja a szakértelmet, a tapasztalatot és a reményt a munkahelyekről és a segítők közösségeiből, amire pedig mind nagy szükség lenne a meglévő szűkös erőforrások közepette. A közösségi munkás és az ügyfél közötti kapcsolat ilyen módon történő megszakadása olyan lehet egyesek számára, mint egy üttöér átvágása (Hoffman 2002: 242).

Ellenállás a kiégéssel szemben

A segítő hivatások területén több fontos írás foglalkozott a társadalom peremén élő ügyfeleket segítők élményeinek feldolgozásával. A szakirodalom ezeket a jelenségeket „gépiesítésként” (Weingarten 2004) és a „traumatikus stressz átadása” (Hernandez, Gangsei és Engstrom 2007: 231) címkékkel illeti. A másodlagos trauma (McCann és Pearlman 1990) arra utal, amikor a segítő az ügyfél által átélt trauma tüneteit észleli saját magán. A másodlagos traumás stressz (Figley 1998) a poszttraumás stressz zavarban szenvedő ügyfelekkel foglalkozó segítők életében jelentkezik. A „résztvételi kimerülés” (Figley 2002) azokra a családgondozókra és segítő szakemberekre jellemző, akik egyszerre áldozatai a másodlagos traumás stressznek és a kiégésnek. Az empátiás stressz betegség (Weingarten 2003) megint egy másik fogalom, ami a segítők egyik lehetséges kockázatára utal. Amikor a kollektív fenntarthatóságról beszélek, nagyon másra gondolok, mint a vikárius trauma, a másodlagos stressz zavar, a kiégés vagy az empátiás stressz zavarra adott reakció. Olyan közös, emberi kapcsolatokon alapuló válaszokat képzelek el munkánk során, amelyeket a szolidaritás lelkülete táplál, és amelyekben az *igazságosság szolgálatának* etikája köti össze az ügyfeleket, munkatársakat, közösségeket és társadalmakat. Olyasmire gondolok, mint Shiva Föld demokráciájának közös létrehozása, ami tiszteletben tartja az élet fenntarthatóságát és méltóságát minden területen.

Gondoskodjunk önmagunkról

A kiégés gondolata, ahogy a közösségi munkások általánosságban használják, alapvetően individualista, és sokszor úgy állítják be, mint a kizsákmányolt és a társadalom peremére szorított emberekkel való foglalkozás elkerülhetetlen velejáróját. Néha mintha szinte a betegségek nyelvén beszélnénk a kiégésről, ahol az ügyfelek a fertőzés hordozói. Vannak olyan jóslatok, amelyek az orvosi diagnózis mintájára megjósolják, hogy nekünk, a társadalom peremén élőkkel foglalkozóknak már csak kis időnk van hátra, mielőtt az elkerülhetetlen reménytelenség leverne minket a lábunkról. Az öngondoskodás lehet az egyetlen gyógyír a kiégés elkerülésé-

re. Azok a segítők, akikkel szolidaritásban állok, mind az igazságtalanság rendszereivel küzdenek, amelyek folyamatosan megnehezítik munkánkat. Azok a kiégéssel kapcsolatos elméletek, amelyek az egyéni segítők szakember öngondoskodását javasolják, figyelmen kívül hagyják azokat a talán nehezebben látható rendszereket, amelyek fenntartják az ügyfelek életében felbukkanó problémákat. Ha az egyéni segítőre helyezük a hangsúlyt, elszigetelődünk egymástól.

A közösségi munkások öngondoskodásra buzdítása nem foglalkozik az ügyfelek egészségügyi problémáinak szociális vetületével.⁹⁷ Az öngondoskodás hirdetői egy percig sem feltételezik, hogy ez által az ügyfelek mindennapos valóságában bármilyen praktikus és szükséges változás is bekövetkezne. Az ügyfelek és a segítők életét megnehezítő társadalmi feltételek közösségi választ és kollektív számonkérhetőséget igényelnek. Engem a közös gondoskodás és kollektív fenntarthatóságunk érdekel, ami emberi kapcsolatokon nyugszik, kölcsönös és közösségi jellegű.

Ha a fenntarthatóságra közösségi feladatként gondolunk, elindulunk más segítők felé, támogatva és fenntartva őket, velük szolidaritást vállalva, és átadva nekik *egy igazságos társadalomra* vonatkozó saját remény-ségünket. Természetesen ez a folyamat kölcsönösségen alapul: ezek az emberek minket is támogatni fognak az út során valahol. Közösségi feladatként meghatározva a fenntarthatóság kevésbé tűnik lehetetlen és félelmetes feladatnak. Az aktivizmus megtanított arra, hogy a társadalmi igazságosság érdekében végzett munkámat életem részévé tegyem. Nem csupán hobby vagy egy mánia, hanem életem végéig tartó elköteleződés egyfajta életmód iránt. Annak érdekében, hogy ezt meg tudjam valósítani, képesnek kell lennem hátrébb lépni, visszalépni vagy elmenni pihenni. Emlékszem, egy képzés során a szünetben megkeresett egy fiatal nő, aki szinte büntudattal elmondta, hogy kilépett a feminista mozgalomból és már nem tartja magát mozgalmárnak. Megkérdeztem, hogy mit jelent az, hogy kilépett, amire azt válaszolta, hogy már nem tud önkéntesként részt venni különböző rendezvényeken, mert saját kisgyermekét gondozza. Lelki fájdalmat láttam a szemében, és nem tudtam, mit adhatnék neki annak csökkentésére. Úgyhogy azt mondtam, hogy ha az igazságosság követésére neveli gyermekét, az én olvasatomban az teljesen illeszkedik a feminista mozgalom céljaihoz. Olyan szülők láttán, akik számonkérhetőségre nevelik gyermeküket, bátorítják a különböző neműek elfogadására, és nem kényszerítenek rájuk egyik nemmel járó viselkedésformákat sem, reménytelinek érzem helyzetünket. Azt mondtam neki, hogy nem hiszem, hogy tényleg kilépett volna a mozgalomból – ez csak akkor következne be, ha elsőként a fiúgyermekeknek adna enni, vagy pedig arra biztatná a kislányát, hogy kiszolgálja a fiúkat. Valamivel később ismét találkoztunk, ekkor már egy aktivista rendezvényen, és jót neveltünk a régebbi beszélgetés felidézésén. De korábban tényleg azt érezte, hogy elárult valakit, hiszenn anyává lett. Nem felejttem el ezt a történetet, mert arra buzdít, hogy ne ítéljek meg másokat azért, mert más-más módon akarnak hasznosak lenni.

Ügyfeleink kizsákmányolását és fájdalmát látva nehéz a saját jóhírünkkel, önbecsülésünkkel és fenntart-

⁹⁷ A Public Health Agency of Canada (Kanadai Közegészségügyi Hivatal) jelentése szerint az egészségi állapotot tizenkét tényező befolyásolja. Nem meglepő módon az egészségi állapot szempontjából legfontosabb tényező a jövedelem és a társadalmi státusz (Public Health Agency of Canada, 2006).

hatóságunkkal foglalkozni. A közösségi munkások gyakran kényelmetlenül érzik magukat, ha a fenntarthatósággal kell foglalkozniuk. Olykor felesleges luxusnak tűnhet. Ugyanakkor jogunk van gondoskodni saját magunkról és társainkról, sőt, etikai kötelességünk odafigyelni arra, hogy másokat segítő munkánkat olyan állapotban lássuk el, ahol teljes tudásunkat és készségeinket mozgósítani tudjuk. Az ügyfeleknek is joguk van karbantartott, aktív közösségi munkásokra – erről szól a fenntarthatóság.

Amikor a társadalmi igazságosságot nélkülöző kontextusokban dolgozunk, kísértést érezhetünk arra, hogy mindent nekünk kell megtennünk. A cinizmus megbéníthat: azt hihetjük, hogy nem csak mi nem tudunk semmi érdemlegeset tenni, arra senki más sem képes. A kollektív fenntarthatóság szolgálata érdekében meg kell találnunk a felelősség és a hatalom közötti egyensúlyt. Nem vagyunk egyénileg felelősek a mérhetetlen szükség kielégítéséért, csak azért a feladatért, ami a munkánkhoz tartozik, s ami fölött befolyással bírnak.

Eastside belvárosában lakhatási projekt munkatársaival dolgozom együtt, akik folyamatosan küzdenek a fenntarthatóságért. Ez nem túl meglepő. Az ENSZ egyik lakhatással kapcsolatos jelentésben azt olvashatjuk, hogy Vancouverben világméretű lakhatási krízis tapasztalható (Johal 2007). Amikor a projekt munkatársainak végre sikerül a rossz lakhatási körülmények között élő vagy hajléktalan emberek számára szociális bérlakást intézni, gyakran azért bontják fel az ügyfelek szerződését, mert egyes szociális bérlakásprogramok teljes absztinenciát követelnek, az ügyfelek egy jelentős része pedig valamilyen szenvedélybetegséggel küzd. Ha sikerül úgy beszélni munkájukról, mint „a hajléktalan emberekkel végzett munka” a „lakhatás támogatása” helyett, a fenntarthatóság már könnyebben elképzelhető. A munkatársak számára jelentéssel bírt az, hogy sikerült munkakörüket olyan módon átfogalmazni, hogy lefedje azt, amit a munka számukra valójában jelentett.

Egyensúly

A munkaköröknek megvalósíthatónak kell lenniük. Olyan körülmények között, ahol a munkát sosem lehet elvégezni, nehéz a megfelelő egyensúlyt megtalálni. Szorgalmasan és kompetens módon kell munkánkat végezni annak érdekében, hogy megfeleljünk munkaköri leírásunknak és szerződésünknek. Nem mérhetjük a munkánkat azzal, hogy mennyi mindent kellene megcsinálni. Ha egy adott programban mentálhigiénés munkatársat foglalkoztatnak, az még nem jelenti azt, hogy ez a munkatárs felel minden, a program során felmerülő mentálhigiénés jellegű problémáért. Ezt könnyű így kimondani – de a munkánkat jellemző szélsőséges szükségletek közepette tudjuk, hogy ha mi nem végzünk el valamit, más sem fogja. Hogyan tartjuk meg határainkat úgy, hogy a munkánk eredményes és egyben fenntartható is legyen?

Ezekben a szervezetekben az igazgatók és a vezetők gyakran a számítógép előtt ülve eszik meg ebédjüket, és olyan betegen is bejárnak dolgozni, hogy a beosztottaik legszívesebben hazaküldenék őket. Azt tanácsolom a vezetőknek, hogy mutassanak jó példát beosztottaiknak a fenntarthatóság érdekében, tartsanak szüneteket, rendszeren ebédeljenek meg és maradjanak otthon, ha betegek. A munkatársakat pedig arra buzdítom, hogy állapodjanak meg arról, hogy aki beteg, táppénzre mehet, mindenki vegye ki az éves szabadságát, és ne vállaljanak túlórákat, vagy ha mégis, ne pluszpénzért, hanem pluszszabadságért tegyék. Ezek az egyszerű megoldások, amelyek a közösségi öngondoskodást célozzák meg, nehezen ültethetőek át a gyakorlatba. Emlékeztetem a segítőket arra, hogy ezt a munkát hosszú távon szeretnék végezni, és arra,

hogy a fenntarthatóság valójában azon ügyfelek felé való elszámoltathatóság, akiket harminc év múlva fognak segíteni. A hosszú távú gondolkodás, a jövőbeli ügyfelek iránti felelősség olykor segít a munkatársaknak abban, hogy a jelen rengeteg sürgető szükséglete között is képesek legyenek nemet mondani.

A fenntarthatóság azokban a munkakörökben a legnehezebb, ahol a munkatársak teljes munkaidejükben közvetlenül ügyfelekkel dolgoznak együtt. A társadalom peremén dolgozók munkaképességének fenntarthatósága érdekében a munkakör színesítése is lehetséges taktika. A nemi erőszakot elszenvedettek krízisközpontjaiban bevett szokás, hogy egy tanácsadó egymás után 5-6 szélsőséges krízishelyzetben lévő, traumát átélt, kétségbeesett ügyféllel találkozik, óránként váltakozva, a hét öt napján. Ez a szervezetek alulfinanszírozottsága, valamint a segítségkérők nagy létszáma miatt alakul így – és közvetlenül kapcsolódik a férfiak erőszakos magatartásához és társadalmunk szegénységéhez. Ilyen körülmények között nem kis kihívás a kollektív fenntarthatóság módszereit kidolgozni. A munkatársak felmondhatnak, maguk is elfáulhatnak, és már nem tudják hatékonyan segíteni az ügyfeleket – akár ott vannak testileg, akár nem. A munkakörök színesítése a fenntarthatóság érdekében hasznos taktikának bizonyult, és talán a szervezetek etikai kötelességévé kellene tenni. Olyan példák jutnak eszembe, mint a csoportos és egyéni esetkezelés váltakozása, a szabályozás kidolgozásában való részvétel lehetővé tétele, informális találkozók alkalmával egymás tapasztalatainak megosztása, és a munkakör megosztásának kreatív módszerei.

A különlegesség érzésének letörése

Munkaképességünk fenntarthatóságát olykor az a veszély fenyegeti, hogy tevékenységünket különlegesnek érezzük. Az olyan háborús metaforák, mint „a tűzvonalban dolgozunk” vagy „védelmi árkokat ásunk” – lehetséges ugyan, hogy helyesen írják le helyzetünket, mégis érdemes őket időnként megvizsgálni. A segítők gyakran hallják, hogy „Sose tudnám a te munkádat végezni” vagy „Annyira csodállak, hogy *ilyen* munkahelyet választottál”. A közösségi munkások arról számolnak be, hogy ezeket a megjegyzéseket ritkán érzik őszintének, és szinte sosem jelentenek számukra segítséget. Sőt, gyakran azt mondják a segítők, hogy a munkánkat különlegesnek tekintő vélemények miatt bizonyos értelemben csalóknak érzik magukat. Tisztában vagyok azzal, hogy mindenki fájdalma valós, és a segítő foglalkozáson belül minden, emberekkel létrejövő kapcsolat nehéz. Az összehasonlítás és versengés a fájdalom hierarchiájának társas konstrukciójához vezethet, amelyek nagyobb értéket tulajdonítanak a fájdalom drámaibb vagy romantikus megjelenésének. Jonathan Shay amerikai pszichiáter ezt „pisilési versenynek” nevezi, ahol az ügyfelek egymás mellett azon versengenek, hogy kinek értékesebb a fájdalma. Ezzel a viselkedéssel az ügyfelek az áldozatokat érdemes és érdemtelen kategóriákba rendező megosztó diskurzusra reagálnak (Shay 1995: 205).⁹⁸ Ha ellenállunk a fájdalmak hierarchiába rendezésének és a pisilési versenyeknek, akkor teret adunk mindenki fájdalmának elismerésére, anélkül, hogy láthatatlanná tennénk azt a tényt, hogy mindegyik kontextusa nagyon nehéz. Ellenállunk annak,

⁹⁸ Jonathan Shay olyan háborús veteránokkal foglalkozott, akiket PTSD-vel diagnosztizáltak. Munkássága hozzásegített ahhoz, hogy egyeztetni tudjam két, korábban ellentétesnek tartott álláspontomat, és egyszerre lehessenek a háború ellenzője és a veteránok barátja.

hogy az elfogadhatatlan kontextusokat normálisnak tekintsük, anélkül, hogy magunkat, a segítőket, piederstálra emelnénk. Amennyiben a fenntartható álláspontokra és gyakorlatokra koncentrálunk, elkerülhetjük, hogy saját munkánkat különlegesnek érezzük, amiért mi dolgozunk a legnehezebb esetekkel. Munkánk sajtáságos és nehéz, de nem különleges.

Sok közösségi munkás, aki a társadalom peremén élőkkel foglalkozik, kényelmetlenül érzi magát, ha mások az ügyfelek életének kizsákmányolása miatt néznek fel rájuk, és emiatt különlegesnek tekintik őket. Valójában úgy érzem, mintha a piederstálra emelés által inkább *kívülre* kerülnénk – mintha a munkánk a normalitáson kívül helyezkedne el. Úgy érzem, hogy az ilyenfajta kiemelésünk ellen több ok miatt is küzdeni kell. Először is, hasznot húz az ügyfelek szenvedéseiből. Másodsorban a különféle szenvedések közötti rangsor állítása káros. Harmadsorban pedig leveszi a felelősséget az egyszerű polgárok válláról, hogy kényelmetlen és kényszerítő érzéseikre válaszolva tegyenek valamit az ügyfelek életét meghatározó elnyomás ellen.

Leonard Peltier az American Indian Movement [Amerikai Indiánok Mozgalma] egyik vezetője, és talán a világ egyik legfontosabb politikai elítéltje. Leonard visszautasítja azt, hogy ő különleges lenne, annak ellenére, hogy a társadalmi igazságosságért vívott mozgalmak és az őslakos közösségek világszerte tisztelik őt azokért az áldozatokért, amelyeket a társadalmi igazságosság érdekében hozott. Leonard úgy érzi, hogy csak azt tette, amit kultúrájától tanult – a közösséget és az időseket védte – s ebben semmi különöset nem talál.⁹⁹ Azt mondja, amikor visszautasítja, hogy ő különleges lenne:

„Meg kell érteniük... én egészen átlagos vagyok. Fájdalmasan átlagos. És ezt nem szerénységből mondom. Ez pusztán tény. Lehet, hogy önök is átlagosak. Ha ez így lenne, tisztelném az önök átlagoságát, emberségét, lelkiségét. Remélem, önök is tiszteletben tartják az enyémet. Ez az átlagoság köt minket össze, önöket és engem. Mind átlagosak vagyunk. Emberek vagyunk. A Teremtő ilyennek teremtett minket. Tökéletlenek. Elégtelenek. Átlagosnak... Nem is kell tökéletesnek lennünk. Hasznosnak kell lennünk.” (Peltier 1999: 9)

Ugyanakkor az is előfordul, hogy a marginalizált emberekkel való foglalkozás során a segítő munkája is marginalizálódik.¹⁰⁰ Az Eastside belvárosi közösségeivel folytatott munkám egyik legnagyobb sikere az,

⁹⁹ Leonard Peltier egyidejűleg két, élethosszig tartó büntetését tölti az Amerikai Egyesült Államok egyik börtönében, mert a vád szerint 1975 júniusában megölt két FBI-ügynököt a dél-dakotai Pine Ridge-beli rezervátumban. Peltier-t Kanadától kérték ki, s azóta az Egyesült Államok kormánya bevallotta, hogy hamis tanúvallomásokot használt a kiadatás közben. Azt is beismerték, hogy a tárgyaláson a tanúvallomások jelentős része koholmány volt. Mindezen komoly aggályok ellenére börtönben tartják, már több mint harminc éve. A világ minden tájáról, kormányzati szintről és civil szervezetek részéről érkeztek tiltakozások, amelyek az ítélet megsemmisítését követelték, arra hivatkozva, hogy nincsen bizonyíték az ellene felhozott vádakra. Leonard történetét egy 1992-es film, az *Incident at Oglala* [Oglalai incidens] is feldolgozta (rendezte Michael Apted, a narrátort Robert Redford), és támogatói külön weblapot üzemeltetnek (Leonard Peltier Defense Committee).

¹⁰⁰ Ezt a gondolatot egy szupervíziós beszélgetés során bontottam ki, amelyet az Eastside belvárosában dolgozó Suzanne Hinds szociális munkással folytattam (személyes közlés, 2007).

amikor ügyfeleinket a méltósággal teli élethez nélkülözhetetlen fogorvosi kezeléshez és fogpótláshoz tudjuk juttatni. Néha azzal találom magam szemben, hogy ez „nem is valódi munka”, vagyis az én esetemben azért nem az, mert nem valódi terápiát végzek. Ezt a tevékenységet közösségi munkának vagy támogató munkának nevezik, leértékelve ezzel mindazt, amit tettem és annak jelentését, lefokozva ezzel egyidejűleg mindazokat is, akik ilyen, kapcsolatokon alapuló munkát végeznek.

A cinizmus támadása

A fenntarthatóság érdekében abban a világban kell dolgoznunk, amelyben élünk – azzal, amink van, nem azzal, aminek lennie kellene. A munkatársak gyakran cinikusak a különböző fejlesztési lehetőségekkel kapcsolatban, lerázva ezzel magukról a változtatás felelősségét; más esetekben magányos farkasként egyedül végzik munkájukat. Amikor azonban egy szervezetnél dolgozunk, fontos, hogy elszámoltathatóak legyünk az adott szerkezeti feltételek és az ott érvényes szabályzatok szerint. Ettől válik munkánk számon kérhetővé munkatársaink és ügyfeleink számára. Minden szabályt lehet valamekkora rugalmassággal értelmezni, s így elkerülhetjük azt, hogy magányos farkasként végezzük munkánkat. Ha nem tudunk az etikai elveinkkel nagyobb összhangban dolgozni az adott struktúrákon vagy szabályokon belül, akkor fel kell tűrnünk az ingujjunkt – nem pedig bedobni a törülközőt. Azon kell dolgoznunk, hogy tájékoztassuk és átalakítsuk a szervezetünk és a szakpolitika működését. Ha nem sikerül a kívánt változásokat elérni és megszüntetni az etikai elveinkkel ellentétes munkavégzés miatti lelki fájdalmat, elgondolkodhatunk a munkahelyváltáson is.

Kollektív fenntarthatóságunkat veszélyezteti, ha egyes közösségi munkások cinikusan viszonyulnak hozzánk és munkánkhoz. Problematikus azt feltételezni, hogy minden megváltoztathatatlant, s emiatt a szabályokon kívül, munkatársainktól elkülönülten dolgozni, az ügyfelek, a munkatársaink és a szervezetünk számára is. Ha egy munkavállaló úgy csinál, mintha egyéni praxisát valósítaná meg egy civil szervezetben belül, etikátlanná válhat, amennyiben ez azzal is jár, hogy saját szabályait, sztenderdjeit használja, nem pedig azokat a szabályokat és előírásokat követi, ami munkahelye támogatási szerződésében szerepel. Ez különösen igaz abban az esetben, amikor a munkatársak önállóan döntenek arról, hogy milyen fajta dokumentációs és beszámolási rendszert vezetnek be, ami egy független magánrendelőben esetleg elfogadható lenne, de az adott szervezet elszámolási kötelezettségével ellentétben áll. Ezzel felesleges többletterhelést nehezíti a szervezet többi munkavállalójára, megnehezítve az ő fenntartható működésüket. Másfelől ezek a magányos farkas módjára tevékenykedő segítők elérhetik azt (ahogy ezt már többször tapasztaltam), hogy a szervezetük elveszítse támogatását, bíróságon legyen kénytelen magát megvédeni, s akár csődbe menjen. Az ilyen esetekben a kollégák is elveszítik állásukat, és végső soron az egésznek az ügyfelek látják a legnagyobb kárát.¹⁰¹

Szervezetünk szerkezetének és szabályzatainak a megváltoztatása szükséges, hasznos, de ez csak bizonyos korlátok között lehetséges. Nemcsak a vezetőinknek, szervezetünknek és magunknak, segítőknek kell

¹⁰¹ Ezt az elemzést Reg Daggitt-tal és Denise Bradshaw-val folytatott beszélgetéseken alakítottuk ki. Mindketten komoly szakértelemmel és tapasztalattal bírnak a társadalom peremén élő ügyfelek számára létrehozott állami és civil szolgáltatások menedzsmentje terén (személyes közlés, 2007).

máshogy dolgoznunk – hanem az egész társadalmunknak és közösségünknek is változnia kell a hatékonyabb és igazságosabb működés érdekében. A cinizmus következménye lehet, hogy munkahelyünket vagy főnökeinket tesszük felelőssé az ügyfeleink életét meghatározó igazságtalan feltételekért. Ez pedig pont annyira igazságtalan, mint a közösségi munkásokat vádolni azokért az igazságtalanságokért, amelyeket az ügyfelek szenvednek el. Elemzésünknek széles körűnek, reménytelinek és szkeptikusnak kell lennie.

A szkepticizmus és a cinizmus megkülönböztetése

A kollektív fenntarthatóság érdekében úgy érzem, fontos különbséget tenni a cinizmus és a szkepticizmus között. Az egészséges szkepticizmus az etikai elköteleződésünket szolgálhatja, amennyiben megkérdőjelezi elképzeléseinket és táplálja vágyunkat, hogy a dolgok máshogy működjenek. A szkepticizmus arra hív minket, közösségi munkásokat, hogy vizsgáljuk meg cselekedeteinket – mennyire tükrözik etikai állásfoglalásunkat? Ebben az értelemben a szkepticizmus segít fenntartani a reményt, és így fenntarthatóságunkat szolgálja. A cinizmus következménye ezzel szemben a megvetés, ami elnyomhatja azt a fajta etikai vizsgálódást, ami szerintem igen fontos. „Lehetséges, hogy a cinizmus helyes reakció azokban a helyzetekben, amikor az igazságtalanságot nem lehet megváltoztatni. A remény olyan helyzetekben megfelelő válasz, ahol elképzelhető a változás, még ha nehéz is elérni azt” (Jensen 2001: 2). A cinizmus olykor a legkönnyebb reakció. Az ügyfelekkel folytatott munka reménytelivé tétele összetettebb és nehezebb feladat.

A segítő folyamatok és a remény

Segítő szakemberként az a feladatunk, hogy reményt hozzunk az ügyfelekkel folytatott munkába, ne pedig elvegyük tőlük azt a kis reményt, ami van. Nem mentegetőzészül, de néha azt mondom: „ha nincs terápia, az jobb, mint a rossz terápia”. Arra gondolok ilyenkor, amit az ügyfelektől tanultam a káros vagy tiszteletet nélkülöző segítő kapcsolatokról. Ezeknek az élményeknek a hatására az ügyfelek óvatosságból úgy dönthetnek, hogy soha többé nem fordulnak hozzánk, segítő szakemberekhez. Az ilyen, tiszteletet nélkülöző és káros gyakorlat, valamint az ezekért felelős szakemberek elrabolták a hasznos segítő kapcsolat reményét és lehetőségét az ügyfél életének hátralevő részéből.

Hiszem, hogy a remény együtt jár a fenntarthatósággal. Hozzám hasonlóan gondolkodik Freire is, aki azt mondja, hogy: „A reménytelenség egyfajta hallgatás, a világ megtagadása és menekülés. Az igazságtalan rend dehumanizáló hatása nem csüggedésre, hanem a reményre ad okot, és az igazságtalanság által megtagadott emberi boldogság fáradhatatlan keresését eredményezi” (Freire 1970: 72–73).

Etikai kötelességem az is, hogy a közösségi munkásokkal való együttműködést reménytelivé tegyem. Nem tartottam magamat naivnak vagy burokból érkezőnek, amikor Eastside belvárosában kezdtem dolgozni. Már korábban is szegény emberek és kínzások túlélői között éltem és dolgoztam, így úgy éreztem, tudom, merre

kell mennem. De „a térkép nem ugyanaz, mint maga a terület”,¹⁰² és bár úgy csináltam, mint aki tudja, hogy hol van, olyan buta kérdéseket tettem fel, mint például az, hogy mikor zárjuk le egy ügyfél aktáját. Munkatársaim csak bámultak rám, vagy értetlenül néztek egymásra. Én voltam a szenvedélybeteg segítő csoport új vezetője! Végül egy bátor munkavállaló kedvesen rám nézett és elmondta, hogy az akta általában az ügyfél halálával zárul le, vagy ha valakit tartós börtönbüntetésre ítélnék. Emlékszem, hogy egy pillanatra úgy éreztem magam, mintha időben és térben lebegnék, és azt gondoltam, „aha, és most én is itt fogok dolgozni”. Tudtam, hogy soha többé nem tehetek fel ilyen és ehhez hasonló ártatlan kérdéseket. Megváltozott a világról alkotott térképem. Annak érdekében, hogy ezt a csapatot a kollektív fenntarthatóság érdekében vezethessem, és valamilyen hihető reményt tápláljak, új módon kellett gondolkodnom és cselekednem.

Mérhetetlen kimenetek

A közösségi munka kollektív fenntarthatósága szorosan kapcsolódik ahhoz, hogy tudjuk és hisszük, hogy munkánk számít. De hogyan lehet megmérni annak hasznát? A mérhetetlen eredményeket nem lehet mérni: közösségi munkánk jelentős része ilyen. A társadalom peremén élőkkel folytatott munka részben azért nem mérhető, mert nincsenek mérési eszközeink, vagy azért, mert sikereink nincsenek megfogalmazva, esetleg nem tűnnek valójában értékesnek. A kollektív fenntarthatóság szolgálatának irányelvével összhangban megnevezem munkánk mérhetetlen kimeneteit, hogy ne tűnjenek el észrevétlenül.

Különösen fontosnak tartom az ügyfelek méltóságának megőrzését vagy megteremtését, a biztonság elősegítését, és azokat a dolgokat, amelyek nem történnek meg – ahol munkánknak köszönhetően nem következik be mérhető rosszabbodás. A segítő kapcsolatban méltósággal bánunk az ügyfelekkel, mint tiszteletre méltó emberi lényekkel. Ezáltal helyrehozzuk emberi méltóságukat, s annak társszerzőivé válunk. A méltóság olyan dolog, ami emberi viszonyok között jön létre. Nem tudjuk egyedül létrehozni, megszerezni. Még azokban a helyzetekben is, amikor az ügyfél esetleg meghal, nagy különbséget jelenthet a méltósággal vállalt halál – olyan különbséget, amelyet nem tudunk megmérni. Az is nagy különbség az ügyfelek számára, ha a recepciós alkalomról alkalomra emlékszik a nevükre, és helyesen ejti ki azt. Fontos tudat lehet az is, hogy – bár teljes elszigeteltségben élnek életüket – valakinek hiányoznának, ha meghalnának. Hogyan is lehetnének ezek a különbségek mérhetőek?

Elismerjük, hogy az emberek sokkal többek a legrosszabb dolognál, amit valaha tettek, és szorgalmasan azon dolgozunk, hogy megtaláljuk az egyén tiszteletre méltó énjét.¹⁰³ Ez munkánk központi tevékenysége

¹⁰² Alfred Korzybski, lengyel-amerikai matematikus és filozófus használta ezt a képet egy fogalom és annak jelentése megkülönböztetése érdekében (Korzybski 1933: 750). Gregory Bateson amerikai antropológus a kibernetikával kapcsolatos írásában továbbvitte a gondolatot, és bemutatta a megismerhetetlen terület és az azt reprezentáló térkép közötti különbséget. A reprezentáció nem a valódi, hanem egy adott perspektívát képvisel, és így térképet hoz létre a térképen belül. Egy másik személy ugyanazt a térképet valószínűleg máshogyan rajzolná meg (Bateson 1972).

¹⁰³ Ezek a tanítások a halálbüntetés eltörlése melletti munkásságomból származnak: megpróbáljuk a halálra ítéltet, majd a kivégzettek emberi arcát felmutatni. Szeretném megköszönni ezt a tanítást Roger Colemannek, aki ártatlan volt, és Robert Harrisnek, aki nem.

– hogy felismerjük a társadalmunk peremén küszködő emberekben a tiszteletre méltó emberi lényt; még azokban is, akik nem reagálnak közeledésünkre, és nem hálásak vagy együttműködők a felajánlott segítség ellenére sem, esetleg *igazságos dühvel* közelítenek hozzánk.¹⁰⁴ Fontos, hogy azok számára, akikről leginkább olyan történetek születnek, amit maguk sem szívesen hallanak, olyan történeteket keressünk, ápoljunk, és tápláljunk, amelyek arról szólnak, hogy milyenek szeretnének lenni, és milyenek lehetnének – és ezáltal visszahódítsuk egykori tiszteletre méltó énjük apró és drága darabkáit.

A kockázatokat fel tudjuk mérni, de a biztonság nehezen számszerűsíthető. Célunk lehet ugyanakkor a *biztonságosabb* vagy *elég biztonságos* működés. Szervedélybetegeknek létrehozott bentlakásos intézményben élő fiatal nők életében nagy változás, ha megtanulják, hogy mit tehetnek a *biztonságosabb* vagy *elég biztonságos* létezés érdekében.¹⁰⁵ Olyan apróságokról van itt szó, mint hogy kerüljék az autóstoppot, ne szálljanak be olyan autóba, ahol ismeretlen férfiak ülnek, vagy ne üljenek be részeg sofőr mellé. Nem az a célom, hogy a nőket tegyem felelőssé a férfiak erőszakos viselkedéséért, hanem hogy képessé tegyem őket a biztonság legmagasabb lehetséges fokának elérésére. Amikor azonban ezek a fiatal nők befejezik a programot, csupán a kábítószer-használat vagy alkoholfogyasztás kerül értékelésre. Rengeteg apró változás felett elsiklunk, mint pl. a *biztonságosabb* életvezetés – és ez férfi ügyfelek esetében is jellemző.

És persze ott van az is, ami azért nem mérhető, mert nem történik meg. Egy fiatal férfi például többé nem nyújt túlélése érdekében szexuális szolgáltatásokat, mert már hat hónapja nem használ kábítószer. Egy idősebb férfi nem kerül kórházba vagy börtönbe, mert a mozgó egészségügyi személyzet elvitte neki a gyógyszerét és figyelt rá, hogy be is vegye. Az ügyfél, aki most nem is gondol az öngyilkosságra, mert jár ki hozzá egy gondozó. Hogyan vehetjük figyelembe ezeket a meg nem történt dolgokat, amelyeket megmérni se lehet?

Elképzelhető, hogy a közösségi munkás hatása nemcsak azért nem mérhető, mert nem tudjuk mérni, hanem azért sem, mert láthatatlan – és lehet, hogy ennek így is kell lennie, amennyiben ténylegesen ügyfélközpontú munkát végzünk.¹⁰⁶ Ugyanakkor közösségi munkásként kollektív fenntarthatóságunk kerülhet veszélybe amiatt, hogy munkánknak nem akadnak tanúi. A mérhető kimenetek hiánya meggátolhatja fenntarthatóságunkat, hiszen ehhez szükséges lenne azt is tudnunk, hogy ténylegesen hasznosak vagyunk ügyfeleink számára. A mindennapi életben számos apró, elmondatlan történet van, ami arról szól, hogy milyen sokféleképpen segítettük az ügyfeleket valamilyen változáshoz: ezek a kollektív fenntarthatóságunk történetei (Uzelman 2005: 17).

¹⁰⁴ Ezt a kifejezést Marge Piercy azonos című, magával ragadó verséből kölcsönöztem (Piercy 1982: 88).

¹⁰⁵ A biztonság megteremtéséről a legtöbbet a Peak House női csoportjaiban tanultam – köszönet az ott megismert fiataloknak, a teamnek, és különösen Stephanie Saville terapeutának, valamint Sandra Taylor és Wendy Wittmack szociális munkásnak. A Peak House weblapján megtalálható egy kiadatlan cikk, amelyet a női csoport korábbi résztvevőivel együttműködve készítették, *Witness Not Gossip* [Tanúságtétel pletyka helyett] címmel (2000).

¹⁰⁶ Ezt az értelmezést egy Elaine Connollyval való beszélgetésen alakítottuk ki (személyes közlés, 2008).

Az univerzum titkai

Az AA (Alcoholics Anonymous – Anonim Alkoholisták) és az NA (Narcotics Anonymous – Névtelen Drogfüggők) hagyományából kölcsönözve magam is támaszkodom a *visszaadás (giving it back)*¹⁰⁷ gyakorlatára: olyan történeteket keresek, amelyekből jól látható, hogy a közösségi munkás segítségére volt klienseinek. Ezek a közösségek úgy tartják, hogy a „visszaadás” a vágyott változás ösvényén maradás egyik eszköze. Tanításuk összecseng a kollektív fenntarthatóság szolgálatának irányelvével. Amikor más módon kapcsolódunk kollégáinkhoz, és emlékeztetjük őket arra, hogy milyen változáshoz segítették hozzá az ügyfeleket, kollektív fenntarthatóságunkat szolgáljuk. Ez több mint egyszerű jó gyakorlat; számomra etikai szükséglet, és arra bátorítom a különböző teameket, hogy rendszeresen használják fel a visszaadás technikáját közös munkájuk során. Ez a közösségteremtő gyakorlat munkánk kapcsolati jellegét erősíti, és további fenntarthatóságot eredményez. A kanadai David McFadden versének alábbi részlete jól illusztrálja a visszaadás gyakorlatának lehetséges eredményeit:

A világegyetem titkai

*Buszra vársz...
Odajön hozzád egy nő
És tánkra kér.
Azt mondod, hogy nincs kedved...
Azt mondja, tegnap
Este még táncoltunk.
És amikor azt mondod, hogy
Összekever valakivel,
Azt válaszolja, hogy nem hinné.
Sőt, mondja, és hangja elhalkul,
Arca szégyenlőssé válik.
Más bolygókon is táncoltunk már.
És elsétál.
Te pedig azon kezdesz gondolkodni, hogy életed
Mely részei titkok még számodra is.*

(McFadden 1984: 73)

A közösségi fenntarthatóság érdekében arra hívom a közösségi munkásokat, hogy kapaszkodjanak bele az univerzum ezen titkaiba vetett hitbe. Ez a hit egyfajta hosszú távú bizakodás, tapasztalaton alapuló bi-

¹⁰⁷ Az AA és NA azon tagjai, akikkel konzultáltam, azt mondták, hogy ez a gyakorlat a 12 lépés része, és a következő két helyen van leírva: *The Big Book* [Nagykönyv] (2001) és a *Narcotics Anonymous Basic Text* [a magyar tagok körében Fehér könyv néven ismert] (1988).

zalom, és talán olyasmi, ami fenntarthatóbb, mint a remény. Hogyan segíthet a közösségi munkásoknak ez a hit abban, hogy tudják, munkájuk fontos tevékenység, még akkor is, amikor az elszigeteltség és a csüggedés fojtogatja őket? Hogyan oszthatjuk meg más segítők hasznosságáról való tudásunkat másokkal, hogy ezek a történetek ne maradjanak az univerzum elhallgatott titkai?

A forradalmi szeretet

Annak ellenére, hogy a szeretet szó a legtöbb hivatásos diskurzustól hiányzik, mégis jelen van munkánkban valami, amit talán terápiás szeretetnek, vagy akár forradalmi szeretetnek hívhatunk. Hiszem, hogy ez a szeretet fontos szerepet játszik a kollektív fenntarthatóság szolgálatában. A 80-as évek elején a chilei biológus, Humberto Maturana forradalmi tanai a szeretet biológiájáról jelentősen befolyásolták a segítő szakmákat is (Maturana és Valera 1994). Maturana azt tanította, hogy „a szeretet az, amikor egy élő rendszer spontán, dinamikus módon elfogadja, hogy egy másik (vagy több másik) élő rendszerrel él együtt” (Maturana 1991: 59). Úgy hitte, hogy a szeretet a társadalmi aktivitás alapja, és nem csupán az együttléteből fakad: a szeretet hív minket együvé.

„Elmondom Önöknek, hogy mi a szeretet – nem a definíció szintjén, hanem az életünk tapasztalatai alapján. Aztán úgy teszek, mintha ennyi tudás elég is volna minden máshoz. A szeretet a kapcsolatokon belül akkor jelentkezik, amikor egy másikat (legyen egyén, lény vagy dolog) elfogadunk legitim módon velünk együtt létezőnek.” (Maturana és Bunnell 1998)

A Calgaryban élő Dr. Karl Tomm pszichiáterre és munkásságára hatottak Maturana tanai (Tomm 1990). Tomm írásaiban és tanításában a terápiás szeretet etikai kiindulópontként szerepel. Terápiás szeretetről beszél, és az azzal ellentétben álló terápiás erőszakról, ily módon nevezve meg a pozíciókkal járó hatalmat, valamint a kapcsolatainkban rejlő lehetőségeket. Gondolatai támogatnak abban, hogy a szeretetet saját etikai állásfoglalásom részévé tegyem.

A populáris oktatásban a forradalmi szeretet a bátorság, a másokhoz való kötődés kifejezése. A forradalmi szeretet definíciója szerint „emancipációs hatással bír, és további szereteten alapuló tevékenységekhez vezet. Nem szenvedheti a hatalommal való visszaélést” (Freire 1970: 71). Sokat tanultam a forradalmi szeretet egy formájáról apámtól, Bill Reynoldstól, akinek lenyűgöző kapacitása van rengeteg kallódó lélek megmentésére és megtartására. Anyám, Joan Reynolds pedig arra tanított, hogy hogyan ragaszkodjunk közösen és kitartóan a szeretethez, minden küzdelem ellenére, hosszú éveken át. Szolidaritás, kapcsolódási pontok, etika: ezek mind a forradalmi szeretet gyakorlati megnyilvánulásának lehetséges formái.

Egy Che Gueverától, az argentin forradalmártól származó idézet kívánczik ide: „Hadd mondjam el, még ha nevetségesen hangzik is, hogy az igazi forradalmárt hatalmas szeretet vezérli.”¹⁰⁸ A segítő kapcsolatok

¹⁰⁸ Che Guevara ezt egy Carlos Quijanónak, az uruguayi Montevideóban kiadott *Marcha* radikális hetilap szerkesztőjének írott levelében írta le (Guevara 1965).

kontextusában egyszerre tűnik magától értetődőnek és veszélyesnek a szeretetről beszélni. Mindannyian tudjuk, hogy óvatosnak kell lennünk a határokkal, és máshogy használnunk a nyelvet, amikor az ügyfelek iránt érzett felelősségről van szó, de mit jelentene számunkra, közösségi munkások számára, ha a szeretet ténylegesen hiányozna a munkánkból? Maturana azt mondja: „A szeretet, mint spontán biológiai jelenség nélkül nem képzelhető el szocializáció, ez pedig az emberi élet alapjait rendítené meg” (Maturana 1991: 60).

Átalakulások

Ha közösségi munkásként munkánknak csak a fájdalmas, nehézségekkel teli részéről beszélünk, figyelmen kívül hagyjuk mindazokat a dolgokat, amelyekről életünk gazdagodik. A fenntarthatóságon túl folyamatosan át is alakulunk az ügyfelekkel végzett munka hatására. Martín-Baró, a felszabadítás pszichológiájának képviselője, azt mondja erre az emberi kapcsolatokon alapuló átalakulásra, hogy „kinyílunk mások számára, készsége válunk arra, hogy a másik tőlünk független lényként megkérdőjelezze tetteinket, párbeszéd formájában meghallgatjuk mások mondanivalóját, és szolidaritás által összefogunk a küzdelemben, amelyben mindkét fél átalakul” (Martín-Baró 1994: 183). Az átalakulásra való ilyen nyitottság nélkül úgy érzem, munkánk nem lehet fenntartható.

Az átalakulás felé való nyitottság nem jelenti azt, hogy magunkkal foglalkoznánk az ügyfél helyett. A hivatásos diskurzus, amit Foucault (1997) szabályozó diskurzusnak, logikai kereteknek és fegyelmező rezsimeknek nevez, azt állítja, hogy a munkánk során létrejövő emberi kapcsolatoknak nem szabad megváltoztatni vagy befolyásolni minket, mert ezzel mi magunk kerülnénk a munka középpontjába. Szerintem azonban nem ütközik semmilyen etikai állásponttal, ha hasznosnak érzem magamat, mondjuk az Eastside belvárosában élőkkel folytatott munka során. Számomra elfogadható, hogy a kínzások túlélőivel és a halálbüntetésre várókkal végzett munkám hatására újra kapcsolatba kerültem saját spirituális oldalammal.

Anderson (2008) arról ír, hogy szerinte a beszélgetés során mind a segítő szakember, mind az ügyfél (akit beszélgetőpartnernek hív) kölcsönösen átalakul. Azt mondja Anderson, hogy a beszélgetésben „minden résztvevő, beleértve a segítő szakembert is, pont ugyanannyira ki van téve az átalakulás veszélyének, mint bárki más” (Anderson 2008: 19). Michael White volt az első terapeuta, aki segített abban, hogy elismerjem, hogyan hatottak rám az ügyfelek. Ezt írta: „Szeretném hangsúlyozni, hogy számomra milyen fontos annak az elismerése, hogy ezek az interakciók megváltoztatják az életemet – azon tűnődöm csupán, hogy ezt hogyan tudom nyíltan bevinni a terápiás kontextusba” (White 1995: 57). Megtisztelő számomra, hogy kínzások, bentlakásos iskolák, és emberjogi visszaélések túlélőivel dolgozhatok együtt. Történeteik alázatra tanítanak, elborzasztanak, inspirálnak, megindítanak. Ha nem vagyok nyitott arra, hogy ezek az ügyfelek hatással legyenek rám, etikailag nem vagyok kompetens, hogy „a változást elősegítő beszélgetésekben” vegyek részt (Gergen és McNamee 2000).

Az ügyfeleknek el szoktam mondani, hogy mit jelent számomra a kapcsolatunk és hogyan alakított át engem – amikor ezt helyénvalónak érzem. Előfordul, hogy ezekre a beszélgetésekre a szupervíziót vagy munkatársi megbeszélést tartom inkább megfelelő keretnek, mert ha az ügyféllel való kapcsolatomba emelném be, azzal ténylegesen magamat állítanám a középpontba, s ezzel nem használnék az ügyfélnek. Annak

eldöntése, hogy mit osszunk meg az ügyféllel, diszkréciót és alapos mérlegelést igényel. Ugyanakkor a segítő kapcsolat közösségi munkásra gyakorolt átalakító hatásának eltitkolása az ügyfelek elől, és a segítőket megmozgató történetek pusztán más segítőkkal történő megosztása nem tekinthető sem semleges, sem tárgyilagos megoldásnak. Etikai elveimből fakad, hogy megtiszteljem az ügyfelet azzal, hogy megosztom vele, hogyan hatott rám a segítő kapcsolatban való részvétele. Ha ezt az információt visszatartanám, olyan lenne, mintha a kapcsolattól, vagy az ügyféltől lopnék el valamit. Amikor az ügyfél valamely őt megindító eseményről számol be, az rám is hatással van, és bár nem akarom a saját reakciómat állítani a középpontba, megnevezem érzéseimet, mint amik közösek, a segítő kapcsolathoz és nem csupán hozzám tartoznak. „Ahogy hallgatom Önt, és azt a küzdelmét, hogy ne veszítse el a méltóságát, borsószik a hátam.” Ezt az információt úgy is lehet érteni, mint a test válasza a beszélgetésre. Kíváncsi vagyok, hogyan hat az ügyfelekre, ha tudják, hogy hatással vannak ránk. Úgy gondolom, hogy az ügyfelek mindenképp befolyásolják az életünket, akár beismerjük, akár nem. A segítő munka átalakít bennünket, és ez nemcsak elfogadható, hanem kívánatos is, hiszen kollektív fenntarthatóságunkat szolgálja. Meg kell találnunk azokat a módokat, ahol felelősségteljesen el tudjuk mondani ügyfeleinknek, hogy a kapcsolat számít nekünk is, és megváltoztat bennünket!

Az átalakulás a különbözőségek ellenére fennálló szolidaritási kapcsolatokon belül, más segítőkkal és ügyfelekkel való viszonyokban is megtörténhet. A radikális fekete bőrű feminista oktató, bell hooks és barátja, a fehér bőrű radikális kritikai oktató, Ron Scapp megjelentették egy beszélgetésüket, amelyet a „határterületek átlépésének dokumentálása” végett folytattak. Kapcsolatuk határterületei alatt a kiváltságok és az elnyomás különböző színtereit értik, amelyek képesek voltak mindkettőjük átalakítására (hooks 2003: 106). Scapp azt mondja:

„Ha megpróbálnám összefoglalni, hogy mit tanultam ezzel a hihetetlenül erőteljes, intelligens feminista fekete nővel való barátságom alatt, a legfontosabb az az őszinte, igazságos és szenvedélyes odafordulás a különbözőség vagy másság felé, amely lehetővé teszi, hogy igazán szeretetben éljek. A különbség gazdagabbá teszi az életet. Ezt nem szabad összekeverni a befogadás vagy diverzitás sekélyes szólamával, ahol valaki kiváltságos pozícióból szólítja meg az őt körülvevőket. Olyan különbségről beszélek, ami az embert alapjaiban indítja meg – s teljességgel átalakítja. Ennek az átalakulásnak a végeredménye a kölcsönösség, a partneri kapcsolat és a közösség.” (Scapp 2003: 115)

A kiváltság elismerése teret engedett életében az átalakulásnak, gazdagodásnak. Ezzel ellentétben a fel nem ismert kiváltság veszélyezteti fenntarthatóságunkat azáltal, hogy ellopja az átalakulás lehetőségét és az egymással szembeni nyitottságot. A be nem ismert kiváltság szegényebbé teszi életünket.

Összefoglalás

Azokkal a történetekkel szemben, amelyek a kiégést saját munkám *következményeként* tárgyalják, munkámra adott *válaszaimnak*¹⁰⁹ köszönhetően az életem mérhetetlenül gazdagodott, és erősödött bennem a remény. Közösségi munkásként nem az a célunk csupán, hogy túléljük ezt az igen nehéz munkát: a munkavégzéssel egyidejűleg átalakulunk, munkatársainkkal és ügyfeleinkkel együtt. Azok az eredmények, amelyeket mérni tudunk, gyakran nem mutatják a saját hasznosságunk és kollektív fenntarthatóságunk szempontjából legfontosabb kapcsolódási pontokat. A kollektív fenntarthatóság lelkületének vállalása arra szólít minket, hogy legyünk tanúi mások fontos munkájának, s kapcsolódjunk hozzájuk, sikereikhez – még akkor is, ha közben mindvégig tudjuk, hogy rengeteg a további tennivaló. Ez a közös lét segít abban, hogy úgy tekintsünk együttes munkánkra, mint ami elvégezhető és fenntartható. Sokat tanultam a Föld Demokráciája mozgalmától, akik azt tanítják, hogy a bolygónk fenntarthatósága és a közösségi munka fenntarthatósága összefonódik egymással a társadalmi igazságosság gyakorlatán keresztül. Jöjjön itt egy történet arról, hogy mit jelent számomra a fenntarthatóság.

A kollektív fenntarthatóság szolgálatának története: Iskolai fényképek

Az üveges tej majdnem kicsúszik már a kezemből. Ahogy zuhanórepülésben megcélzom a pultot, majdnem összeütközöm a szállítóval. Kerülgetjük egymást a rendelkezésre álló pici térben, és bár folyamatosan mozgásban vagyunk, sikerül mégis egymásra néznünk. Az üveget végül épségben leteszem a pultra, és szép lassan kipakolom a kosár teljes tartalmát, amikor végre hátra tudok nézni, hogy ellenőrizsem, nem okoztam-e túl nagy galibát. A szállító ember még mindig ott áll, és azt kérdezi: „Hogy érzi magát a mai napon, hölgyem?” Nem szoktak a boltban ilyet kérdezni, és a XXI. században sem túl gyakran.

„Köszönöm, minden rendben, csak egy kicsit nehezen koordinálok a mozgásomat – és Ön?”

„Emlékszik rám?” – kérdezi melegebb hangon, és az udvarias hangulat megváltozik.

„Igen – válaszolom –, emlékszem magára, de a nevére sajnos nem.”

„Victoria, engem Ahmidnak hívnak.”

Ahogy kimondja a nevét, visszafojtom a lélegzetem, és mintha összeszűkülne közöttünk a tér, bár nem tudnám megmondani, hogy melyikünk lépett előre. „Igen. Igen, emlékszem Önre, Ahmid. Maga kurd. Hogy van?”

Válaszképp leteszi a kezében lévő tálcát, benyúl a zsebébe, előveszi a pénztárcáját és óvatosan kihúz egy iskolai fényképet. „Ez az én kisfiam.” Nem tudunk megszólalni, de minden benne van abban, ahogy a fiatal fiúról készült képet nézzük. A gyerek talán 12 éves lehet, a kép akármelyik vancouveri iskolában készülhetett volna. A pénztáros néz minket, Ahmid mögött egy másik vásárló várakozik, de senkit nem zavar ez a kis jelenet. Ahmid a többiek felé fordul, megmutatja nekik is a képet, először

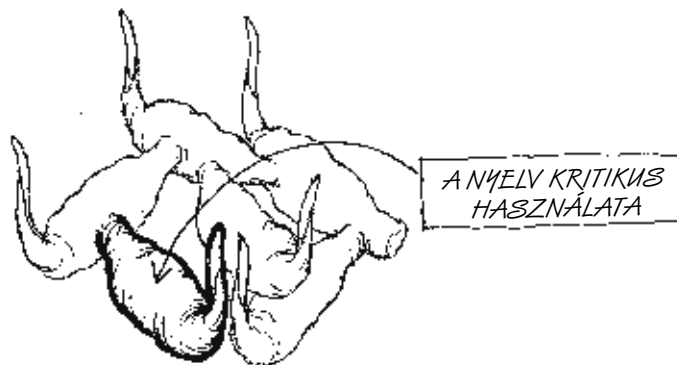
¹⁰⁹ A válaszalapú munka nyelvileg is elkülöníti a „válaszokat” a „következményektől” vagy „hatásoktól” (Coates, Todd és Wade 2003).

a mögötte álló vásárlónak, aki úgy veszi át tőle, mintha magát a gyermeket fogná meg. Ahmid azt mondja: „Ez a nő mentette meg a fiamat. Ő hozta ide Kanadába.”

Tudom, hogy ez így nem igaz, egy egész segítői team dolgozott az ügyön – jó ügyvédek, elkötelezett menekültügyi tanácsadók, én csak a terapeuta voltam. Nem szólok egy szót sem, mert ez Ahmid története, és a történet főszereplője a kislány, aki magabiztosan mosolyog a képről mindnyájunkra.¹¹⁰

E) A nyelv kritikus használata

Ez a fejezet a nyelv kritikus használatának irányelvét mutatja be. A gyökértörzshöz hasonlóan az irányelveket sem lehet egymástól teljesen különválasztani vagy megkülönböztetni, vízszintesen terjednek, egymásba fognak, egymást táplálják, együtt erősödnek.

A nyelv kritikus használata azért került az irányelvek közé, mert a nyelv erőteljes szerepet játszik a közösségi munkában. Mivel múltamban összefonódnak az aktivizmus és a társadalmi konstrukcionizmus hagyományai, olyan módon használom a nyelvet, hogy az ne vezessen hatalmi visszaéléshez, és hallhatóvá váljanak azok a tapasztalatok, amelyeket korábban elfojtottak, figyelmen kívül hagytak, vagy esetleg még magunknak sem mertünk megfogalmazni. Tudatosan felhívom a figyelmet azokra a nyelvi fordulatokra, amelyek fenntartják a korlátozó – sőt, megkockáztatom, destruktív – hatalmi megosztást, és megpróbálom kerülni, hogy szavaimmal arra utaljak, hogy a társadalom peremén élő ügyfelek lennének felelősek saját szenvedésükért, helyzetükért, nyomorukért. Remélem, hogy a nyelvet a felszabadítás munkájába fogva utat nyitok a marginalizált ügyfelek és közösségi munkások számára, ami lehetővé teszi alternatív történetek megfogalmazását, és egyéni, valamint kollektív identitásuk elleni támadások visszaverését.

A nyelv kritikus használatának középpontjában szavak, történetek és beszélgetések élővé tétele áll. Olyan

¹¹⁰ Ahmid nem a férfi igazi neve. Meg akartam védeni a magánéletét, és mivel nem tudtam utolérni, hogy megkérdezzem, használhatom-e az igazi nevét (lehet, hogy engedélyezte volna), ezt a megoldást választottam.

nyelvi helyzeteket kívánok teremteni, ahol a testbeszédet is tudatosan használjuk, és a kommunikáció beszélt nyelven kívüli területeire is figyelünk. A beszélgetések során olyan információkat keresek és hangosítok fel, amelyek egy másfajta állapotra utalnak, és eközben elfogadom a kétértelműséget, az ellentéteket és a hallgatást is.

A nyelv és a jelentés társadalmi konstrukciói

Sokat tanultam a nyelv társadalmi konstrukcionista felfogásaiból. Ez azt jelenti, hogy amit valóságként tapasztalunk meg, valójában az emberek nyelvhasználatán és társas interakcióin keresztül keletkezik (McCarthy 2001: 254). Ez ellentmondásban áll azzal az elképzeléssel, hogy ha megtalálnánk azt a nyelvet, ami helyesen fejezi ki valós belső élményeinket, akkor az egyetlen igaz módon értenénk meg magunkat és a világot (Strong és Lock 2005). Ludwig Wittgenstein (1953) osztrák filozófus megkérdőjelezte, hogy a nyelv a valóságot képezné le, és helyette a nyelv relációs értelmezését ajánlotta. Wittgenstein számára a jelentés társadalmi-nyelvi termék, cselekedet; a nyelv olyasvalami, amit közösen alkotunk. „Közös cselekedeteink” során teremtjük meg a világról alkotott képünket (Gergen és Gergen 2004: 7).

Mihail Bahtyin orosz filozófus is úgy gondolta, hogy a nyelv társas interakciók során létrejövő, valamire válaszoló tevékenység (Bahtyin 1981; 1984). Az emberek egymás kijelentéseire közös cselekedetek formájában válaszolnak. Hozzá hasonlóan Maturana azt mondja, hogy a nyelv „az együttélés egy formája” (Maturana 1991: 58). A nyelv tesz minket emberré, ami valójában emberi kapcsolatokból és egymás iránti szeretetünkből született. Maturana álláspontja azért is vonzó, mert a természettudomány és a biológia területéről érkezett, nem pedig a nyelvészetéről. „Nem azt mondom, hogy ne lenne agyra szükségünk ahhoz, hogy a nyelvet használni tudjunk. Annyit mondom csupán, hogy a nyelv jelensége nem az agyban születik, hanem az együttélés áramlataiban létrejövő interakciók rekurzív koordinációjának eredménye” (Maturana és Bunnell 1998).

A nyelv kritikus használata segít nekünk, közösségi munkásoknak elkerülni azt, hogy az ügyfelek problémáiról mint egyedi emberek fejében létrejövő konstrukciókról beszéljünk (Shotter és Katz 1998: 88–89). Maturana szerint az agy részt vesz a nyelvben – emellett én arra is figyelek, hogy ez az agy egy adott testben található, ami a világban mozog, és ami nem függetlenítheti magát a fennálló hatalmi viszonyoktól. Az elnyomás nem az emberek fejében történik. Az elnyomás a világban történik. A nyelv kritikus használata lehetővé teszi, hogy megnevezzük a társadalmi viszonyok között létrejövő elnyomást, és azon munkálkodjunk, hogy megváltoztassuk.

A jelentés, mint a kontextus és az adott kultúra függvénye

Ha a jelentésre, mint társadalmi konstrukcióra gondolunk, rögtön felismerjük, hogy egy látszólag egyszerű interakciónak is milyen sokféle értelmezése és jelentése képzelhető el. Ez a fajta tudatosság lehetővé teszi, hogy *igazságos* jelentéseket és felszabadító változásokat érvényesítsünk.

Egy adott nyelvi jelnek vagy gesztusnak nem csak egyféle helyes értelmezése létezik. Ahogy Colin Sanders, kanadai terapeuta – akire nagy hatással volt a narratív megközelítés – oly szépen megfogalmazta, a jelentés „a közösen összerakott, töredezett tapasztalataink alapján jön létre” (Sanders 1995: 48). Egy mondat vagy

gesztus jelentése mindig az adott kontextusra vonatkozik, és egy másfajta jelentéstulajdonító rendszerben vagy kultúrában mást jelentene (Xu 2005). A hatalom vagy az igazság jelenléte, illetve hiánya a kontextus fontos meghatározói. A kontextusnak ez a fajta értelmezése megkérdőjelezi a józan paraszti ész érvényességét, vagy azt, hogy a cselekedeteknek és állításoknak állandó és egyértelmű jelentései lennének (Garfinkel 1967). Gondoljunk csak egy hétköznapi eseményre, mondjuk arra, hogy kezet rázunk egy ügyfelünkkel. Tegyük fel, hogy a segítő megszorítja az ügyfél kezét, de nem engedi el azonnal, esetleg a másik kezét is bevonja a kézfogásba, és egy rövid ideig ebben a pozitúrában marad. Ez sokat jelenthetne egy olyan ügyfélnek, akinek fontos az érintés, de aki rossz lakásviszonyai miatt elhanyagolt állapotban van, és emiatt nem igen szokták mások megérinteni. Ebben a kontextusban a kézfogás azt jelenti, hogy a segítő tiszteli ügyfelét, annak emberi méltóságát. Egy másik hajléktalan ügyfél ugyanezt a gesztust egyéni határai áthágásaként értelmezheti. Vagyis a segítőknél mérlegelniük kell a lehetséges jelentéseket, azok várható következményeit, és azt, hogy vajon milyen apró eltérések vannak saját intenciói, valamint az ügyfél válaszi között a gesztusok és a beszéd területén.

A jelentésnek ez a folyékony természete komoly reményt nyújthat munkánkban. A nyelv kritikus használata azt követeli tőlünk, hogy kérdéseket tegyünk fel és legyünk nyitottak alternatív jelentések meghallására, akár úgy, hogy magunk ajánlunk valamilyen újfajta értelmezést, akár mások elnyomott és marginalizált hangjának felhangosításával. A nyelv ilyen módon való használatával olyan élményekhez segítjük ügyfeleinket, amelyben a mások által rájuk kényszerített identitásból kitörve új módon értelmezhetnek jelenbeli és múltbeli eseményeket. „A nyelv által közvetített jelentés sosem állandó, mindig megkérdőjelezhető, ideiglenes valami” (Burr 2003: 53). Amikor azt olvasom Sanderstől, hogy „a szelf és a másik ember élménye nem feltétlenül lineáris vagy rendszerezett” (Sanders 1995: 49),¹¹¹ tisztán értem, hogy mi lehet a töredezett, félbe maradt, és talán szándékosan zavaros mondatok használatának értelme. Bár a kihívás valós, ugyanakkor lehetőségként is felfogható: a nyelv olyan használatának lehetőségeként, ami korábban mellőzött és felszabadító értelmezéseknek nyit teret, s amely segíthet az ügyfeleknek megtalálni a szenvedésből kivezető utat. Szívemből beszél Gergen, amikor arra hívja a segítőket, hogy új, felszabadító jelentések által váljanak „költői aktivistáká”. (Gergen 2005: 49).

Párbeszéd

Az ügyfelekkel és a közösségi munkásokkal való beszélgetéseimre párbeszédként tekintek. A párbeszéd a nyelv használatának egy sajátos formája. Mivel a párbeszéd társadalmi strukturalista és aktivista tradíciói meghatározók a közösségi munkásokkal folytatott munkám szempontjából, hasznosnak tartom a fogalom alakulásának, történetének rövid bemutatását.

Hans-Georg Gadamer német filozófus Heidegger diákja volt. Látta, hogy Heidegger szégyenteljes módon támogatja a náci uralmat. Ennek hatására Gadamer „megbecsülte a másik tiszteletének, és a másakra irányu-

¹¹¹ Sanders a jelentés széttöredezettségét saját versei olvasásának, illetve az ír író, James Joyce szabad asszociációs technikájának tulajdonítja.

ló kíváncsiságnak a képességét, amelyet a politikai ellenállás nélkülözhetetlen elemének tartott” (Cushman 2006: 21). Gadamer kidolgozott egy gyakorlatot és koncepciót, amit párbeszédnek hívott. A párbeszéd során az emberek „látóköre összeolvad”, ami azt jelenti, hogy a különbözőségeik ellenére közös élményben van részük (Malpas 2009). Úgy gondolta, hogy minden párbeszéd értelmezések függvénye, hiszen sosem tudhatjuk valójában, hogy a másik milyen világban él. A párbeszéd sosem teljes, sosem érthető meg teljességgel, hanem fordításra szorul. Vannak kapcsolódási pontok és közösen létrehozott jelentés, de a félreértés, az ellentétek és a diszharmónia lehetősége is állandóan jelen van. A párbeszéd nem vezet olyan végső ponthoz, ahol minden egyértelmű és lezárható lenne. Bármelyik résztvevő megoszthatja saját értelmezését, amelyre a másik válaszol... A látókörök egybeolvadása folyamatos és összetett folyamat, hiszen minden újrameséléskor megjelenik saját kulturális kontextusunk, történelemfelfogásunk és értelmezéseink szempontjai.¹¹² Gadamer úgy tartotta, hogy a nyelvi folyamatokat nem lehet objektív módon szemlélni, hisz mindnyájan a nyelv kontextusában úszkálunk, és nem tudunk egy percig sem kimászni belőle, hogy kívülről láthassuk rá.

A párbeszéd aktivista hagyományát számomra Paulo Freire tanai jelentik. Freire is Gadamer értelmezését vette alapul saját demokratikus párbeszéd projektje kidolgozásához, ami a hatalom legapróbb megnyilvánulásait veszi célba.¹¹³ Freire számára a párbeszéd célja nem kevesebb, mint a világ átalakítása. A párbeszéd számára „teremtő tevékenység” (Freire 1970: 70). A párbeszéd résztvevői azért a jogért küzdenek, hogy elmondhassák saját szavaikat, ellenálljanak az elnyomásnak, és olyan párbeszédben vegyenek részt, mely megerősíti emberi voltukat.

„Ugyanakkor párbeszéd nem létezhet a világ és az emberek iránti mély szeretet nélkül... A szeretet egyszerre a párbeszéd alapja és maga a párbeszéd. Mivel a szeretet a bátorság, nem pedig a félelem megnyilvánulása, a szeretet összeköt másokkal. Nem számít, hogy kik az elnyomottak, a szeretet cselekedete elkötelezi magát mellettük – és felszabadításuk mellett. Ez az elköteleződés szeretetteljes, így párbeszéd jellegű is. Bátor tetről van szó, ezért a szeretet nem lehet szentimentális, és mivel a tét a szabadság, nem használható fel a manipuláció ürügyeként. Más, szabadsággal kapcsolatos tevékenységeket táplál – különben nem szeretet. Csak az elnyomás helyzetének eltörlése által lehetséges a korábban ellehetetlenített szeretetet helyreállítani. Ha nem szeretem a világot, ha nem szeretem az életet, ha nem szeretem az embereket – nem vehetek részt a párbeszédben.” (Freire 1978: 70–71).

Freire szerint a párbeszéd feltételei az alázat, az emberekbe vetett hit, a remény és a kritikus gondolkodás. A kritikus gondolkodás számára olyan gondolkodást jelent, ami elismeri a világban élő emberek közötti szoli-

¹¹² Grant személyes közlése, 2008.

¹¹³ Ez az értelmezés Cornell Westtől származik, aki Freire Gadamer párbeszédén alapuló hermeneutikájára adott válaszát elemezte (McLaren és Leonard 1993: xiii). Cornell West jelentős fekete amerikai filozófus és emberjogi mozgalmár.

daritást, állandó változásban levőként tekint a világra, továbbá mindig valamilyen cselekedethez kapcsolódik (Shor 1993).¹¹⁴

A társadalmi konstrukcionista és aktivista hagyományokra építkező párbeszéd eltér a hagyományos beszélgetéstől, amennyiben itt nem meggyőzésről, információnyújtásáról, vagy saját álláspontunk védelméről van szó.¹¹⁵ Sheila McNamee amerikai társadalmi konstrukcionista szerint „a párbeszédben a bizonytalanság, tökéletlenség, sokértelműség vesz körül... A párbeszéd olyan folyamat, amelyben a saját álláspontunk melletti kitartással egyidejűleg a másik – tőlünk merőben eltérő véleményét – kíváncsian és nyitottan fogadjuk. Ezt hívja Bahtyin felelősségnek” (McNamee 2008: 9). McNamee arra buzdít, hogy a koherenciát keressük, ne pedig a másik érvelésében fellelhető buktatókat. A másik beszédében levő összefüggés keresésének stratégiája segít megállnunk a vita jellegű nyelvi formulák bevetését. Mennyivel frissítőbb egy ilyen beszélgetés, mint az olyan, ahol a másik csak azt várja, hogy levegőt vegyünk, és máris támadásba lendülhessen – amikor csak azért hallgatjuk a másikat, hogy megint mi következessünk.

A közösségi munka során Anderson (2008) párbeszéd fogalmát használom, amiben annak társas kapcsolati jellegét domborítja ki. A segítő kapcsolatban

„...a párbeszéd nem egyoldalú, gyakorlatorientált folyamat, de a segítő nem is passzív befogadó csupán. A segítő folyamatosan, aktívan és összetett módon visszajelez az ügyfél által elmondottakra... Beszélgetőpartnerekként folyamatosan összehangoljuk cselekedeteinket az egymásnak adott válaszaink által. Kölcsönösen és folyamatosan hat ránk a másik.” (Anderson 2008: 19).

Anderson gondolatai a párbeszédéről a tánc, mint a párbeszéd metaforáját juttatják eszembe.

A nyelv és a segítő beszélgetés

Harlene Anderson és Harry Goolishan 1998-as korszakalkotó cikke, a *Human Systems as Linguistic Systems* [Emberi rendszerek mint a nyelv rendszerei] a nyelv társadalmi konstrukcionista nézetének a segítő beszélgetésben játszott központi szerepét húzta alá (Anderson és Goolishan 1988; Goolishan és Anderson 1987). Munkásságuk számos eleme vált azóta a mindennapi gyakorlat részévé, de megjelenésekor nagy vihart kavart, mivel megkérdőjelezte azt az addig általánosnak tekintett tényt, hogy a segítő az ügyfél életének szak-

¹¹⁴ A társadalom margóján élő kizsákmányolt emberekkel foglalkozó közösségi munkások közül sokan azonosultak Freire párbeszéddel kapcsolatos tanaival. Ez a fajta kapcsolódás inkább gyakorlati, mint elméleti alapokon nyugszik, ugyanis tapasztalatom szerint Freire munkássága a mai napig az ismeretlenség homályában maradt [magyarul pl. nem olvasható – a ford.]. Lásd McLaren és Leonard (1993) művét, a *Paulo Freire: A Critical Encounter* [Paulo Freire: Kritikai elemzés], mely Freire teljes munkásságának kritikai bemutatására vállalkozott.

¹¹⁵ Itt megkülönböztetjük a párbeszédet vagy dialógust a monológától, ami olyan beszédmód, amely nem igényel válaszadó közönséget. Ezt jól foglalja össze az orosz nyelvész, Valentyin Volosinov, Bahtyin kollégája. Seikkula és Olson a nyílt párbeszédéről szóló írásában azt állítja, hogy a pszichózis egyfajta monológ – szerintük a pszichózisból a párbeszéd, vagyis a társas jelentéskeresés nyújthat kiutat (Seikkula és Olson 2003).

értője lenne.¹¹⁶ Óriási hatással járt az a felfedezésük is, hogy a segítő kapcsolatban milyen központi szerepet játszik a nyelv.¹¹⁷ Meglátásuk szerint problémáinkat és jelentésrendszerünket a nyelv határozza meg, így szükségessé válik annak aprólékos vizsgálata. Anderson és Goolishan különbséget tesz a hétköznapi és a segítő beszélgetés között, mivel ez utóbbi különösen alkalmas a problémák megszüntetésére. Álláspontjuk radikálisan eltért a kor uralkodó nézetétől, amelyben a segítő szakértői pozícióból nyújtott segítséget. Odafigyeltek arra is, ami a beszélgetésben nem, vagy még nem hangzott el.¹¹⁸ Forradalmian hatott az az elképzelésük, hogy az ügyfél saját életének szakértője, és a segítő egyszerű beszélgetőpartnerként van jelen.¹¹⁹ Sok segítő küszködött ezzel a tannal, amit ugyanakkor vonzónak is találtak. Felszabadítóan hatott rájuk, hogy többé nem ők a szakértők, és így munkájuk során kevésbé vált hangsúlyossá az ügyfél gondolkodásának stratégiai és strukturális átalakítása, a különböző beavatkozások és az ügyfélnek adott házi feladat.¹²⁰ Ez az újfajta látásmód a nyelv hatalmának új értelmezéséhez, és olyan együttműködésekhez vezetett, amelyek célja a méltóság- és tiszteletteljes segítő párbeszéd.

Kollaboratív nyelvi gyakorlatok

A kollaboratív nyelvi gyakorlatokat Anderson fejlesztette ki (Anderson és Gehart 2007), amelyek más eszközökkel együtt azt a célt szolgálják, hogy folyamatosan az ügyfél döntsön arról, hogy „milyen szálakat sző egybe a párbeszéd szövőszéke” (Seikkula és Olson 2003: 414.). Amikor segítő egy csoportja konzultációra hívott, feltettem egy gyönyörűen szerkesztett, kidolgozott és elég értelmes kérdést. Az egyik munkatárs a széken hátradőlve, mintha a kérdéstől, esetleg tőlem menekülne, kedvesen arra kért, hogy fogalmazzam újra a kérdésemet. Ez a fajta együttműködés lehetővé tette, hogy hasznosabb legyek a team számára. Tiszteletteljesen hallgattam egy kicsit, majd egy, az előzőtől független, de hasznosabb kérdést tettem fel. Ez is egy példa arra, hogy a kollaboratív nyelvi eszközök által a segítő úgy jut szóhoz, hogy közben nagyon is figyel (Hoffman 2000).

¹¹⁶ Lásd Anderson és Goolishan (1992) cikkét, *The client is the expert: A not-knowing approach to therapy* [Az ügyfél mint szakértő: a nem tudás álláspontja a segítő beszélgetésben], amelyben a segítőre a tanuló szerepét osztják.

¹¹⁷ Anderson és Goolishan határozottan eltávolodott a kibernetikától, és egyik cikkükben, a *Beyond Cybernetics*ben [A kibernetikán túl] vitába szálltak a családterápiában bevettnek számító diskurzusokkal szemben (Anderson és Goolishan 1990).

¹¹⁸ A nem elhangzott vagy még nem elhangzott kifejezés a német filozófustól, Hans-Georg Gadamertól (1975) származik.

¹¹⁹ Anderson és Goolishan álláspontja ellentmondásos fogadtatásra és komoly kritikára talált. Tom Strong, kanadai konstrukcionista terapeuta részben melléjük állt egy cikkében, ahol azt írja: „A segítő beszélgetéshez igazán értő terapeuta tehetsége abban rejlik, hogy a beszélgetést a lehetséges, nem pedig a bizonyos irányába tereli. Ez a kompetencia alapvetően más, mint a tekintélyen alapuló szakértelem” (Strong 2002: 230).

¹²⁰ Roth személyes közlése, 2009; Sanders személyes közlése, 2009.

A nyelvteremtés és a kapcsolatok

A nyelvhasználat közösségi gyakorlata arra figyelmeztet bennünket, hogy mindig másokkal kapcsolatban létezzünk – szemben az individualizmus leszűkítő értelmezéseivel, amely szerint „önálló egységek vagyunk” (Sampson 1993: 23). csupán. Johnella Bird, új-zélandi narratív segítő „kapcsolatokon alapuló nyelvteremtésnek” hívja a segítő beszélgetés során alkalmazott nyelvi technikáit (Bird 2006). Ezek a kapcsolatokon alapuló gyakorlatok olyan – Bird által nyelvi térnek nevezett – tereket hoznak létre, amelyekben lehetővé válik a szavak és a nyelv kapcsolatokon alapuló vizsgálata. Bird például nem mondana olyat, hogy valaki „bátor ember”, helyette azt kérdezné, hogy milyen kapcsolatban áll a bátorsággal: „Őn és az a bátorság, amit érzek...”¹²¹ Ez a nyelvi tér lehetővé teszi, hogy az emberek kapcsolatba kerüljenek a szavakkal és azok jelentésével. Bird kapcsolatokon alapuló nyelvhasználata arra bátorít engem, hogy olyan közösségteremtő párbeszédet hozzak létre, amelyekben a kapcsolatok létrehozása, erősítése, javítása, újjáélesztése és felvállalása is cél.

A társadalmi költészet szerepe

Arlene Katz amerikai és John Shotter brit szociális konstrukcionista szóhasználatában a társadalmi költészet „a beszélgetés azon élő pillanataira” vonatkozik, amelyek közvetlen emberi kapcsolatokon belül jönnek létre (Shotter és Katz 1998; Katz és Shotter 1996: 921). Katz és Shotter a norvég Tom Andersen terapeutára hivatkoznak, aki a „párbeszéd lebilincselő pillanatairól” ír (Shotter és Katz 1998: 82). A társadalmi költészet szempontja arra hív minket, hogy figyelmesek legyünk a beszéd különböző minőségei iránt: „tónusa, érzelmi gazdagsága vagy szegénysége, kifinomultsága vagy változatossága, a beszéd ritmusa, a monotonitás vagy formák követése; empátiát vagy tünődést hallunk-e ki belőle; milyen érzelmeket, tónusváltásokat és intenzitást” (Katz és Shotter 1996: 921). A társadalmi költészet megkívánja, hogy aprólékosan figyeljünk a beszéd módjára, s azokra a „nagyon fontos pillanatokra, ahol a kimondott szavak érzelmileg megmozgatnak, megállítanak, megérintenek legbelül vagy másokkal kapcsolatban” (uo.: 920). A közösségi munka során minden beszélgetésben elhangzik valami olyasmi, amire felkapom a fejem. A társadalmi költészet arra figyelmeztet, hogy legyek figyelmes az ilyen pillanatok, gesztusok és megnyilvánulások iránt, és kerüljem a „nyelvi alvajárást”.¹²²

Andersen szerint „a szavak mögött mindig érzelmek rejtőznek, a szavak további szavakat, s néha hangokat és zenét is, máskor egész történeteket, vagy egész életeket sejtetnek” (Andersen 1996: 121). Ez Bird gondolatait juttatja eszembe, amely szerint a kapcsolatokon alapuló nyelvi gyakorlatok érzelmeket gerjesztenek. A társadalmi költészet ezen felhívásai jutottak eszembe, amikor egy színes bőrű tinédzser lánnyal beszélgettem. Az elmúlt négy év során több alkalommal letartóztatták, és arról beszélt, hogy elkerülhetetlen,

¹²¹ Bird kritizálja az externalizálásnak azt a gyakorlatát, ahol csak a problémákat vagy a negatív identitás összetevőit helyezik kívülre. Megfigyelte, hogy a pozitív tulajdonságokkal kapcsolatban gyakran internalizáló módon beszélünk (White és Epston 1990). A problémák externalizálása és a jó tulajdonságok internalizálása ugyanakkor nyelvi következtetlenségként is értelmezhető (személyes közlés, 1998).

¹²² Ez a kifejezés John Heron (1996) munkásságából származik.

hogy nagykorúvá válása után felnőtt büntetés-végrehajtási intézménybe kerüljön. Amikor rákérdeztem, hogy mit ért az alatt, hogy „elkerülhetetlen” a felnőttek börtöne, kifejezéstelen arccal és monoton hangon felelt. Amikor megkérdeztem, hogy olyan embernek tartja-e magát, akit a társadalom biztonsága érdekében el kell zárni, egy kis ideig hallgatott, sóhajtott és először nézett rám kíváncsian. Lágyabb, bizonytalanabb hangom azt mondta: „Nem vagyok börtöntöltelék.” Megérintett a mondata, a tónus és a hirtelen kialakuló kapcsolat. Beszélgetésünk hasznosabb irányba fordult, ahol megkérdőjeleződött az, hogy valóban elkerülhetetlen-e, hogy felnőtt életét is börtönben töltsse, és megfogalmazhatta, hogy mit szeretne e helyett saját életében elérni. A társadalmi költészet segített abban, hogy nem kezdtem vele vitatkozni, hogy mennyire valószínű az, hogy mégse kerül börtönbe. Nem dobtam be kérdéseket sem, amit más környezetben szoktam használni – vállaljon felelősséget tetteiért, miért nem fogad a drogokkal szemben absztinenciát, s egyéb hasonló kérdések, amelyek nem bírtak volna számára jelentéssel.

A beszélgetésben odafigyeltem arra is, ami közöttünk zajlott: nemcsak a szavakra, hanem a testünk párbeszédére is, és lehetőséget hagytam arra, hogy valami hasznos történjen. Ha a nyelvet testi cselekedetnek fogom fel, meghallom a „belégzés és kilégzés ritmusát, az 'érintések' és testi 'mozdulatok' hangját” (Shotter 2008: 8). Shotter szerint ez a testivé vált nyelv „kijelentéseink testi megjelenítése” (uo.) A lélegzetvétel szünete, vagy két szó közötti szünet mást jelez, mint a beszélgetésben beálló hallgatást – és mégis kapcsolódik ahhoz. A nyelvben való kreatív részvétel „...nemcsak arra figyel oda, amit az emberek kimondanak, hanem a beszélgetés résztvevői között áramló érzésekre és érzetekre is”.¹²³ A társadalmi költészet arra buzdít, hogy figyeljünk oda a kimondatlan, a „látott, de észre nem vett” dolgokra.¹²⁴ Katz írása a ki nem mondott dolgokról arra indított, hogy máshogy figyeljek: „Azon kezdtem el gondolkodni, ami nem hangzott el, és ami lebegett kettőnk között a levegőben, olyan csöndet teremtve, ami mindennek felfogható, csak igazi csöndnek nem” (Katz és Shotter 1996: 922).

Bizonytalanság, kétértelműség és bölcsesség

Ha egy beszélgetés során annak élővé tétele a célunk, fel kell adnunk a biztos tudást, és el kell viselnünk a bizonytalanságot (Tomm 2009). Mindig figyelek arra, hogy a párbeszédben biztonságot teremtek, és csak akkora bizonytalanságot engedélyezek, ami még az *elég biztonságosság* érdekében elviselhető (Seikkula és Olson 2003: 408). *Elég biztonságos* teret kell teremtenem, hogy beszélgetőtársam eltávolodhasson az ismerős, de korlátozó biztos tudásától, a kevésbé ismerős vagy teljességgel ismeretlen lehetőségek birodalma felé. Anderson és Goolishian (1992) a „nem tudás” álláspontjáról ír, amelyben központi nyelvi szerepet játszik

¹²³ Ez a cikk a nyílt párbeszéd alapelveit fejti ki (Seikkula és Olson 2003: 409).

¹²⁴ Harold Garfinkel amerikai szociológus kísérleteiben arra buzdította kutatótársait, hogy odahaza viselkedjenek vendégként, vagy egy étteremben úgy bánjanak a vendégekkel, mintha azok is pincérek volnának. Ezekben a társadalmi kísérleteiben Garfinkel megfordította azt, hogy mit tekintünk magától értetődőnek vagy szokásosnak. Azt kívánta ezzel elérni, hogy rámutasson a társas interakciók, a társas identitások és normák magától értetődőnek tekintett, látható, de mégsem észlelt gyakorlataira. Leleplezte az uralkodó normákat és bemutatta, hogy a társas interakciókban milyen módon működnek a szabályok és normák. Ahogy megzavarta a láthatatlan társas gyakorlatokat, azok láthatóvá váltak (Garfinkel 1967: 36).

a bizonytalanság tolerálása – ebben a felállásban az ügyfél saját életének és helyzetének a szakértője, és a segítő szakember a tanuló.

A kétértelműség a bizonytalanság közeli rokona. McCarthy úgy beszél a kettősségről, mint egy számára nagyon becses ír tulajdonságról. A kétértelműség fontos szerepet játszott az ellenállás nyelvében az elnyomás évszázadai alatt. Az ír történeteket sokszor éri vád, hogy szétesnek, minden elmesélés során átalakulnak, és sokszor nem illeszkednek a történelmi tényekhez. McCarthy nem próbálja ezeket az állításokat vitatni, helyette örömmel elfogadja őket. A kétértelműség lehetővé tesz másfajta elmeséléseket, bizonyos történetek igazságtartalmát pedig átalakítja. A kétértelműség elfogadása, és az ebben a nyelvi gyakorlatban tetten érhető ellenállás tisztelete nagyban alakította a társadalom peremén élőkkel folytatott beszélgetéseimet, különösen azokban az esetekben, ahol az egyértelműnek és érthetőnek tűnő beszédmód veszélyes és az igazságtalanságot támogatja. Például egy oromo közösségből származó, kínszokat túlélt férfi a különböző szociális ellátók adatlapján kelet-afrikaként jelöli meg magát. Az oromok Etiópiában élnek és függetlenségükért harcolnak. Előfordult, hogy a kínsz túlélőjének azt mondták, hogy nem lehet oromo, hiszen olyan nép nincs, hanem jelölje be az etiópot, mert olyan van. A nyelvnek ez a használata eltünteteti kollektív kulturális identitását. Az, ha magát kelet-afrikainak jelöli, szintén nem jelenti saját kollektív kulturális identitásának megnevezését, de lehetővé teszi, hogy ne az általa gyarmatosítónak tekintett csoporttal vállaljon azonosságot. Ez a megnevezés elnémítja a kérdezőit, és elég kettős teret nyújt számára egy általa *igazságosabbnak* érzett azonosság megtalálásához. Bölcsen nem kezdi el az adatlapokon bejelölhető választási lehetőségek helyességét vitatni, hiszen csak azok kitöltésével juthat hozzá olyan szolgáltatásokhoz, amelyekre nagy szüksége van.

A társadalom margóján élőkkel folytatott beszélgetéseimben az ilyen helyzetek felismerésének bölcsesége komoly segítséget nyújthat a közösségi munkások számára. Azokban a társadalmi kontextusokban, ahol az elnyomás és a küzdelem uralhatja a beszélgetést, hasznos és reményteli lehet az apró eltérések és a lehetőségek pillanatainak felismerése. A legjobb szándékú segítők olykor olyan messzi területekre juthatnak el, amelyek lehetségesek, de nem ismerősek számukra. Ha egy szenvedélybetegséggel küzdő hajléktalan embertől azt kérdezzük, hogy mennyiben lenne más az élete, ha lenne otthona, vagy ha megszabadulna szenvedélyétől, olyan dolgokat tudakolunk, amelyek nagyon messze állnak lehetséges és ismert világtól. Hasznosabbak az olyan beszélgetések, amelyek nem mennek ilyen messzire ismeretlen területen. Anderson erről így beszél: „legyen egy kicsit szokatlan, de azért ne nagyon” (Andersen 1991: 20). Gregory Bateson amerikai antropológus szavaival: „azt a különbséget keresem, amely valós különbséget jelent” (Bateson 1972: 272).¹²⁵

¹²⁵ Bateson gondolatai és gyakorlatai éles ellentétben állnak az orosz fejlődéslelektan képviselője, Lev Vigotszkij korai munkáival, amelyben a társas tanulást eredményező beszélgetésekről ír. Vigotszkij elméletében a gondolkodás olyan társas folyamat, ami a nyelven keresztül valósul meg. A közvetítők és tanárok ellenzik a különbözőségeken alapuló beszélgetéseket, amelyek új gondolatokat hívnának életre. A tanulás érdekében valamekkora különbözőség szükséges, hogy segítsen a továbbfejlődésben, de a túlzott különbség frusztrálná a diákokat és felőrölné kíváncsiságát (Vygotsky 1978). White a *Maps of Narrative Practice* [A narratív gyakorlat térképei] című könyvének utolsó fejezetében utal arra, hogy Vigotszkij a nyelvvel kapcsolatos tanai hogyan befolyásolták a narratív segítő beszélgetést (White 2007).

A különbségek felismerése érdekében az élet apró és elég különböző tapasztalataira kérdezek rá:

- Múlt héten nem jött el a megbeszélrt időpontra, de ma itt van – mi az oka ennek a különbségnek?
- Mennyiben lesz más a mai napja amiatt, hogy idejött és ezzel nemet mondott az alkoholnak?
- Ha máskor is folytatja, amit ma elkezdett, vagyis „eljön és ezzel nemet mond az alkoholnak”, mennyiben lesz más az élete, például képes lesz megtartani a bérlakását? Meg tud jelenni a segélyező hivatalnál a kapott időpontban?

A csönd

A társadalmi költészet arra szólít, hogy megvizsgáljam a csönd jelentéseit és gyakorlatait. A csönd nem semleges. Előfordul, hogy mindent betölt és valójában nagyon is hangos. Máskor a csönd az emberek marginalizációját hirdeti. Az is hatalom, ha nem beszélünk, nem teszünk fel bizonyos kérdéseket, és nem nevezünk meg bizonyos élményeket. Bateson (1972) arról beszél, hogy mire figyelünk oda, s ez eszembe juttatja, hogy az el nem hangzó kérdések legalább olyan fontosak, mint azok, amiket kimondtunk.

Egy kiváltságos családdal folytatott segítő beszélgetés során arra lettem figyelmes, hogy az apa csenddel válaszol minden kísérletemre, amellyel be akartam vonni a párbeszédbe. Az osztály- és nembeli különbségeink miatt nagy volt a kísértés, hogy személyes sértésként azt gondoljam, hogy nem vagyok szemében méltó arra, hogy kérdéseket fogalmazzak meg. Azt gondolni, hogy tiszteletlenségből nem szólal meg, nem mozdította elő a segítő folyamatot. Azért kellett ezzel a családdal találkoznom, mert a lányuk egyszerre küzdött heroinfüggőséggel és evési zavarokkal, és már többször kellett kórházba szállítani életveszélyes állapotban. Az apa csendjére válaszolva azt kérdeztem: „Attól fél, hogy meghal a lánya?” Ez a kérdés egészen a margóról jött, olyan szélsőségesnek tűnt, aminek semmi köze a beszélgetéshez, de mégis mindenkit megérintett.¹²⁶ Az apa rám nézett, és tisztán válaszolt: „Igen.” Ezután már tudtunk arról beszélgetni, hogy milyen érzés olyan embernek lenni, aki az élet minden más területén sikeres, de saját családjában nem tudja garantálni gyermeke biztonságát. A szélsőséges kérdés feltétele veszélyes vállalkozás, de ez esetben sikerült megneveznünk az addig elhallgatott módon jelenlevőt, és olyan irányban vinni tovább a beszélgetést, ami hasznosabbnak bizonyult. Nagyobb veszélyt jelentett volna, ha ezt a kérdést nem teszem fel.

Az ellentétekben rejlő érték

Munkám során külön figyelmet fordítok az ellentétekre: nem csak a konfliktust akarom észrevenni, hanem igyekszem teret biztosítani a különbségek felszínre hozására, különösen olyan különbségek esetében, amelyekről nem lehet mindig biztonságos módon beszélni. A feszültségek észlelésének mellőzése nem tekinthető a nyelv tiszteletteljes használatának, és támogathatja „azokat a pszichológiai tendenciákat, amelyek a kon-

¹²⁶ *The Book of Kells* az evangéliumok felbecsülhetetlen korai másolata, ahol a szöveget gyönyörűsége rajzok és kelta csomók szegélyezik. McCarthy összeköti a *The Book of Kells* vizsgálatát azzal a korábban tanult igazsággal, hogy „a fény mindig a margón található”, és ezt saját, az ellentéteken alapuló álláspontok ütköztetésének gyakorlatára vonatkoztatja (személyes közlés, 1996). A Fifth Province csapat is ír ezekről a margón található fényekről (Kearney, O'Reilly és McCarthy 1989).

szenzust és a koherenciát tekintik kívánatos állapotnak, ugyanakkor figyelmen kívül hagyják az ellentétek és a vitahelyzetek megnyilvánulásait” (Fine 2006: 96).

A nyelv kritikus használatának felvállalása azt is jelenti, hogy olyan helyzetekben is tiszteletteljes módon használom a nyelvet, amikor mások nem. Ezt megköveteljük a társadalom peremén élő ügyfelektől is, még olyan helyzetekben is, amikor tőlünk, a szociális ellátó rendszer munkatársaitól, ered a tiszteletet nélkülöző nyelvhasználat – pedig a mi dolgunk az lenne, hogy segítséget nyújtsunk. A feszültség felismerése segíthet a tapasztalatok sokféleségének megőrzésében. Lehetséges egyszerre haragudnunk és tiszteletteljes módon beszélnünk. Munkánk során gyakran felmerül, hogy kezelünk kell az ügyfelek dühkitöréseit, vagy abban segítünk, hogy megtanulják azt jobban kezelni. A hatalom megnevezése érdekében is fontos, hogy az *igazságos* dühöt elfogadjuk, és olyan nyelvi eszközök használatára buzdítsunk, amelyek az *igazságos* düh kifejezése mellett a tiszteletteljes beszédet is lehetővé teszik. A kizsákmányolt emberekkel folytatott munkám során azt tanultam, hogy a hatalom elnyomásával szemben a nyelvi kétértelműségek, ellentmondások és ellentétek használata önmagában is az ellenállás eszközei lehetnek.

Nyilvánosság tétele

Ahelyett, hogy a párbeszéddel kapcsolatos észrevételeimet magamban tartanám, kihangosítom, nyilvánossá teszem a tapasztalataim mások számára nem látható, ám általam hasznosnak ítélt részleteit (Anderson 2008: 16.). Egyszer például egy hajléktalan férfival beszélgettem, akinél fennállt a veszélye, hogy ismét börtönbe kerül. Fontos volt számomra, hogy biztonságban tudhassam. Ha ismét letartóztatják, korábbi felfüggesztett büntetését is le kellett volna töltenie – ennek ellenére továbbra is fogyasztott közterületeken alkoholt, ami tilos. Amikor azt mondta, hogy nem érdekli, ha elveszíti a szabadságát, magamban végigjátszottam minden, a börtönökkel kapcsolatos negatív érzésemet és azt, hogy egyes ügyfelek nem tudják, mire is volna szükségük. Egyértelmű volt számomra, hogy a fejemben szaladgáló gondolatok közös párbeszédünk áramlásának termékei, ezért úgy döntöttem, hogy kihangosítom azokat. „Elég nagy feszültséget érzek most, és azon gondolkodom, hogy elkezdjek vitatkozni Önnel, vagy – ami még rosszabb – oktassam ki, hogy mit is kellene csinálnia. Maga is érez hasonlót?” Ezzel sikerült a beszélgetést egy tiszteletteljesebb, és az együttműködést szolgáló irányba terelni.

Nyelv és hatalom

„A nyelv sohasem semleges... Minden kimondott vagy megálmodott mondat önálló életet él és valami mellett leteszi a voksát.”¹²⁷ A nyelv kritikus használata érdekében állást kell foglalnunk a nyelvvel kapcsolatos hatalmi helyzetek ügyében. A nyelv ugyanakkor önmagában nem alkalmas a társadalmi igazságosság feltételeinek megteremtéséhez. Több társadalmi konstrukcionista gondolkodó támogatja ezt a kritikai meglátásomat, mi-

¹²⁷ Ez az idézet az afro-karib származású kanadai aktivista költő, Dionne Brand, egyik verséből származik (Brand 1991: 64).

szerint a párbeszéd lehetősége igencsak korlátolt az igazság létrehozása terén.¹²⁸ Sampson beismeri, hogy „szakadék húzódik a párbeszéd legnagyobb támogatóinak tanai és az emberek többsége által megtapasztalt valóság között.” (Sampson 1993: 142). Az aktivista kultúrák arra tanítanak, hogy többféle taktikát kell alkalmaznunk a széles körű társadalmi változás érdekében. A nyelv kritikus használata a társadalmi élet különböző területein – így a közösségi munka során is – csak egyike a lehetséges taktikáknak.

A nyelv négyféle működése

A nyelv és a hatalommal való visszaélés kapcsolatáról sokat tanultam két válaszalapú¹²⁹ kanadai tanítótól, Linda Coates-tól és Allan Wade-től. Kritikai munkájukban a nyelv négyféle működési módját vázolják fel a hatalom és nyelv kapcsolatára vonatkozóan.¹³⁰ Ez a négyfajta működési mód azt írja le, hogy milyen célokra használjuk a nyelvet:

- az erőszak elfedése,
- az elkövető felelősségének elkenése,
- az áldozatok válaszainak és ellenállásának elrejtése,
- az áldozatok vádolása vagy patologizálása.

Nézzünk itt egy gyakorlati példát, hogy megértsük, hogyan használható a nyelv a segítő beszélgetés során!

Egy fiatal nő, aki egy gyermekvédelmi otthonban folyamatos szexuális bántalmazásnak esett áldozatul, azt meséli, hogy különböző segítők és más emberek többször mondták neki, hogy „szedje már össze magát” és szabadítsa meg életét az alkoholtól és a kábítószerektől. Nagyon szégyelli magát, amiért beleegyezését adta, hogy egy idősebb férfivel helytelen módon szexuális kapcsolatot létesítsen. Azért is szégyelli magát, hogy

¹²⁸ Ezen gondolkodók közé tartozik többek között McCarthy (2001), továbbá Byrne és McCarthy (1998), Cushman (2006) és Sampson (1993).

¹²⁹ Válaszalapú terápia: viszonylag új terápiás megközelítés az erőszak okozta traumák kezelésében. A megoldásközpontú terápia, a narratív megközelítés és a diskurzuselemzés elemeit magába foglaló szemléletmód, amelynek alapfeltevései a következők: Mindenféle ellenállás együtt jár valamilyen bölcs, kreatív ellenállással; a nyelv gyakran elfedi, csökkenti az elkövető felelősségét, vádolja és patologizálja az áldozatot, és elrejtja az áldozat ellenállását. E feltevések alapján segítő beszélgetés során megpróbálják feltárni, milyen módon állt ellen az áldozat az erőszaknak. A terápia során kimondják, hogy erőszak történt, nyitlta teszik az elkövető felelősségét, felidézik és elismerik az áldozat ellenállását, és szembeszállnak az áldozatot vádoló megközelítésekkel. Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Response-based_therapy – A szerk.

¹³⁰ Ez az elemzés jelentősen támaszkodik Coates és Wade kiváló cikkére, a *Language and violence: Analysis of four discursive operations* [Nyelv és erőszak: négyfajta diskurzus elemzése] (Coates és Wade 2007), amit melegen ajánlok minden olyan segítő figyelmébe, aki a nyelv kritikus vizsgálatára törekszik. A nyelvben rejlő hatalom leleplezése további cikkek témája, például Coates és Wade *Telling it like it is not: Obscuring perpetrator responsibility for violence* [Úgy mondd el, ahogy még soha! Az erőszak elkövetőinek felelősségét elfedő nyelvhasználat] (Coates és Wade 2004). Szintén az olvasók figyelmébe ajánlom a szerzők Nick Todd-dal közös írását, a *Shifting terms: An Interactional and discursive view of violence and resistance* [Változó feltételek: az erőszak és ellenállás interakcionista és diskurzív olvasata] (Coates, Todd és Wade 2003).

amikor ez a szexuális kapcsolat kitudódott, más felnőttek előtt letagadta, és nem tudott választ adni arra, hogy miért engedte, hogy folytatódjon a kapcsolat. Azt mondták neki, hogy valami nagyon nem stimmel vele, ha részt vett egy ilyen helytelen szexuális kapcsolatban.

Amikor a szexualizált erőszakra helytelen szexuális kapcsolatként utalunk, elfedjük az erőszakot. Az ilyen-fajta nyelvhasználat kimondatlanul hagyja mindazt, amit az ő biztonságának megsértése, gyermeki jogainak eltiprása és már szörnyűségek jelentenek. Az erőszak elkövetője meg sem jelenik az elbeszélésben, és mindaz, amit tett, nem jelenik meg az ügyfél beutaló lapján sem. Sehol nem szerepel az, hogy hogyan próbált a folyamatos támadásoknak ellenállni, és senki nem erősítette meg ezeket a válaszreakciókat. Azért utalták be hozzám segítő beszélgetésre, mert valami nincs rendben vele, talán pszichésen, és mert őt vádolják az általa elszenvedett erőszakért.

A patologizáló és felelősséget tagadó nyelv használatára adott válaszul Coates és Wade azt javasolja, hogy a segítő beszélgetésben az előbbiekkal pont ellentétes tartalommal használjuk a nyelvet, úgy, hogy az:

- felfedje az erőszakot;
- tisztázza az elkövető felelősségét;
- felismerje és elismerje az áldozat által adott válaszokat, ellenállást;
- elutasítsa az áldozatokért vádakot, patológiás utalásokat.

Megkérdezem, hogy akar-e velem további kapcsolatban lenni. Elmondja, hogy ötéves volt, amikor először megtámadták. Azt mondták neki, hogy így lehet a szeretetet kifejezni, és nem volt senki, aki ezt cáfolta volna. Elmondja, hogy ilyenkor különlegesnek érezte magát, és életében először kapott ajándékot, pont ettől a férfitől. Ahogy azonban idősebb lett, megértette, hogy ez helytelen kapcsolat és nagyon szégyellte magát. Ugyanakkor továbbra is folytatta, mert több testvére volt ugyanabban az intézetben, és nem akarta, hogy elszakítsák tőlük. Megkérdezem, hogy szerinte ez egy „helytelen szexuális kapcsolat” volt-e, és azt válaszolja, hogy nem, hanem „egy felnőtt férfi bántott egy gyereket”. Megkérdezem, hogy kinek kellene szégyellnie magát a támadások miatt, és azt válaszolja, hogy „annak a férfinak”. Megkérdezem, hogy mit mond róla az, hogy, ahogy ő fogalmazott: „feláldozta magát” azért, hogy a testvéreit ne bántsák, és együtt maradjon a család. Megkérdezem, hogy egy ötéves kislány hogyan tudná magát megvédeni egy negyvenéves férfival szemben. És megkérdezem, hogy az alkohol és a kábítószeresek hogyan használják ki ezt az erőszakot.

A beszélgetésnek ezen a pontján azt mondja, hogy úgy érzi, megértettem őt. Nagyon várja, hogy folytassuk a beszélgetést, és elmondhassa, hogyan próbált „teljes gőzzel” ellenállni, és ötévesen hogyan tartotta egyben a családját. Azt is megosztja, hogy ez a fajta beszédmód meg fogja nehezíteni, hogy az alkohol és a kábítószeresek ismét kihasználják őt. Már nem az érdeklő, hogy mi lehet vele a hiba, helyette inkább a „szuperhős” címkével kíván azonosulni.

A nyelv kritikus használata arra indít, hogy ezt a fajta elemzést megosszam minden közösségi munkással folytatott munkámban. A nyelv hatalma mindig szerepet játszik, és lehetséges akár a hatalom, akár az ellenállás megnevezése vagy figyelmen kívül hagyása. A kínzások és politikai erőszak túlélőivel végzett munkámban azt tapasztalom, hogy az ügyfelek halála a társadalomban uralkodó diskurzusokban – és néha a segítő

kapcsolatokban is – öngyilkossággént fogalmazódik meg. Az öngyilkosság azt jelenti, hogy valaki megöli saját magát. A nyelv ilyenén használata elfedi a kínzás és az erőszak szörnyűségeit, még csak nem is utal a valós gyilkosokra, teljes mértékben elkeni a kínzás túlélőjének folyamatos ellenállását a kínzókkal szemben, és az áldozatot teszi büntetőjogi értelemben is felelőssé saját halála miatt. A nyelv domináns használatával szembeni ellenállás, a nyelv kritikus használata hozzásegít, hogy ezeket a haláleseteket a kínzásoknak tudjam be, és különösen a kínzásokban részt vevő embereknek, azon kormányoknak és politikai csoportoknak, amelyek lehetővé tették a kínzásokat és a szélesebb társadalomnak (különösen a multinacionális cégek tulajdonosainak), akik hasznot húznak a kínzásokból. Ebben a kontextusban az öngyilkosság nyelvi konstrukcióját úgy tekintem, mint a globális közösség felelősségének elkendőzését ezekkel az igazságtalanságokkal szemben.

A normalizáló nyelv

A minimalizáló és normalizáló nyelv eltünteti a társadalmunkban jelen levő igazságtalanságokat. Az eltüntetés igéjének használatakor tisztelgek azon társadalmi igazságossági aktivisták emléke előtt, akiket kormányok az igazságszolgáltatás rendszerének megkerülésével végeztek ki, így próbálván megosztani és elhallgattatni az ellenállók közösségeit. Az eltüntetés egyben arra is utal, hogy a tudás elhallgattatása folyamatos cselekvést igényel. A minimalizáló nyelv több mint felületes figyelemzavar. Az eltüntetés szó használatának kölcsönvétele az aktivista kultúráktól összeköti a különböző politikai folyamatokat, amelyek fenntartják az elnyomás rendszereit. A trauma szót például gyakran használják Vancouver belvárosának Eastside részében szélsőségesen marginalizált helyzetben élő, kizsákmányolt emberekkel kapcsolatban. Nem vitatom a trauma jelenlétét és múltbeli hatását, de kritikusan állok a fogalmat minimalizáló és normalizáló nyelvezettel szemben. Akkor is traumáról van szó, ha valaki autóbalesetet szenved, vagy a vihar lerombolja a házát, ugyanakkor ezekben az esetekben szó sincs arról, hogy bárki felelősséggel tartozna valamely kapcsolaton belül a hatalommal való visszaélés miatt. Azáltal, hogy a trauma kifejezés ernyője alá veszünk nagyon különböző tapasztalatokat, több jelentést veszítünk, mint amit nyerünk. A trauma szó használata elrejt az emberek mindennapjait megkeserítő szívfájdalmat, méltánytalanságokat, nélkülözést. Bizonyos értelemben egy medikalizált szó, mint a trauma, elcsendesíti azt a feszültséget, amit az emberi megértés határain kívül eső élmények feldolgozása jelent. Semmi normálisat vagy szükségszerűt nem látok azokban a társadalmi igazsággal ellentétes körülményekben, amelyek ügyfeleinket körülveszik. Ennek ellenére nem rossz dolog, ha megpróbáljuk ezt a fajta élményt szavakkal is kifejezni, különösen akkor nem, ha szavaink a trauma – szinte orwelli – nyelvezetének

ellenpontjai. Utóbbi ugyanis lezárni kívánja a vizsgálódásunkat, és eltüntetni azt a társadalmi felelősséget, amely ezeknek a szörnyű körülményeknek a kialakulásához és fenntartásához vezetett.¹³¹

Az aktivista nyelv

A társadalmi igazságosság érdekében vívott mozgalmak aktivista nyelvezete és szóhasználata gyakran különböző módokon szivárog be a segítő beszélgetésbe, általában jó céltól vezérelve. Ugyanakkor amennyiben nem párosul a nyelv kritikus használata melletti elkötelezettséggel, és a helytelen kisajátítás elleni etikai állásfoglalással, az aktivista nyelvezet könnyen elszakad eredeti kontextusától, elveszíti politikai elfogultságát és azokat a történeti gyökereket, amelyek kialakulásához vezettek. Ez történt például a tiltakozás, az ellenállás és a felszabadítás fogalmaival, amelyek a szociális munkába kerülvén elveszítették politikai töltetüket és kiüresedtek. Mindhárom nagyjából ugyanazt jelenti a segítő beszélgetésben, de eredetileg három nagyon különböző dolgot jelentettek az aktivista kultúrák számára.

Ugyanakkor megpróbálok arra is figyelni, hogy ne váljak önelégültté. Az igazság és az etika összefüggéseiben könnyű olyan módon használni az elnyomásellenes retorikát, hogy az nem több üres szlogeneknél. A társadalmi igazságosság nyelvezete sok szempontból vonzó, sőt, bizonyos körökben még divatosnak is mondható. Mint más, értelmezésen alapuló terminológia – például a mentális zavarok szakkifejezései – is átvehetők és igazságtalan célok érdekében is felhasználhatók, például úgy beállítva a dolgokat, mintha én más embereknél/segítőknél aktívabb vagy kritikusabb volnék.

A bináris kettősségek kritikai szemlélete

A bináris kettősségek olyan nyelvi konstrukciók (például a nem bináris változói a férfi és a nő), amelyek egymással ellentétes és stabil kategóriákat határoznak meg. Bár lehetséges, hogy ez a gyakorlat bizonyos helyzetekben hasznosnak bizonyul, máskor azonban korlátozza a lehetőségeket és eltünteteti a kategóriákon kívülállókat. A bináris fogalma az ellentétben alapszik. A fenntarthatóságról nem lehet a kiégés fogalma nélkül beszélni. Nehéz meghatározni, hogy kik vagyunk, milyen dolgok fontosak számunkra, anélkül, hogy azt is megmondanánk, mik nem vagyunk és mi nem érdekel minket. Sok aktivistára sütik rá például, hogy globalizációellenesek, pedig mi magunkat a globális társadalmi igazságosság mellett elkötelezett aktivisták-

¹³¹ Orwell antisztálinista brit, baloldali gondolkodó volt. A trockista brigádokkal együtt harcolt a spanyol polgárháborúban. Regényében, az *1984*-ben, egy elképzelt totalitáriánus diktatúra nyelvi harcáról ír, ahol egy új nyelvet hoztak létre, az „újbeszél”-t. A totalitáriánus állam vezetője, a Nagy Testvér, az újbeszél használatával befolyásolta, hogy milyen dokumentumok kerüljenek a levéltárakba, milyen emlékek tekinthetők történelemnek, vagy milyen emlékekkel lehet újrainni a történelmet, és mit kell elfelejteni. Az újbeszél egyik célja az, hogy kiirtson minden „gondolatbűnt” azáltal, hogy töröl minden államellenes nyelvi eszközt, így azok idővel elképzelhetetlenek lesznek. A függelékben Orwell bemutatja az újbeszéd nyelvtanát, és ragyogóan elemzi, hogyan lehet a nyelv eszközeit felhasználva visszaélni a hatalommal (Orwell 1949).

nak tartjuk. Ez két nagyon különböző identitást jelent, amelyet nem lehet jól beilleszteni egyetlen bináris nyelvi struktúrába sem.¹³²

A közösségi munka során a nem bináris kettéosztását tartom különösen problematikusnak, különösen mivel a bizonytalan szexuális identitású emberek elől elzárja az alternatívák lehetőségét.¹³³ Amikor például az olyan fiatalokkal végzett munkámról írtam, akik nem rendelkeznek egyértelmű nemi identitással, tudatosan kerültem azokat a nyelvi formulákat, amelyek a nőiségre vagy férfiúi voltra utalnak. Ezzel az volt a célo-m, hogy mindenki maga dönthesse arról, hova sorolja magát – és a besorolás megtagadása is választható lehetőség legyen. Vannak olyanok, akik magukat más neműnek tartják – a bináris nemi változók hatására azonban láthatatlanná válnak. Nem az a lényeg ugyanakkor, hogy azok esetében, akik nem érzik magukat egyik bináris kategóriához tartozónak sem, másfajta nyelvezetet használjunk – e helyett olyan befogadó nyelvet kell választanunk, amibe belefér mindenki, saját vágyott és felszabadító identitásával együtt.¹³⁴

Identitás és nyelv

A nyelvi gyakorlatok nem pusztán visszatükrözik az identitást – valójában a nyelv használata „hozza létre folyamatosan az egyének társadalmi identitását” (Ehrlich 2001). Ebben az értelemben a nyelv identitást teremt (Gergen 1991). Az identitásnak ez a társadalmi és kreatív folyamatként való felfogása hasznos, mert lehetővé teszi, hogy válasszunk, kik szeretnénk lenni vagy kivé szeretnénk válni. Az identitás megkonstruálása ugyanakkor nem semleges tevékenység, és hatalmi viszonyokon belül történik. Kizsákmányolt emberekkel végzett közösségi munkám során arra törekszem, hogy ne használjam a nyelvet patológiás vagy marginalizáló identitások társadalmi létrehozása céljára. Sokat jelentenek számomra azok a nyelvi gyakorlatok, amelyek lehetővé teszik az emberek közösségi létét és hozzájárulnak ahhoz, hogy számukra felszabadító módon tapasztalhas-sák meg magukat.

¹³² Ezt az elemzést Chomsky munkássága ihlette, különösen a korlátozó párbeszéd gyakorlatai, valamint az ellenkező álláspontok elnyomása, amelyeket a *Manufacturing Consent* [Az egyetértés futószalagja] (Herman és Chomsky 1988) és a *Necessary Illusions* [Szükséges illúziók] (Chomsky 1989) című cikkeiben vázol fel. A halálbüntetést ellenző mozgalmi munkámban tanúja voltam, hogyan tárgyalja a média az emberek megölésének legjobb módozatait: mi a jobb például, az akasztás vagy a halálos injekció. Ez a vita teljes mértékben uralta a terepet, és olyan színben tüntette fel a médiát, mint ami alaposan körüljárja az ezzel kapcsolatos kérdéseket. Az a kérdés, hogy nem lenne-e jobb nem megölni embereket, fel sem merült.

¹³³ Ez az elemzés nagyrészt Judith Butler írásán, a *Gender Trouble* [Nemi problémák] című cikkén alapul (Gender 1990).

¹³⁴ Egy kiváló példa a nyelv bináris használatát szétrobbantó szóhasználatra a *pomoszexualitás* fogalma, amelyet bizonyos queer közösségek vezettek be. „A pomoszexualitás ugyanabban a térben létezik, mint a szexualitás többi, nem bináris formája — egy olyan, határoktól mentes térben, ahol a móka kedvéért átugrunk a kerítésen, vagy egyszerűen azért, mert vannak közöttünk olyanok, akik nem szeretnek korlátok között élni. Ez a kifejezés hadat üzen a megszokott vagy-vagy kategóriáknak, valójában a feltérképezetlen lehetőségek és a határok átlépésének felszabadító érzete kedvéért. Elismeri a határok átlépéséből származó élvezetet, és azt, hogy a határok olyan *korlátokat állítanak szükségleteink elé, amelyek nem hagynak mindannyiunk számára elégséges teret*” (Queen és Schimel 1997: 23, kiemelés a szerzőktől).

Fluiditás, önkifejezés és többféle identitás

Az, hogy kiké lehetünk, valamint az identitás rugalmas keretei a queer-elmélet fluiditásából származnak (Jagose 1996). A fluiditás azt jelenti, hogy valami amorf, folyékony, folyamatosan alakul és változik. Ha az identitás felé a fluiditás elméleti háttere felől közelítünk, könnyebben ellenállunk az állandó, statikus, változathatatlan identitás képzetének.¹³⁵ Az identitás fluiditásával összhangban Butler arról ír, hogy az identitás egyben performatív is (Butler 1990). Példaként a nemi identitás megnyilvánulásait említi, különösen a női lét korlátolt kifejezési lehetőségeit. Ezzel egyidejűleg elutasítja a nemek esszencialista megközelítését, amely szerint a női nem esszenciája, lényege a gyermekszülés, a férfi nemé pedig a versengés. Amikor azt mondom, hogy „jól focizom, úgy rúgom a labdát, mint egy lány”, rámutatok a nemi esszenciáik fals voltára, és Butler performatív identitásértelmezését használom.

Az identitás ugyanakkor sokféle, és nem létezik az identitásnak egyetlen egységes vagy igaz története. Másmilyen az identitásom, ha munkatársaim, aktivista társaim, családtagjaim vagy szomszédaim vesznek körül. A fluiditás, performativitás és sokféleség reményt nyújt számunkra, amikor közösségi munkásként olyan emberekkel dolgozunk, akiket megfosztottak számukra szimpatikus identitásuktól, vagy identitásukban támadtak meg. Egyszer egy olyan fiatalember keresett meg, akit eltávolítottak otthonából, miután megtámadta édesanyját. Miközben azon munkálkodtam, hogy felelősséget vállaljon erőszakos viselkedése miatt, a vele létrejövő kapcsolat során megismertem identitását. Az elején megkérdeztem tőle, hogy hajlandó-e elkötelezni magát az iránt, hogy kapcsolatunkban mindvégig tiszteletteljesen viszonyuljon hozzám. Elmondtam neki, hogy ha sikerül neki ilyen módon viszonyulni hozzám, megismerhetem azt az énjét, aki másokkal tiszteletteljesen bánik, és egy ilyen történet számomra reményt hordoz. Nagyon megörült annak, hogy az anyjával és másokkal való erőszakos cselekedetein túlmutató identitást hozunk közösen létre. Mindketten – sőt, más segítőkkel közösen – azon dolgoztunk szorgalmasan, hogy együtt egy olyan identitást hozunk létre, amelyben a felelősségteljes férfiak közé tartozó fiatalemberként tekinthet önmagára.

Az előre kiosztott identitások és az identitás elleni támadások

Az előre kiosztott identitás olyan identitás, amelyet mások kényszerítenek az egyénre, anélkül, hogy ez feltétlenül kiváltaná tetszését vagy megegyezne az általa vágyott iránnyal – épp ezért elnyomásként is értelmezhető. Olyan identitások tartoznak ide, mint a szenvedélybeteg, segélyből élő anya, vagy épp a borderline személyiség. Goffman (1963) munkájában összefoglalja azokat a társadalmi válaszokat, amelyek lerombolják identitásunkat. Ez a perspektíva azért fontos, mert elismeri, hogy egy egyén identitása ellen aktív támadás intézhető. Az identitások társadalmi konstrukciók, s emiatt a hatalmi viszonyok vagy az egymásnak adott válaszok hatására lerombolhatók. Goffman azokat a támadásokat, amelyek az identitás összeomlásához vezetnek, stigmáknak nevezte.

¹³⁵ Ez a fajta nyelvhasználat McNamee a múltközponitú beszélgetés veszélyeiről szóló írásából származik (McNamee 2008).

Kollektív identitások

A kollektív identitások is társadalmi konstrukciók. A kizsákmányolt és a társadalom margójára szorított közösségekkel és csoportokkal végzett munkában fontos, hogy a közösség mellé álljunk, amikor a közösség identitását éri támadás, vagy a kizsákmányolással kapcsolatos történetek torzítják azt. Ignacio Martín-Baró, aki El Salvadorban elnyomott közösségekkel foglalkozott, felhívja a figyelmet a nép történetére vonatkozó kollektív hazugságok leleplezésének szükségességére. Arra buzdít, hogy próbáljuk felderíteni, ki volt ez a közösség és ma kicsoda. Martín-Baró úgy gondolta, hogy nemcsak az egyének, hanem a közösségek kollektív felszabadítása, „egy új kollektív identitás létrehozása” is fontos (Martín-Baró 1994: 189). Abban a közösségi munkában, amelyben részt veszek, a felszabadító hatású kollektív identitás felszínre hozása olyan kreatív folyamatnak bizonyult, amely egyben a társadalmi igazságosság irányába történő elmozdulás. E munkámban nagy hatással volt rám az amerikai antropológus, Barbara Myerhoff (1978) identitásprojektjének gondolata.

Identitásprojektek

Myerhoff az identitásprojekt fogalmát használta annak a személyközi folyamatnak a leírására, amelynek során az egyének társas kapcsolatok által létrehozzák az általuk preferált identitásukat. Myerhoff a kaliforniai Venice Beachen élő, nagyon idős emberek közösségét vizsgálta, akik a múlt század fordulóján Oroszországból származó zsidó diaszpóra tagjai. Az idős emberek közül sokaknak nem volt családja, és emberi kapcsolataik is az idősek klubjára korlátozódtak. Myerhoff (1982) megfigyelte, hogy az idős emberek szívesen meséltek általuk preferált történeteket arról, hogy kik is ők és kik voltak korábban. Ezt a gyakorlatot „emlékezésnek” hívta, amelynek során az identitásuk szétforgácsolódott elemeit az emberi kapcsolatok nyelvén keresztül úgy rakták össze, hogy a kívánt identitást éri el.

Az egyik nő különböző közösségek számára újból és újból elmesélte azt a történetet, amelynek főhőseként fiatal keresztény antiszemita huligánokkal szemben kellett magát megvédenie. A történet csúcspontjaként hősünk azt vágta a keresztény fiatalemberek arcába, hogy Jézus maga is zsidó volt. A fiatalemberek döbbenet fogadták az értesülést és szétszéledtek. A történet több dolgot is jelentett az asszony identitásprojektje számára. Bemutatta egészen életen át tartó küzdelmét az antiszemitizmus és a rasszizmus ellen, kidomborította eszességét, és hogy feltalálta magát a túlerővel szemben, bátran kiállt magáért és emberi méltóságáért. A preferált identitás ilyen módon való megfogalmazása egyben elutasítása annak az identitásnak, amelyet mások kényszerítettek rá – amely szerint ő egy segítségre szoruló idős néni. Preferált énye olyan identitást hozott létre, amely kihívás az őt láthatatlanná tevő idős női szereppel szemben. Myerhoff munkája megmutatta, hogy az identitás olyan, folytonosan alakuló kategória, amely a hallgatóságnak megfelelően változik.

Myerhoff felhívása olyan nyelvi gyakorlatok használatára, amelyek az egyéni és kollektív identitás kibontását és támogatását célozzák meg, átszövi saját közösségi munkámat. Az identitásprojektek jelentős változást eredményeztek munkámban, különösen amikor menekültekkel és kínzások túlélőivel dolgoztam, hiszen e csoport identitását – mind egyéni, mind kollektív értelemben – súlyos támadások érték, amelyek azok megsemmisítéséhez vezethettek. A tanúságról alkotott felfogásom sokat változott Myerhoff különleges közösségfogalmának megismerésétől.

Összefoglalás

A nyelv kritikus használata segítséget nyújthat nekünk, közösségi munkásoknak a hatalom megnevezésében, és abban, hogy kollektív etikánkkal összhangban cselekedhessünk. Olyan spontán és kapcsolatokon alapuló gyakorlatra hív bennünket, ami észreveszi a társadalmi költészetet, és olyan beszélgetésekben hozza össze az embereket, amelyek élők és jelentéssel teljesek. Arra buzdít, hogy a társadalmi igazságtalanság áldozataival, egyénekekkel és közösségekkel együttműködve új, felszabadító hatású identitásokat hozzunk létre. A nyelv kritikus használata olyan beszédmódra hív minket, amely Johnella Bird (2004) szerint éneklés, és olyan párbeszédre, amelyek az *igazságosság megvalósításának* reményét hordozzák.

A nyelv kritikus használatának története: a beszédes csend

Sabeen tolmáccsal, Tommyval érkezik a kis közösségi irodánkba. Már több mint egy éve nem találkoztunk, mert a segítő kapcsolat lezárult, és egy beilleszkedési tanácsadó vette át a gondozási feladatokat, ami minden jel szerint jól haladt. Tommy tegnap telefonált és időpontot kért. Sabeen és én arcon csókoljuk egymást, majd Tommyra nézve megtudom, hogy Sabeen édesapját három nappal korábban letartóztatták, és a család azt hallotta, hogy a börtönben elhalálozott. Egész testemet elönti a fájdalom, kezemet Sabeen karjára helyezem, és azt mondom: „Menjünk be az irodámba!” Tommy nem fordítja ezt arabra, ahogy vártam volna, hanem zavartan tekergeti a fejét. Angolul azt válaszolja, hogy nem jön be velünk a beszélgetésre, mert Sabeen azt mondta neki idefele jövet, hogy kettesben szeretne velem lenni. Szemét lesütve azt mondja: „Azt hiszem, ma csak a sofőr szerepét osztották rám.” Nem beszélek arabul, teljesen eszköztelennek érzem magam, bár természetesen tiszteletben kívánom tartani Sabeen kérését. Kinyitom a szobám ajtaját, és előre engedem.

Sabeen a kanapét választja, hiába próbálom két szék felé orientálni. Középre ül, és az egyik oldalán megpaskolja a huzatot, ezzel jelezvén, hogy oda üljek. Csendben ülünk, nem nézünk egymásra, és nem tudom megítélni, hogy milyen hosszú időn át, meg sem érintjük egymást. Sabeen hangosan sóhajt egyet, felém fordul, megfogja jobb kezemet bal kezével, és lassan sírni kezd. Mélyen megérint fájdalom. Édesapja meggyilkolása jár a fejemben. Eszembe jut, hogy Sabeennak mit kellett kiállnia, amikor szír ügynökök kezébe került. Saját apámra gondolok és arra, hogy milyen üres lenne a világ nélküle. Nem tudom, mennyi idő telhetett el, amikor észreveszem, hogy Sabeennal egy ritmusra lélegzünk. Sabeen átnyúl jobb kezével, és lehúzza a gyűrűmet az ujjamról. Lehúzza saját, vörösköves gyűrűjét, és felhúzza az én ujjamra. Az én gyűrűmet felhúzza saját kezére, megint megfogja a kezemet, és mellettem maradva csendben tovább sír. Egész testemben átérezem fájdalmát – tudom, hogy amikor Szíriából elmenekült, semmit nem hozhatott magával. És emlékszem, hogy viccelődtünk a gyűrűjével kapcsolatban. Figyelmeztetem magam, hogy ne tegyek többé egy menekültnek sem vicces utalást azzal kapcsolatban, hogy milyen értékes ékszere van. Kellemetlenül érzem magam, nem tudom, hogyan utasíthatnám vissza az ajándékát.

Már körülbelül egy órája üldögélünk együtt, amikor ismét átnyúl jobb kezével, lehúzza a gyűrűjét

ujjamról, és visszahúzza a sajátomat. Valami megmozdul közöttünk. Zsebkendőért nyúl, megtörli a szemét, kifújja az orrát. Feláll, és kivezet a szobából.

A váróban Tommy várja visszatértünket. Megkérdem Sabeent angolul, hogy szeretne-e ismét találkozni velem, Tommyval arabul beszélnek. Azt válaszolja, hogy nagyon nehéz lenne megszervezni egy újabb találkozót, mert nincs, aki vigyázzon a gyerekekre, a külvárosból nincs normális tömegközlekedés és Sabeen elkezdett dolgozni is az angolórai mellett. Sabeen megfogja a karomat, és a szemembe nézve azt mondja: „Köszönöm, Victoria.” Megcsókoljuk egymást búcsúzóul, mindkét orcán, Tommytól kézfogással köszönök el. Együtt távoznak.

Nem tudom, hogy mit jelentett Sabeen számára az együtt töltött idő. Számomra sokat adott ez a szavakon túli párbeszéd, ez a beszédes csönd. Kilélegzem, és azt érzem, hogy valódi kapcsolat jött köztünk létre.¹³⁶

Emlékszem, félttem ezt a találkozást megemlíteni a szupervízornak, mert úgy éreztem, hogy több szabályt is megszegtem. A bennem lévő feszültség miatt mégis felhívtam Colin Sanderst, egy másik munkahelyen dolgozó szupervízoromat. Azt mondta: „Vannak helyzetek, amikor csak annyit tudsz a másikért tenni, hogy mellette vagy, amikor sír.” Úgy éreztem, szolidaritás köt össze bennünket, és nem vagyok annyira egyedül a munkámban. Segített folytatnom, bár nem voltam biztos abban, hogy mit is folytatok. Még mindig őrzöm ennek a találkozásnak az emlékét.

Colin olvasta ezt az írásomat, és az alábbi megjegyzést kívánta hozzáfűzni:

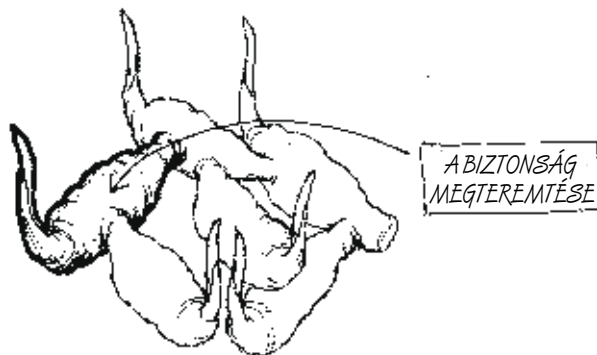
Annak idején azért mondtam, amit mondtam, mert úgy éreztem, hogy a szenvedés után talán először hallgatta meg valaki figyelmesen. Mit is mondott Adorno: „Auschwitz után nincs többé költészet”?¹³⁷ Sabeen ebben a téged mélyen megérintő találkozásban olyan másfajta kulturális tapasztalatba vezetett be, ahol a beszélgetés puszival, érintéssel, egymás kezének megfogásával történik. Ez kívül esik az itt szokásos gyakorlaton. Másfajta hagyományról van itt szó, másfajta, szívből jövő és talán összezavaró kapcsolódásról. Azt is mondhatnánk, hogy a Sabeennal történt találkozás egyfajta beavatási rítus volt: Sabeen beengedett téged szenvedésteli hallgatásába, te pedig, akárhogy is, de biztonságos körülményeket teremtettél számára. A találkozásotok a ki nem mondott vagy „még” ki nem mondott gondolatokat juttatja eszembe.

¹³⁶ Sokkal később megkérdtem Sabeent, hogy leírhatom-e történetét, mert úgy gondoltam, hogy hasznára válhat a diákjaimnak – és beleegyezését adta. Arra kért csupán, hogy ne a valódi nevét használjam.

¹³⁷ Theodor Adorno német társadalomfilozófus mondta, hogy „Auschwitz után barbár tett lenne újra verset írni”. *An essay on Cultural Criticism and Society* [Esszé a társadalomról és a kultúra kritikájáról] (Adorno 1967: 34). Adorno nagyban hozzájárult a frankfurti iskola kritikai elméleteinek kialakulásához.

F) A biztonság megteremtése

Ez a fejezet a biztonság megteremtésének irányelvét mutatja be. A biztonság megteremtését nehéz a többi irányelvtől elkülönítve tárgyalni, hiszen a gyökértörzshöz hasonlóan szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A biztonság megteremtése csak a többi irányelvvel együtt valósulhat meg.

A biztonság megteremtése kifejezést azoknak a gyakorlatoknak a körülírására használom, amelyek célja, hogy a közösségi munkában részt vevő minden szereplő számára *elég biztonságos* feltételeket, struktúrákat és együttműködéseket teremtsünk közösen. Hiszem, hogy a biztonság megteremtése a közösségi munka egyik szükséges feltétele. Természetesen a biztonságot nem egy ember nyújtja, hanem kapcsolatokon keresztül, közös munka eredményeképp jön létre. Azok a beszélgetések, amelyeket biztonságosnak ítélünk, nem természetesek vagy véletlenszerűek. Tudatos gyakorlatok és viselkedés eredményei, amelyekkel létrehozunk az *elég biztonságos* párbeszéd légkörét.

A biztonság megteremtése azért fontos, mert a közösségi munkában mindig jelen vannak a hatalmi kérdések, és mindig kockázatos beszélgetésekben veszünk részt. Mindig leselkedik annak a veszélye, hogy valamilyen módon újratertjük az elnyomás rendszereit. Ez még akkor is igaz, ha elkötelezzük magunkat a társadalmi igazságosság mellett, és saját etikai meggyőződésünkkel összhangban tudunk cselekedni. Sokunknak vannak olyan szomorú emlékei, amikor strukturálatlan csoportban vettünk részt, saját bőrünkön éreztük a helyzet kockázatát, és voltak, akik meg is sérültek eközben. Többet vettünk már részt olyan csoporton, ahol a vezető nem figyelte eléggé arra, hogy biztonságos közeget teremtsen, és tudatosan felmérje a kockázatokat. Saját elköteleződésem a biztonság megteremtése mellett ilyen fájdalmas emlékekből táplálkozik. Minden tanuló, képzési vagy szupervíziós jellegű csoport, valamint a személyes segítő beszélgetések vezetése során is a biztonság megteremtésére törekszem.

A biztonság megteremtésének itt bemutatott elemei közé tartozik a szerződés közös kimunkálása, az elkötelezettséget nem vállaló viselkedés elutasítása, és a határok tisztázása. Idetartozik a nyitott tér politikájának elutasítása és az együttműködés gyakorlatának kialakítása. Csoportvezetőként az én feladatom a biztonság

elleni támadások elhárítása, a biztonság fenntartása, valamint a sérülések megelőzése érdekében való tevékeny szerepvállalás. Ha valaki mégis átlépi a határokat, a kapcsolatok helyreállításán és a folytatáshoz szükséges *élég biztonságos* feltételek megteremtésén dolgozom. A biztonság megteremtése kiszámíthatóságot jelent a tanácsadásban és a közösségi munkában, és ez a kiszámíthatóság önmagában is a biztonságos légkör megteremtését eredményezi. A biztonság megteremtésével kapcsolatos tudásom javarészt a kínzások és a politikai erőszak túlélőivel végzett egyéni segítői és szupervíziós munkámból származik. Ebben a fejezetben többször fogok a kínzások túlélőivel folytatott segítő beszélgetésre utalni. Úgy érzem, ez sokat jelenthet a közösségi munkában is.

A biztonság megteremtésével kapcsolatos tudásaim közül sok olyan van, amit nem tudok konkrét személyhez kötni, hiszen azokat az aktivista közösségekkel és új társadalmi mozgalmakkal eltöltött több évtizedes együttműködés során gyűjtöttem össze.¹³⁸ Az aktivisták egyik nagyszerű mondása: „Fantasztikus, hogy mire vagy képes, ha nem érdekel, hogy kit fognak érte megdicsérni.” Az itt következő tanok minden aktivista és közösségi munka során megtalálhatók, és azon közös javak táborát gazdagítják, amelyek senkihez, és mégis mindnyájunkhoz tartoznak.¹³⁹

A nem biztonságos működés veszélyei

Fontos, hogy minden csoportülésen legyen valaki, aki a biztonság megteremtése felett őrködik.¹⁴⁰ Csoportvezetőként, trénerként vagy szupervizorként az a feladatom, hogy a segítőik csoportjáról való gondoskodás legyen számomra elsődleges. A csoporttagok egyéni felelőssége, hogy olyan működési módot találjanak, amely saját és ügyfeleik hasznára válik, a biztonságos működés kérdése számukra másodlagos.

Csoportvezetőként nem tudom garantálni a biztonságot. De a munkánk részét képező veszélyek lehetséges következményeit sem vehetem félvállról, hiszen azok hatása nem mindenki számára ugyanaz. Az alacsonyabb státuszú, kevesebb kiváltságot élvező segítőik és ügyfelek a közösségi munka más szereplőnél jobban ki vannak téve ezeknek a veszélyeknek. A biztonság megteremtését szolgálhatják olyan megállapodások, amelyek szerint mindenki felelősséget vállal a határok tartásával kapcsolatban. Ezzel egyidejűleg persze

¹³⁸ Megköszöném, ha az olvasók megosztanák velem, hogy kikre hivatkozom – ez hozzásegítene munkám pontosításához.

¹³⁹ Michael Hardt amerikai politikai filozófus a következő módon határozza meg a közös javakat: „Közjónak tekinthető egyfelől a Föld, s annak minden ökoszisztémája, ideértve az atmoszférát, óceánokat, folyókat és erdőket, valamint mindent, ami ezekben él. Másfelől azonban a közjavak az emberi munka és kreativitás olyan közös termékei, amelyek mindannyiunkhoz tartoznak, ideértve a gondolatokat, tudásokat, képeket, kódokat, hatásokat, társas kapcsolatokat és mindent, ami ezekhez hasonlít” (Hardt 2009). Naomi Klein kanadai kultúrkritikus szerint közjavak „a közös tér, a köz jóléte, minden, ami nem a vállalatokhoz tartozik” (Klein 2002a: 242). A társadalmi igazságosság globális aktivistái mindenhol egységesen ellenzik a vállalatok olyan törekvéseit, amellyel bolygónk közös javait akarják kisajátítani és kizsákmányolni.

¹⁴⁰ Tisztelem azokat a csoportokat, amelyeknek nincs vezetőjük, és elismerem, hogy az ilyen közösségek máshogy működnek, más történetük van, s mégis sikereket tudnak felmutatni. Ugyanakkor a közösségi munka jelentős részében, ahol tevékenykedem, nem jönnek létre a biztonság megteremtéséhez szükséges struktúrák, elemzések, történetek, vagy az ehhez szükséges idő anélkül, hogy valaki felvállalná a vezetéssel járó felelősséget.

tisztában vagyok a beszámoltathatóság korlátaival. Előfordul, hogy a számonkérhetőség kerül a közösségi munka középpontjába, pedig az igazságosságot hatékonyabban tudnánk a határátlépések veszélyét minimalizáló kontextus létrehozásával szolgálni. Ezért van szükség a biztonság megteremtésére. Amikor például egy csoporttag homofób módon lép fel, vagy mások szexuális orientációjára tesz valamilyen sértő megjegyzést, előfordulhat, hogy az a jelenlevők közül valakit elevenen érint. Bár a számonkérhetőséggel kapcsolatos meg egyezés hozzájárulhat ahhoz, hogy a kapcsolat az ideiglenes bénulás ellenére, s azon túllépve helyreálljon, és a felek képesek legyenek közösen tovább működni, az erőszak és az azzal járó sérülés nem múlik el. Minden olyan beszélgetés, amelyben álláspontok ütköznek, potenciális kockázatokat hordoz, egyesekek számára többet, mint mások számára. Ez az apróság is azt mutatja, hogy munkánk sosem ártalmatlan.

A biztonság kialakításához szükséges tér megteremtése

A biztonság megteremtése érdekében igyekszem semmit sem bízni a véletlenre. És nem bízom túlzottan a résztvevők jóindulatában sem. Ez minden csoporthelyzetre igaz, legyen szó akár aktivizmusról, közösségi munkáról, segítő beszélgetésről vagy képzésről. Arra törekszem, hogy a párbeszéd szabadon, spontán módon áramoljon, és megnevezhessük azokat a dolgokat, amelyek még nem kerültek szóba. Ennek érdekében olyan struktúrákat akarok megteremteni, amelyek összhangban állnak valamely etikai állásfoglalással, és amelyek alkalmasak a párbeszéd feltételeinek megteremtésére. Ez a ragaszkodás a struktúrához a párbeszéd kialakulását szolgálja, ami csak így válhat spontánná és szabadon áramlóvá.

A biztonság kialakításához szükséges tér megteremtése érdekében általában jól látható helyre teszek valamilyen kulturális tárgyat, ami kifejezi mások számára, hogy ki is vagyok én. Gyakran kiteszem például a Büszkeség zászlóját, vagy egy matricát, kitűzöt, esetleg egy hírt a faliújságra. Az irodámban egy kép lóg a falon, ezzel a felirattal: *„Békés együttélés az őslakosokkal: tanuljunk egymástól!”* A képen őslakos és nem őslakos gyerekek összefonódó kezei látszanak. Mások a biztonság megteremtése érdekében inkább a semlegességre törekszenek saját irodájuk kialakításakor, hogy bármilyen elveket valló ember otthon érezze magát. A biztonság megteremtése sokféle környezetben vállalható. A legfontosabb kérdés szerintem az, hogy az adott helyszín lehetővé teszi-e a biztonságos légkör kialakítását.

Megpróbálok olyan módon öltözködni, hogy a munkánk szempontjából fontos emberek lássák, ki is vagyok. Amikor Eastside belvárosában dolgozom, vagy marginalizált közösségekkel dolgozó segítőkkal találkozom, úgy öltözködöm, amit reményeim szerint mások is tiszteletteljesnek fognak tartani. Azért lehet, hogy kicsit feltűröm az ingujjamat, és így néhány tetoválásom is láthatóvá válik – ez is az énem része. Ahogy RuPaul mondja: *„meztelenül születünk, a többi csak jelmez”*.¹⁴¹ Ez identitásunk kialakulásának társadalmi jellegére utal, valamint arra, hogy nem tudunk semlegesen öltözni vagy bemutatkozni. Az adott csoport vagy cél függvényében őszintén beszélek saját kulturális hátteremről. Általában elmondom, hogy ír katolikus családban

¹⁴¹ RuPaul fekete bőrű transzvesztita, aki azt mondta: *„Ruhánk, vallási meggyőződésünk, bőrszínünk, etnikai hovatartozásunk – mindez ideiglenes állapot. Olyan dolgok, amelyeket magunkra öltünk. Pont ezért mondtam évekkkel ezelőtt, hogy meztelenül születünk, a többi csak jelmez”* (RuPaul 2009).

nőttem fel, s rokonaim Új- Fundlandon és Angliában élnek. Ezt azért tartom fontosnak megosztani, mert fehér a bőröm színe, és Kanadában a fehér bőrűek kultúrája számít dominánsnak. Normális viselkedésnek számítana, ha nem beszélnék saját gyökereimről. Ebben a helyzetben keveredik a hatalom megnevezésének és a biztonság megteremtésének irányelve. Ez a fajta viselkedés a biztonság megteremtését szolgálja, mert a kapcsolat elején megosztok a másikkal pár fontos információt arról, hogy ki is vagyok. A csoportvezető ilyen módon történő bemutatása nyugtatóan hat a többiekre, de azért nem annyira, hogy úgy érezzék, gondolkodás nélkül bármit kimondhatnak.

Az együttműködésen alapuló döntések

Minden munkámat azzal kezdem, hogy a közösséggel együtt meghatározzuk a szabályokat. Nem engedek annak a nyomásnak, hogy kevés az idő, és kezdjünk hozzá mielőbb a „tényleges munkához”, a folyamat kezdetén az együttműködésen alapuló döntéseket részesítem előnyben. Az aktivizmusban szerzett tapasztalataim rámutattak, hogy ha nem a közösséggel együtt dolgozzuk ki a szabályokat, az kockázatosá teszi a párbeszédet.

Az együttműködésen alapuló döntések nagyon változatosak attól függően, hogy milyen közegben születnek, és mi a közös munka célja. Nem egy szabályokat tartalmazó listáról van itt szó, hanem olyan kulcsfontosságú megegyezésekről, amelyeket a résztvevőkkel együtt dolgozunk ki a közös munkához. Olyasmikre gondolok, mint a tisztelet, az időkorlátok betartásának vállalása, hogy nem adunk egymásnak tanácsokat, igyekszünk olyan dolgokról beszélgetni, amelyek miatt összejöttünk, valamint a titoktartás. Mindegyik elemről részletesen beszélünk, hogy mindenki tisztában legyen azzal, mi mellett köteleződik el. Rákérdezek, hogy mit jelent mások számára a tisztelet, és attól függően, hogy milyen válaszok születnek, elképzelhető, hogy én is megosztom a csoporttal saját véleményemet. Idetartozik az, hogy hogyan beszélünk ügyfeleinkről és munkatársainkról, hogy elutasítjuk az elnyomás minden formáját, teret biztosítunk más vélemények számára is, és lehetővé tesszük minden résztvevő számára, hogy azt tegye, ami szükséges ahhoz, hogy a csoporttalálkozók számára is hasznossá váljanak. Fontos, hogy az együttműködés megalapozására elégséges időt szánjunk, hiszen így mindenki jobban megértheti, hogy mit takarnak egyes szavak, és így lehetségessé válik az, hogy elkötelezzék magukat azok mellett.

Az együttműködésen alapuló döntésekért közösen vállalunk felelősséget, és nyíltan megvallom a csoport előtt, hogy legjobb felkészültségem ellenére sem tudom mindannyiunk biztonságát egyedül garantálni. Egyértelművé teszem, hogy figyelni fogok arra, hogy a közös döntések mellett kitartsunk, és figyelmeztetni fogom azokat, akik ettől eltérnek. Megosztom a többiekkel, hogy a politikai korrektség jegyében nem fogok szemet hunyni a szabályok áthágása fölött, hanem közbe fogok lépni. Azt is beismerem, hogy csoportvezetőként én bírok a csoportban a legtöbb hatalommal, és azt is lehetségesnek tartom, hogy bizonyos esetekben nem fogom magam a közös döntéseinkhez tartani. Ilyen esetekben arra kérem a többieket, hogy ne hagyják elsikkadni, és hívják fel rá a figyelmemet. Azt is nyíltan elismerem, hogy nem lesz könnyű dolguk, amikor engem, a csoportvezetőt figyelmeztetnek.

Az együttműködésen alapuló döntések részeként mindenki eldöntheti, hogy megszólal, vagy csendben

marad. Ez azt jelenti, hogy a résztvevők jogában áll eldönteni, hogyan kívánnak a csoport munkájában részt venni. Többről van itt szó, mint hogy mindenkinek lehetőséget biztosítunk arra, hogy passzoljon, ne vonódjon be vagy épp csendben maradjon. A résztvevőknek nincs joguk például nem reagálni olyankor, ha valaki félreérti passzivitásukat. A csoportban való részvétel olyan kapcsolódási tevékenység, amellyel megajándékozunk egymást, és feljogosítjuk a másikat, hogy hozzánk viszonyuljon. Ha rászánjuk az időket és az energiánkat arra, hogy saját véleményünket képviseljük, hozzájárulunk a biztonságos működéshez, és valószínűbbé tesszük, hogy mások is megosztják a saját tapasztalataikat, és kevésbé tartanak attól, hogy társaik netán félreértik vagy megítélik őket.

Sok oka lehet annak, ha valaki úgy dönt, hogy nem szólal meg. Lehet, hogy azért döntenek így, mert nem akarják vállalni a megszólalással járó következményeket. Mások azért dönthetnek a hallgatás mellett, mert az adott téma nagyon megmozgatná őket, és nem akarnak a csoport számára káros vagy kényelmetlenséget jelentő módon állást foglalni. Elképzelhető, hogy valaki azért szeretne a háttérbe húzódni, hogy ezzel mások számára lehetőséget teremtsen a megszólaláshoz. Lehetséges, hogy egyesek nincsenek tisztában a titoktartás struktúráival, vagy nem tudják megítélni, hogy mennyit akarnak egy adott témában másokkal megosztani.

Méltóság

A biztonság megteremtése azért is fontos számomra, mert megakadályozhatja azt, hogy megsértsük egyes népek vagy emberek csoportjának méltóságát. Nem célom, hogy szabályszerűen kapjak másokat, vagy nyilvánosan bebizonyítsam, hogy mennyivel igazságosabb vagyok náluk. A biztonság megteremtése érdekében elővigyázatosan mindig elmondom, hogy ki vagyok, és milyen szerepet látok el a közös munka során. Például amikor egy szerződés kidolgozása során a tisztelet kerül szóba, általában elmondom, hogy az Eastside belvárosában élő nagyon szegény közösségekről gyakran ítélező módon beszélnek emberek. Azzal, hogy szándékosan megemlítem, hogy a társadalom margóján élő emberek számára milyen fontos a tisztelet, elindul a közösségi etikával kapcsolatos gondolkodás. Arra hívok mindenkit, hogy tiszteletteljesen beszéljen másokról, s így ne váljon szükségessé, hogy nekem kelljen a közös szabályokra emlékeztetnem bárkit is.

Nem létezik ártalmatlan álláspont

Segítőként az ügyfelek rovására sajátítjuk el a szakmát. Nem is lehet ez másképp. Emiatt is hiszem, hogy a közösségi munkában nem léteznek ártalmatlan vagy semleges álláspontok. A tudásunkban rejlő hiányosságoknak az ügyfelek fizetik meg a kárát. Ez egy alapvetően igazságtalan és nem biztonságos helyzet. Az ártalmatlanságról nagyon szemléletesen és fájdalmasan írnak az ír Fifth Province Team munkatársai: „Tudván, hogy a dolgok ártatlan szemlélésére sose lesz többet lehetőségünk, csendes tanúkként állunk amellett a sza-

kadék mellett, amit köztünk és kisemmizett ügyfeleink között az elidegenítő mélyszegénység teremt.”¹⁴² Annak érdekében, hogy ne váljak az igazságtalanság és a méltánytalanság néma cinkosává, felvállalom azokat a jelen- és múltbéli hibáimat, amelyeket az ügyfelek kárán tanultam meg. Amikor képzési vagy szupervíziós csoportot vezetek, mind eszembe jutnak azok az ügyfelek, akik nem jöttek vissza a következő beszélgetésre. Azok, akiktől nem tudtam megkérdezni, hogy mit rontottam el. Azzal, hogy megosztom a csoporttal munkám azon részeit, amelyek nem bizonyultak ártalmatlannak, biztonságos légkört teremtek a többiek számára is, hogy saját sérülékenységüket felvállalják.¹⁴³

Az udvariasság politikájának elutasítása

Kanadai vagyok, így az udvariasság politikája nemzeti identitásom szerves része. Egyszer Portugáliában jártam, és egy farsangi vigasság kaotikus tömegébe csöppentem. Nem értettem, hogy hogyan lehet jegyet vásárolni, majd átnyomakodni a tömegben, hogy bejussak a fesztivál helyszínére. Amint észrevettem egy öt emberből álló látszólagos sort, boldogan beálltam mögéjük, és kicsit megnyugodtam. Megoldódott a problémám. Nem lephet meg senkit túlságosan, hogy pár perc ácsorgás után az előttem álló férfi hátrafordult és azt mondta: „Biztosan ön is kanadai. Ez a sor már fél órája nem mozdult. Attól tartok, hogy keresztül kell nyomakodnunk a tömegben.” Mindnyájan elszörnyedtünk, hogy nincs olyan lehetőség, hogy szépen, szervezeten eljussunk a bejárathoz az ünneplő tömeg közepette. Az udvariasság politikája kellemes lehet egy sorakozás esetén, de kritika nélküli alkalmazása a közösségi munka során veszélyeket is rejt magában. Az udvariasság politikájának megnyilvánulásaként tekintek arra, amikor az ellentétek elsimítására törekszünk, megpróbáljuk magukat és másokat lebeszélni arról, hogy komolyabban foglalkozzunk valamely kényelmetlen helyzettel, vagy – ami talán a leggyakoribb – hogy a harmóniát fontosabbnak tartjuk az *igazságosság*nál. Természetesen számomra is fontos, hogy a közösségi munkások egymással udvarias kapcsolatot ápoljanak, hiszen e nélkül lehetetlenné válna bármilyen együttműködés. Ugyanakkor üdvösnek tartom, ha az udvariasság határait folyamatosan újrafogalmazzuk és tágítjuk. Azt akarom csupán mondani, hogy az udvariasság azon értelmezése, amely a kellemetlen érzések elsimítását szolgálja, lehetetlenné teheti a biztonság megteremtését.

A közös munkánk érdekében felmerülő ellentétek és feszültségek elsimításának kísértése ellen csak morális bátorsággal, és az etikai álláspontommal való élő kapcsolat segítségével tudok fellépni.¹⁴⁴ Ha egy csoportban valami tiszteletlen vagy kényelmetlen dolog történik, egyes résztvevők – és néha a csoport vezetője is – élénk érdeklődést kezd tanúsítani a cipők iránt. Tekintetüket a földre szegezik, így kívánva magukat függetleníteni attól, ami a csoportban zajlik. Amikor egy csoportban valaki áthágja a szabályokat, célom, hogy

¹⁴² Az ír *Fifth Province Team* munkássága, amelynek a társadalmi igazságosságot állították tevékenységük középpontjába, elkísér saját terápiás és közösségi munkám során. Imelda McCarthy és Nollaig Byrne írásai, tanításai és barátságuk elkísér és támogat utamon. Ez az idézet a kibővített *Fifth Province Team*től származik: Kearney, O'Reilly és McCarthy 1989: 17.

¹⁴³ Ezeket a gondolatokat Amy Rossiter írásaiból származnak (Rossiter 1995; 2001), aki kritikai perspektívából oktatja a szociális munkát.

¹⁴⁴ A morális bátorsággal kapcsolatos gyakorlatokat Johnella Bird (1995) tanai ihlették.

maga a csoport lépjen fel a szabályok védelmében. Így többé nem két tag személyes problémájáról van szó, hanem az elhangzottak közönségként mindenki érintetté válik.¹⁴⁵ A nyelv kritikus használata irányelvvel összhangban elismerem, hogy a nyelv és annak használata önmagában is tevékeny valami: a szavak önálló életet élnek. A biztonság megteremtése érdekében muszáj válaszolnom azokra a beszédaktusokra, amelyek mások megszégyenítéséhez vezetnek. A szégyen olyan fogalom, amelyet közösen hozunk létre. A biztonság megteremtése érdekében az ilyen pillanatokban válik szükségessé, hogy közösen vállaljunk felelősséget mindannyiunk közösségéért. S így nem két ember közötti problémáról van többé szó, hanem olyasmiről, amire a csoportnak mint közösségnek kell választ adnia. Ez a közösségi felelősségvállalás teremt biztonságos légkört – a csoporttagok tudják, hogy a többiek megvédik őket, ha kell. A csoport közös döntéseit áthágó cselekményekkel szemben együtt érző, de határozott módon kell fellépni, ami *elég biztonságos* légkört teremt a csoport működése érdekében. Csoportvezetőként ilyenkor az a feladatom, hogy bátorítsam a csoporttagokat a kapcsolatok helyrehozására.

A közösségi munkások gyakran nagyon együtt érző lények, és olykor nehezen viselik el, ha valaki szenved. Ha egy segítő megosztja saját kellemetlenségérzetét a csoporttal, nagy a kísértés, hogy a többiek megpróbálják azt az érzetet dicsérettel, tapssal vagy kimagyarázással elűtni. A kényelmetlenségérzetének csökkentése elégedettséget és harmóniát teremt, és egyesek azt hihetik, ez maga a támogatás. Bízom benne, hogy a közösségi munkások folyamatosan figyelemmel kísérik saját etikai elköteleződésüket és tetteiket. Ha olyasmit tesznek, ami ellentétben áll saját etikai elköteleződésükkel, gyakran kényelmetlenül érzik magukat. Úgy tekintek erre a kényelmetlenségérzetre, mint ami a segítő eszköztárának szerves része: a test felől érkező olyan jelzés, amire megoldást kell találni, nem pedig elfedni. Lehet, hogy az is elég, ha újragondoljuk saját etikai meggyőződésünket. Amennyiben ezt mellőzve a kényelmetlenségérzet mielőbbi megszüntetésére törekszünk, fontos tanulságokkal lehetünk szegényebbek. A biztonság megteremtése érdekében különböző technikákat használok, amelyek lehetővé teszik, hogy az egyének szembenézzenek saját etikai küzdelmeikkel, úgy, hogy ebben a küzdelmükben ne maradjanak egyedül.

Előfordulhat, hogy valaki azt gondolja, az a jó csoportvezető, aki elsimítja a konfliktusokat, de ezzel valójában a jó érzéseket állítjuk legelső helyre. A különbözőségek megszüntetése és összegyűrése nem szolgálja a biztonság megteremtését. A behódolást és a hallgatást szolgálja. Azok, akik jobban hozzáférnek a hatalomhoz, könnyebben meg tudják szabni a diskurzus menetét, vagyis azt, hogy mit lehet mondani, milyen kérdéseket lehet feltenni, és mit lehet ezek alapján tenni.¹⁴⁶ A csoportokban általában folyamatosan jelen van a kényelmetlenség érzete és a harmónia is, s így állandóan megtapasztaljuk a közösségi és egymástól elkülönülő létet is. Bár örömmel fogadom a csoportokban a harmónia érzetét, azzal is tisztában vagyok, hogy a feszültség az *igazságos* tettek kreatív mozgatórugója is lehet.

¹⁴⁵ Magával a beszéddel is létrehozunk valamit, valamit csinálunk, nem csupán leírást adunk. A beszéd ilyen értelmezését a következő írások fejtik ki részletesen: Austin (1962), Searle (1969) és Turner (1987).

¹⁴⁶ Foucault elméletére gondolok itt a domináns diskurzusról, amelyet részletesebben tárgyalok a 2. Irányelvek fejezet E) A nyelv kritikus használatának pontjában (Foucault 1972).

A struktúra szerepe

A biztonság megteremtése érdekében fontos, hogy a beszélgetéseknek valamilyen struktúrája legyen. A közösségi munka során a beszélgetéseimnek mindig van valamilyen céljuk. A beszélgetőtársakkal közösen hozzuk létre a szabályokat, amelyek meghatározzák az együttlét terét, a közösen vállalt munka célját és határait. Ez azért fontos, mert ha a beszélgetés olyan irányt venne, ami veszélyeket rejt, vagy nem lenne hasznos, szükségessé válna az én határozott és nyílt beavatkozásom.

Talán hasznos lenne, ha itt megosztanék egy példát a nőjogi mozgalmak történetéből. A nők jogai érdekében összehozott széleskörű együttműködés részeként olyan találkozót szerveztek, amelyek laza struktúrát követtek, és a csoportvezetők önként jelentkezhetek az egyes találkozók elején. Minden találkozóknak volt valami célja, amit a csoport tagjai a találkozó elején közösen fogadtak el. A beszélgetés ugyanakkor folyamatosan eltávolodott az eredeti céltól, és olyan esetek merültek fel, amelyekben a nők a férfiakkal szemben valamilyen hátrányba kerültek. A hozzászólók tegezték egymást, aki feltette a kezét, megkapta a mikrofont. Bár sokan azt hinnék, hogy a mikrofon körbeadása mindenki számára egyenlő esélyt teremt a hozzászóláshoz, a valóságban ez távolról sincs így. Ahhoz, hogy valaki nyilvánosan kifejtse a véleményét egy adott kérdéssel kapcsolatban, éreznie kell, hogy joga van megszólalni. A strukturálatlan térben a hozzászólás nem magától értetődő, gyakran egyszerre többen is nyúlnak a mikrofon után, s így nem mindenki tudja elmondani, amit szeretne.

Sokat tanultam a biztonság megteremtésével kapcsolatban a soron következő alkalom csoportvezetőjétől, aki úgy kezdte, hogy próbáljuk meg közösen meghatározni azt, hogy miről szóljon a beszélgetés, s mik legyenek a határok. Azt mondta, hogy saját feladatának tekinti, hogy figyelmeztesse azokat, akik eltérnek a közösen meghatározott témától. Néhányan hangosan méltatlankodtak, hogy a folyamat így nem nevezhető demokratikusnak. Ugyanakkor a többség megkönnyebbült, hogy talán sikerül azokról a témákról beszélnünk, amelyekért egybegyűltünk, anélkül, hogy a hangosabb vagy erőteljesebb résztvevők folyamatosan új témákat vetnének föl. Korábban összekevertük a demokráciát azzal, hogy nincsenek korlátok. A közös döntéseink alapján azonban fontos, hogy egyetértsünk abban, hogy mik a céljaink és feladataink. A csoportvezető nem mindig könnyű feladata, hogy erre a tagokat folyamatosan emlékeztesse.

A szolidaritás szerepe

Minden munkám során arra törekszem, hogy építsem a szolidaritást, legyen az aktivista, közösségi, tanácsadó munka, vagy akár képzés. Ehhez biztonságra van szükség, és a szolidaritás maga is növeli biztonságot, hiszen a két fogalom szorosan kapcsolódik egymáshoz. Amikor a margó szélén a hatalom megnevezéséről beszélünk, mindig felbukkan a versengés és a vitatkozás veszélye. Mindkét kísértés azt eredményezi, hogy nem tudjuk közösen megteremteni a biztonság feltételeit. Különösen akkor nagy a veszély, ha valamit be akarunk bizonyítani, vagy vitapartnerünket szeretnénk legyőzni. Saját etikai meggyőződésemmel ugyanakkor arra indít, hogy ne vegyek részt se vitatkozásban, se versengésben, hanem ezek helyett az együttműködést erősítsem.

A vitatkozás kísértését úgy próbálom legyőzni, hogy folyamatosan megpróbálom a beszélgetés fókuszát

az eredeti megállapodás szerinti témához visszatérni. Általában az ügyfeleinkről beszélünk, akiket szolgálunk. Ez egyszerűnek tűnik, de amikor azt érzem, hogy néhány okos gondolatommal könnyedén, a nyilvánosság előtt le tudom a vitapartneremet fegyverezni, és én kerülhetek ki győztesen, komoly önfegyelemre van szükségem. Arra emlékeztetem magam, hogy munkám minden szereplőjével kapcsolatban szolidaritásra törekszem. Azt is jelenti, hogy meghallgatom a másikat. Tudom, hogy ha egy másik ember méltóságába gázolok – különösen nagy nyilvánosság előtt – akkor nem felelek meg saját etikai elveimnek. Ilyenkor azt mondom magamnak, hogy nem az a célom, hogy nekem legyen igazam, vagy mindenki lássa, hogy milyen okos vagyok. Nem az a célom, hogy a másikat helyére tegyem, hiszen erre nincs felhatalmazásom. Az a célom, hogy minden esetben szolidaritásra törekedjek, és ennek érdekében olyan légkört kell teremtenem, ahol a másiknak elég teret biztosítok az együttes mozgásra. Eszembe juttatom, hogy valamilyen közös etikai elv vezérel minket, különben nem találkoztunk volna ebben a felállásban. Ez a remény segít abban, hogy a biztonság megteremtésére törekedjek a másokkal való szolidáris kapcsolatokon keresztül.

A szövetségesek szerepe

Közösségi munkám során gyakran veszem fel a szövetséges szerepét. Az aktivista kultúrákban a szövetséges olyan valaki, aki egy kiváltságos csoport tagja, de ennek ellenére együttműködik azokkal, akik nem rendelkeznek ugyanezzel a kiváltsággal, annak reményében, hogy megváltozik az elnyomás jellege, és növekszik a szociális igazságosság.¹⁴⁷ A nőjogi mozgalmakban például felelősségteljes férfiak is találhatóak, akik a férfiak kiváltságos helyzetére hívják fel a társadalom figyelmét. Ép testű emberek együtt munkálkodnak fizikailag akadályozott társaikkal, hogy teljes körűvé váljon az akadálymentesítés, és kevesebb stigma vegye őket körül.

Sokat tanultam Kiwi Tamasese-től, az új-zélandi Család Központ számoa ágának vezetőjétől azzal kapcsolatban, hogy hogyan tudom megteremteni a biztonságot gyarmati kultúrákból származó színes bőrű nők szövetségeseként. Azt mondta például, hogy sokat segít a domináns kultúrákból érkező nőkkel való biztonságos és bizalmi kapcsolat kialakításában, ha előre tisztázzuk, hogy a szövetségesek milyen hosszú ideig lesznek velünk, és mire terjed ki az elköteleződésük. Szeretné tudni, hogy én egy kósza turista vagyok-e, aki belemártja a lábujját a vízbe, mielőtt eldöntené, hogy alámerül-e, vagy egy elkötelezett szövetséges, aki hosszú távon is velük marad. Ez azért is fontos, mert a szövetséges pozíciója nem statikus, vagy rögzített valami. Én egy heteroszexuális fehér bőrű nő vagyok, aki egy fejlett nyugati országból érkezett, és eldönthetem, meddig akarok a marginalizált nőkkel közösséget vállalni – majd fogom magam, és odébb állok. A biztonság megteremtése érdekében hasznosnak tűnik, ha mindenki tisztában van az elköteleződésem jellegével. Ha tudják, hogy hosszú távon elköteleztem magam a marginalizált nők melletti szövetségre, akkor elkerülhetetlen (de nem ártalmatlan) tévedéseim is más kontextusba kerülnek, amelyet szolidáris cselekedeteim támogatnak:

¹⁴⁷ Mindenki számára ajánlom Anne Bishop írását ebben a témában, amely ennek alapos elemzését adja, és mindenki számára elérhető: *Becoming an ally: Breaking the cycle of oppression* [Szövetségessé válni: Az elnyomás körének megszakítása] (Bishop 1994).

„Már korábban is mellettem állt, ezentúl is itt mellettem és közösségem mellett lesz. Érdeemes megtanítani arra, hogy ez hogyan működik. Valószínűleg nem akart elnyomó módon viselkedni.” A nyíltan felvállalt elköteleződés – különösen ha ezzel egyidejűleg a számonkérhetőséget is felajánljuk és vállaljuk – minden konfliktus ellenére hozzájárul a biztonság megteremtéséhez.

Amikor a szövetséges szerepét vállalom, fontos, hogy saját kiváltsággal is tisztában legyek. Azokban a queer és transz nemű közösségekben, ahol a heteroszexuális „azonos nemű” szövetséges szerepét töltöm be, udvariasan úgy utalnak rám, mint a „queer külsejű hetero csaj”.¹⁴⁸ A beszélgetés elején arra törekszem, hogy mindenki előtt felvállaljam identitásom privilegizált aspektusait. Ezt például úgy érem el, hogy utalást teszek a férfire, akivel együtt élek. Fontos, hogy ne higgyék rólam, hogy queer vagy homoszexuális vagyok, mert esetleg nagyobb biztonságban éreznék magukat, mint ha tisztában vannak azzal, hogy ki vagyok. Később emiatt egyesek úgy érezhetnék, mintha becsaptam vagy félrevezettem volna őket. Amikor Eastside belvárosában közösségi munkásokkal dolgozom, általában elmondom, hogy sose éltem az utcán, és nem voltam semmilyen szenvedély rabja. Ezt azért tartom szükségesnek, mert néhányan azt gondolhatják, hogy saját tapasztalatom van e téren, és ez a félreértés olyan bizalmat vagy bajtársi érzést eredményezhet, amely valójában nem létezik, s amelyet nem érdemeltem ki. Mindkét példában a biztonság megteremtése érdekében már a kapcsolat elején megosztom másokkal kiváltságos helyzetemet, s ez megteremti a bizalmi légkör alapjait.

Mit tegyünk az ellenállással?

A közösségi munka során azért hozunk létre szövetségeket, hogy közösen érijünk el az etikai meggyőződésünknek megfelelő változásokat a társadalmi igazságosság terén. Minden olyan munkában, ami a hatalom és elnyomás viszonyát kívánja megváltoztatni, felbukkan az ellenállás. Ellenállás alatt olyan válaszokat értek, amelyek az épp támadás alá vett elnyomás hatalmi pozíciójának megerősítését szolgálják. Menedékkérők érdekei mellett elkötelezett aktivista munkában például ellenállásnak tekinthetők az olyan vélemények, amelyek szerint a bevándorlóknak be kell illeszkedniük a „kanadai kultúrába”. Az ellenállás ezen megnyilvánulása elfedi a rasszista elnyomás valóságát, ami a menedékkérők mindennapos személyes élménye. A kanadai gyarmatosítás és népirtás hatását elemző közösségi munka során például ellenállásnak tekinthető, amikor az őslakosokról mint „alkoholistákról” beszélünk. Ez az ellenálló vélemény eltereli a figyelmet az elnyomásról, és a nagyon összetett kérdést rendkívüli módon leegyszerűsítve, az őslakosok patológiás viselkedésére helyezi a hangsúlyt. Nem tudok semleges példát hozni az ellenállás e formáira, hiszen ezek célja az elnyomó hatalom megerősítése.

A biztonság megteremtése érdekében minden olyan munkában, ahol a hatalom és az elnyomás kerül napirendre, előre felkészülök az ellenállásra. Az elnyomás alatt álló közösségek tagjai és szövetségeseik

¹⁴⁸ A bevezetőben már utaltam a queer és transznemű közösségekkel kapcsolatos dilemmákra. Leegyszerűsítve: saját cisz-nemű kiváltságom abból ered, hogy biológiai értelemben nő vagyok, női identitásom van, és általában a kívülálló is nőnek tekintenek.

minden akció előtt átbeszéljük, hogy hogyan tudnak egységesen reagálni az ellenállásra. Egy – a queer és transznemű közösségekkel kapcsolatos kérdéseket boncolgató – képzés előtt például az e közösségekből érkező előadók leültek egyeztetni, amelyen szövetségesükként jómagam is részt vettem. Arról beszélgettünk, hogy milyen ellenállásra lehet számítani, hogyan tudunk azokra reagálni, és ki legyen közülünk, aki válaszol. A lehetséges ellenállás átgondolása, és a válaszra való felkészülés (akár bekövetkezik, amit elképzeltünk, akár nem) fontos az *elég biztonságos* struktúra megteremtéséhez, valamint ahhoz, hogy valamekkora magabiztosságot kölcsönözzön az esetleges benuhátsággal, dühvel vagy félelemmel szemben. Azt, hogy ki vállalja az ellenállás ellenkommunikációjának szerepét, az elnyomás alatt élőknek kell kiválasztaniuk. Gyakran erre a szövetséges a legmegfelelőbb személy, hiszen az ő hangját hallják meg a legvalószínűbben, és ő kerül legkevésbé személyében az ellenállás elnyomó hatása alá. Azokban az esetekben, amikor engem választottunk ki felszólalónak, mindig igyekszem különbséget tenni a személy és a véleménye között. Az ellenállás általában egy olyan embertől ered, aki velem azonos csoporthoz tartozik. Arra törekszem, hogy az emberrel magával szolidaritásban legyek, ugyanakkor egyértelműen megnevezem és elutasítom ez elnyomást. Elismerem, hogy az ehhez szükséges készséget fejleszteni kell, továbbá egy ilyen fellépés nagyfokú szolidaritást igényel.

Egyáltalán nem problémamentes az, hogy a szövetségesek hangját hallják meg a legkönnyebben, nem pedig az elnyomottakét. Ha stratégiaileg amellett döntünk, hogy a szövetséges lépjen fel az ellenállással szemben, lehetséges, hogy könnyebben érünk el változást, de ennek ugyanakkor ára van. Máig kísért az a gyomorfacsaró, szégyenteljes emlék, amikor szövetségesként való felszólalásomat nagy érdeklődés övezte, míg korábban az elnyomottak hangjára senki nem figyelt oda. Ugyanabban a helyzetben, ugyanakkor, ugyanazt próbáltuk elmondani, és mégis csak rám figyeltek oda, mert nekem volt fehér a bőröm.

A feltételezések elutasítása

Marginalizált emberekkel végzett közösségi és aktivista munkám során rengeteg veszéllyel találkoztam, talán ezért is tartozik a biztonság megteremtése a prioritásaim közé. Ugyanakkor más jellegű munkáim sem tekinthetők semlegesnek, így mindenkor arra törekszem, hogy biztonságot teremtsék. A biztonság megteremtésének irányelve azt jelenti, hogy az emberi kapcsolatokkal dolgozó minden résztvevő számára csökkenteni igyekszem a veszélyeket, és növelni a biztonságot. Ennek érdekében az egyik hasznos eszközöm az, hogy minden csoporthoz úgy közelítek, mint akiket nem ismerek. Ez azt jelenti, hogy sosem feltételezem azt, hogy teljesen biztonságban lennék, vagy hogy a közösségi munkások biztonságban lennének. A biztonság megteremtése minden helyzetben arra emlékeztet, hogy a csoport egészének jóllétét tartsam szem előtt. Ennek részeként nem feltételezem, hogy mindenre ugyanazok a dolgok lennének igazak. Mindenki megtapasztalt már fájdalmat, és mindegyik fájdalom valóságos. A fehér bőrű heteroszexuális férfi közösségi munkás talán elveszített egy gyermeket, nem tudott gyermeket nemzeni, örökbe adott egy gyermeket, vagy elvettek tőle egy gyermeket. Lehet, hogy valójában transznemű, és szívesebben lenne nő, mint férfi. Lehet, hogy valaha kábítószerfüggő volt, és most keresztény, vagy a Bahai vallás követője. Lehet, hogy házastársa rendőrtiszt, vagy épp börtönbüntetését tölti. Megpróbálom mindezeket a lehetőségeket valósként kezelni, és olyan módon

törekedni a biztonságra, amelyben minden résztvevő többféle és folyamatosan alakuló identitása otthonra találhat.

A biztonság megteremtése a kínzások és a politikai erőszak túlélőivel létrejövő terápiás kapcsolatban

A következőkben néhány olyan tanulságot foglalok össze a biztonság megteremtésével kapcsolatban, amelyet kínzások és politikai erőszak túlélőivel végzett terápiás vagy szupervíziós munkám során sajátítottam el. Bár a példákban az egyén állt a segítő kapcsolat középpontjában, úgy gondolom, hogy ugyanezek a gyakorlatok a közösségi munka részeként más kontextusokban is jól hasznosíthatóak. A biztonság megteremtésének képessége a kínzások és a politikai erőszak túlélőivel végzett terápiás kapcsolat egyik legfontosabb kompetenciája, amelyhez együttérzésre, kreativitásra és erős terápiás szupervízióra van szükség. A következő gyakorlatok mind a biztonság megteremtésének részei: az elég biztonságos közeg megteremtése, a beleegyezés, a „nem” meghallása, a közös erőfeszítés, az intruzív kíváncsiság elutasítása, és a biztonság megteremtése, mint a valós munka része.

Az *elég biztonságos* közeg megteremtése a biztonságos és veszélyes kettősségén kívül helyezkedik el,¹⁴⁹ és így elkerüli a mindent megbénító veszély, illetve a tökéletes biztonság illúzióit. A kínzások túlélőivel való kapcsolat is ezen a kettősségen kívül helyezkedik el, s így arra törekszem, hogy *valamekkora biztonságot, elég biztonságos* közeget, vagy *biztosabb* beszélgetéseket teremtsék. Sosem állítom, hogy lehetséges volna teljes biztonságot kialakítani közöttünk, vagy hogy erre én képes lennék.

Azok a gyakorlatok, amelyekben folyamatosan az ügyfél engedélyét kérjük, biztonságos légkört teremtenek. Ez a gyakorlat az engedély emberi kapcsolatokon alapuló jellegére utal, ami egészen más, mint amikor írásos nyomtatványokon adjuk valamihez a beleegyezésünket.

A biztonság megteremtése érdekében a segítő fejleszti azon készségét, hogy meghallja, ha valaki nemet mond neki, továbbá észlelje, ha a túlélő szóban nem is, de más módon kifejezi tiltakozását. A kínzások és a politikai erőszak túlélőivel végzett munkám során az alábbi kérdéseket teszem fel, hogy biztos legyenek az ügyfél beleegyezésében:

- Milyen tulajdonságai alapján feltételezi, hogy képes lesz nemet mondani nekem, ha valami olyat kérdezek, ami nem tetszik Önnek?
- Mire lesz szüksége annak érdekében, hogy nemet mondjon nekem, ha valami olyan kérdést teszek fel, ami nem tetszik Önnek?

A terápiás beszélgetés során bármi, ami nem lelkes egyetértés, azt jelezheti, hogy lassítanunk kell, ismét az ügyfél beleegyezését kell kérnünk, és megtudakolnunk, hogyan sikerült a túlélőnek ekkora vehemenciával nemet mondani kérdésünkre.

¹⁴⁹ A biztonságos és veszélyes kettősségén túlmutató gyakorlatokat Johnella Bird ismertette meg velem egy szupervíziós találkozás alkalmával, és tőle ered az *elég biztonságos* kifejezés is. Johnella írásainak és hatásának tudható be a kapcsolatokon át megvalósuló nyelvhasználattal írottak jelentős része (Bird 2000, 2004).

- Az, hogy most hezitált, azt jelenti, hogy nem találja a kérdésemet hasznosnak?
- Tudja, lehetséges, hogy az előző kérdésem nem nagyon hasznos kérdés. Egyetért velem? Köszönöm, hogy jelezte. Van valami ötlete, hogy milyen kérdés lenne hasznosabb?

A biztonság megteremtésének részeként figyelek arra, hogy a beszélgetésnek ne legyen újratraumatizáló hatása. A kínzások emlékeinek felelevenítése, hacsak nem találunk olyan új értelmezéseket, amelyek azokat átalakítják vagy felszabadítják, újratraumatizáló hatással lehet a túlélőre.

A terápiás kapcsolatban nagy a befolyásom, de terapeutaként nem vállalhatok egyedül felelősséget a folyamatomért, ahogy a biztonság megteremtése sosem lehet csupán a párbeszéd egyik résztvevőjének felelősége. Az együttműködés azt jelenti, hogy megosztjuk hatalmunkat, és ezzel együtt a felelősséget is. Terapeutaként nem mi vagyunk azok, akik másokat megmentünk, mint ahogy nem mi felelünk mások haláláért sem. Az együttműködés érdekében el kell engednünk terápiás hatalmunk egy részét.¹⁵⁰ Ez nagyon kényelmetlen lehet, különösen akkor, amikor a túlélők szélsőséges helyzetben vannak, és a halál fenyegetése nagyon is reális. Ugyanakkor hiszem, hogy az együttműködés ilyen értelmezése segített abban, hogy munkámat fenntartható módon végezzem, különösen olyankor, amikor a kínzás végül a politikai erőszak túlélőjének életébe kerül.

Az együttműködés azért teremt biztonságos közeget, mert a kínzás túlélője döntheti el, hogy miről beszéljünk, és mi tűnik számára hasznosnak. Terapeutaként az én etikai felelősségem, hogy reményt nyújtsak, és a közös munkának valamilyen keretet biztosítsak. Úgy próbálok meg ezt elérni, hogy közben ne csináljak úgy, mintha a kínzás túlélőjének életében én valamilyen szakértő lennék, és nem akarok tanácsot sem adni arra vonatkozóan, hogy mit kellene az ügyfélnek csinálnia. Azt remélem, hogy kapcsolatunk középpontjában a túlélő áll, és ennek érdekében én, a terapeuta, háttérbe vonulok.

Az együttműködés minden pillanatában figyelmesen követem a túlélő jelzéseit. Ez az etikai elköteleződés reményt nyújt arra, hogy valós párbeszéd jöjjön létre közöttünk, ami nem egyéni projekt, hanem közös tevékenység (Shotter 1984; 1993b.). Az ügyfél párbeszédben való felelősségteljes, aktív részvétele a biztonság megteremtésének eszköze.

A biztonság megteremtése érdekében a terapeutának tartózkodnia kell a túlzó kíváncsiságtól, különösen a kínzás részleteivel kapcsolatban. Ezek nagyon érdekes és magával ragadó történetek. Ellenállok annak a kísértésnek, hogy a kínzás történetét alaposan megismerjem, vagy annak az elgondolásnak, hogy terapeutaként jogom van minden részletet ismerni. Azt mondom a kínzások túlélőinek, hogy azt szükséges velem megosztaniuk, amit szerintük nekem tudnom kell annak érdekében, hogy hasznukra lehessenek. Azzal, hogy a túlélőnek mérlegelnie kell, mit oszt meg velem, biztonságos légkört teremtünk, amelyben a beszélgetés lelassul, és a túlélő fontos szerepet kap. Ez a gyakorlat továbbá lehetővé teszi, hogy a terápiás kapcsolat

¹⁵⁰ Az együttműködés álláspontjával kapcsolatos értelmezésem Harlene Anderson tanaiból és írásaiból táplálkozik (Anderson 1997, 1993). Az együttműködésen alapuló szupervízióról lásd Swimmel közös, érdekesítő cikkét (Anderson és Swim 1995).

alapvetően más jelleget öltön, mint a kínzásokhoz kapcsolódó kihallgatás légköre. A túlélő rendelkezik a történet elmesélésének jogával.¹⁵¹

A terápiás szupervízióban gyakran találkozom azzal a véleménnyel, hogy a terapeuták alig várják, hogy hozzákezdhessenek a „valódi munkához”. A biztonság megteremtése és a közös szabályok felállítása gyakran elsikkad e sürgetés miatt. Pedig a valódi munka ebben a pillanatban, ezzel az emberrel és ebben a helyzetben az, hogy biztonságos feltételeket teremtsünk. A politikai erőszak elnyomásával szemben ez a fajta keret egészen átfomálhatja a túlélő gondolkodását.

- Miközben most itt ülünk, és azon gondolkodik, hogy mit osszon meg velem, arra kérem, hogy ugorjon egy kicsit előre az időben, a beszélgetésünk utáni állapotra, és képzelje el, hogy hogyan érzi magát azzal kapcsolatban, amit megosztott velem. Mit fog érezni ezzel kapcsolatban mondjuk holnap? Milyen hatással lenne az a segítő kapcsolatunkra, ha nem osztaná meg velem ezt a történetet?
- Miközben most itt ülünk, és azon gondolkodik, hogy mit osszon meg velem, arra kérem, hogy azon is gondolkodjék, hogy mi az, amit saját magáról tud, s ami segít eldönteni, hogy egy adott történetet megosztson-e velem vagy inkább megtartsa magának. Van-e olyan dolog a kapcsolatunkban, ami segít annak eldöntésében, hogy valamit elmondjon-e vagy sem?

Miközben arra buzdítom a túlélőket, hogy ne válaszoljanak a veszélyes kérdésekre, az én felelősségem, hogy felteszek-e ilyen kérdéseket. Azok a kérdések, amelyek csupán naiv kíváncsiságból táplálkoznak, veszélyesek lehetnek.

A kínzások és politikai erőszak túlélőivel végzett kapcsolati munka általában a menekültjog, bevándorlási hivatal és mindenféle egyéb ügyosztály árnyékában zajlik. Annak érdekében, hogy valaki az országban maradhasson, gyakran kihallgatás során vagy bírósági meghallgatáson kell legitimebb emlékeiről beszámolnia. Már csak ezért is fontos, hogy a terapeuta biztonságos légkört teremtsen a segítő beszélgetés során, és azt ilyen módon is megkülönböztesse a jogi eljárások meghallgatásaitól. A bevándorlási hivatalban jó szövetségeseim vannak, általában ők mutatnak be későbbi ügyfeleimnek – ezt a bizalmi viszonyt használom arra, hogy *elég biztonságos* légkört teremtsék ügyfeleim számára. Mélységes meggyőződés, hogy a túlélőkkel végzett munkánk közösségi jellegű, hiszen egymástól kölcsönözzük biztonságunkat.

A biztonság megteremtésének e gyakorlatai a kínzások és a politikai erőszak túlélőivel végzett munka kontextusában valósultak meg. Ugyanakkor a közösségi munka minden területén valós veszélyek rejtőznek, és remélem, hogy ezek a konkrét gyakorlatok más kontextusokba átvittetve ott is a biztonság megteremtését szolgálják.

¹⁵¹ Ezt az új-zélandi narratív terapeuta, David Epston tanításából kölcsönöztem (személyes közlés).

Összefoglalás

A biztonság megteremtése olyan technikákat jelent, amelyek biztonságos légkört, közös megállapodásokat teremtenek, elutasítják az ártalmatlanság pozícióját és az udvariasság politikáját. A beszélgetés kereteit én határozom meg, nem hagyom, hogy menet közben alakuljon ki, és olyan keretek között dolgozunk, amelyben az együttműködés fontos érték. A közösségi munka során – ahol a társadalmi igazságosságot gyakran érik támadások – fontos szerepet szánunk a szövetségeseknek, és annak, hogy közösen készüljünk fel a lehetséges ellenállással szembeni fellépésre.

A biztonság megteremtése irányelvének története: Rosa vagyok, nem Maria

Egy képzésen csoportos műhelygyakorlaton vagyunk, épp a bemutatkozó körnél tartunk. A következő ember így mutatkozik be: „Rosa vagyok és Mexikóból jöttem, ahol egy erőszakellenes programot vezetek.” Majd egy ideig csöndben marad, de nem ad jelzést arra, hogy a mellette ülő következne. Még mindig ő uralja a terepet. Majd folytatja: „Fontos, hogy elmondjam Önöknek, hogy Rosa vagyok és az is, hogy Mexikóból jöttem, és egy erőszakellenes programot vezetek, mert épp egy olyan konferenciáról jövök, ahol ezt nem hallották meg. Több napot töltöttünk együtt, egészen mély dolgokat osztottunk meg egymással. Aztán egyik nap az egyik csoportvezető bemutatott egy másik résztvevőnek úgy, hogy közben átölelte a vállamat. És azt mondta: „Ő Maria, Guatemalából érkezett, ahol önkéntesként dolgozik.” Kijavítottam és azt mondtam: „Nem, én Rosa vagyok, Mexikóból jöttem, és egy erőszakellenes programot vezetek.” Azért mondom el ezt a történetet, mert nem most először fordult velem elő ilyesmi. A lényeg: Rosa vagyok.” Elmosolyodik, és ránéz a mellette ülőre, ezzel együtt átadja a megszólalás jogát is. A mellette ülő azonban nem kezd el bemutatkozni, mert érezhető szomorúság és csend lett úrrá a résztvevőkön. Néhány pillanattal később én szólalok meg: „Köszönjük, Rosa, hogy megbíztál bennünk, és ezzel elindítottad a biztonság megteremtését az egész csoport számára. Nagyon fogok figyelni arra, hogy ne ismételjem meg mások hibáit, ami velem is előfordulhatott volna. Eszembe juttattad apám egyik mondatát az emberi méltósággal kapcsolatban: „Először mindig válaszolj, és csak utána tegyél fel kérdést!” Még egy kis ideig csöndben gondolkodunk az elhangzottakon, majd a következő személy elkezd bemutatkozni. ¹⁵²

¹⁵² A történetben Rosa Arteagaról van szó, aki több okból is úgy döntött, hogy valódi nevén szerepeljen: többek között így akar tanúkat hívni saját küzdelme mellé, valamint megmutatni, hogy a különböző kulturális tanítások egyaránt fontosak.

3. Befejezés

Az *igazságosság szolgálatába* állított etikai állásfoglalásomat mind a hat irányelvem külön-külön történő bemutatásával szemléltettem. Ezek az etika-központúság, a szolidaritás vállalása, a kollektív fenntarthatóság elősegítése, a hatalom megnevezése, a nyelv kritikus használata valamint a biztonság megteremtése. Bár megpróbáltam átfogó képet adni etikai állásfoglalásomról, fontos számomra, hogy beismerjem, hogy folyamatosan változik és mindig mozgásban van. Álláspontom fluiditásának megvallása ugyanakkor többet jelent annál, mint hogy nyitott vagyok mások kritikus véleményére. Etikai álláspontom azért nem lehet végleges, mert ismereteim hiányosak és a társadalmi igazságosságot formáló kontextusok maguk is folyamatosan változnak. Úgy tekintek az irányelvekben összefoglalt etikai állásfoglalásomra, mint egy örökké befejezetlen projektre, hiszen az előrehaladás érdekében szükségem van valamilyen állásfoglalásra, de egyáltalán nem állítom, hogy az jelenlegi állapotában tökéletes, helyes vagy kész lenne.

Úgy mutattam be az etikai állásfoglalásomat alkotó irányelveket, mint egy gyökértörzs részeit – mert ugyanolyan összefonódó, egymást tápláló kapcsolatban állnak egymással. Bár a könnyebb érthetőség kedvéért megpróbáltam az irányelveket egyesével, egymásról elválasztva bemutatni, fontos, hogy végül ismét egybegyűrjük őket. Az irányelvek nem létezhetnek egymás nélkül, egymástól függenek és közösségben vannak a másikkal. Az irányelvek gyökértörzse alakatlan, rendezetlen; burjánzik, összegabalyodik, és a táplálja az egyes részeket.

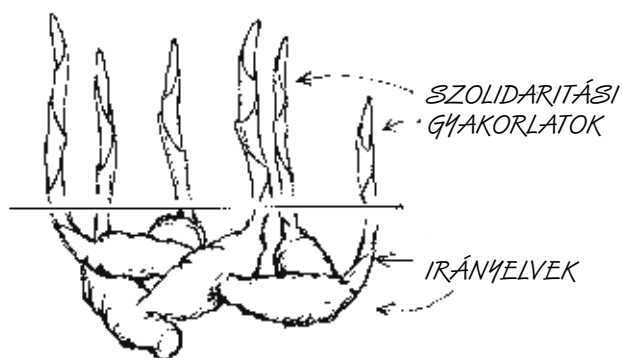
Most pedig következzen a szolidaritás csoport gyakorlatának ismertetése.

II. rész

A SZOLIDARITÁS CSOPORT GYAKORLATA

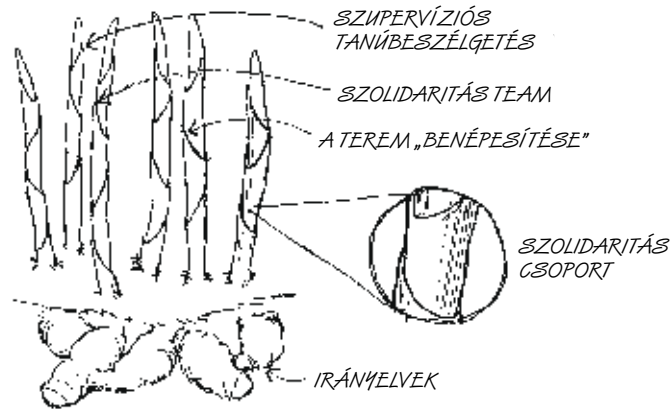
1. Bevezetés a szolidaritás csoport gyakorlatába

Az irányelvek részletes ismertetése után térjünk át arra, hogy hogyan ültethető át az elmélet a gyakorlatba. Egy valóságos, megtörtént csoport eseményeit mutatom be az irányelvek gyakorlati megvalósulásának szemléltetésül. Megmutatom, hogy hogyan kapcsolódnak az általam kialakított szolidaritási gyakorlatok az irányelvek iránti elköteleződéshez.

Az irányelveken alapuló szolidaritási gyakorlatokra példa többek között a szolidaritás csoport, a szolidaritás team, a szupervíziós tanúbeszélgetés vagy a *terem benépesítése*. Annak érdekében, hogy az irányelvek gyakorlati megvalósítását részletesen szemléltessem, kiválasztottam a szolidaritás gyakorlatai közül egyet. A szolidaritás csoportra esett a választásom, mert az abban részt vevő közösségi munkások számára érdekesnek és hasznosnak bizonyult, feltöltődtek a találkozók alkalmával.

Lépésről lépésre mutatom be a szolidaritás csoport működését. Majd elmesélek egy képzelt szolidaritáscsoport-ülést. A képzelt történetben én leszek a csoport vezetője, aki az Ifjúság Lendületben szervezet munkatársaival foglalkozik. Az Ifjúság Lendületben elképzelt csoport példáján keresztül megismerkedhet az olvasó a csoport egyes lépéseivel, hogy átfogó ismereteket kapjon az elmélet gyakorlati megvalósulásáról. A bemutatott példa jól szemlélteti a szolidaritás csoport vázát.

Ezután konkrét, valós szolidaritáscsoport-üléseket ismertetek, hogy láthatóvá váljon a gyakorlat lelkülete. Teljes részletességgel mesélek el egy különböző szakemberek – az East Van Csapat – bevonásával tartott szolidaritás csoportot. Ismét lépésenként haladok, hogy bemutassam a szolidaritás csoport egyes elemeinek jellegzetességeit. Úgy érzem, hogy egy konkrét csoport, az East Van Csapat szolidaritás csoportjának bemutatása hozzásegíthet az elmélet szellemiségének megértéséhez.

Ezt követően különböző szolidaritás csoportok egyes mozzanatait ismertetem, a hat irányelvet követve, azok gyakorlati megvalósulásának illusztrációjaképp. Minden történet egy-egy vezérelvre világít rá.

Bemutatom a szolidaritásjegyzeteket, amelyek a szolidaritás csoport levéllírói gyakorlatából származnak. Különböző kontextusokat és formákat ismertetek, hogy rámutassak, milyen sokféleképp valósítható meg a szolidaritás csoport. Ezt követően megosztom a szolidaritás csoport néhány résztvevőjének gondolatait.

Végül röviden ismertetem az irányelvek iránti elköteleződésen alapuló, egyéb szolidaritási gyakorlatokat, ideértve a szolidaritás teamet. Arra bátorítom a segítőt, hogy használják fel és fejlesszék tovább ezeket a gyakorlatokat saját közösségeikben.

2. A szolidaritás csoport váza

- I. A szolidaritás csoport átfogó célja
 - A) A közösségi fenntarthatóság elősegítése
- II. A szolidaritás csoport előkészítése
 - A) A csoportélmény megteremtése (résztevők: interjúkészítő, a csoport kapcsolattartója)
 1. A csoportban résztvevők háttérének megértése
 2. Hogyan lehet hasznos számukra a szolidaritás csoport?

B) A szolidaritás csoport első találkozója előtti előkészületek

1. Az interjúpartner felkérése (a nyitó beszélgetésben való részvételre 1, néha 1–3 főt kérek fel)
2. A reflektáló tanúk felkérése (2–6 fő, akik a nyitó beszélgetésre fognak reflektálni)
3. A figyelő tanúk meghívásának megtervezése (a csoportülés alatt minden résztvevőt arra kérünk, hogy figyelmesen hallgassák a beszélgetést, és az interjúpartner számára készítsenek szolidaritás-jegyzeteket)
4. A szolidaritás csoport fizikai terének előkészítése

III. A szolidaritás csoport

A) A szolidaritás csoport lépései

1. A csoport előkészítése (résztevők: interjúkészítő, interjúpartner, reflektáló tanúk és figyelő tanúk)
 - a) Az elég biztonságos közeg kialakítása, beleegyezések, megállapodások
 - b) A csoport lépéseinek felvázolása
 - c) A csoport átfogó céljának ismertetése
 - d) Az interjúpartner és a reflektáló tanúk feladatainak ismertetése
 - e) A hallgatóság feladatának ismertetése
 - f) Az interjúkészítő szerepének ismertetése
 - g) A figyelő tanúk felkészítése, lehetséges kérdések

2. Nyitóbeszélgetés (résztevők: interjúkészítő, interjúpartner)

Az interjúkészítő és az interjúpartner folytat párbeszédet, amit a csoport minden más résztvevője figyelmesen követ. Csak az interjúkészítő és az interjúpartner beszélgetnek, a tanúk csendben figyelnek.

- a) Elég biztonságos struktúrák és közös szabályok felállítása
- b) Az interjúkészítő figyel a felbukkanó és esetlegesen kibontásra érdemes témákra, szálakra, amelyek a párbeszéd részeként kihangsúlyozódnak
 - (1) Etika-központúság
 - (2) A szolidaritás vállalása
 - (3) A hatalom megnevezése
 - (4) A kollektív fenntarthatóság elősegítése
 - (5) A nyelv kritikus használata
 - (6) A biztonság megteremtése

3. Tanúbeszélgetés (résztevők: interjúkészítő, reflektáló tanúk)

Az interjúkészítő reflektáló beszélgetésre hívja a reflektáló tanúkat, az interjúpartner pedig a figyelő szerepét ölti fel.

4. Gondolatok a tanúbeszélgetés kapcsán (résztevők: interjúkészítő, interjúpartner)

Az interjúkészítő és az interjúpartner a tanúbeszélgetésen felmerülő gondolatokról folytat párbeszédet.

5. Annak megfontolása, hogy minden résztvevő bevonásával strukturálatlan nyitott beszélgetést kezdeményezzünk (résztvevők: interjúkészítő, interjúpartner, reflektáló tanúk, figyelő tanúk)
6. A szolidaritás csoport lezárása (résztvevők: interjúkészítő, interjúpartner, reflektáló tanúk, figyelő tanúk)
 - a) A szolidaritás csoport lezárása
 - b) A figyelő tanúk felszólítása, hogy fejezzék be szolidaritásjegyzeteiket, és adják át azokat az interjúpartnernek

3. A szolidaritás csoport: egy elképzelt gyakorlati példa

Következzék a szolidaritás csoport működésének egy elképzelt példája, ami jól szemléleti annak szerkezetét. A szolidaritás csoport vázát és ezt a képzeletbeli példát azért osztom meg az olvasókkal, hogy általa érthetővé váljon a csoport működési elve.

A szolidaritás csoport gyakorlata az etika-központúság, a szolidaritás vállalása, a hatalom megnevezése, a kollektív fenntarthatóság szolgálata, a nyelv kritikus használata, valamint a biztonság megteremtése irányelvein alapul, amelyek az *igazságosság szolgálata* mellett elkötelezett etikai álláspontomat írják körül.

A szolidaritás csoport átfogó célja a kollektív fenntarthatóság elősegítése. A fenntarthatóság szó szerint azt jelenti, hogy a jelen szükségleteit olyan módon elégítjük ki, ami nem veszélyezteti azok jövőbeli kielégítését (Wackernagel és Rees 1996). A fenntarthatóság érdekében a folytatáshoz szükséges erőforrásokat kell mozgósítanunk, amelyek a segítő hivatásban tapasztalatom szerint a folyamatos életteltelenség, az emberekhez történő valós kapcsolódás és egyfajta lelkiület jelenléte. A kollektív fenntarthatóság akkor érhető el, amikor a segítők munkájuk során és egész életükben kapcsolatban maradnak etikai elköteleződésükkel; életre tudják kelteni a társadalmi igazságosság lelkiületét, és a közösség teremtése érdekében szolidáris kapcsolatokat hoznak létre, miközben elutasítják az elszigetelődést és az individualizmust. A párbeszéd középpontjában a közösség áll; olyan csoportba hívom a résztvevőket, ahol a közös munka során az egész csoport érdekeit tartjuk szem előtt. A beszélgetés középpontjában olyan élmények állnak, amelyek a csoport több vagy minden tagja számára jelentéssel bírnak. Ezek az élmények kapcsolódhatnak az igazságért folytatott tevékenységekhez, etikai küzdelmekhez, meglepő sikerekhez, fájdalmas veszteségekhez vagy bármi máshoz, aminek van kollektív jelentése. Ez egy nagyon másfajta megközelítés, mint amikor a párbeszéd valamely problémát, különösen egyéni segítők egyéni problémáit járja körül. A szolidaritás csoportban a segítők közössége az elsődleges erőforrás, nem pedig a szupervízor. A kollektív fenntarthatóság elősegítésének célja megjelenik a szolidaritás csoport minden mozzanatában.

A szolidaritás csoportot eredetileg terápiás szupervíziós célokra alakítottam ki. Folyamatosan kapcsolatban vagyok segítők és terapeuták különböző csoportjaival. Az ezekkel a csoportokkal való kapcsolat során csak akkor használom a szolidaritás csoport módszerét, amikor az tűnik a leghasznosabbnak. Máskor valamely képzés során alakítunk szolidaritás csoportot – előfordulhat, hogy olyan alkalmi közösségről van szó,

ami csak egyszer találkozik. Volt már olyan csoportom, ahol hatvan fő vett részt, míg a legkisebben csak ketten voltunk. Előfordul, hogy nem a szolidaritás csoportot tartom a legmegfelelőbb gyakorlatnak, ezekben az esetekben más technikák közül választok, az aktuális csoport igényeit szem előtt tartva.¹⁵³

Bár a szolidaritás csoport a terápiás szupervízióból ered, közösségi munkások különböző csoportjai számára bizonyult hasznosnak. Tartottam már ilyen jellegű csoportot többek között alternatív iskolák tanárai, AIDS-betegek házi gondozását végző ápolók, szenvedélybetegek lakhatási programjában dolgozó segítők, aktivista közösségek vagy marginalizált közösségekkel foglalkozó interdiszciplináris egészségügyi teamek számára.

A szolidaritás csoport struktúrája Andersen visszajelző csoportján alapszik.¹⁵⁴ A visszajelző csoport tagjai eredetileg egy másik szakember és ügyfele segítők beszélgetését megfigyelve tesznek reflektív észrevételeket. A „reflektív” Andersen értelmezésében azt jelenti, hogy „az elhangzottak közül valamit befogadunk, elgondolkodunk, majd visszajelzünk az adott gondolattal kapcsolatban” (Andersen 1991: 12.). A visszajelző csoport így nem vesz közvetlenül részt az ügyfél és a segítők közötti segítők beszélgetésben, hanem megfigyelői pozíciót vesz fel. Az ügyfél és a segítők beszélgetésének végén az ügyfél és a segítők vállalja a megfigyelői szerepét, a visszajelző csoport pedig megosztja egymással észrevételeit. Többen továbbfejlesztették a visszajelző csoport gyakorlatát, ami jól mutatja, hogy az ilyen jellegű beszélgetés struktúrája mennyi lehetőséget és kreativitást rejt magában.¹⁵⁵ A szolidaritás csoportot a narratív és kollaboratív segítők beszélgetés elméletei ihlették, amelyek a visszajelző csoportok innovatív történetéhez kapcsolódnak.¹⁵⁶ Bár nagyon fontos a struktúra, a szolidaritás csoport lényege és haszna elsősorban az irányelvekhez való kapcsolatából fakad.

¹⁵³ Ezek közé a gyakorlatok közé tartozik többek között a szolidaritás team, a terem benépesítése és a szupervíziós tanúbeszélgetés, amelyeket egy későbbi alfejezetben mutatok be.

¹⁵⁴ Az reflektív team gyakorlatának gazdag története Goolishan *family impact team*jénél [családi hatások teamjénél] (MacGregor et al. 1964), a *Milánói módszernél* (Boscolo et al. 1987) [magyarul 2005, Animula, Budapest] és természetesen Tom Andersennél kezdődik, aki a gyakorlatot elnevezte (Andersen 1991, 1995); magyarul Andersen (2001 [1994]): *A visszajelző csoport: párbeszéd a párbeszédéről*. Animula, Budapest.

¹⁵⁵ Harlene Anderson és Per Jensen (2007) átfogó könyvüket, az *Innovations in the Reflecting Process* [Innovációk a reflektív folyamatokban] a reflektív folyamatokkal dolgozó segítőknek ajánlották. A visszajelző csoporttal kapcsolatos saját felfogásomat többek között az alábbi segítők munkái formálták: Davidson és Lussardi (1991); Katz (1991); Madigan és Epston (1995); valamint Michael White (1995, 1999), akinek a kívülálló tanúcsoportokkal kapcsolatos intenzív workshopjain részt vehettem az ausztráliai Adelaide-ben. Egy korábbi írásomban (Reynolds 2002) a kulturális tanúcsoport gyakorlatát mutatom be.

¹⁵⁶ White maga is a visszajelző csoport lehetőségeit fejlesztette tovább, Myerhoff (1978) definíciós szertartások gondolatának ötvözésével. Ez utóbbi azt mondja, hogy az embereknek közönségre van szükségük preferált identitásuk megerősítésére – ezeket az alkalmakat nevezte definíciós szertartásnak. White (2007) a visszajelző csoport gondolatát ötvözte a definíciós szertartás gyakorlatával.

A szolidaritás csoport előkészítése

A szolidaritás csoport struktúrája mindig függ attól, hogy ki és miért hozta létre, milyen a résztvevőkkel a kapcsolat, milyen kapcsolatban vannak a résztvevők egymással, mi a közös céljuk, milyen ügyfelekkel foglalkoznak, és milyen társadalmi kontextusban dolgoznak. Ebben a fejezetben egy elképzelt szolidaritás csoport kontextusát mutatom be, hogy láthatóvá váljon, hogyan befolyásolják a célok tevékenységeimet. Ez az elképzelt példa több valódi szolidaritás csoport élményein alapul.

Tegyük fel, hogy Joe keresett fel engem – egy civil szervezet, a Fiatalok Lendületben kapcsolattartója. Szervezete veszélyeztetett fiatalokkal foglalkozik, különböző módszereket alkalmazva, ideértve az oktatási programokat, életvezetési készségek fejlesztését, az önálló életre való felkészítést és a szenvedélybetegséggel kapcsolatos tanácsadást. Egy régi ügyfelük, akivel két éve foglalkoztak, kábítószer-túladagolás következtében meghalt. Ezután több segítő kereste meg Joe-t, kiégésre panaszkodva. Joe miattuk keresett meg engem. Egy olyan segítőtől kapta meg a telefonszámomat, aki néhány évvel korábban egy képzésen találkozott velem. Ismerem a szervezetet, mert a Fiatalok Lendületben egyesület több munkatársa vett már részt valamelyik képzésen az elmúlt évek során. A team felkérésével kapcsolatban több gyakorlat is eszembe jut, közöttük az egyik a szolidaritás csoporté. Megkérdezem Joe-t, hogy szerinte a team részt venne-e egy ilyen csoportülésen, és hasznos lenne-e számukra egy szolidaritás csoport.

Amennyiben igenlő választ kapok, megpróbálom átgondolni, hogy valóban hasznos lehet-e a szolidaritás csoport gyakorlata. A csoport előkészítése a felkérés pillanatában kezdődik meg, és a megvalósulás különböző fázisaiban is folyamatosan zajlik. Kérdősködni kezdek: arra kérem Joe-t, hogy mondja el, miért hívott fel, és miért pont most érezte ennek szükségét. Ezen a ponton szeretném tisztázni, hogy miben tudok segítséget nyújtani. Ehhez meg kell tudnom azt, hogy milyen élmények mozgatják a team egészét. Megkérdezem Joe-t, hogy szerinte mit várnak a teamtagok a szolidaritás csoporttól. Elképzelhető, hogy azt válaszolja, hogy kollektív fenntarthatóságuk javulását, vagy egy közös küzdelemben való előrelépést. Amikor először találkozom a csoporttal, beszámolok nekik arról, amit Joe-tól megtudtam.

Elkezdek azon gondolkodni, hogy kiket kérjek fel az interjúpartner és a reflektáló tanúk szerepére. Olyan csoportot szeretnék létrehozni, ahol erősödnek a csoporttagok közötti kapcsolatok, közösségteremtő beszélgetések alakulnak ki, és többféle vélemény kimondását bátorítjuk. Olyan embereket keresek tehát, akik érdeklődők, elkötelezettek, és kapcsolódnak azokhoz a célokhoz, amelyek a csoportot létrehozták. Vagyis a szerepek kiosztásánál tudatosan figyelek arra, hogy hogyan osztjuk meg a nyilvános teret, hogy elkerüljem a kiváltságos hangok kiemelésének csapdáját, és végig szem előtt tudjam tartani a csoport célját. Arra töreksem, hogy a szerepeket a Fiatalok Lendületben munkatársi gárdája sokszínűségét szem előtt tartva osszam ki, figyelembe véve a nemek, az etnikai háttér, a kor és a szexuális orientáció szempontjait. Nem feledkezem meg a hivatalos rangsorról és szerepekről sem, vagyis arról, hogy a csoporttagok közül ki milyen viszonyban áll a hatalommal. Célom, hogy azokat, akik leggyakrabban hallatják hangjukat, a reflektáló tanúcsoportba invitáljam, és egyik szereplőt sem szeretném önként jelentkezésem alapon kiválasztani. Azt sem tartom szerencsésnek, ha több szereplő váltogatja az egyes szerepeket. Megpróbálok figyelni arra, hogy senkit ne azért

válasszak ki, mert egy bizonyos kulturális – vagy egyéb jellegű – csoportot képvisel. Ugyanakkor megpróbálom teret adni azoknak, akik esetleg marginalizált helyzetben vannak a teamen belül.

Nyíltan felvállalom a csoporttagok előtt, hogy hogyan választom ki a szereplőket – munkám minden mozzanatában a teljes számonkérhetőségre törekszem. Elképzelhető, hogy a csoporttagok véleményét is kikérem a döntéssel kapcsolatban.

Mivel munkánk az igazságosság iránti elköteleződésből táplálkozik, arra bátorítok mindenkit, hogy gondolkodjon el a nyelv lehetséges jelentésein és azok hatásán. Ezzel a valóságban arra szólítok fel minden résztvevőt, hogy gondolkodjon azon, milyen módon beszél bizonyos kérdésekről, és az milyen hatással lehet másokra.¹⁵⁷

Az interjúpartner felkérése

Az interjúpartner kiválasztásánál arra törekszem, hogy a beszélgetés a csoport egésze számára hasznos legyen. A csoport méretének függvényében az is elképzelhető, hogy több mint egy embert kérek fel az interjúpartner szerepére. Nem szoktam háromnál több főt bevonni, és általában csak egy ember az interjúpartner. Ha több szereplőt kérek fel az interjúpartner szerepére, arra törekszem, hogy a szervezeten belül minél többféle pozícióból érkezzenek – például egyikük adminisztrátor, másikuk közvetlenül az ügyfelekkel foglalkozó tapasztalt segítő, a harmadik pedig egy új dolgozó legyen. A Fialok Lendületben esetében egy emberrel fogok beszélgetni. Előfordulhat, hogy ez a személy korábban mondott valamit nekem vagy valaki másnak, ami visszhangot váltott ki a teamen belül, és így a beszélgetés mindenki számára hasznos lehet. Olyan dologról van tehát, amivel a csoport közösségként tud azonosulni, és fontos, hogy a csoport egésze tanúsítsa az elhangzottakat. Ebben a csoportban Jindert kértem fel az interjúpartner szerepére – egyikét azoknak, akik eredetileg megkeresték Joe-t. Jinder online szupervízor, tehát valamekkora hatalommal bír, de végeredményben nem ő a főnök. Egyike azoknak, akik kisebbségi kulturális csoportból származnak, ráadásul nő. Örömmel veszi a felkérést és biztosít arról, hogy szerinte ez a találkozó az egész team számára fontos lesz.¹⁵⁸

A csoport nem Jinder személyes problémáival fog foglalkozni, hiszen nem személyes problémái miatt választottam őt. A csoport találkozása előtt megpróbálom Jindert felkészíteni a szerepére. Ha erre nincs lehetőség, akkor a csoportülés előtt közvetlenül félre vonom, és megkérdezem, hogy vállalná-e – így nem kell a csoport nyomásával megbirkóznia. Biztosítom arról, hogy a folyamat során bármikor megmondhatja magát,

¹⁵⁷ A hatalmi különbségek nyílt említése, mint például a transznemű és queer csoportok kevésbé privilegizált helyzete a heteroszexualitást normálisként elfogadó kultúrákban, segít a résztvevőknek megérteni azt, hogy mi hangozhat el a közös beszélgetés során. Egyesek számára ez azt jelentheti, hogy tartsák meg maguknak véleményüket, míg másokat megnyugtathat, hogy a beszélgetés légköre tisztelettudó és *elég biztonságos* lesz.

¹⁵⁸ Ha Jinder munkatársai között kevesen tartoznának valamely etnikai kisebbséghez, kiválasztása azzal a veszéllyel járna, hogy kizárólag az etnikai hovatartozását szimbolizálná számunkra interjúpartnerként is. Ugyanez vonatkozik a nemre, vagy bármely más jellemzőre. A közösségi munkások teamjeiben gyakran kevés férfi dolgozik. Ebben az esetben e kevés férfiak egyikét a tanúcsoporthoz választottam, mert nem akarom a férfiakat elnémitani, ugyanakkor nem szívesen választanék férfi interjúpartnert, mert ezzel több teret adnék a férfiaknak, mint amit ez a kontextus természetes módon lehetővé tesz.

és hogy megpróbálok olyan módon viselkedni, ami folyamatosan érezteti vele, hogy következmények nélkül kiszállhat az interjúpartner szerepéből.

A meghívás részeként röviden szóban összefoglalom, hogy mi történik egy szolidaritás csoporton, hogy át tudja gondolni saját szerepét. Elmondom neki, hogy miért őt választottam ki az interjúpartner szerepére, és tisztázom, hogy semmilyen módon nem kell felkészülnie, hiszen nem egyéni problémáival foglalkozunk, hanem a csoport minden tagját foglalkoztató kérdésekkel. Nem kell semmilyen „esetet” elővezetnie. Megosztom vele, hogy Joe elmondása szerint az elmúlt időszakban a team több nehézséggel is találkozott: meghalt az egyik fiatal ügyfelük, nagy a munkatársak között a fluktuáció, és korábban szóba került, hogy közösen szeretnének olyan munkamódszert találni, ami a társadalmi igazságosság iránti elköteleződésükkel nagyobb összhangban van. Elmondom neki, hogy lehetséges, hogy saját etikával való kapcsolata, dilemmái, küzdelmei, igazságosságfelfogása és a fenntarthatóság kérdése is szóba kerülhet. Megosztom vele a csoport célját, különösen azt a célt, hogy a beszélgetés a Fiatalok Lendületben csoport épüléséhez vezessen, és minden csoporttag hasznára legyen. Elmondom, hogy valójában nem ő lesz a beszélgetés középpontjában, és hogy az én felelősségem az, hogy ami elhangzik, a csoport hasznára szolgáljon.

Megkérdem Jindert, hogy vannak-e a teamnek olyan tagjai, akiket be tudnánk vonni a reflektáló tanúcsoportba annak érdekében, hogy ő *elég biztonságos* környezetben érezze magát. Itt a reflektáló tanúkkal való bizalmi kapcsolatra építke. Azt is megkérdem, hogy vannak-e olyanok, akik reflektáló tanúként fontos dolgot mondhatnának el. Jinder elmondja, hogy Susan, a Fiatalok Lendületben egyik egységének vezetője sokszor támogatta őt, és mindig tisztelettel beszélt vele. Arra is rákérdem, hogy van-e olyan, aki nem lenne hasznos a beszélgetés szempontjából, de azt válaszolja, hogy a szervezet minden munkatársával szemben nyitott.

A reflektáló tanúk felkérése

Az interjúpartnerhez hasonlóan a reflektáló tanúk felkérésére is megpróbálok a csoport találkozása előtt sort keríteni. Ezt olyan bizalmi légkörben próbálok megtenni, hogy mindenki érezze, szabadságában áll a felkérést elutasítani vagy elfogadni, és *elég biztonságban* érezzék magukat ahhoz, hogy bármilyen fenntartásukat megosszák velem. Biztosítom őket arról, hogy a folyamat alatt bármikor megváltoztathatják döntésüket, és erre mindvégig tudatosan figyelek is.

Susant kérem fel elsőnek, hiszen Jinder őt javasolta. Elmondom Susannek a felkérés okait, hiszen a korábban fennálló kapcsolatukban lévő tiszteletre és kölcsönös jóviszonyra alapozok. Ugyanakkor a felkértek emiatt esetleg azt érezhetik, hogy az interjúpartner támogatása érdekében morális kötelességük igent mondani. Megpróbálok a felkérést meghívásként megfogalmazni, de Jinder tanácsa, hogy Susant kérjem fel a reflektáló tanú szerepére, korábbi kapcsolatukon alapszik, s ezzel tisztában kell lennem. Még két személyt, Mariah-t és Mike-ot kérdezem meg, mert koruk, a szervezeten belül betöltött szerepük, kulturális hátterük és a csoporton belüli kapcsolatrendszerük alapján eltérő pozíciókat töltenek be.

Mindenki mást figyelő tanúként hívok a csoportba. A nyitó beszélgetés előtt szempontokat adok nekik, és arra kérem őket, hogy a beszélgetés során ezeket a kérdéseket szem előtt tartva készítsenek szolidaritás-

jegyzeteket, amelyeket a végén Jindernek adhatnak át. A szolidaritásjegyzetekkel az egyik célom az, hogy a figyelő tanúk is részt vegyenek a beszélgetésben.

A szolidaritás csoport létrehozásában mindvégig nagyon tudatosan cselekszem. Több dolgot nyíltan teszek, hogy a résztvevők tisztában legyenek azzal, mit várok el tőlük a közös munka során. Elmondom például, hogy közös felelősségünk az, hogy mindenki találjon valami hasznosat a folyamatban. Ezen azt is értem, hogy mindenkinek jogában áll felállni, és közelebb ülni, ha nem hallja a beszélgetést, vagy olyan módon változtatni pozícióját, hogy minden szereplőt jól lásson. Elmondom, hogy a csoport egy óráig lesz együtt, és a számonkérhetőség érdekében figyelni fogok az időkorlátokra. Megkérek mindenkit, hogy a csoport kezdete előtt menjen ki a mosdóba és kapcsolja ki a mobiltelefonját, mert megnehezítené mások figyelését, ha menet közben telefoncsörgés szakítaná meg a beszélgetést. Elmondom, hogy ha mindenki beleegyezik, közben lehet inni, de enni nem. Néha valaki ilyenkor felszólal, hogy épp csak befejezi a süteményét, vagy nagyon éhes, és muszáj valamit ennie. Ez lehetőséget teremt számomra, hogy egyértelművé tegyem a közös szabályok betartásának komolyságát, például valami ilyesmivel:

Komolyan gondoltam, hogy nem lehet enni.¹⁵⁹

A humor segítségével arra törekszem, hogy ezt senki ne vegye ítékezésnek vagy megszegésnek, ugyanakkor egyértelmű legyen, hogy nem engedek a közös szabályok alól kivételeket. Ez azért is fontos, mert ezáltal Jinder és a reflektáló tanúk láthatják, hogy komolyan veszem a biztonsággal kapcsolatos szabályokat is. És valóban, az udvariasság politikájára fittyet hányva be fogok avatkozni, ha úgy érzem, hogy egy csoporttag nem tartja tiszteletben a közös szabályokat.

Mielőtt hozzákezdünk a szolidaritás csoport megnyitásához, elmondom minden résztvevőnek, hogy Jinder lesz az interjúpartner, Susan, Mariah és Mike pedig beleegyeztek, hogy reflektáló tanúkként vegyenek részt a csoportban. Elmondom, hogy a többiek figyelő tanúk lesznek. Ezen a ponton elmondom nekik azt is, hogy a figyelő tanúk nem szólhatnak meg. Arra kérek mindenkit, hogy vegyenek magukhoz papírt és tollat, ha úgy érzik, hogy ez által jobban tudnak figyelni az elhangzottakra, illetve pontosan fel tudják jegyezni az elhangzott mondatokat vagy gondolatokat. A figyelő tanúkat arra kérem, hogy készítsenek szolidaritásjegyzeteket, amelyeket az ülés végén Jindernek adnak, de emellett természetesen saját maguk számára is jegyzetelhetnek.

A szolidaritás csoport a gyakorlatban

Fontos, hogy a nyitó pillanat valamennyire formális legyen, s így minden résztvevő számára egyértelművé váljon, hogy a csoport elkezdődik. Mindenkit még egyszer arra kérek, hogy úgy helyezkedjen el, hogy a csoport minden tagját lássa és hallja. Ezzel egyidejűleg azt is tisztázzuk, hogy egész testükkel részt vesznek a csoporton. Általában lassan maguktól is elhallgatnak a tagok.

Elmondom, hogy bárki dönthet úgy, hogy nem vesz részt a szolidaritás csoport ülésén. Ha úgy érzem

¹⁵⁹ Ezt a betűtípust használom, hogy egyértelművé váljon, amikor közvetlenül a szolidaritás csoport tagjaihoz beszélek.

valami miatt, hogy nem tudok *elég biztonságos* közeget létrehozni, akkor egy másik, hasznosabbnak és kevésbé veszélyesnek gondolt gyakorlatot választok. Interjúkészítőként nem tudok egyedül felelősséget vállalni a biztonság megteremtéséért, de amennyiben veszélyt érzek, az én felelősségem másik munkamódszert választani. Általában megosztom a jelen levőkkel a kapcsolattartóval történt korábbi beszélgetések lényegét, és elmondom, hogy annak függvényében döntök a szolidaritás csoport gyakorlata mellett, hogy mennyire tudunk közösen biztonságos légkört teremteni.

A csoportra való felkészülés részeként elmondom, hogy megpróbálom mindent megtenni az elég biztonságos légkör kialakítása érdekében, illetve hogy minden, amit teszek, az összes résztvevő közös beleegyezésén alapszik. A biztonság megteremtése érdekében több dolgot is teszek. Megpróbálom mindenkit személyesen köszönteni, lehetőleg úgy, hogy kezet rázunk, és megpróbálom megjegyezni minden résztvevő nevét. Ha valakit személyesen ismerek, megpróbálom velük nem a csoport kezdete előtt, hanem a szünetben vagy az alkalom után beszélgetni, ily módon lehetővé téve másoknak, hogy hozzám forduljanak. Figyelek a teremben levő energiára, és megpróbálom azonnal reagálni, ha úgy érzem, hogy valami nem stimmel. Lehet, hogy megkérdezek különböző embereket, hogy mit várnak az együttléttől, és késznek érzik-e magukat egy ilyen jellegű beszélgetésre. Mindig van egy B tervem arra az eshetőségre, ha nem érezném a helyzetet *elég biztonságosnak*, vagy lennének olyan csoporttagok, akikkel nem lehet a szolidaritás csoport gyakorlatát építő módon megvalósítani.

A csoport előkészítése

A csoportülés kezdetén ismertetem a szolidaritás csoport egyes lépéseit és a résztvevők különböző szerepeit.

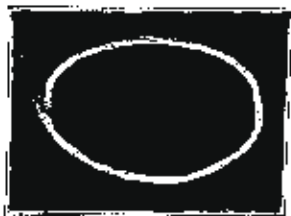
Egy nyitó beszélgetéssel fogjuk kezdeni, amelyben kizárólag Jinderrel fogok beszélgetni. Nem fogunk úgy csinálni, mintha a többiek nem lennének jelen – ez nem vezetne biztonságos légkörhöz. Végig annak tudatában beszélgetünk, hogy ti is hallotok mindent, ami itt elhangzik, és azt is, ami nem. Úgy fogok Jinderrel beszélgetni, mintha egy paraván mögött ülnék, azért, hogy a reflektáló tanúk számára teret biztosítsunk a gondolkodásra. Ahogy most titeket nézlek, látom, hogy egyesek bólogatnak, illetve más módokon adják tudtomra, hogy teljes figyelmükkel követik, amit mondok. A reflektáló tanúk számára azonban olyan teret biztosítunk, amely során átgondolhatják, hogy mit gondolnak az elhangzottakról – de nem válaszolhatnak azonnal a beszélgetésünkre.

A Jinderrel való nyitó beszélgetést követően a tanúcsoporthoz fogok fordulni – amit Susan, Mariah és Mike alkotnak – és velük fogok tanúbeszélgetést folytatni. A beszélgetésnek ebben a második szakaszában Jinderre egyes szám harmadik személyben fogunk utalni, és bár ez elsőre furcsának tűnhet, azért tartom így jónak, hogy ne érezze, azonnal kell válaszolnia. Ha valamelyik reflektáló tanú közvetlenül Jinderhez kezdene szólni, meg fogom állítani, és emlékeztetni fogom arra, hogy még nincs itt ennek az ideje, hiszen Jinder még nem válaszolhat az elhangzottakra. A tanúbeszélgetés alatt Jinder

néma megfigyelőként van jelen. Amikor a reflektáló tanúkkal beszélgetek, ismét úgy fogunk tenni, mintha egy paraván mögött ülnénk, és csak egymást fogjuk megszólítani.

A Susannel, Mariah-val és Mike-kal¹⁶⁰ folytatott tanúbeszélgetés után ismét Jinderhez fogok fordulni, és ketten közösen reflektálunk arra, amiről a reflektáló tanúk beszéltek. Ismét a paraván metaforáját használom: mintha egy fal választana el minket a tanúktól, nem fogunk közvetlenül hozzájuk szólni. Ezzel a reflektáló tanúk számára reflektív teret kívánok biztosítani.

Ezután lehetséges, hogy három koncentrikus kört rajzolok, és nyilakkal szemléltetem a beszélgetések közötti kapcsolódási pontokat.

A beszélgetés valójában folyamatosan szűkül, nem pedig tágul. Először Jinderrel beszélgetek, ez az első kör.

A reflektáló tanúkkal folytatott beszélgetés a második, kisebb kör, ami kapcsolódik az első körhöz.

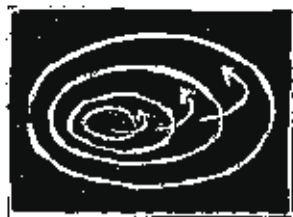

A harmadik kör azt mutatja, amikor Jinderrel a tanúbeszélgetésen elhangzottakról beszélgetünk.

¹⁶⁰ Általában keresztnéveket használok, és többször elmondom a főszereplők nevét, hiszen nem biztos, hogy minden csoporttag ismer mindenkit. Az interjúpartner számára például kellemetlen lehet, ha nem emlékszik valamelyik reflektáló tanú nevére. Mindenkinek feljegyzem a nevét az ülésrendnek megfelelően, és a biztonság megteremtése érdekében arra törekszem, hogy mindenkit keresztnévén szólítsak, és ezzel is elősegítsem, hogy a beszélgetés hasznukra váljon.

A három beszélgetés valójában egyre szűkül, hiszen csupán olyan dolgokról beszélgetünk, amelyek az előző beszélgetésben említésre kerültek. Olyan ez kicsit, mintha a három kör egy távcsövet alkotna, ami folyamatosan szűkül össze.

A harmadik beszélgetés után lehetséges, hogy mind egy körbe ülünk (és itt a negyedik, legkisebb kört rajzolom fel a másik három koncentrikus kör középebe) és megbeszéljük az elhangzottakat. A figyelő tanúk átgondolhatják, hogy mit válaszolnak a táblára felírt kérdéseimre. Mindjárt megnézzük, melyek ezek.

Általában visszajelzést kérek azzal kapcsolatban, hogy vajon mindenki megértette-e a csoport szerkezetét, és tisztázzuk az esetleges félreértéseket. Elmondom, hogy szeretném, ha mindenki épülne a csoport hatására, és miért is vagyunk együtt. Tisztázom, hogy az én felelősségem odafigyelni arra, hogy mindvégig ezeket a célokat tartsuk szem előtt. Jinder, az interjúpartner felelőssége annyi csupán, hogy olyan irányba terelje a beszélgetést, ami számára hasznosnak tűnik.

A beszélgetés középpontjában ti vagytok, a csoporttagok, akik a Fiatalok Lendületben-nél dolgoztok. Úgy gondolom, hogy nem kell mindenkinek szót kapnia annak érdekében, hogy hasznos lehessen. Megpróbálok kapcsolódási pontokat keresni, és azt remélem, hogy a beszélgetésünk a fenntarthatóságot, a kapcsolódást, a közösséget és a szolidaritást támogatja. Ezekről a kérdésekről fogok Jinderrel beszélgetni, abból a célból, hogy párbeszédünk minden résztvevő számára hasznos legyen.

Az interjúpartner és a reflektáló tanúk felkészítése

Az a feladatom, hogy Jinder és a reflektáló tanúk számára elég információt biztosítsak, hogy tudják, mit várok el tőlük, és mi a feladatuk.

Suzanne, Mike és Mariah, arra kérlek titeket, hogy figyeljetek, mely dolgok tűnnek fel nektek a Jinderrel való beszélgetésem során. Mi az, ami leköti a figyelmeteket, esetleg megindít titeket? Hogyan kötődik

ez ahhoz, amit az élményével kapcsolatban elmondott? Mire lennétek kíváncsiak a beszélgetés folytatásaképp?

Lehetséges, hogy arra is kérem őket, hogy jegyezzenek fel bármilyen kérdést, amit feltettek volna, vagy irányt, ami felé a beszélgetést terelték volna, ha ők lettek volna az interjúkészítők. Ily módon a reflektáló tanúk olyan tudást biztosítanak az interjúkészítő számára, amely a beszélgetést az interjúpartner és az egész csoport számára hasznosabb irányba terelheti.

Személyes jellegű észrevételeket szeretnék. Ez alatt azt értem, hogy amit te, Mariah, észreveszel, valószínűleg a saját munkádban vagy életedben valamihez kapcsolódik. Azt szeretném, ha átgondolnád, és meg tudnád osztani, hogy a Jinderrel való beszélgetésnek miért pont arról a pontjáról jutott ez a dolog az eszedbe.

Elmondom nekik, hogy magam is részt fogok venni a tanúbeszélgetésben, mert szeretném, ha hasznos lenne a teljes folyamat. Arra fogom őket kérni, hogy próbálják meg pontosan felidézni azokat a szavakat vagy mozdulatokat, aminek tanúi voltak. Tisztázom, hogy nem ugyanarról a témáról fogunk második körben beszélgetni, hanem arról, ami a nyitó beszélgetés során feltűnt számukra. Jindernek ismételtelen elmondom, hogy a beszélgetés e szakaszában ő a figyelő szerepét veszi fel, és arra figyel, amit Mike, Susan és Mariah mondanak.

Mi a különbség a tanú és a közönség között?

Fontos, hogy pontosan és egyértelműen tisztázzam, hogy mi a különbség a tanú és a közönség pozíciója között (Cody 2001).

Mindannyian tanúként, nem pedig egy közönség tagjaiként veszünk részt a beszélgetésekben. A közönség szerepe arra ösztönöz, hogy megítéljük, vagy értékeljük az előadást – tetszett vagy nem tetszett, szórakoztató volt-e, tanultunk-e belőle valamit [White 1997]. Közönségként gratulálhatnánk, vagy tanácsot adhatnánk Jindernek. A tanúság ezzel szemben nagyon más, mint amikor egy közönség tagjai vagyunk, hiszen itt arról van szó, hogy Jinder mellé állunk, elkísérjük a folyamatban, kapcsolódási pontokat keresünk. A tanúság azt is jelenti, hogy megnevezzük azokat az élményeket, amelyek saját élményeinkhez kapcsolódnak, s igyekszünk ezekre válaszolni, anélkül, hogy megoldanánk valamilyen problémát, vagy csökkentenénk a feszültséget.

Az interjúkészítő szerepének tisztázása

A résztvevőknek elmondom, hogy végig figyelni fogok arra, hogy a beszélgetés struktúráját megőrizzem. Közbe fogok avatkozni, ha a struktúrát fölírva például közvetlenül Jindert szólítanak meg, vagy átcsúsznának a tanú szerepéből a közönségébe. Megosztom velük, hogy ha ítélezést tapasztalok, akár pozitív vagy negatív értelemben, fel fogom rá hívni a figyelmet, és arra fogom őket kérni, hogy térjenek vissza a tanú szerepébe (Roth 2007).

Nagyon fontos az, hogy a beszélgetések egymáshoz kapcsolódjanak. Lehet, hogy kérdéseket fogok feltenni a tanúinknak, ha nem azokra a dolgokra reflektálnak, amelyeket Jinder említett, vagy ha úgy érzem, le hagyják őt. Ilyen kérdésekre gondolok, mint például: „Susan, mit mondott pontosan Jinder, amiről eszedbe jutott az, amit az előbb mondtál?” Nagyon aktív szerepet fogok betölteni, és remélem, hogy ezt senki sem veszi sértésnek vagy megszegyenítésnek, célom az, hogy egymás segítése érdekében a beszélgetés kereteit biztosítsam.

Elmondom, hogy interjúkészítőként mi a szerepem, és kihangsúlyozom, hogy a beszélgetés során nem leszek semleges szereplő, hanem bizonyos alapelvek mentén haladok.

Úgy hiszem, hogy a szolidaritás és az, hogy egy közösség tagjaként végezhetjük munkánkat, sok erőt ad nekünk, ezért megpróbálok a csoportot az *igazságosság* felé terelni. Ezért döntöttem a szolidaritás csoport módszere mellett.

Interjúkészítőként magamban folyamatosan *reflektív belső kérdéseket* teszek fel. A szolidaritás csoport alatt mindvégig figyelmet fordítok ezekre a kérdésekre, valamint testem jelzéseire, az esetleges feszültségre – ilyenkor lelassítok, és megpróbálok megválaszolni saját *reflektív belső kérdéseimet*:

- Mire figyelek most épp? Miért?
- Minek állok ellent, vagy mit utasítok el: a kíváncsiságot, a feszültség elsimítását, a probléma megoldását, az udvariasság elvárásait?
- Hogyan figyelek a hatalom kérdésére a beszélgetés e pontján?
- Hogyan valósítom meg a számonkérhetőséget most épp?
- Sikerül-e elérnem, hogy ne magamat helyezzem a beszélgetés középpontjába ebben a pillanatban?

A figyelő tanúk felkészítése az aktív figyelemre és az ezt segítő kérdések

Mielőtt hozzákezdzenék a beszélgetéshez, elmondom a figyelő tanúknak, hogy szolidaritásjegyzet formájában milyen kérdésekre kell írásban válaszolniuk, amelyet a csoport végén az interjúpartnernek adnak át. A *tanúkérdések* mindig az adott csoport sajátosságaitól függenek. Íme néhány kérdés, amit gyakran használok¹⁶¹:

- A beszélgetés melyik része érintett meg vagy bilincselte le, és melyik részeihez tudtál a leginkább kapcsolódni?
- A Fialok Lendületben-nél végzett munkád vagy egész lényed mely része kapcsolódott leginkább ahhoz, amiről Jinderrel és a reflektáló tanúkkal beszélgettem?
- Hogyan változhat meg, növekedhet a munkáddal, életeddel vagy a Fialok Lendületben fiatal ügyfeleivel való kapcsolatod a megfigyelt beszélgetések hatására?

Gyakran felírom ezeket a kérdéseket egy táblára, ha épp van egy a közelben. A *tanúkérdéseket* lehetőségként ajánlom a résztvevők számára, és egyértelművé teszem, hogy az azokra való válaszadás nem kötelező. Elmondom, hogy mindenki maga döntheti el, hogy ráírja-e nevét a papírra vagy nem. Tudatom az interjúpartnerrel, és minden más résztvevővel, hogy az írásos válaszok, amelyeket én szolidaritásjegyzeteknek hívok, a figyelő tanúk ajándékai az interjúpartner számára. Az interjúpartner úgy válaszol azokra, ahogy neki tetszik.

Nem tudom eléggé hangsúlyozni a nyitó beszélgetést megelőző felkészítő munka fontosságát a szolidaritás csoport szempontjából. Az előkészítés célja a biztonság és a tiszteletadás légkörének megteremtése azáltal, hogy egyértelművé teszem az elvárásokat. Fontos, hogy ne ugorjuk át az előkészítés fázisát. A kapcsolatépítés részeként, s nem pedig valódi munkavégzést gátló tényezőként tekintek erre a szakaszra. Minél alaposabban sikerül az előkészítés, annál valószínűbb, hogy a szolidaritás csoport közben nem lesz szükség fegyelmezésre.

A nyitó beszélgetés

Ebben a szakaszban az interjúkészítő és az interjúpartner folytat párbeszédet, a tanúk csoportja pedig figyelmesen hallgat. Az interjúkészítő és az interjúpartner beszélgetnek, a reflektáló tanúk pedig figyelnek. A nyitó beszélgetés kezdetén a legfontosabb feladatunk a biztonság és a tisztelet légkörének megteremtése, valamint bizonyos témák körüljárása, amely az egész csoport számára hasznos lehet.

¹⁶¹ A kérdések és kulcsszavak gondolata David Epston szupervíziós gyakorlatából származik (személyes közlés, 1999). Sallyann Roth továbbfejlesztette ezt a kifejezést a Public Conversation Project (Közösségi Beszélgetés Projekt) workshop számára (Roth, személyes közlése, 2009).

A) A biztonság megteremtése

A biztonság megteremtése részeként *elég biztonságos* kapcsolat kialakítására törekszem, olyan gyakorlatok használatával, mint a beleegyezés folyamatos ellenőrzése (Bird 2000, 2004). Íme néhány, a *beleegyezés ellenőrzésével kapcsolatos kérdés*, amelyet feltennék Jindernek:

- Jinder, miért fogadtad el felkérésemet, hogy a Fiatalok Lendületben munkatársai számára szervezett mai csoportülésen téged kérdezzek ki?
- Mit tudsz magadról, ami miatt úgy gondolod, hogy képes leszel megtagadni a válaszadást, ha úgy érzed, hogy nem jó kérdést tettem fel?

A következő kérdés a *biztonság megteremtését* szolgálja:

- Mire lesz szükséged ahhoz, hogy nemet tudjál mondani, ha nem jó kérdést teszek fel?

Interjúkészítőként meg kell tanulnom, hogy felismerjem a tiltakozás különböző, változatos formáit. Bármilyen, ami nem lelkes és egyértelmű igen, arra utalhat, hogy le kell lassítanom és meggyőződni arról, hogy jó irányban haladunk.

A biztonság megteremtésének másik vetülete az időkorlátok betartása. Fontos, hogy a beszélgetés ne húzódjon el annyira, hogy a résztvevők már ne tudják követni figyelemmel. A tiszteletteljes figyelem és jelenlét miatt is fontos, hogy biztosítsam, hogy a csoport a közösen megállapodott időkereten belül maradjon.

A nyitó beszélgetés kérdései bizonyos témák körüljárására buzdítanak, míg más kérdésköröket esetleg nem érintünk. A következőkben bemutatom, hogy milyen témákat szeretnék megvitatni, és ennek érdekében milyen kérdéseket teszek fel. Egyben szeretném az olvasót figyelmeztetni, hogy az itt következő kérdések a szolidaritás csoport célját szolgálják, s azt, hogy a csoport számára fontos témákról tudjunk beszélni. Egy kérdés több célt is szolgálhat, de a nyitó beszélgetés legfontosabb témáinak bemutatása érdekében csoportosítottam őket. Egy valós szolidaritás csoporton a beszélgetés során a kérdések egymásba folynak, a válaszok és a hallgatóság függvényében változhatnak. Az alábbi kérdések valóban működő szolidaritás csoportok kérdései alapján készültek.

B) Etika-központúság

A szolidaritás csoport elsődleges célja az interjúpartner etikai meggyőződésének kibontása. A párbeszéd célja Jinder etikai elveinek (az etikával való kapcsolatának, lehetséges dilemmáinak és apró sikereinek) feltárása, s nem pedig a kényelmetlenségérzet csökkentése, vagy konkrét problémák megoldása. E cél megvalósítása érdekében feltehetőek egy *tanúkérdést*:

- Jinder, mit gondolsz, a fiatalokkal végzett munka mely területén látszanak legjobban etikai elköteleződésed, elveid?

Interjúkészítőként az a feladatomban, hogy előhívjam Jinder etikai elköteleződésének történetét. Ha az előző *tanúkérdésre* például azt válaszolta volna, hogy „mélyen tiszteli a fiatalokat”, az alábbi *etikai jellegű kérdéseket* tenném fel:

- Jinder, amikor azt mondod, hogy „mélyen tisztelek” a munkádban megismert fiatalokat, pontosan mit értesz „mély tisztelet” alatt?
- Életed mely szereplői ismerik ezt a benned lévő „mély tiszteletet”?
- Mikor tapasztaltad először ezt a „mély tiszteletet” életed során?
- Kik voltak a tanáraid vagy mentoraid, akik a benned lévő „mély tiszteletet” táplálták?
- Jinder, hogyan tudod a munkád során megvalósítani ezt a „mély tiszteletet”?
- Életed és munkád mely szereplői segítenek abban, hogy megmaradjon benned ez a „mély tisztelet”?
- Mennyiben más a munkád a fiatalok és munkatársaid szemében annak révén, hogy „mély tisztelet” van benned?

A szolidaritás csoport másik célja, hogy felszínre hozza az etikai kérdések társadalmi konstrukciós jellegét: az etika olyan valami, amit közösen hozunk létre, nem pedig egyéni projekt. Az alábbi *közösségi kérdéseket* azért teszem fel, hogy az etika kapcsolati jellegét erősítsem:

- Életed mely szereplői járultak hozzá az etikával való kapcsolatod kialakulásához? Mit adtak hozzá saját etikai meggyőződésedhez?
- Mit gondolsz, tudják ezek az emberek, hogy milyen sokat kaptál tőlük akár személyes életedben, akár a munkavégzés során?
- Hogyan tudnád elmondani ezeknek az embereknek, hogy hatásukra hogyan változott meg az etikai meggyőződésed? Mit jelentene ez számukra?

Az etikai meggyőződéssel kapcsolatos kérdések lehetőséget biztosítanak arra, hogy etikai dilemmákról beszélhessünk, így megkérem Jindert, hogy ossza meg velünk lelki fájdalmát. Lelki fájdalmat különösen akkor élünk át, amikor az etikai meggyőződésünkkel ellentétes módon végezzük munkánkat, esetleg pont azokat az etikai meggyőződésünket vesszük semmibe, ami eredetileg a segítő pályára vonzott bennünket. Ennek érdekében a beszélgetésben a küzdelem apró jeleit keresem, és a *számonkérhetőséggel kapcsolatos kérdéseket* teszek fel:

- Jinder, amikor azt mondod, hogy szégyelled magad, amiért nem akarod megölelni a piszkos fiatalokat, vagy azt gondold, hogy a rendszeren élösködnek, és nem érdemlik meg a segítséget, mit mond neked a szégyenérzet, vagy az, hogy nem az vagy, aki szeretnél lenni?
- Hogyan segített neked ez a szégyenérzet abban, hogy felidézd az igazságosságról vallott elveidet, amit az előbb nagyon erőteljesen osztottál meg velünk?
- Mit mondana rólad, ha nem éreznél szégyent? Mit jelezhetne a fiatalokkal végzett munkádról, ha nem éreznél szégyent?

A *kontextualizáló kérdések* segíthetnek az individualizmus lebontásában bizonyos témákban:

- Szerinted te talátlad fel ezeket a gondolatokat, hogy nem bízol a szegény emberekben, vagy a szegény fiatalokban? Mit gondolsz, honnan erednek ezek a gondolatok?

A *számonkérhetőség érdekében feltett kérdések* célja, hogy Jinder felidézze személyes és kollektív etikai elveit, és közelebb kerülhessen az igazságosabb segítői munkához – nem célunk, hogy megpróbáljuk csökkenteni a benne lévő feszültséget, megszegyenítsük, kioktassuk, vagy nyilvános gyónásra bírjuk. Lehetséges, hogy megerősítő szegényről fogunk beszélgetni, olyan szegényről, ami nem bénító hatású, hanem újfajta válaszadásra serkenti Jindert (Jenkins 2005, 2006). Mivel célom a tanúság erősítése, nem pedig a gyónás, igyekszem felhangosítani az előremutató szegény és lelki fájdalom történeteit, és akkor is felvetem ezeket a tanúbeszélgetések során, ha a reflektáló tanúk maguktól esetleg nem említenék meg.

C) A szolidaritás vállalása

A szolidaritás erősítése érdekében arról faggatom Jindert, hogy vannak-e olyanok, akik vele vannak küzdelmében, akikre számíthat, akik támogatják. A *szolidaritás eseményeivel kapcsolatos kérdések* célja olyan emberek, gondolatok és emlékek felidézése (Madigan 1997), akik Jinder számára valami miatt fontosak. A munka célja olyan kapcsolódási pontok keresése, ahol Jinder úgy érzi, hogy másokkal közös etikai meggyőződés alapján cselekszik. A *szolidaritás eseményeivel kapcsolatos kérdések* ezeket a történeteket kívánják részletesen kibontani.

- Az imént említettél pár etikai elvet: a „tisztes viselkedést”, saját tetteid folyamatos felülvizsgálatát, az igazságtalan tettek kimondását. Hogyan jelentkezik ezek az elvek munkád során? Mennyire számít, hogy míg az imént csak elmosódott érzésekről beszéltünk, most konkrét fogalmakkal írtad le mindazt, ami számodra fontos? Hogyan befolyásolja az ezekkel az elvekkel való kapcsolatodat az, hogy most erről beszélünk?
- Említetted, hogy apukádtól tanultad a „tisztes viselkedést”. Hogyan jelenik meg ez a fiatalokkal végzett munkádban? Hogyan viselkedik az, aki tisztességes? Mit jelent számodra és munkád számára az, hogy a tisztesség egész életed folyamán elkísér téged?
- Milyen esemény jut eszedbe, amikor azt mondd, hogy fontos számodra az igazságosság alapelve? Milyen kép vagy emlék bukkan elő, amikor ez az elv kerül szóba? Hogyan segíthet ez a kép a fiatalokkal végzett munkád során az igazságossággal kapcsolatban?

A *terem benépesítésére vonatkozó kérdések* a szolidaritás erősítését szolgálják az által, hogy felidézünk olyan személyeket, akik támogatnak minket munkánk során. A *terem benépesítése* azt jelenti, hogy olyan közösségeket, gondolatokat, embereket és élményeket elevenítünk fel, amelyek a munkatársak megerősítését szolgálják.

- Eszedbe jutott, hogy meghívd nemrégiben elhunyt nagymamádat, hogy legyen a fiatalokkal végzett mun-

kádnak, vagy ennek a beszélgetésnek részese, és segítsen azzal a „sötét magánnyal” szemben, amit érzel?

- Kiket hívnál még a terembe? Vannak olyanok, akiket különböző szempontok alapján hívnál ide?
- Hogyan tudnád a teameden belüli támogató egyéneket behívni a munkádba? Hogyan segítené az, ha a terem megtelne téged támogató emberekkel? Hogyan válna ez fiatal ügyfeleid hasznára?
- Hogyan változtatná meg a terem benépesítése azt a „magányt” és elszigeteltséget, amelyet az imént említettél?

A párbeszéd további célja a nem látható szolidaritás láthatóvá tétele, és magának a szolidaritás csoport szolidaritásának megjelenítése. A potenciálisan jelen levő, de szunnyadó szolidaritási kapcsolatok feltárása érdekében az alábbi, a *szolidaritás megnyilvánulásaiival kapcsolatos* kérdéseket teszem fel:

- Lehetséges, hogy több támogatód van, mint amit akkor éreztél?
- Mit teszel annak érdekében, hogy a Fialatok Lendületben dolgozói tudják, hogy számíthatnak rád mind-azok alapján, amit az előbb mondtál magadról? Szerinted a többiek tudják, hogy arra vágysz, hogy erősebb legyen köztetek a szolidaritás? Esetleg újdonság lenne ez számukra?
- Mit tennél a beszélgetés hatására másképp, hogy mások számára is nyilvánvalóbbá váljon a szolidaritásod? Milyen apróságot tudnál tenni vagy mondani, hogy mások észrevegyék, mit szeretnél?

A szolidaritás csoport beszélgetéseit közösségteremtő beszélgetéseknek tartom. Ez alatt azt értem, hogy a párbeszéd hatására megkérdőjeleződik az individualizmus, és erősödik a közösség (Martín-Baró 1994).¹⁶² A párbeszéd részeként a közösség szerepéről beszélgetünk, és megvizsgáljuk, hogy Jinder milyen kulturális közösség részének érzi magát.¹⁶³ A kultúrát itt tágabb értelemben használom, ami mindenféle közösséghez tartozást magába foglal, legyen az a zenészek kultúrköre, vagy egy lelki közösség.

- Hol érzed magad igazán otthon?
- Milyen kulturális közösségnek vagy a tagja? Mennyire fontos ez a munkád számára?
- Hogyan tapasztalod meg a közösséghez tartozást? Mennyiben más ettől az életed?
- Mindegyik kulturális közösséggel való tagságodat meg tudod jeleníteni a munkahelyeden? Nem muszáj válaszolnod erre a kérdésre, de szerintem fontos, hogy átgondold.

Az is a feladatom, hogy előhozzam azokat a képességeket és készségeket, amelyek alapján Jinder el tudja látni munkáját a Fialatok Lendületben szervezeten belül. Amikor arról kérdezősködöm, hogy mi teszi

¹⁶² Ezzel kapcsolatos írásom, a Weaving threads of belonging: the Cultural Witnessing Group at Peak House [A hovatartozás szálainak összekapcsolása: a Peak House-beli Kulturális Tanúcsoport], egy olyan közösséggel végzett tanúság gyakorlatát mutatja be, akik magukat „a leszbikus kultúra részeseiként” azonosítják (Reynolds 2002).

¹⁶³ A közösségi munka és a kultúra kapcsolódásáról részletesebben lásd Prowell (1999), Richardson (2005a; 2005b) és Tamasese (2001) írását.

őket képessé a feladatok elvégzésére, az interjúpartnerek általában az iskolai végzettségeiket említik először. A *közösségteremtő kérdések* Jinder készségeinek családi, közösségi és kulturális történetét erősítik.

- Milyen képességeidet és tulajdonságaidat tartod fontosnak a fiatalokkal végzett munka során?
- Ha megkérdezném bármelyik fiatal ügyfeledet, hogy melyik az a tulajdonságod, ami miatt szívesen dolgoznak veled, mit mondanának? Meglep ez téged, vagy korábban is hallottad már?
- Mi ennek a tulajdonságnak a története a családban, kultúrában és közösségeidben?
- Hogyan őrizted meg a közösségednek, kultúrádnak ezeket a tanításait? Hogyan segítenek a fiatalokkal végzett munkádban?
- Hogyan hat rád az, ha ezeket a tanokat csak a tanáraidhoz vagy a szupervízorodhoz kötik? Kik vagy mik azok a gondolatok, emberek és gyakorlatok, akiket/amiket kihagyunk, amikor úgy teszünk, mintha a hivatalos képzésen elsajátítottak számítanának a munkára való alkalmasság során?
- Szerinted te magad segítettél bárkinek abban, hogy képes legyen munkáját végezni? Hogyan? Mi az, amit a családban, közösségedben, kultúrában tanultál, és ami miatt most a Fiatalok Lendületben-nél dolgozol? Gondoltál már korábban is erre? Ha nem, akkor mit jelent ez most számodra?

Mivel a társadalom margóján élő, kizsákmányolt fiatalokkal foglalkoznak, előfordulhat, hogy Jinder és a Fiatalok Lendületben munkatársai úgy érzik, hogy ők az egyetlen segítők, akik ténylegesen törődnek ezekkel a fiatalokkal. Ha ez az álláspont a beszélgetés során felbukkan, az interjúkészítő feladata arra buzdítani Jindert (és rajta keresztül az egész csoportot), hogy más segítőkkel is szolidaritást vállaljon. A segítők közötti versengés elfedi a problémákat életben tartó társadalmi kontextusokat, és így nem vesszük észre az elnyomó gyakorlatokat támogató struktúrákat. Az elnyomó kontextusok feltárása érdekében *kontextualizáló kérdéseket* tesztek fel, amelyek megnevezik a rejtőzködő struktúrákat, és megpróbálnak hidat verni a szűkös forrásokért gyakran egymással versengő segítők között.

- Lehetséges szerinted, hogy azok a gyermekvédelmisek, akikről az előbb beszéltél, máshogy értelmezik saját cselekedeteiket?
- Kinek vagy minek származik haszna abból, hogy te és kollégáid „folyamatosan a gyerekvédelmissekkel küzdötök”? Mit nem veszünk észre, ha a gyermekvédelmissekre csak ebből a konfliktusos szempontból gondolunk? Milyen haszna vagy kára származik a fiataloknak abból, hogy „a Fiatalok Lendületben folyamatosan a gyermekvédelmissekkel küzd”?
- Mennyivel lenne más a munkáddal és a fenntarthatósággal való kapcsolatod, ha mindig eszedbe jutna, amit az imént mondtál, hogy a többi segítő sem azért választotta ezt a hivatást, hogy elnyomhasson másokat?
- Milyen struktúrák nehezítik azt, hogy a gyermekvédelmisek *igazságosabb* döntéseket hozhassanak? Lenne kedved megkérdezni őket ezekről a küzdelmekről? Lehetséges, hogy a Fiatalok Lendületben hasonló rendszerhibákkal küzd? Én nem tudom a választ, de érdekelné, hogy nem azonos gyökere-e a problémáitok?

D) A hatalom megnevezése

A szolidaritás csoport egyik fontos célja a hatalom megnevezése. E cél érdekében egyfelől tanúi vagyunk az elnyomó és kizsákmányoló gyakorlatokkal szembeni ellenállásnak, másfelől azoknak az *igazságos tetteknek*, amelyek hozzájárulnak mások emberi méltóságának és szabadságának megőrzéséhez (Reynolds 1997, 2008; Wade 1996.). Mindkét területet igyekszem lefedni a beszélgetés során, hiszen mozgásterünk lényegesen leszűkülne, ha nem az igazságosság érdekében beszélünk az ellenállásról, és ez sehova sem vezetne.

Jinder társadalmi igazságosság iránti elköteleződését *tanúkérdésekkel* tárom fel:

- Jinder, amikor az előbb azt mondtad, hogy szeretnéd, ha a társadalmi igazságosság jobban jelen lenne munkádban, mire gondoltál? Mit remélsz, mit szeretnél elérni az által, hogy összekötöd a Fialok Lendületben ügyfeleit a társadalmi igazságossággal?
- Munkád mely aspektusai alapján lenne egyértelmű számodra vagy mások számára, hogy munkahelyeden a társadalmi igazságosság mellett elköteleződött emberek dolgoznak?
- Amikor munkád során tiszteletben tartod a társadalmi igazságosság lelkiületét, milyen változások figyelhetőek meg a munkáddal való kapcsolatodban, vagy abban, ahogy a munkádra gondolsz vagy érzel?

Bár ebben az elképzelt példában a társadalmi igazságosság nyelvezetét használom, a valóságban senkire nem kényszerítem azt rá, hanem megpróbálom a beszélgetőtársak saját szavait használni. Lehet, hogy az én szókinccsem nem bír mások számára jelentéssel, s így elidegenítené őket, vagy egy olyan világba kényszerítené, amellyel nem tudnak azonosulni. Előfordul, hogy felajánlom a társadalmi igazságosság szavait, de ha valaki más szavakat használ, én is áttérek azokra. Ha nem figyelnek erre, előfordulhatna, hogy saját véleményemet kényszeríteném a segítőkre, és ahelyett, hogy hasznukra lennék, eltávolítanám őket magamtól.

Emlékező kérdéseket teszek fel, hogy lehetővé váljon az igazság apró eseményeinek megünneplése, amelyek meghallása gyakran fokozott figyelmet igényel:

- Jinder, vannak a munkád során olyan események vagy pillanatok, amelyekre szívesen emlékszel vissza, s amelyek a társadalmi igazságosság irányában tett apró sikerként értékelhetőek? El tudnál nekem mesélni egy ilyen emléket, ami az igazságot szolgálta?
- Hogyan hat munkádra az, hogy emlékszel az igazságnak erre az apró győzelmére? Hogyan befolyásolná munkádat, ha elfelejtenéd ezt és a hozzá hasonló apró sikereket, ha nem vennél róluk tudomást, vagy azt gondolnád, hogy a világ hatalmas problémáival szemben nem bírnak semmilyen valós jelentéssel?

Az ellenállás tanúsítása érdekében azokra az apró cselekedetekre kérdezek rá, amelyekkel a közösségi munkások kifejezik a méltóság és az igazság iránti elköteleződésüket. Ezek a *tanúkérdések* az ellenállás konkrét eseményeit idézik fel:

- Jinder, milyen elméleteket, gyakorlatokat és hivatalos elvárásokat kellett elutasítanod annak érdekében, hogy megtarthasd a munkádban jelen lévő társadalmi igazságosság lelkiületét?

- Azon az esetmegbeszélő csoporton tudatosan nem voltál hajlandó a „szenvedélybeteg” szót használni a fiatalemberrel kapcsolatban. Mi alapján döntöttél így? Milyen elveket akartál ezzel érvényre juttatni?
- Mennyire kockázatos magatartás a munkahelyeden, más segítőkkel szemben a „címkézés elutasítása”, ahogy fogalmaztad? Mások is így viselkednek? Azt mondtad, hogy valamekkora kockázatot rejt magában az, hogy olyan módon használod a nyelvet, ami a fiatalok méltóságát erősíti. Mit mond szerinted rólad, hogy a kockázatok ellenére kitartasz mellette?
- Mit jelent számodra az ellenállásnak ez az apró eseménye? Változtat valamit a munkáddal való kapcsolaton? Mit jelenthet annak a fiatalnak a számára, akiről nagyobb méltósággal beszélsz? Mit jelenthet ez a Fiatalok Lendületben munkatársai számára?

Ebben az elképzelt példában ismét az ellenállás melletti tanúság nyelvét használok, de a valós életben mindig figyelek arra, hogy az adott személy számára mi a leghasznosabb. Azt, hogy mit tekinthetünk ellenállásnak, szintén a beszélgetőpartnerem döntheti el, nem pedig én. Megpróbálok nyelvi segítséget nyújtani az ellenállás elmondásához, de nem szeretném saját jelentéseimet a másakra kényszeríteni, sem pedig olyan nyelvhasználatra buzdítani, ami távol áll tőle, és ami akár kényelmetlenül érinti.

E) A kollektív fenntarthatóság szolgálata

A szolidaritás csoport egyik fontos célja az, hogy mind az interjúpartner, mind a csoport többi résztvevője számára megerősítsük a fenntarthatóságot eredményező élményeket és tudásokat. Ennek érdekében olyan élményekről kérdezem Jindert, amikor magát hasznosnak érezte, amikor minden ízében átélte, hogy saját és a Fiatalok Lendületben tevékenysége révén jobb lett a világ.

- Jinder, van esetleg olyan történet, esemény vagy pillanat, amire úgy emlékszel vissza, mint ami segít abban, hogy munkádat fenntartható módon végezd? El tudnád nekünk ezt mesélni? Milyen jelentést hordoz ez az esemény számodra? Miért pont ezt az eseményt meséled el a tanúk előtt az összes többi élménnyel szemben?
- Sokszor a teamek úgy ülnek le, hogy csupa problémáról beszélnek – itt is előkerültek konkrét problémás helyzetek. Jinder, más volt ez a beszélgetés számodra, hogy nem csak a problémákra koncentráltunk? Milyen gondolatokat és gyakorlatokat utasítasz el, amikor a fenntarthatóságot helyezed a beszélgetés egy részének középpontjába?

Egy *közösségteremtő kérdés* Jinder és a közösség fenntarthatóságát kapcsolja össze:

- Kik tanúsítják ezeket a fenntarthatóságot segítő élményeket a munkahelyeden? Hogyan támogatják ezek a tanúk a Fiatalok Lendületben szervezetben végzett munkád fenntarthatóságát?

Az *emlékező kérdések* is szerepet kaphatnak, mivel a fenntarthatósággal kapcsolatos pillanatokat idézik fel:

- Hogyan tudnál emlékezni ezekre a pillanatokra olyankor, amikor eluralkodik benned a kétely, ahogy az előbb mondtad?

A szolidaritás csoport másik célja, hogy leleplezze azt a folyamatot, ahogy a Fialok Lendületben tevékenysége a közösségi munkások egyéni, személyes felelősségévé válik. Arra hívom Jindert és a Fialok Lendületben stábját, hogy a kiegésznek nevezett jelenséget gondolják át, és azt, hogy mennyiben értenek egyet azzal, hogy az személyes alkalmatlanság következménye lenne. E cél érdekében *kontextualizáló kérdést* teszek fel:

- Jinder, amikor Joe-val beszélgettem erről a találkozóról, említette, hogy a Fialok Lendületben munkatársai között nagy a fluktuáció. Azért jutott ez eszembe, mert azt mondtad, hogy néha attól félsz, hogy ez a munka személy szerint neked „túl nehéz”, és lehetséges, hogy „kiégsz”. Mivel olyan sok munkatárs távozik tőletek, mit gondolsz, lehet, hogy amiről „kiegésként” beszélünk, az nem egyedül a te problémád?

A *dekonstruáló kérdések* célja azon gondolatok lebontása, amelyekre a mindennapi nyelvhasználatban és gyakorlatban természetesként, vitathatatlanként tekintünk. Azért teszek fel ilyen kérdéseket, hogy Jinder és a Fialok Lendületben munkatársai elgondolkodjanak arról, hogy nem lehet-e, hogy ezek a gondolatok negatív módon befolyásolják saját ítéleteiket.

- Amikor a segítő szakmákban a munkatársak „kiegéséről” beszélünk, szerinted mit értünk ez alatt? Azzal az állásponttal értünk egyet, hogy az illető nem elég kemény? Hogyan változna meg a véleményünk, ha engedélyt adnánk egymásnak arra, hogy munkahelyet váltsunk, pihenőt tartsunk, vagy nagyobb terhet tennénk a közösségre és kevesebbet az egyéni segítőkre? Mennyiben lenne más az élet?
- Milyen történetek keringenek azokról, akik kilépnek a Fialok Lendületben-től? Szabadon ki lehet lépni, vagy úgy tekintetek munkátokra mint kötelezettségre? Szerinted igazságos, hogy ilyen módon gondoltok egymás munkájára? Kit vagy mit mentünk fel a felelősségtől, amikor azt mondjuk, hogy a munkatársak egyéni felelőssége, hogy helytálljanak ebben a nehéz és, ahogy mondtad, „szívfacsaró munkában”?
- Azon gondolkodom, Jinder, hogy az, amit arról mondtál, hogy nem tartod magad személy szerint alkalmasnak erre a munkára, mennyiben változna meg, ha máshogy használnánk a nyelvet – például ha nem azt mondanánk, hogy „kiégünk”, hanem azt, hogy „felrobbanunk”. Lehetséges, hogy a társadalom, a közösség, az elégtelen finanszírozás és az „óriási szükségletek”, amiről beszéltél, mind meghatározó szerepet játszanak abban, hogy pályát akarsz módosítani?

Ezen a ponton a fenntarthatóság és az ellenállás melletti tanúság összegabalyodtak, ezért érdemes lenne az ellenállás feltárása érdekében *tanúkérdéseket* és a *szolidaritással kapcsolatos kérdéseket* tenni fel – hogyan áll ellen Jinder és a Fialok Lendületben stábjja a kiegész fenti értelmezésének?

Az alábbi *tanúkérdések* olyan, a munkával kapcsolatos élményeket és azok jelentését tárják fel, amelyben munkájuk, saját életük, vagy másokkal való kapcsolatuk gazdagodásához vezetett. A szolidaritás csoport célja az is, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy mit tanulunk, s hogyan változunk munkánk hatására.

- Jinder, az előbb azt mondtad, hogy ez a munka „hozzáad valamit az életedhez”. Mit értettél ez alatt? Hogyan adott valami értékeset, jót az életedhez a Fiatalok Lendületben-nél végzett munkád? Miben változott szerinted az életed?

A *cirkuláris kérdések* (Tomm 1985, 1987) arra buzdítanak, hogy más szempontból, esetleg másik személy nézőpontjából szemléljük saját magunkat, helyzetünket. Az alábbi cirkuláris kérdés arra buzdítja Jindert, hogy gondolja el, hogyan láthatják őt fiatal ügyfelei. Ez hozzájárulhat ahhoz, hogy Jinder vágyott énje erősödjék.

- Ha megkérdezném azt a fiatal nőt, akiről az előbb beszéltél, hogy mely tulajdonságod volt a leghasznosabb számára, mit gondolsz, mit válaszolna? Gondoltál már erre korábban is? Hogyan illeszkedik ennek a fiatal nőnek a véleménye ahhoz, amilyen segítő lenni szeretnél? Ezek hatására hogy látod, hogyan gazdagodott életed a munkád által?

F) A nyelv kritikus használata

Munkánk párbeszédre alapul, vagyis válaszaink egymás válaszából következnek. Nincs előre eldöntött kérdéssorom, beszélgetőtársam válaszai alapján találok ki következő kérdésemet. A beszélgetés során különösen azokat a szavakat, kifejezéseket, gesztusokat emelem ki, amelyek spontán módon megragadják figyelmemet (Anderson és Jensen 2007; Katz és Shotter 1996¹⁶⁴).

- Jinder, megérintett, amikor azt mondtad, hogy „mély tiszteletet” érzel. Mit értettél ez alatt? Mit jelentenek számodra ezek a szavak? Honnan tudod, hogy mikor maradsz hű ehhez a „mély tisztelethez”?
- Jinder, amikor azt mondtad, hogy fiatal ügyfeleid „egyszerűen csak egy otthonra vágnak”, úgy éreztem, hogy ez számodra nagyon fontos. Igazam van? Mintha erősebb lett volna a hangod, és ez a mondat egészen mélyről tört volna fel. Mit jelent számodra az, hogy „egyszerűen csak egy otthonra vágnak”? Mit jelent ebben a környezetben az „otthon”?

A szolidaritás csoportban a társadalmi költészet jeleit keressük – vagyis figyelmet fordítunk a test nyelvére, a csoport kollektív mozgására és a beszédre túli kommunikációra. Úgy tekintek ezekre a jelekre, mint a kapcsolat testi megnyilvánulására. Nem próbálom elnyomni a testi megnyilvánulásokkal kapcsolatos észleléseimet, hiszen azok a párbeszéd részei, s nem csak személyes benyomásaim. Ezért Jindertől az alábbihoz hasonló, a *testtel kapcsolatos kérdéseket* kérdezem meg:

- Jinder, amikor az imént a „mély tiszteletről” beszéltél, éreztem, ahogy energia árad a lábaimban. Te is éreztél valami hasonlót?

¹⁶⁴ Ezek az írások Garfinkel (1967) gondolatához kapcsolódnak, aki a beszélgetés „látható, de mégsem észrevett” pillanatairól ír. Stephen Tyler (1978) amerikai antropológus is hatással volt rám, aki ugyanerről, mint „kimondott és ki nem mondott” érzésekről, gondolatokról érkezett.

- Amikor az előbb azt mondd, hogy a fiatal heroin-túladagolás miatti halálával kapcsolatban lelki fájdalmat éltél meg, a mellkasodhoz emeltesd a kezed. Mit éreztél? Hol érzed a testedben ezt a fájdalmat?
- Nekem úgy tűnt, hogy a csoportban mindenki kicsit közelebb húzódott hozzád – van, aki a székét is közelebb húzta, mások előredőltek –, amikor arról meséltél, hogy édesapádtól örökölted a „mély tiszteletet”. Te is éreztél mások közeledését? Mit jelent ez számodra?

Tanúbeszélgetések

A nyitó beszélgetést követően, ahol Jinder volt az interjúpartner, én pedig az interjúkészítő, a tanúbeszélgetés következik. Az interjúkészítő a reflektáló tanúkat szólítja meg, az interjúpartner pedig a megfigyelő szerepét ölti magára. A beszélgetés ezen szakaszában fizikailag is elfordulok az interjúpartnertől, a reflektáló tanúk felé fordulok, gyakran a székemet is arrébb teszem. Arra kérem a reflektáló tanúkat, üljenek úgy, hogy jól lássák egymást és engem, és valami ilyesmivel kezdem el a beszélgetést:

Mindenki lát mindenkit?

Ezzel arra is felhívom a résztvevők figyelmét, hogy a tanúbeszélgetésben a testünk is szerepet játszik.

A tanúbeszélgetés alapvető célja az, hogy a reflektáló tanúk egymással beszélgessenek, egymás véleményét és meglátásait gondolják közösen tovább.

Azt szeretném, ha most tényleg egymással beszélgetnénk, vagyis egymás véleményére reagálnánk, akár úgy, hogy én nem is irányítom a beszélgetést. Nem szeretném, ha egymás után felolvassánk a jegyzeteinket. Elfogadható ez így? Lehet, hogy közben kérdéseket fogok feltenni, különösen akkor, ha úgy érzem, hogy elkalandozunk attól, amiről Jinderrel beszélgettem. Mit hallottatok vagy észleltetek, ami megérintett vagy megmozgatott titeket? Mit vettetek észre?

Minél közelebb van egy gondolat valamely élményhez, annál konkrétabb lesz – ezért *mikroszkóp-kérdéseket* teszek fel, vagyis olyan kérdéseket, amelyek az apró részletekre fókuszálnak rá, s ezáltal élesebb lesz a kapott kép. Céloom az, hogy alaposan végigjárjuk a nyitó beszélgetésen elhangzottakat.

- Milyen szavakat vagy mondatokat használt Jinder, amiről ez jutott eszedbe?
- Amikor azt mondd, Mike, hogy bizalmat éreztél, láttál vagy hallottál valamit Jinder részéről, ami a bizalomra utalt?

A tanúbeszélgetés a párbeszéd azon részeit járja körül, amely az egész csoport számára a leghasznosabbnak tűnik. Ennek elősegítése érdekében az alábbi, a tágabb csoport élményeivel *összekötő kérdéseket* teszek fel.

- A Fiatalok Lendületben munkatársaira gondolok. Volt szerintetek olyan téma a Jinder által érintettek között,

ami az egész közösséget foglalkoztatja – vagyis nem csak Jinder személyes problémája, hanem mindnyájunké?

- Mike, egyetértesz Susannel, és Mariah is ezt mondja. Úgy gondoljátok, hogy a „gyermekvédelmissekkel való folytonos küzdelem” a Fiatalok Lendületben egész közösségét, és nem csak személy szerint titeket érint?

Ha a reflektáló tanúk nem említenek valamit, ami szerintem fontos, akkor megemlítem a témát, és *tanúkérdeést* teszek fel azzal kapcsolatban:

- Hallottátok, hogy milyen büszkén csengett Jinder hangja, amikor a nagyszüleitől hallottakról mesélt? Saját nagyszüleit tanácsai jutottak eszembe és az, hogy milyen sokat tanultam a fiataloktól, amit az iskolának köszönhetünk. Más is hallotta, amikor Jinder erről beszélt?
- Mit gondoltatok arról a hosszú csendről, ami a fiatalember halálának említését követte? Mintha mindnyájunkat megbénított volna – nem tudom, hogy meddig tartott, mert én is a hatása alá kerültem. Mit gondoltatok erről a csendről?

A tanúbeszélgetés célja, hogy a reflektáló tanúk megosszák azokat a gondolataikat, amelyek az interjúpartnerrel való beszélgetés alapján merültek fel, s az ő élményeihez kötődnek. Az alábbi kérdéseket teszem fel:

- Mike, azt mondtad, hogy az előző beszélgetés során a „gyorsan kialakult bizalmi légkör” tűnt fel neked. Azon tűnődöm, hogy miért ez fogott meg téged, milyen élményeid kötődnek ehhez?
- Mariah, mit mond rólad az, hogy a Jinderrel folytatott beszélgetésből a fiatalok iránti elköteleződése fogott meg legjobban? Azt mondtad az imént, hogy számodra ez volt a beszélgetés legfontosabb része...

Az összekötő kérdések célja, hogy a reflektáló tanúkat összekösse egymással, Jinderrel és a Fiatalok Lendületben minden munkatársával:

- Mariah, Mike azt mondta, hogy kapcsolódni tud ahhoz a „zsigeri félelemhez”, amit Jinder érez a fiatalok iránt – vajon ez a gondolat téged is megfogott?
- Susan, bólogatsz, és úgy tűnik, hogy mélyen egyetértesz Mariah-val. Mi az, amihez a legerősebben tudsz kapcsolódni?

A tanúbeszélgetés során arra törekszem, hogy tanúi legyünk az interjúpartner gondolatainak, vagyis a tanúbeszélgetés során szigorúan olyan dolgokról beszéljünk, amelyek a nyitó beszélgetésben hangzottak el, és ne térjünk el attól más érdekes témák kedvéért. Ha ez mégis megtörténne, akkor a *számonkérhetőséggel kapcsolatos kérdésekkel* próbálom visszaterelni a beszélgetést az interjúpartnerhez és a csoport eredeti céljaihoz:

- Ez nagyon érdekes gondolat, Mike. Most nem fogok ezen a szálon továbbmenni, mert számomra úgy tűnik, mintha nem kapcsolódna ahhoz, amiről Jinder beszélt. Ugyanakkor azt szeretném kérdezni, hogy Jinder mely szavai juttatták ezt eszedbe?

A számonkérhetőséggel kapcsolatos kérdések akkor is hasznosak, amikor valamilyen értékítélet bukkan fel, legyen akár negatív, akár pozitív jellegű.

- Mariah, úgy érzem, hogy nagyon konkrét elképzelésed van arról, hogy hogyan kellene Jindernek reagálni a gyermekvédelmi munkatárs intézkedésére. Azt szeretném megkérdezni, hogy tudsz-e olyasmit Jinderről, ami valószínűsíti, hogy neki is van elképzelése arról, hogy mit kell tennie, vagy akár már reagált is, csak erről nem esett az imént szó?

Ebben a beszélgetésben a reflektáló tanúk olyan kérdéseket is felvethetnek, amelyeket az interjúkészítő nem tett fel a nyitó beszélgetés során. Ezek az alternatív kérdések nem jelentik azt, hogy az interjúkészítő kihagyott volna valamit vagy rossz kérdéseket tett fel – olyan kérdések ezek, amelyek az interjúpartner, az egész csoport, sőt, az interjúkészítő számára is további erőforrásokká válhatnak. Tudatosan arra törekszem, hogy az egymást ismerő emberek meglévő kapcsolataiból származó tudás (Anderson 2008). a felszínre jusson. Hasznosabb a csoport, ha jobb kérdéseket teszünk fel, és a jobb kérdések a csoport tagjaitól is származhatnak. Ez így logikus, hiszen Susan, Mike és Mariah mind ismerik a Fialakok Lendületben kultúráját. Ez a fajta együttműködés kiaknázza a beszélgetés különböző szereplőinek perspektíváját és meglátásait, amelyek felett amúgy elsikkadna a figyelem. Az alábbi *tanúkérdések* segítségével megpróbálom előcsalogni az általam elmulasztott irányokat:

- Szerintetek volt olyan a Jinderrel folytatott beszélgetésben, amit nem vettem észre, és amit nem fejtettünk ki részletesebben, pedig fontos lett volna?
- Volt olyan dolog, ami megragadta a figyelmeteket, esetleg van olyan kérdés, amit feltennétek Jindernek, akár a beszélgetésünk alapján?

Az is lehetséges, hogy a reflektáló tanúk valami olyanra hívják fel a figyelmet, amit én nem vettem észre.¹⁶⁵ Lehet, hogy megemlítik a terápiás szeretetet, amelyet a beszélgetésünk alatt éreztek – még akkor is, ha ez nem került szóba, csak a lelkületet észlelték. Olyan nem látható dolgokról van szó, amelyeket a társadalmi költészet tesz mégis érezhetővé, s amelyek szavak nélkül is összekötést teremtenek a csoport tagjai között. Ezeket a ki nem mondott jelenségeket *megnevező kérdésekkel* próbálom kimondottá tenni:

- Susan, nagyon érdekes, hogy azt mondod, hogy Jinder alázata fogott meg. Nekem ez nem jutott eszembe, de most, hogy mondod, valóban érezhető volt egy bizonyos alázat Jinder mondatai mögött. Mike, Mariah, ti is így érzitek? Mit jelent számotokra ez az alázat?
- Volt a beszélgetésnek olyan konkrét mozzanata, amiről eszedbe jutott a szeretet, Mariah? Szerintem egyikünk sem használta ezt a szót. Milyen mozzanatokat vagy csöndet vettél észre, ami számodra a terápiás szeretetet jelenti?

A reflektáló tanúk különböző szemszögből kommentálják a hallottakat – először az Interjúpartner szolidáris

¹⁶⁵ Ezt a gyakorlatot Geertz (1973) és White (2000a, 2004) „hiányzó, de mégis jelen lévő” fogalma ihlette.

közösségét alkotják, de ezután az interjúkészítő arra kéri őket, hogy saját élményeiket is osszák meg a csoporttal. A *reflektáló tanúkérdések* szolgálják ezt a célt:

- Susan, mit jelent számodra, hogy Jinder azt mondta, „szívből jövőnek” érezte a tőled áradó támogatást?
- Meglepődtél ezen? Vagy korábban is tudtad ezt magadról?
- Tudtad, hogy a „szívből jövő” támogatás mit jelent Jinder számára? És a te számodra?

Reflektálás a tanúbeszélgetésre

Az interjúkészítő és a reflektáló tanúk között folytatott tanúbeszélgetés után a beszélgetést ismét az interjúkészítő és az interjúpartner folytatja. A beszélgetés fókuszában a reflektáló tanúk észrevételei állnak. A beszélgetés harmadik részében megpróbáljuk tisztázni az elhangzottakat, és összekötni azokat egymással, illetve az összes résztvevő élményeivel. Ennek érdekében elsősorban Jinder, az interjúpartner véleményére vagyok kíváncsi, s az ő észrevételeit bontjuk ki a saját észrevételeim helyett. Lehetséges, hogy Jinder észrevételei jobban kapcsolódnak a Fialatok Lendületben csapata gondolkodásmódjához, mint az enyéme.

- Jinder, mit hallottál vagy tapasztaltál, ami megindított? Volt valami, ami különösen fontos számodra?
- Amikor Mike egy hasonló nehézségéről számolt be azzal kapcsolatban, hogy az egyik fiatalt visszajuttassa az iskolába, tudtad, hogy egyedül érzi magát? Mit gondolsz, lehetséges, hogy mindig több szolidaritás vesz minket körül, mint amennyit észlelünk?

Ez a beszélgetés érinti a tanúcsoport mindhárom tanújának, Mike-nak, Mariah-nak és Susannek az észrevételeit. Bár arra kérem az interjúpartnert, hogy minden reflektáló tanú hozzászólását külön értelmezze, én magam is arra törekszem, hogy minden résztvevő véleményét közösen ismerjük el. Lehetséges, hogy Jindernek *tanúkérdést* teszek fel, vagy én magam osztom meg vele valamely észrevételemet. Kockázatokat rejtene magában az, ha egyáltalán nem beszélünk mondjuk Mariah gondolatairól, vagy nem utalnánk semmire az ő észrevételei közül. Ha nem állunk a reflektáló tanúk mellé tanúként, a csoport kirekesztő módon működik.

- Amikor azt mondd Jinder, hogy úgy érezted, „tényleg meghallották, amit mondasz”, eszedbe jut Susan, Mariah vagy Mike valamely konkrét mondata vagy észrevétele?
- Észrevettem, hogy Susan azt mondta, hogy élete egyik nehéz szakaszában támogattad. Te is hallottad, amikor ezt mondta? Mit gondolsz erről?
- Úgy éreztem, Mike kapcsolódik a te érzéseidhez, amikor arról beszélt, hogy neki is vannak „rossz napjai”, amikor úgy érzi, hogy nem bírja ezt a munkát. Fájdalmat hallottam a hangjából, és mintha könnyes lett volna a szeme – nagyon kellett koncentrálnom, hogy a szavaira is figyelni tudjak. Mit jelentett ez számodra?
- Hallottad, hogy milyen lett Mariah hangja, amikor a beszélgetésben lévő szeretetre utalt? Engem nagyon megérintett. Úgy éreztem, kapcsolódni tudok érzelmeihez.

Megkérem Jindert, hogy mondja el, mit gondol: mennyire volt a csoport hasznos a Fialatok Lendületben minden munkatársa számára. Az interjúpartner a szolidaritás csoport struktúrája miatt kiszakad a stábjából,

a közösségteremtő kérdések pedig segítenek a csoport egészét állítani a beszélgetés középpontjába, illetve az interjúpartnert visszavezetik közösségébe.

- Jinder, mit gondolsz, mennyire volt a beszélgetés hasznos a figyelő tanúk számára – azok számára, akik nem kaptak ma szót? Szerinted hogyan lehet a beszéd nélküli figyelés hasznos egy ilyen helyzetben?
- Mit jósolnál, hasznos lesz a későbbiek során ez a szolidaritás csoport a Fiatalok Lendületben közössége számára? Vagyis az ott dolgozók és a fiatalok számára?
- Vársz valamit ettől a csoporttól? Milyen hatást szeretnél, ha ez a beszélgetés elérne a Fiatalok Lendületben munkatársai és ügyfelei életében?

A változást felnagyító kérdések célja, hogy átbeszéljük azokat a változásokat, amelyek a beszélgetés eredményeképpen bekövetkezhetnek Jinder és a fiatalok életében.

- Hogyan fog ez a beszélgetés változást elérni azzal kapcsolatban, ahogy a Fiatalok Lendületben csapatában dolgozol? Hogyan tudsz eredményesebben segítséget, támogatást kérni vagy ajánlani a munkatársaidnak?
- Hogyan változtathatja meg a beszélgetésünk azoknak a fiataloknak az életét, akikkel együtt dolgozol?
- Ez a beszélgetés más jellegű volt. Mennyire volt számodra új ez az élmény, hogy a kollégáid tanúkként vesznek körül? Volt már máskor, más környezetben hasonló élményed?
- Most, hogy a beszélgetés végén visszatekintünk az elmúlt órára, és már egyre kevésbé mozgat meg minket érzelmileg, örülsz, hogy elfogadtad a felkérésem? Hogy érezted magad interjúpartnerként?

A nyílt beszélgetés és a szolidaritás csoport lezárása

A csoporttagok összetétele és a találkozó eredeti célja függvényében lehetséges, hogy a szolidaritás csoport lezárása előtt nyílt beszélgetésre szólítok fel minden résztvevőt. Ennek az lenne a célja, hogy a beszélgetés részleteit tisztázzuk – ha a csoportnak erre van igénye. Ez egyben arra is lehetőséget teremtene, hogy a figyelő tanúk megosszák saját észrevételeiket, akár a szolidaritásjegyzetek felolvasásával. Általában nem szoktam teret adni a nyílt beszélgetésnek. Ha mégis nyitok egy ilyen kört, nagyon figyelek arra, hogy ne temessük el a korábbi beszélgetés eredményeit újabb szöveggel, és ne kezdjünk olyan dolgokról beszélgetni, amik nem kapcsolódnak az eredeti témánkhoz. Ugyanakkor mindenki számára hasznos lehet, ha megemlítyük azokat a kérdésköröket, amit nem érintettünk, de érinthettünk volna a beszélgetések során.

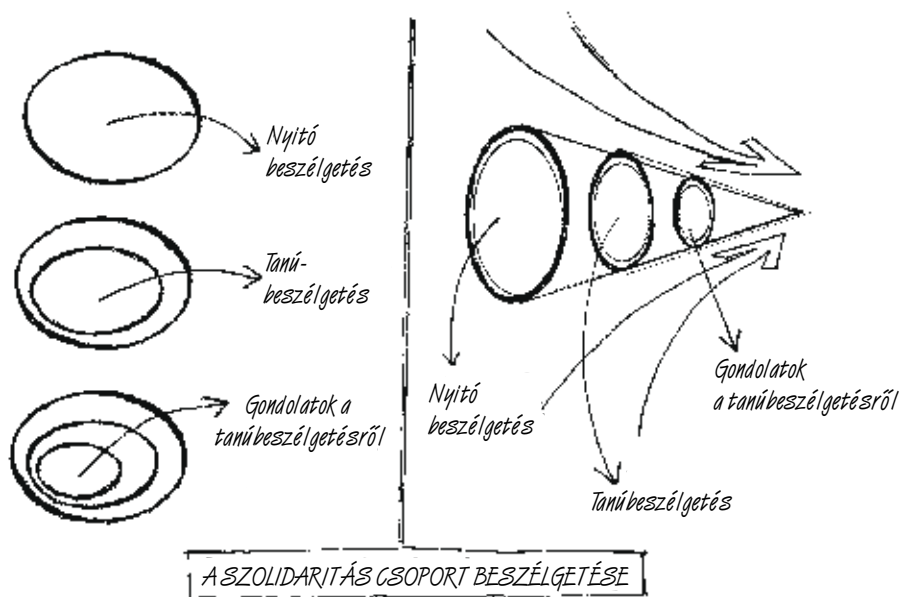
Számomra fontos, hogy a szolidaritás csoport strukturált módon érjen véget. Általában szót adok az interjúpartnernek, és aztán hozzá kapcsolódva én magam zárom le a beszélgetést.

Ez egy nagyon érdekes témának tűnik, Jinder, és ki tudja, mit fogtok belőle kihozni, amikor a teammel később átbeszélitek. Azon tűnődöm, hogy vajon ezen a ponton lezárhatjuk-e a csoportot, vagy szeretnél még előtte valamit mondani. Köszönöm, Jinder, hogy a beszélgetésen ilyen aktívan vettél részt, és megbíztál bennem annyira, hogy igent mondj a felkérésre. Köszönöm Susan, Mike és Mariah, hogy ilyen értékes észrevételeket és gondolatokat osztottatok meg velünk.

Mindenki számára elfogadható, ha most befejezzük? Mármint ezt a beszélgetést. Remélem, hogy a későbbiekben további beszélgetésekben folytatjátok, amit itt elkezdtünk. Lehet, hogy bizonyos embereknek el akarjátok mondani, hogy mi történt ma itt – mondjuk azoknak a fiataloknak, akikkel dolgoztok. Esetleg végigvennétek azokat a kérdésköröket, amit nem érintettünk. Ne felejtsetek el, hogy közös titoktartást fogadtunk mindazzal kapcsolatban, amit Jinder és a reflektáló tanúk megosztottak velünk. Köszönöm a figyelő tanúk részvételét. Ha gondoljátok, most hagyunk egy kis időt, hogy befejezzétek a szolidaritásjegyzeteket és amikor elkészültetek, odaadjátok Jindernek.

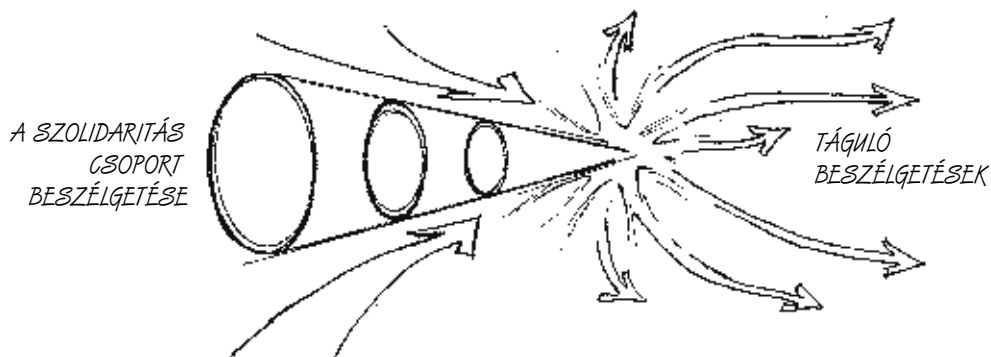
A lezáró mondatok után általában felállok, és ezzel fizikai értelemben is lezárom a csoportot. Azt szeretném, ha a fejekben a beszélgetés maradna meg, és ezért nem kezdünk el nagy körben a módszerről vagy az én személyemről beszélgetni. Felállok, nyújtózom egyet, és mindenkit arra biztatom, hogy tegyen hasonlóképp. A számonkérhetőség érdekében igyekszem utolsóként hagyni el a termet, így bárki odajöhet hozzám, hogy megossza észrevételét vagy aggodalmát azzal kapcsolatban, ami a csoportban történt. Természetesen nem néma csendben megyünk el, de a szolidaritás csoport már önmagában is megáll.

A Fiatalok Lendületben képzelt közösségét hátunk mögött hagyva megpróbálom összefoglalni a szolidaritás csoport lényegét. A beszélgetés középpontjában álló témák kapcsolódnak az etika-központúság, a szolidaritás vállalása, a hatalom megnevezése, a kollektív fenntarthatóság szolgálata, a nyelv kritikus használata és a biztonság megteremtése irányelvéhez.

A szolidaritás csoport beszélgetése nem bővülő és kibomló folyamat, hanem pont ellenkezőleg, folyamatosan szűkül, ahogyan egyre apróbb részleteket tárunk fel – ahogy az elemlámpa fénycsóvjája is fényponttá válik a megvilágított tárgy körül. A tóba eső kő hullámai egyre távolodó koncentrikus köröket alkotnak – ezzel szemben a szolidaritás csoport beszélgetése egyre fókuszáltabbá válik, mintha fordított látcsőn át figyelnénk a hullámokat.

Bár maga a módszer egy-egy témára szűkíti le a beszélgetést, egy adott szolidaritás csoport többféle beszélgetést is elindíthat. Minden résztvevő tud kapcsolódni valamely el nem mondott élményén keresztül. A csoport után a beszélgetés folytatódhat – azok, akiket név szerint említettek, reagálhatnak a róluk mondottakra, de az ügyfelekkel folytatott beszélgetések is megváltozhatnak a csoport hatására. A figyelő tanúk szolidaritásjegyzetei további beszélgetések kezdetét jelenthetik. Így bár a szolidaritás csoporton belül a beszélgetés a látcsőhöz hasonlóan egyre szűkebbé válik, a szolidaritás csoport egyben folyamatosan táguló, beláthatatlan irányú közösségteremtő beszélgetések kezdetét is jelentheti.

4. A szolidaritás csoport lelkülete a gyakorlatban: az *East Van Csoport*

A szolidaritás csoport vázát az előző fejezetben ismertettem egy elképzelt szolidaritás csoport példáján keresztül. Ebben a fejezetben szeretném megtölteni a vázat étellel, és ily módon kelteni életre a szolidaritás csoport lelkületét. Részletesen el fogom mondani.¹⁶⁶ hogyan működött egy valódi szolidaritás csoport az *East Van Csoport* tagjainak részvételével.¹⁶⁷ A fejezet célja, hogy az olvasó olyan közel kerülhessen a szolidaritás csoporthoz, amilyen közel csak lehetséges anélkül, hogy ténylegesen részt vett volna rajta. A szolidaritás csoport érzékletes bemutatása érdekében nemcsak a beszélgetés szövegét adom közzé, hanem megpróbáltam a beszélgetés minden egyéb, a szavakon túli részét is visszaadni.¹⁶⁸ Bár remélem, hogy sikerült gazdagon leírni a történeteket, egy percig sem állítom, hogy ez az *East Van Csoporttal* folytatott beszélgetés egyetlen lehetséges, igaz leírata.¹⁶⁹

A történetek elmesélésekor – ahogy az imént a Fiatalok Lendületben szolidaritás csoport esetében is – arra törekszem, hogy a szolidaritás csoport vázát kövessem, lépésről lépésre.

1. A csoport előkészítése (résztevők: interjúkészítő – Vikki; interjúpartner – Todd; reflektáló tanúk – Sandra, Rosa, Andrew, Julie, Hilary, Alli, Michele és Corinne)

Az *East Van Csoport* tagjait azért hívtam össze egy szolidaritás csoport erejéig, hogy részletesen be tudjam mutatni egy valós csoport működését. Olyan diákokat, kollégákat, szupervízorokat és szövetségeseket hívtam meg erre az egyszeri, ideiglenes közösséget teremtő szolidaritás csoportra, akiket munkám különböző területéről ismertem. Bár különböző végzettségű, különböző munkakörökben és szervezeteknél dolgozó emberekről van szó, közös bennük, hogy mindannyian a társadalom margóján, kizsákmányolásban és elnyomottságban élő ügyfelekkel foglalkoznak. Voltak közöttük mentálhigiénés munkatársak, szociális bérlakásban élők utógondozói, addiktológusok, családsegítők és egészségügyi dolgozók. Voltak olyanok, akik jól ismerték egymást, másokat egyedül én ismertem a csoporttagok közül.

¹⁶⁶ A történetírásnak ezt a módszerét Arden Henleytől (1994, 1992) tanultam, aki pedig David Epston (1989) munkásságának tulajdonítja, különösen David elgondolkodtató történetének, ami a *Dory the Cat* [Dory, a macska] címet viseli.

¹⁶⁷ Az *East Van Csoport* résztvevőit megkérdeztem, hogy mit szeretnének: valós nevükön szerepelnének inkább, vagy válaszunk valamilyen fedőnevet számukra. Arra kértem őket, hogy döntsék el, hogyan szeretnék, ha bemutatnám őket. Majd mindegyiküknek megmutattam a kész művet, és arra kértem őket, hogy mondjanak róla véleményt. A csapat az általunk büszkén Kelet Van(couver)i Köztársaságnak nevezett szomszédságról kapta a nevét – annak ellenére, hogy nem mindenki lakik vagy dolgozik itt. A csapat tagjai: Todd Ware, Eastside belvárosi lakhatási utógondozó; Sandra Taylor családterápiás szupervízor; Andrew Larcombe mentálhigiénés tanácsadó; Julie Tilson addiktológiai szupervízor; Rosa Arteaga, a Bántalmazott Nők Szolgálatának vezetője; Hilary Morfitt ifjúsági tanácsadó; Alli Rice addiktológus; Michele Maurer, a Korai Pszichózis-Intervenciós Program klinikai koordinátora; és Corinne Logan addiktológiai konzulens.

¹⁶⁸ A beszélgetést több módon rögzítettem: minden résztvevő odaadta írásos jegyzetét, és interjúpartneremmel, Toddal együtt megnéztük a csoportról készült videofelvételt.

¹⁶⁹ Egy adott tanú véleményét idézőjellel és dőlt betűvel jelöltem, de olykor előfordult, hogy a könnyebb érthetőség érdekében megváltoztattam szavakat vagy a nyelvtani szerkezetet. A beszélgetés nem feltétlenül az itt közreadott sorrendben zajlott.

A szolidaritás csoportot megelőzően telefonon megkérdeztem Toddot, aki a belváros Eastside részén dolgozik lakhatási utógondozóként: vállalná-e az interjúpartner szerepét. Azzal, hogy négyszemközt, a csoport találkozója előtt kerestem meg őt, megkönnyítettem neki a döntést – nem kellett volna mindenki szeme láttára nemet mondania. Őszintén elmondtam neki, hogy miért rá esett a választásom: már több éve dolgoztunk együtt, és még sose készítettem vele ilyen jellegű interjút. A szolidaritás csoport bármely más résztvevője is jó beszélgetőalany lett volna, hiszen a csoport célja az egész közösség erősödése, nem csak az interjúpartneré. Ugyanakkor több okból is úgy gondoltam, hogy Todd jó választás. Tudom, hogy lebilincselő egyéniség, jó a humora, őszinte – így minden okom megvolt rá, hogy azt reméljem, őszinte lesz a nyitó beszélgetés folyamán is. Munkahelyén – vele ellentétben – legtöbb kollégája egyetemet végzett, s talán emiatt Todd ritkán szólal fel nyilvános rendezvényeken, így másoknál kevesebb hatalma van. Tudtam arról is, hogy Todd életében többször került sor valamilyen ellenállásra. Szerettem volna ezt az ideiglenes közösséget olyan tudással gazdagítani, amit ritkán tapasztalunk.

Minden más résztvevőt arra kértem, hogy vállalják a reflektáló tanú szerepét. Nyolc ember elég sok ahhoz, hogy gördülékenyen lehessen beszélgetni, különösen akkor, ha nem ismerik egymást. Általában egy hasonló méretű szolidaritás csoportban a résztvevők egy részét arra kérném, hogy legyenek reflektáló tanúk, a többiek pedig arra, hogy vállalják a figyelő tanú szerepét. A figyelő tanúkat általában arra kérem, hogy írják le észrevételeiket – ezt hívom szolidaritásjegyzeteknek. Ebben a csoportban azonban *elég biztonságosnak* éreztem a helyzetet arra, hogy minden résztvevő szót kapjon, hiszen mindenkit ismertem, s az én felkérésemre vetek részt a csoporton, nem pedig valamely krízis vagy küzdelem következményeképp.

Többen közülük már korábban is részt vettek egy vagy több szolidaritás csoporton, másoknak ez volt az első ilyen élményük. Egy gyors bemutató körrel indítottunk, és mindenki elmondta, hogy hol, milyen munkakörben dolgozik. Ezek után röviden vázoltam a szolidaritás csoport részleteit.

2. Nyitó beszélgetés (résztvevők: interjúkészítő – Vikki; interjúpartner – Todd)

Az interjúkészítő és az interjúpartner beszélgetnek, míg a tanúk csoportjába tartozó minden más résztvevő figyel. Az interjúkészítő és az interjúpartner zárt beszélgetést folytat, a reflektáló tanúk nem szólhatnak közbe.

Todd elmondja, hogy a korábbi kapcsolatunk és a közöttünk lévő tisztelet miatt megbízik bennem, így szívesen vállalta, hogy interjúpartnerként vesz részt a csoporton. Örömmel fogadta felajánlásom, hogy tanúként ő is meghívhat olyan embereket, akik támogatóan hatnának rá a beszélgetés alatt, s ezáltal nagyobb biztonságban érezheti magát a csoportban. Todd Allit hívta el, akivel jó munkatársi és baráti viszonyban van. Azt mondta, hogy nem lehetett biztos benne, hogy minden résztvevőben megbízhat, hiszen: *„Nem ismerem ezeket az embereket, nem tudhatom, hogy mit gondolnak rólam és arról, amit mondok.”* Todd megemlíti, hogy a beszélgetőpartner szerepe kockázatokat rejt magában (*„túl sok az ismeretlen tényező”*), de megpróbál bízni a többiekben, és kész válaszolni a kérdéseimre.

„A munkám az, hogy a (Vancouver) belváros Eastside negyedében élő nagyon szegény emberek lakhatását támogassam. Azok az ügyfelek, akikkel foglalkozom, nem fogyaszthatnak kábítószer, mert ez

a program absztinenciára épül. Ha valaki visszaesik, a lakhatását veszélyezteti. Nincs egyszerű dolgunk.” Todd arról beszél, hogy „az emberek szenvedélybetegséggel, szegénységgel és mindenféle más problémával küzdenek. Rendszeresen azt látom, hogy valaki kijön a reha-ról, letartóztatják, hajléktalanná válik, beviszik a detoxra, aztán jön a reha, ismét letartóztatják, hajléktalanná válik, beviszik a detoxra... Ez egy ördögi kör.” Elmondja, hogy arra vágyik, hogy „segítsek ezeknek az embereknek a saját életüket élni. Nagyon nehéz dolgunk van.” Csend, majd Todd empatikusan azt mondja: „Meg kell próbálnom kitalálni, hogy hogyan tudok az embereknek segíteni, hogy meg tudják valósítani az álmaikat.”

Megkérdezem Toddot, hogy hogyan birkózik meg az olyan helyzetekkel, amikor az emberek elveszítik a lakhatásukat – hirtelen felkapja a fejét, a szemembe néz, és határozott hangon kijavít: „Sehogy. Sehogy. Nem tudok ezzel sehogy sem megbirkózni.” Különböző stratégiákat említ, amellyel „megpróbálom az embereket a lakásukban tartani, de tudod, néha belátom, hogy nem maradhatnak ott, mert ezzel másokat veszélyeztetnének. Azt nem tudom elfogadni, hogy ha kikerülnek a lakásból, többé nem tekinthetem őket ügyfeleimnek.” Megkérdezem, hogy ha nem tud megbirkózni azzal, hogy egyesek elveszítik a lakhatásukat, akkor mit csinál. Azt mondja: „Túl nagyok az elvárásaim, emiatt néha keservesen csalódom. Mintha én magam idézném elő a kudarcot. Eddig ez az ember lakásban élt, és most el kell küldenem.”

Megkérdezem Toddot, hogy miért érzi ezt az ő személyes kudarcának, amikor az ENSZ lakhatással kapcsolatos jelentése egyértelműen azt mondja, hogy a kormány nem tesz eleget országunk világméretű lakhatási problémájának megoldására? Todd azt válaszolja: „Én egy közösség, egy társadalom és egy szomszédság részeként gondolok magamra. Nem tudok megbékélni azzal, hogy amikor ilyen kiváltságos módon élhetünk, ekkora szegénység vesz minket körül.” Úgy érzi, „felelőségünk, hogy minden emberi lény megkapja azt, amire alapszinten szüksége van”, és azt mondja, hogy „néha nagyon elvisznek az érzelmeim. Olykor kétségbeesem, vagy magányosnak érzem magam.”

Hosszú hallgatás után Todd azzal folytatja, hogy ő maga is „mélyszegénységben élt”, és a következőket mondja: „Egyszer egy éjjel-nappali boltban állva azon tanakodtam, hogy mennyi kalóriát tudok minden vagyonomért, vagyis nyolcvan centért vásárolni, mert nagyon éhes voltam”, illetve azt, hogy „rengeteget álltam sorba, hogy bejussak egy szállóra, vagy hogy megkapjam a segílyt. Az, hogy saját bőrömmön tapasztaltam mindezt, egyszerre jó is és rossz is.” Megkérdezem, hogy nem fájdalmas-e számára ezekről az élményekről beszélni, hiszen ezek frissek, és az ügyfelei élethelyzetéhez hasonlóak. „Az én történetem nem szükségszerűen az ő történetük, de színes bőrű emberként, így, hogy magam is megtapasztaltam a szegénységet, tudok kapcsolódni egyes élményeikhez. Azt remélem, hogy saját kétségbeesésemet, saját szomorúságomat, saját rossz élményeimet felhasználhatom mások segítségére. Ez fontos számomra. Ez a szenvedélyem, ez visz előre.” Mindezt úgy mondja, mintha ez lenne a természetes válasz, így azt felelem, hogy az ő helyzetében nem mindenki úgy válaszolna, hogy másokat méltósággal kezel. Megkérdezem, hogy mit jelent számára az, hogy – bár saját életében a bőrszíne miatt nem mindig tekintették embernek, és méltatlanul bántak vele – ő mégis méltósággal bánik másokkal. Rövid szünet következett, majd egy furcsa nevetés. Azt mondja Todd: „Nem mindig próbáltam tiszte-

letben tartani mások méltóságát. Az életemben sokáig elkísért a düh, az erőszak, a kábítószeres, és más nagyon negatív dolgok.”

Todd elmesél egy történetet, amelyben „egy nagyon nagy darab, dühös férfi jött be a belváros Eastside negyedben található irodánkba, és az asztalra támaszkodva ordibált a recepcióssal. Már majdnem ott tartottak, hogy rendőrt hívnak. Közbeléptem, és megkértem az úriembert, hogy jöjjön velem ki az épület elé”.¹⁷⁰ Todd elmondja, hogy nagyon figyelt arra, hogy „milyen hangsúllyal beszélek, és hogyan tartom a testem. Megpróbáltam minél kisebbnek látszani, mert elég nagy darab vagyok. Tizenöt perccel később ez az úr elmondta nekem, hogy milyen gondjai vannak.”

Todd ezt az eseményt egy olyan történettel köti össze, amikor „be kellett mennem az önkormányzathoz, és ott nagyon tiszteletlenül bántak velem”. Szomorúan hallgatunk, majd Todd folytatja: „Néha pont erre van szüksége az embernek, egy kis időre. Egy kis időt kell hagyni nekik, hogy összeszedjék emberi méltóságukat.” Todd visszatér az előző történethez, amikor az irodájában volt a dühös ügyfél, és azt mondja: „Azért tudott beszélgetni velem, mert időt hagytam neki, hogy összeszedje magát. Miután meghallgattam a problémáit, beláttam, hogy igaza volt.” Megkérdezem Toddot, hogy mely tulajdonsága tette őt képessé arra, hogy tisztelettel bánjon az úriemberrel és panaszjaival. Todd azt mondja: „Én is voltam már dühös a segélyirodán. És én is kiabáltam a recepcióssal, hogy adjon nekem pénzt.” Az ügyféllel való beszélgetés után „visszamentem az irodába és beszéltem a munkatársakkal, akik mind nők voltak, és érthető módon eléggé meg voltak ijedve”. Todd számára ebből a történetből az volt a legfontosabb tanulság, hogy „ha időt szánunk az emberekre, és arra, hogy megtudjuk, mi is a bajuk, nem kell rendőrt hívni. És a másoknak nem kell börtönbe mennie.” Megkérdezem Toddot, hogy mit jelentett volna számára, ha valaki így bánt volna vele akkor, amikor neki voltak nehézségei, s ő volt az, aki dühösen kiabált a segélyirodában. Todd azt válaszolja: „Sokat segített volna. De akkor senki nem szánt rám időt, se figyelmet.”

Megkérdezem, hogy honnan származik az, hogy „szívből akarok dolgozni, és tényleg segíteni az embereknek abban, hogy fejlődjenek”. Jelentőségteljes csönd következik. „Anyámtól tanultam” – folytatja Todd. „Kamaszkoromban nagyon sokszor döntöttem rosszul. Amikor elhatároztam, hogy rendbe teszem az életem, sok minden eszembe jutott azok közül, amiket anyám mondott. Hogy milyen volt, ahogy mindig időt és energiát szánt rám.” A 12 lépés közösségtől¹⁷¹ is sokat kapott, mert „ott tényleg az érdekelte az embereket, hogy segítsenek nekem, hogy ne pusztítsam el magam”. Megkérdezem, hogy kik voltak azok, akik energiát fektettek bele, komolyan vették az érzéseit, s elhitték, hogy meg tud változni. Todd azt feleli: „Gord. Ő a John Howard Társaság munkatársa, aki segített megállítani, hogy ne rohanjak a vesztembe.” Megemlíti még „néhány úriembert, akik időt szántak rám abban a rehabilitációs intézményben, ahova jártam. Minden héten többször eszembe jutnak.” Megkérdezem, hogy Gord vajon tudja-e,

¹⁷⁰ Megfogott Todd szóhasználata, ahogy azt mondta az ügyfélre, hogy *úriember*. Szerintem fontos volt, hogy ezt tette – arra utalt, hogy Todd a dühös ügyfél emberi oldalát kereste. Ez egyben Toddról is sokat elárult.

¹⁷¹ Alcoholics Anonymous [Anonim Alkoholisták] 2001.

milyen hatással volt Todd életére. Todd csendesen elmosolyodik: *„Gyakran találkozunk. Ahányszor meglátom, sírva fakadok. Minden egyes alkalommal, minden egyes alkalommal.”* Megkérdezem, hogy vajon mit jelent Gordnak, hogy Todd életének részese lehet, és Todd azt mondja: *„Ha én is azt tudom másoknak nyújtani, amit tőle kaptam. Rengeteget. Nagyon becsülöm őt, mert időt szánt rám, a saját idejéből.”*

Szinte tapintani lehet az érzelmeket a teremben, ezért megkérdezem Toddot, hogy érzi magát, és szívesen beszél-e Gordról. Todd bólint. Megkérdelem, hogy szerinte vannak-e olyan emberek, akik számára ő ugyanazt jelenti, mint Gord neki. Todd azt válaszolja: *„Itt jön be az alázatosság.”* Egyetérték, hogy nehéz ilyen kérdésekre válaszolni.

Következőleg azt kérdezem Toddtól, hogy gondolt-e korábban arra, hogy olyan emberré válhat, aki segít másoknak megváltozni. Nagyon halkán azt válaszolja, hogy *„igen”*. Csend. Majd így folytatja: *„Na jó, elmesélem a mai napomat. Felhívott reggel az egyik barátom, hogy van egy haverja, aki tetováló művész. Megkérdezte, hogy tudnék-e vele beszélni. Mert bajban van. Megadtam a számom és mondtam, hogy hívjon, ha bármire szüksége van.”* Megkérdezem, hogy ki tudja róla azt, hogy ennyire segítőkész, amire azt válaszolja, hogy a lánya és a családja. *„Segítek az embereknek leszokni, és tisztának maradni, energiát és időt szánok rájuk.”*

Megkérdezem, hogy kit nem lepett volna meg, hogy egyszer majd ilyen munkát végez, azt feleli, hogy az anyukáját, a testvérét és az édesapját, aki már nem él. Azt mondja, hogy az apja mindig bízott benne, hitt benne. *„Ha bajba kerültem, apám azzal dicsekedett, hogy én voltam a környék legjobb futója – mindig hitt bennem, és vagy tíz éven át nem is kellett szégyenkeznie!”* Később, amikor Todd leszokott a kábítószeréről és az alkoholoról, édesapja vele együtt ünnepelt. Todd így emlékszik: *„Fülig ért a szája, annyira örült. Sose felejttem el.”* Egy rövid csend után Todd azt mondja: *„Nehezebb erről beszélni, mint az életem nehéz pillanatairól.”*

Visszatérek a beszélgetésünk korábbi részéhez, amikor Todd egyenes háttal ült a széken és mély empátiával arról beszélt, hogy nem tudja elviselni, amikor valakit kilakoltatnak. Megkérdezem, hogy ki gondolja azt, hogy többet kellene tenni ügyfeleiért. Halkan azt mondja: *„Senki sem.”*

Todd elmesél egy beszélgetést, amit nemrégiben a főnökével folytatott, és ahol azt mondta: *„Adj két évig szabad kezet, hogy kipróbáljam ezt és ezt, és nézzük meg, hogy mi történik két év alatt, mit tudunk tenni az ügyfelekért. Szerintem ezt csak így lehet.”* Amikor megkérdezem, hogy honnan ered ez a hite, azt válaszolja, hogy jó kérdés. Majd csend. *„Nem tudom. Azoktól az emberektől kaptam, akik körülvettek, amikor először tisztultam ki, és annyira akartam, annyira vágytam rá, hogy megváltozzam... Amikor bemegyek valakivel az új otthonába, és elkísér minket az épület gondnoka, és az ügyfél elkezd sírni, hogy végre biztonságos helyen van, van zár az ajtaján, van saját tűzhelye, hűtője. Ettől teljesen új erőre kapok, teljesen új erőre.”*

Egy kis ideig csöndben vagyunk. Majd megkérdezem Toddot, hogy mire gondol. *„Nem értem, hogy mondhatja bárki is, hogy nem adhat semmit másoknak. Hogy mondhat bárki ilyesmit: »Nem adhatok semmit«?»* Nevet, majd kuncog. Majd ismét nevet, mintha nem érténé, hogy viselkedhet valaki ilyen

abszurd módon. Rácsatlakozom Todd humorérzékére és megkérdem, hogy hogyan tudja elérni, hogy mindig legyen mit adnia másoknak. Ki fog neki segíteni abban, hogy mindig legyen mit adnia? Ki van mellette olyankor, amikor valakit el kell küldeni a lakhatásából? Todd lassan válaszol: „A legjobb terápia talán a tizenhat éves Angie lányom, aki azt mondja: »Gyere, apu, ülj ide mellém, legyünk egy kicsit együtt!«.” Hosszú szünet következik. „Nem tudom. Még gondolkodom ezen ma este egy sort.”

Mindnyájan némán ülünk, gondolkozunk. Felelősséget vállalok azért, hogy azt javasolom Toddnak, hogy meg kell találnia annak módját, hogy elviselje azt, ami szerinte elviselhetetlen – hogy nincs mindenkinek otthona. A kérdésem arra is terelheti a beszélgetést, hogy hogyan lehet olyan társadalmi be rendezkedésben élni, ahol nem jut mindenkinek lakás. Todd ezt válaszolja: „Most írtam egy dolgozatot a szociálpolitika szemináriumra, amiben azt mondom, hogy el kell foglalnunk azokat a tereket, ahol a törvényeket hozzák.” Elgondolkodik. „Nagyon szeretek ügyfelekkel foglalkozni. Sandra az egyik legjobb tanácsadó, akit ismerek, sokat tanultam tőle. De el tudom képzelni, hogy egyszer majd itthagynom az ügyfeleimet, és olyan munkát keresek, ahol nagyobb hatással lehetek a törvényhozásra.” Megkérdem, hogy mit szeretne elérni, ha beleszólhatna a törvényekbe, és azt válaszolja: „Lehet, hogy sikerül megváltoztatnunk a dolgokat. Mit tegyek, optimistának születtem.”

3. Tanúbeszélgetés (résztevők: interjúkészítő – Vikki; reflektáló tanúk – Sandra, Rosa, Andrew, Julie, Hilary, Alli, Michele és Corinne)

Az interjúkészítő reflektív beszélgetésre hívja a reflektáló tanúkat, az interjúpartner pedig a megfigyelő szerepét ölti magára. Elképzelhető, hogy a reflektáló tanúk a nyitó beszélgetés olyan részeire is utalást tesznek, ami az összefoglalóban nem szerepel.

Azzal kezdem ezt a részt, hogy szeretném, ha most egymással beszélgetnénk, és nem én kérdezném a résztvevőket. Arra bátorítom a tanúkat, hogy kezdjék el megosztani egymással a nyitó beszélgetés azon mozzanatait, amelyek valamiért különösen megfogták őket. Sandra szólal meg először, és azt mondja, hogy mennyire meglepte, hogy „a beszélgetés úgy zárult, hogy Todd optimistának nevezi magát, pedig korábban, amikor azt kérdezted, hogy honnan származott a hite, csendben maradt”. Sandra azon gondolkodik, hogy „vajon milyen lenne Todd számára a munkája akkor, ha nem lenne hite”. Amikor arról beszélgettem Todd-dal, hogy nem tudja elviselni azt, hogy nincs mindenkinek otthona, az Sandra szerint „úgy hangzott, mintha ez lenne Todd hitvallása”. Hozzáteszi, hogy a hit „olyan számára, mint egy támogató közösség, aki hisz őbenne. Mint Gord.”

Julie megmutatja a beszélgetés alatt készített jegyzeteit. Rengeteg szívet rajzolt, és a szív szót többször leírta egymás után. Julie azt mondja: „Nem kételkedem abban, hogy Todd fenntartható módon tudja végezni munkáját, mert túlcsordul a szíve, nagyon nagy szíve van. Úgy beszélt a munkájáról, hogy egyértelművé tette, mit szeretne elérni: azt, hogy ne kelljen senkit elküldeni a lakásából. Mintha saját szívével érintené meg az ügyfelek szívét.”

Julie megoszt velünk egy történetet: „Három vagy négy évvel ezelőtt történt Minneapolisban, a tél kel-

lős közepén. Egy barátommal sétáltunk, az utcán, összefutottunk, hogy megigyunk egy kávé, és nagyon hideg volt. NAGYON hideg [nevet]. Egy kislány ment el mellettünk, mintha épp a virágüzletből jönne, és egy tarka csokor virágot vitt, én meg azt kérdeztem a barátomtól, hogy hogyan lehet a minneapolis-i –20 Celsius-fokban egy csokor virággal sétálni? Ez egyszerűen csodálatos!” Julie azt mondja, hogy amikor Todd a szívről és szeretetről beszélt, ez a történet jutott az eszébe. „Todd a csüggedés fagyasztó légkörében dolgozik, de a szíve nagyon meleg, és így nem fagy meg.”

Rosa ahhoz kapcsolódik, amikor „Todd arról beszélt, hogy meg akarja tudni, mi van az emberek szívében, hol tartanak – mi is így gondoljuk ezt a bántalmazott nőkkel végzett munkánkban”.

Allit az érintette meg, amikor Todd azt mondta, hogy „az emberek sírtak a meghatottságtól, hogy saját tűzhelyük van, és végre biztonságban lehetnek”. Rosa ezt a gondolatot folytatva azt mondja, hogy „feszültséget érzek a között, hogy valaki teljes szívével dolgozik, de ugyanakkor tehetetlennek érzi magát, elcsügged”. Úgy érzi, hogy a beszélgetés „a csüggedéstől indult, de aztán szó esett erőről, elismerésről, történetekről és ezek háttéréről, majd visszatértünk a csüggedéshez. De a végén már nem ugyanaz volt a csüggedés, volt benne valami erőteljes.” Rosa úgy érzi, hogy a beszélgetés hatására a csüggedés érzését hála váltotta fel: „Valami erőteljes dolog történt.” Rosa csatlakozik Toddhoz: „Én is nagyon mély érzéseket élek át a munkámmal kapcsolatban. A nőkkel való beszélgetésekben újra és újra szexuális abúzusról, erőszakról, traumákról van szó.” Arról beszél, hogy sosincs vége a támogató csoportoknak, minden reggel kilenctől délután ötig a munkatársak rendelkezésére kell állni, „egyik történet követi a másikat, és néha azt kérdezzük, hogy mikor lesz már ennek vége? De tudom, hogy képesek leszünk folytatni, mert mindig eljutunk a csüggedéstől a hálaadásig.”

Sandra azt mondja, hogy „néha úgy beszélnek arról, amikor elcsüggedünk, mintha az valami betegség lenne, de valójában többször előfordult már, hogy a csüggedés valami pozitív dologhoz vezetett”. Julie is csatlakozik: „Igen, a csüggedés nem végállomás. Úgy érzem, máris jobban ismerem Toddot, pedig most találkoztunk először – nem adta meg magát a csüggedésnek. Ez a csüggedés viszi előre.”

Rosa azt mondja: „Számomra ez nagyon sokat jelent. Nagyon boldog és izgatott vagyok, amikor olyan kollégákkal találkozom, akik szenvedéllyel végzik a munkájukat. A lakhatás azoknak a nőknek is komoly problémát jelent, akikkel mi foglalkozunk. És sajnos úgy gondoltam, hogy az utógondozókat gyakran nem érdekli, hogy egy ügyfél lakáshoz jut-e vagy sem.” Hozzáteszem, hogy könnyű azt gondolni, hogy más segítők közömbösek lennének, de amikor összejövünk, akkor sose találunk a résztvevők között ilyen embert.¹⁷² Rosa egyetért, és azt mondja: „Meglepett, hogy milyen szenvedéllyel beszél munkájáról, és mennyire elkötelezett. Örülök, hogy megismertem Toddot, így talán kevésbé leszek előítéletes a más munkakörben dolgozókkal.”

Julie azt mondja: „Fehér bőrű emberként hallgattam Toddot, aki színes, és úgy érzem, hogy talán ez

¹⁷² Ezt azért mondom, mert valójában azt gondolom, hogy a társadalmi igazságossággal kapcsolatos munka során mindig több szolidaritás létezik, mint amennyit elsöre látunk. Nem állítom, hogy ez örök érvényű igazság lenne, de saját munkámban hasznosnak bizonyult, és elősegíti fenntarthatóságomat.

is szerepet kap a csüggedésről alkotott fogalmában.” Megkérdezem, hogy mit ért ezen. Julie azt mondja, hogy én hívtam rá fel a figyelmet, és egyetért velem. Saját teamje is a belváros Eastside negyedében dolgozik: „Számunkra nagyon fontos a tágabb kulturális narratívák ismerete annak érdekében, hogy munkánkat ne érezzük személyes tehernek. Szerintem Todd nem mondta egyszer sem, hogy ez a tágabb társadalmi közeg lenne az, ami miatt elcsügged. Úgy érzem, hogy mintha nála ez az egész az igazság kérdése lenne, de közben mégis egyénileg próbálná az ügyfelek problémáit megoldani.”

Michele-t Toddnak az a mondata ragadta meg, hogy *„időt és energiát szán másokra”*. Mivel korábban nem találkoztak, *„nem voltam biztos abban, hogy hozzá tudok majd szólni a beszélgetésekhez, de ahogy megszólalt, máris tudtam, hogy hasonló helyzetben vagyunk”*. A csoport egyetértően bólogat, Hillary hozzáteszi, hogy ő is az első perctől közel érezte magához Toddot. Michele ahhoz kapcsolódik, amikor Todd arról beszélt, hogy *„különböző rendszerek és óriási szervezetek ellen harcolunk, és hogy saját emberségünk érdekében is fontos odafigyelni másokra. Könnyebb másokhoz kapcsolódva végezni a munkámat, különösen amikor a munkaköröm miatt valami nehéz dolgot kell felvállalnom.”* Azt mondja, hogy *„a kapcsolat erő. A kapcsolat segít ellenállni a csüggedésnek, amikor úgy érezzük, nem bírjuk tovább a munkát. És nekem úgy tűnt, hogy Todd számára nagyon fontosak a kapcsolatok és az, hogy időt és energiát szánjon másokra.”*

Alli két dolgot emel ki a nyitó beszélgetésből: *„Todd az elején arról beszélt, hogy megpróbál a hatalom birtokosaival kapcsolatot építeni, és aztán arról, hogy az embereknek segít megvalósítani álmaikat.”* Úgy érezte, hogy *„az, hogy másokra időt és energiát szán, illetve hogy visszaadja azt, amit ő maga is megtapasztalt”,* végig jelen volt a beszélgetés során.

Sandra közbevág: *„Nagyon megfogott, hogy amikor Todd a hitéről beszélt, az a munkatársaira és az ügyfeleire egyaránt vonatkozott, vagyis nem úgy beszélt róluk, mintha két elkülönülő csoportról lenne szó. Amikor a szabályokról beszélt, azt mondta, hogy »én is részese vagyok ennek – a közösséggel és az ügyfeleimmel szemben is számon kérhető módon akarok dolgozni«. Nagyon tetszett, amikor azt mondta, hogy »olyan módon próbálok beszélgetni, hogy az egy nap a szabályok megváltoztatásához vezessen«. Azt gondoltam, hogy ezt nekem is meg kell jegyeznem! És kicsit lelassítanom. Időt szánni másokra. El is kezdem ma este, az anyukámmal!”* A beszélgetés ezen része alatt többen jelzik egyetértésüket, értő módon bólogatnak.

Corinne azt említi, hogy *„ahogy a beszélgetés folyt, egyre erősebbé vált a közösség és a remény üzenete, és engem érdekelne, hogy másképp érz-e magát Todd, mint amikor megérkezett”*. Arra kíváncsi, hogy mennyiben változott Todd elképzelése arról, amit a beszélgetés elején merev és megváltoztathatatlan működésként írt le. *„A beszélgetés elején főleg a munkáról esett szó, aztán inkább személyes dolgokról, majd az érzelmekről, és végül a személyes kapcsolatoknál kötöttünk ki... Magam is komoly érzelmeket és fájdalmat éreztem, különösen akkor, amikor Vikki a munkánk mögött meghúzódó tágabb politikai és szociális közeget említette. Valós krízisben vagyunk, valódi fájdalom vesz minket körül.”*

Andrew azt mondja: *„Az én ügyfeleim közül sokan próbálnak bejutni abba a lakhatási programba, ahol Todd is dolgozik, és magam is már jó ideje kapcsolatban vagyok ezzel a szervezettel. Ügyfele-*

ink, akik szenvedélybetegséggel és mentális problémákkal küzdenek, nehezen küzdenek meg a szociális lakhatási programok által támasztott egyéb elvárásokkal. Nagyon letaglózott, hogy semmi keserűséget nem hallottam ki Todd szavaiból.” Andrew-t ez azért lepte meg, mert „nem azoknak kell a kellemetlen munkát elvégezni, akik a szabályokat kitalálják. Azok, akik a törvényeket készítik, nem ott dolgoznak, ahol Todd vagy én.” Megjegyzem, hogy amikor Andrew azt mondta, hogy mennyire letaglózták Todd szavai, ezt a testével is kifejezésre juttatta. Andrew azt válaszolja, hogy „nemcsak az lepett meg, hogy Toddban nincs semmilyen keserűség, hanem az is, hogy hajlandó lenne a jogszabályalkotókkal közösséget vállalni, és velük együtt részt venni a törvények megváltoztatásában”.

Ehhez Michele is kapcsolódik, és azt mondja: „Engem is megragadott az, hogy Todd részt kíván venni a szakpolitikai döntésekben. És az jutott eszembe, hogy örülnék, ha együtt tudnánk dolgozni. Ebben én is szívesen részt vennék. Ha magamra gondolok, el tudom képzelni, hogy egyszer abbahagyom az ügyfelezést. Vagy ez most butaság? Azokat a szakpolitikusokat tisztelem igazán, akik még emlékeznek arra a csüggedésre, amiről most beszélgettünk.” Michele azt mondja, hogy „jólesett az, hogy tiszteletteljesen és reményteli módon beszélgettünk a szakpolitikusokról, mert ez elég ritka. Általában úgy gondolunk rájuk, mint akik »rossz emberek«. Az, ahogy Todd beszélt róluk, eszembe juttatta, hogy bennük is van emberség – a minisztériumi irodákban is van emberség, bennem is, és Toddban is lesz, még akkor is, amikor szakpolitikussá válik.”¹⁷³

Michele a korábbi észrevételekre reflektálva folytatja: „Ahogy te is mondtad, Rosa, könnyű azt gondolni, hogy az adott munkakört betöltő ember a gonosz, de senkinek sem használ, ha ők és mi kategóriákban gondolkodunk. Ők is én. Én is ők vagyok. Én is lehetnék bármelyikük, és néha az is vagyok.”

Andrew azt mondja, hogy „nagyon megindított, amikor Todd arról az úriemberről beszélt, aki dühös volt és kiabált. Todd úgy döntött, hogy az ügyfél mellé áll és segítséget nyújt neki a rendszerrel szemben, pedig alapos okot szolgáltatott arra, hogy eltávolíttassák, és a továbbiakban ne kelljen rágondolni sem. Én ezt szolidaritásként értelmezem. Szerintem az a legfontosabb, hogy a szolgáltatásaink segítséget nyújtsanak az ügyfeleknek. Abban a pillanatban Todd lehetővé tette, hogy a szolgáltatás tényleges segítséget nyújtson. Nagyon megérintett az is, hogy a végén visszament, és beszélt a munkatársnőivel, akiket az ügyfél viselkedése megijesztett. Úgy éreztem, hogy Todd ezzel tiszteletben tartotta a nők félelmét, aggodalmát. Az a férfi elveszítette a képességet arra, hogy tisztelettel szóljon másokhoz, és Todd megpróbálta ezt helyrehozni.” Megkérdezem Andrew-t, hogy ez miért keltette fel az érdeklődését. Andrew azt válaszolja, hogy ha Todd nem vette volna figyelembe a nők sajátságos nézőpontját, „úgy viselkedett

¹⁷³ Interjúkészítőként meglep, hogy Todd és Michele olyankor is tud szolidaritást vállalni, amikor az nehéz, és amikor nagy a csábítás, hogy másokat vádoljunk a meglévő nehézségekért, és ezzel egyidejűleg magunkat igaz színben tüntessük fel. Michele olyan módon beszél minden segítő emberségéről, ami lehetővé teszi azt, hogy olyan etikai elvek mentén mozduljunk el a társadalmi változás irányába, ami az ügyfeleknek is hasznára van. Michele és Todd a hatalom megnevezésének irányelvét járják körül, és azt, hogy a tanúk felelőssége az elnyomás kontextusának megváltoztatása.

volna, ahogy a férfiak szoktak. De Todd megértette, hogy kolléganői a férfi dühének az áldozatai, mégis képes volt olyan módon cselekedni, hogy az az ügyfélnek is a hasznára váljék.”

Julie így válaszol: „Örülök neki, hogy te voltál az, Andrew, a tanúcsoport egyetlen férfi résztvevője, aki rámutatott erre. Az jutott eszembe, hogy hú, Todd érti a dörgést – úgy tud cselekedni, hogy egyszerre számon kérhető a férfiak és a nők felé is. Minden területen meg kell felelnünk. Nem kell választanunk, hogy kinek az oldalára állunk – ez nekem nagyon fontos gondolat volt. Mélyen megérintett. Az is eszembe jutott, hogy megkérdezném Toddot, hogy mit érzett ez alatt az incidens alatt – lehetséges például, hogy félt közben.”¹⁷⁴

Rosa azt mondja el, hogy mennyire megérintette az az együttérzés, amit Todd tanúsított a konfliktus idején, „az, hogy tudatosan használta a testét, a mozdulatait, és az együttérzését a testével is kifejezte – például azzal, hogy a másik szemébe nézett”.

Hillary egy másik szálát emel be, ami végighúzódott a beszélgetésen: „Az elején Todd arról beszélt, hogy mennyire fontos számára az, hogy másokkal kapcsolatban legyen és személyesen is megtapasztalta, hogy milyen könnyen megtalálja a hangot a fiatalokkal. Most azonban felnőttekkel dolgozik, és azt kérdezi magától: »Ezt vajon hogyan kell csinálni?« Aztán elmondta azt a nagyszerű történetet az úriemberről [mindenki nevet]. Todd azonnal tudja, hogy mit kell tenni, meg is teszi, és a végén már azt is mondja, hogy »Talán nagyobb beleszólást kaphatnék a szakpolitikai döntéshozatalba is« – szóval szerintem pontosan tudja, hogy mi kell tennie.”¹⁷⁵

Rosa arról beszél, hogy meghatotta, hogy interjúkészítőként felelősséget vállaltam helytelen kérdésemért, amikor „megpróbáltad rábeszélni Toddot, hogy megbarátkozzon azzal, hogy nincs mindenkinek otthona. Todd nem volt hajlandó a rossz kérdésre válaszolni.” Azt mondja, hogy „nagyon jólesett azt látni, hogy a kérdező kijavítja saját kérdését”. Michele azt is kiemeli, hogy Todd vállalta annak a kockázatát, hogy „megmondja Vikkinek, hogy nincs igaza”. Michele úgy érzi, hogy Todd el akarta magyarázni mindannyiunknak, hogy honnan származik az emberek iránti törődése. „Engem megfogott, hogy interjúkészítőként ezt meghallottad, és később azt mondtad: »Lehet, hogy ez a valóságban nekem jelent problémát.« Ezzel lehetővé tetted, hogy elgondolkodjon azon, hogy hogyan tudna a későbbiekben is adni másoknak.”

¹⁷⁴ Julie egy olyan kérdést emelt ügyesen a beszélgetésbe, amiről korábban nem esett szó. Arra törekszem, hogy az irányelveket maguk a szolidaritás csoport résztvevői említsék meg a beszélgetés során, ahogy a reflektáló tanúk észrevételeit is fontosabbnak tartom az interjúkészítő meglátásainál.

¹⁷⁵ A reflektáló tanúk a beszélgetés három különböző fonalát hangsúlyozzák: Rosa arról beszélt, ahogy a csüggedéstől az erőn, az elismerésen, a történeteken és háttéren keresztül eljutottunk az erővel viselt csüggedésig. Corrine azt hangsúlyozta, ahogy a munkától kiindulva a személyes történeteken át az érzelmekig jutottunk el, s az egyes lépések a kapcsolatokról szóló történeteken keresztül követték egymást; Hillary pedig azt vette észre, hogy Todd kapcsolatairól és segítői kompetenciáról beszéltünk, először a fiatalokkal, majd a felnőttekkel kapcsolatban, míg végül elértünk a szakpolitikai döntéshozókkal való együttműködés lehetőségéig. Nem próbáltuk meg eldönteni, hogy a három értelmezés közül melyik a legpontosabb, inkább úgy tekintettünk ezekre, mint Todd történetének lehetséges, gazdag értelmezéseire.

Alli azt mondja, hogy *„én abban a kiváltságos helyzetben vagyok, hogy Toddot mindennap látom munka közben. Amikor azt mondtad Julie, hogy mennyire meglepett, hogy Todd milyen felelősségteljesen viselkedett a kolléganőivel, én észre sem vettem, mert már évekkkel ezelőtt hozzászóktam ehhez – ő volt az első ilyen férfi munkatársam! Azóta is ezt tartom mércének – jó magas mérce, nem?”*

Alli megjegyzéseit verbális és nonverbális egyetértés követi. Majd gazdag, jelentőségteljes csönd következik, amit Alli tör meg: *„Legalább tizenöt embert meg tudnék nevezni, akik számára Todd lett az, aki Gord volt Toddnak.”* Hozzáteszem, hogy ezentúl pusztán Gord nevének említésével is felidézhetnénk ezt. Alli azt válaszolja: *„vagy Toddéval”*.

Sandra azt mondja: *„Nekem jólesett, hogy a beszélgetés jól végződött, és Todd azt mondta, hogy el fog gondolkodni azon, hogy mit tud másoknak nyújtani. Bennem is különböző érzések merültek fel. Hogyan tudunk mások felé fordulni? Szerintem erről mindannyiunknak folyamatosan gondolkodni kell.”* Az egész csoport csöndben ül, de a résztvevők egymást nézik, s testük is folyamatos kapcsolatot jelez.

Úgy érzem, ez ideális pillanat arra, hogy lezárjuk a tanúbeszélgetést – mindenki azon a nehéz kérdésen gondolkodik, hogy hogyan tudunk kitartóan mások felé fordulni. Megkérdezem, hogy van-e bárkinek további észrevétele, majd egy kis fészkelődés után Andrew megszólal: *„Csak annyi, hogy néha nehéz felvállalni azt, hogy mi legyünk a rossz hírek közvetítői. Ezzel minden segítő küzd, mégis Gord volt az, aki azt mondta Todd anyjának, hogy ne adjon több pénzt a fiának.”* Andrew arról beszél, hogy milyen fontos *„megtanulni nemet mondani másoknak, pedig az is a tisztelet jele, ha nem engedjük meg, hogy a másik bármit megtehessen”*. Hozzáteszem, hogy milyen fontos dolgot hangsúlyozott ki ezzel Andrew, én ezt nem vettem észre a nyitó beszélgetés során.¹⁷⁶ Megkérdezem a többiektől, hogy vajon mit mond nekünk az *„igazságos nem”*-ről az, hogy Todd meghallotta, amikor Gord nemet mondott, és úgy érzi, ettől változott meg élete.

4. A tanúbeszélgetésre való reflektálás (résztevők: interjúkészítő – Vikki; interjúpartner – Todd)

Az interjúkészítő és az interjúpartner a reflektáló tanúk gondolatairól beszélgetnek.

Amikor megkérdem Toddot, hogy mi fogta meg leginkább az előző beszélgetésben, azt válaszolja: *„Mindenkinek olyan lelkesnek tűnt. A szoba megtelt szenvedéllyel, energiával.”* Bár már több olyan szolidaritás csoportban vett részt, ahol én voltam a csoportvezető, most először került ő az interjúpartner szerepébe. Először kicsit tartott attól, hogy a beszélgetés túlzott mértékben róla fog szólni. A reflektáló tanúk gondolatai azonban megnyugtatták, mindenki a saját személyiségét mozgósította a beszélgetés

¹⁷⁶ Ez jó példa arra, hogy a reflektáló tanúk hogyan egészítik ki az interjúkészítő ötleteit.

során, és saját kérdéseikre kerestek választ.¹⁷⁷ „Sandra például azt mondta, hogy érzelmileg mélyen érintette a beszélgetés, és lesz min gondolkodnia, miután elmegy innen. Mindenki a saját munkájához és saját magához tudta kapcsolni azt, amiről beszélgettünk. Engem személy szerint ez nagyon lenyűgözött.”

Arra kérem Toddot, hogy mondja el, volt-e olyan, ami az elhangzottak közül különösen is megérintette. Azt mondja, hogy „sokat” kapott a mély csendekből. Todd szégyenkezik, amiért nem emlékszik pontosan, hogy ki mit és hogyan mondott. Megkérdezi, hogy belenézhet-e a jegyzeteimbe, és bele-néz.¹⁷⁸ Megemlíti, hogy nagyon sok minden kavargott a fejében a tanúbeszélgetés alatt.

Megemlítem, hogy bár Sandra elmondta, hogy érzelmileg megérintette a beszélgetés, nem fejtette ki részletesebben, mire gondolt, és a többiek sem kérdeztek rá. Ez azért érdekes számomra, mert a beszélgetés folyamatosan tágul, a különböző résztvevők különböző gondolatokat visznek tovább, és előre nem látható, hogy milyen irányt vesz a csoport.¹⁷⁹

Egy kis csönd után Todd azt mondja, hogy „a szív gondolata fogott meg a legjobban”, én pedig hozzáteszem, hogy ezt Julie jegyezte meg a beszélgetés során. Elmondom, hogy Corinne a fájdalomról beszélt, és arról, hogy maga is fájdalmat érez. És bár a fájdalom jelen van és valóságos, nem kell, hogy eluralja a terepet – mondta Rosa, amikor azt elemezte, hogy a beszélgetés hogyan indult ki a csüggedésből, majd jutott el a csüggedésen túl jelen lévő erőhöz. Todd bólogat, és azt mondja: „Igen, igen”.

Ismét csend következik, amit furcsának érzek. A csendnek különböző jelentései vannak. A korábbi csendek lehetőséget teremtettek az elgondolkodásra, befelé fordulásra – értékes csendek voltak. Ezt a mostani csendet azonban annak tudom be, hogy Todd kényelmetlenül érzi magát, amiért nem emlékszik a többiek nevére vagy arra, hogy konkrétan mit mondtak, s ezért úgy döntök, hogy közbeszóllok, és a csend jelentéséről fogunk beszélgetni. Megkérdezem Toddot, hogy vajon gondot okoz-e neki visszaemlékezni a konkrét mondatokra – azt mondja, hogy „igen”. Felidézem Hillary észrevételeit, amikor arról beszélt, hogy a fiatalokkal való munka után most a felnőttekkel dolgozik kompetens módon, és szóba került az is, hogy „szeretnék beleszólni a szakpolitikába”. Todd felnevet: „Igen, erről van szó.”

Megemlítem, hogy Rosa kiemelte, milyen hasznos volt számára, hogy egy lakhatási utógondozó a csüggedésről beszél, mert korábban csak azt hallotta, hogy nincs elég megfizethető lakás. Rosa azt

¹⁷⁷ Ez azért fontos, mert az irányelvek értelmében a szolidaritás csoport egyik célja, hogy a beszélgetés minden résztvevő számára hasznos legyen, s ne csak az interjúpartner számára – az interjúkészítő ezért olyan témákat keres, amelyek erősítik a szolidaritást. Todd észrevételei megnyugtatóan azzal kapcsolatban, hogy a mai szolidaritás csoporton sikerült ezeket a célokat megvalósítani.

¹⁷⁸ A beszélgetés ezen szakaszában tudatosan utaltam az egyes résztvevők keresztnevére, hiszen Todd nem ismerte a csoporttagok többségét. Úgy gondolom, hogy jobban oda tudunk figyelni arra, amit valaki mond, ha tudjuk az illető nevét. Azért is használom tudatosan a neveket, mert szerintem fontos, hogy ily módon is tanúi legyünk az elmondottaknak.

¹⁷⁹ Hiszem, hogy a beszélgetés folyamatosan bővülő lehetőségei részei az *univerzum titkainak* (McFadden 1984: 73), vagyis csak reméljük, hogy hasznos irányba tartunk. Nem tudom, és nem is szükséges bizonyítani, hogy ez a fajta beszélgetésvezetés a fenntarthatóságot szolgálja.

mondta, hogy ő és munkatársai – akik bántalmazott nőekkel foglalkoznak – gyakran gondolják úgy, hogy a lakhatási utógondozókat valójában nem érdekli, hogy mi történik az ügyfelekkel. Azt mondta, hogy számára sokkal hasznosabb, ha másokkal szolidaritást érezhet, hiszen közösen végezzük a munkát. Hozzáteszem, hogy Michele is egyetértett Rosa megjegyzésével, miszerint könnyen beleesünk abba a csapdába, hogy azt gondoljuk, a többi segítőt nem érdekli, hogy mi történik az ügyfelekkel. Todd ezt válaszolja: *„Nagyon szép volt, amit Rosa mondott. És fura is volt, hiszen egyáltalán nem ismerem. Egészen lenyűgözött. Ugyanazt mondta, amit én magam is gondolok – mindketten azon gondolkodunk, hogy miért nem tudunk lakhatást ajánlani az ügyfeleknek. Eszembe juttatta, hogy le kell lassítanom, és gondolkodnom kell erről az életről.”*

Toddot megfogta, hogy Andrew azt emelte ki, milyen számon kérhető módon viselkedett a munkatársnőivel szemben, és egyben tisztázni szeretné: *„Én magam is erőszakos ember voltam, és nem gondolkodtam azon, hogy a tetteimnek milyen hatása lesz a körülöttem élő nőkre.”* Összeköti ezeket a régi emlékeket azzal, hogy *„most nagyon igyekszem odafigyelni arra, amikor férfiak erőszakosan viselkednek, és ezzel félelmet keltenek a nőkben”*. Megemlítem, hogy Alli erre azt mondta, hogy Todd magasra tette a mércét minden más férfi számára a számonkérhetőséget illetően. Ennek az érmének több oldala is van. Todd azt mondja: *„Itt tényleg többről van szó, mint gondolnád, mert Alli egyike azoknak, akik számon kérték rajtam korábbi felelőtlen viselkedésemet.”* Toddot meglepte, hogy *„Julie szóba hozta a félelmet, hogy nem féltem-e, amikor kitessekeltem a mérges férfit. Olyan energiáról beszélünk, amelyet jól ismerek, és amit kicsit sem szeretek.”* Hozzáteszem, hogy érdekes, hogy eddig a férfiak erejének és a nők kockázatainak kettőséről beszéltünk, de Julie, egy nő, felvetette, hogy egy férfi számára is kockázatos lehet egy erőszakos férfival való találkozás, vagyis ez egy összetett probléma.

Todd megemlíti Julie metaforáját a virágcsokorról. *„Ez nagyon, nagyon szép kép volt. –Mínusz húsz fok, Minneapolis – én magam is jártam ott. Ott voltam! Nem láttam semmit, csak havat, szürke épületeket és egy gyönyörű virágcsokrot, és én is ott jártam.”* Megkérdem Toddot, hogy mit jelent számára ez a metafora, és hogyan tudná emlékezetébe vésni azt, amit Julie az ő meleg szívéből mondott egy hideg környezetben.¹⁸⁰

Megemlítem, hogy többen kiemelték a csüggedést: Rosa azt mondta, hogy eltávolodtunk a csüggedéstől, Sandra azt, hogy ne aggódjunk a csüggedés miatt, Michele pedig arról beszélt, hogy a szakpolitikai döntéshozók között is vannak olyan jó emberek, akik még mindig el tudnak csüggedni.

Todd megfigyelte, hogy mindenki bólogatott, amikor Andrew arról beszélt, hogy nem érzett keسرűséget, Todd úgy emlékszik, hogy ez akkor került szóba, amikor a csüggedésről beszéltünk. Összekapcsolom ezt azzal, hogy mindenki egységesen elutasította a csüggedést. Todd egyetért, és azt mondja: *„Igen, így kell tennünk, hiszen egyáltalán nem az ügyfeleink érdekét szolgálja.”*

Ezt csend követi, Todd azon a kérdésemre gondolkodik, amit haza akar magával vinni. *„Hogyan tudok*

¹⁸⁰ Interjúkészítőként megérint az, ahogy a beszélgetésben egymásba folynak az idősíkok. Megkérem Toddot, hogy a jelenben képzelje el azt, ahogy a jövőben Julie-val közösen dolgoznak, annak ellenére, hogy nincs közös múltjuk.

hosszú távon adni másoknak, és kik támogatnak ebben. Sandrának igaza volt, Todd fejében átfordult egy fogaskerék. Fel fogok hívni valakit; [nevet és a beszélgetés szerkezetét megtörve a csoport felé fordul, szemkontaktust vesz fel a többiekkel, és hozzájuk beszél] titeket foglak felhívni! Sokat segítettetek.” Ugyan Todd megtörte a szolidaritás csoport struktúráját, ebben ez esetben úgy érzem, hogy ez az etikai elveinkkel összhangban történt, és nem avatkozom közbe.

Elmondom, hogy milyen fontos volt, hogy a beszélgetés során megemlékeztünk Gordról, tanúivá válva mindannak, amit tett. Elmondom Toddnak, hogy bár nem ismerem Gordot, a beszélgetés alapján úgy gondolom, hogy ha ő nem lett volna, most Toddot sem ismernénk, és nem dolgoznánk együtt. Valójában Gordnak köszönhető, hogy Todd azzá lett, aki. Todd-dal egymás szemébe nézünk, és érezhető a közöttünk lévő tisztelet. Lassan, elgondolkodva azt mondja: „*Bizony.*”¹⁸¹

Újabb csönd következik, ami körülveszi Toddot. Folytatom a feladatomat, vagyis azt, hogy a tanúk észrevételei felé vezessem a beszélgetést. Felidézem, hogy amikor megkérdeztem Toddot, hogy lehetséges-e, hogy „*ő olyan valaki számára, mint Gord volt neki*”, igent mondott, de Alli volt az, aki ebben támogatta, sőt azt mondta, hogy neveket is tudna mondani. Elmondom, hogy azt remélem, hogy azok az emberek, akik számára Todd azt jelenti, mint neki Gord, maguk is *visszaadják*¹⁸² másoknak mindazt, amit kaptak. Úgy érzem, hogy a beszélgetésünk lerombolja a csüggedés falait. Azt mondom, hogy Alli azért vesz részt a csoporton, mert Todd megkérte erre, és azt tanúsítja, hogy milyen munkát végez Todd.

Todd azt mondja: „*Örültem, amikor Sandra azt mondta, hogy fontos számomra az, hogy időt szánjak másokra.*” Összekötöm ezt azzal, amit korábban mondott, hogy édesanyjától tanult meg sok mindent arról, amilyen lenni szeretne. Megemlékezünk Todd édesanyjáról, és hangosan megkérdem, hogy vajon mit jelent Sandra édesanyja számára az, amikor Sandra elmeséli neki ezt a beszélgetést, hiszen azt mondta, hogy édesanyjára akar több időt szánni.

5. Nyílt beszélgetés, ahol strukturálatlan módon minden résztvevő megoszthatja egymással a beszélgetéssel kapcsolatos észrevételeit (résztvevők: interjúkészítő – Vikki; interjúpartner – Todd; reflektáló tanúk – Sandra, Rosa, Andrew, Julie, Hilary, Alli, Michele és Corinne)

Általában nem hagyok teret a szolidaritás csoport résztvevői számára nyílt beszélgetésre. Azért nem, mert a szolidaritás csoport struktúrájában tudatosan arra törekszem, hogy a beszélgetésben apró dolgokat járjunk részletesen körül. Nem szeretném, ha a szolidaritás csoportot meghatározó irányelvek összetettségét lavinaként maga alá temetné egy további szóáradat. Ugyanakkor ebben a csoportban sok energiát és kötődést érzek, és senki nem jelzi még a testével, hogy szívesen felállna és lezárna a beszélgetést. Saját kíváncsisá-

¹⁸¹ A beszélgetésben Gord tanúivá válunk, annak ellenére, hogy csak Todd ismeri őt személyesen. Ez a tanúság kitérő megnyilvánulása, ami összhangban van a szolidaritás vállalása, és a kollektív fenntarthatóság irányelveivel.

¹⁸² Alcoholics Anonymous [Névtelen Alkoholisták] 2001; Narcotics Anonymous [Névtelen Drogfüggők] 1988.

gom is hajt, hogy megtudjam, mit láttak a résztvevők a szolidaritás csoport gyakorlatából, és az azt támogató irányelvek megnyilvánulásából.

Így a szolidaritás csoport minden résztvevőjét arra kérem, hogy vegyen részt egy strukturálatlan nyílt beszélgetésen.

Julie kezdi azzal, hogy „Szerintem nagyszerű volt, amikor Sandra azt mondta erről a találkozóról, hogy »időt szánunk egymásra«, mert tényleg erről szól ez a szolidaritás csoport. Mindnyájan megpróbáltunk elszabadulni a munkánkból, és idejönni – úgy érzem, hogy ez az idő és tér mintha bizonyos módon megszentelődött volna, gyógyító idővé és térré vált, kapcsolatteremtő idővé és térré, tudatos idővé és térré. Úgy éreztem, hogy ez a szolidaritás csoport nagyon tudatos volt.”

Rosa arról beszél, hogy „mintha már a csoport előtt is egységet alkottunk volna, igaz, rejtett módon, hiszen nem ismertük egymást. Nagyon megragadott az, hogy olyan közösségi munkásokat hívtál itt össze, akik elnyomott és kizsákmányolt emberekkel dolgoznak, hogy így érzünk el változást a társadalmi igazságosság terén – szerintem ez igen erőteljes tett. A közösségben valódi szolidaritást éreztem.” Rosa azt mondja, hogy „kell, hogy legyen valami ebben az egységben, ami talán a struktúrákból is fakad”. Julie azt mondja, hogy szerinte „olyan közös elvekről van szó, amelyek mindnyájunk munkáját meghatározzák”. Todd azt mondja: „Amikor a csoport elején megkérdeztél minket, hogy elkezdhetjük-e, nem is kellett kinyitnunk a szánkat, érezhető volt, hogy mindenki itt van. Valami volt a levegőben, valami, amit közösen hoztunk létre.”

Hillary és Alli mindketten azt említik, hogy a csoport elején kényelmetlenül érezték magukat – nem voltak benne biztosak, hogy ők is hozzá tudnak adni valamit a beszélgetéshez, mivel mindketten pályakezdők. Hillary azt mondja, hogy egy ponton mindez megváltozott. „A nyitó beszélgetésben már több ponton éreztem, hogy én is kapcsolódni tudok a beszélgetéshez, mert történetem nagyon hasonlít Toddéhoz.” Amikor a tanúbeszélgetéshez értünk, „tudtam, hogy a beszélgetés nem arról szól, hogy ki milyen okos, vagy hogy hány év munkatapasztalata van... Ekkor már azt éreztem, hogy én is a csoport részese vagyok, valami egyedit és értékeset tudok a beszélgetéshez adni, így én is hozzá tudtam járulni a közösség kialakulásához. Amikor ismét ti [itt Toddra és rám mutat] beszélgettetek arról, ami a nagy csoportban hangozott el, és megemlégtettetek olyan dolgokat, amiket én mondtam, valóságosan tapasztaltam meg a szolidaritást és a közösséget.”

Alli azt mondja: „Amikor először bejöttem a terembe és körbenéztem, azt láttam, hogy itt csupa okos ember ül – szakpolitikusok, egyetemi tanárok. Ettől kicsit megijedtem, másfelől meg örültem is neki. Ez az élmény újat tanított nekem arról, hogy mi a szolidaritás, és ahelyett hogy magamat kritizálnám, inkább arra gondolok, hogy hány segítő vesz körül, akiknek mind hasonló az etikai elveik, csak más te-

rületen dolgoznak. Szövetségesekre találtam a munkámhoz, és nekem sokat jelent tudni, hogy másokat is ugyanazok a célok vezérelnek, és mások is ugyanolyan szenvedéllyel végzik munkájukat, mint én.”¹⁸³

Michele csatlakozik ahhoz, amit Rosa az egységről mondott: „Egy ilyen csoportban minden résztvevőnek kockázatot kell vállalnia.” Mindenki egyetért abban, hogy a beszélgetés akár kockázatos is lehetett volna. Michele folytatja: „Nem csak arra a kockázatra gondolok, hogy meg kell szólalni, és vigyázni arra, nehogy valakit megbántsak, hanem hogy ebben a rendszerben nem tudok elbújni sem – vagyis az is kockázatos lenne, ha végig csöndben maradnék!”

Todd azt mondja, hogy úgy érezte, a csoport biztonsága volt az elsődleges – „az, ahogy a nyelvvel bántunk, és ahogy mindig megkérdezted, hogy jó-e ez így”. Todd azt mondja: „Már sok szakmabelivel beszélgettem a munkám során, de még senki sem kérdezte meg, hogy »Jó ez így neked? Hasznos a beszélgetés?«.” Michele azt mondja, hogy szerinte a struktúra garanciát jelentett a biztonságra és a számonkérhetőségre. Julie azt említi meg, hogy szerinte milyen fontos lehet Todd számára, hogy Alli is részt vett a csoporton, hogy ő maga dönthette el, ki legyen az a szövetséges, aki tanúja lesz a beszélgetésnek.

Sandra azt mondja, hogy „a biztonság szempontjából kulcsfontosságú, hogy az interjúkészítő a nyitó beszélgetésben és a tanúbeszélgetésben is részt vesz. Ennek a következménye az, hogy bizonyos dolgok nem történtek meg – például nem osztogattunk Toddnak tanácsokat, és nem mondtuk el, hogy szerintünk mit kellett volna tennie.”

Julie azt mondja, hogy feltűnt neki, hogy „Vikki mennyire odafigyel a testbeszédre a teljes szolidaritás csoport alatt”. Elmondom, hogy számomra fontos, hogy többről van szó, mint a nyelv és a testbeszéd összekapcsolása – a testbeszéd önálló életet él. Julie hozzáteszi: „Nagyon figyeltél arra, hogy szavaink hogyan jelennek meg a testbeszédén keresztül, és többször észrevettem, hogy rá is kérdeztél erre.”

Michele arról beszél, hogy mennyire tetszett neki „a beszélgetés spontán jellege”, az „itt és most”, és az, hogy „nem valami előre begyakorolt dolgot ismételtünk el”. Sandrát is megragadta az, hogy a beszélgetés „tényleg belőlünk fakadt, és már az elején elmondtad, hogy nem tudod, miről fogunk beszélgetni. Szerintem ez a csoport sikerének egyik kulcsa.”

Todd elmondja, hogy „fontos volt, hogy az aktivizmus is szóba került. Nem csak a munkánk”, és azt is megemlíti, hogy a csoport közösen tudott fellépni. Azt mondja: „Ez azért volt, mert a szakpolitikáról is beszéltünk, és amikor Corinne azt mondta, hogy a munkánk mögött meghúzódó struktúrák, melyek a mélyszegénységért felelősek, mekkora fájdalmat okoznak neki.” Todd nem gondolja, hogy aktivista lenne, és a szolidaritás csoport sem változtatta ezt meg, de elgondolkodott azon, hogy kapcsolatokat építsen az ugyanezen a területen tevékenykedő aktivistákkal, ami saját etikai meggyőződésének megerősítését szolgálná.

¹⁸³ Alli gondolatai megerősítik azt, amit magam is gondolok – vagyis hogy mindig több szolidaritás vesz minket körül, mint gondolnánk. Azon gondolkodom, hogy ez vajon mit változtat a szolidaritás csoport a résztvevőinek hozzáállásán – hiszen itt olyan embereket ismerhettek meg, akik hozzájuk hasonló etikai elveket vallanak.

Andrew azt mondja, hogy „*ez a beszélgetés számomra a szolidaritás és a tudatos közösség jó példájául szolgált*”, annak ellenére, hogy a csoporttagok közül többen nem ismerték egymást. Erről több kérdés is eszébe jutott, amelyet megoszt a csoporttal: „*Hogyan lehet szolidaritást építeni egy olyan társadalomban, ahol az elidegenedés annyira kézzelfogható és mindent áthat? Nagyon szembetűnő ellentéte ennek a mai beszélgetésünk – mit tehetünk, hogy ez az üzenet tágabb körhöz is elerjen? Hogyan tudjuk ezt megvalósítani, és ezáltal a tágabb értelemben vett társadalmi változást is létrehozni?*”

6. A szolidaritás csoport lezárása (résztevők: interjúkészítő – Vikki; interjúpartner – Todd; reflektáló tanúk – Sandra, Rosa, Andrew, Julie, Hilary, Alli, Michele és Corinne)

Megkérem a reflektáló tanúkat, hogy lemásolhassam a Todd-dal folytatott beszélgetés alatt készített jegyzeteiket. Megköszönöm minden résztvevőnek, hogy időt szakítottak a csoportra, és azt is, hogy a beszélgetésben aktívan vettek részt. Külön köszönetet mondok Toddnak, hiszen ő vállalta a legsérülékenyebb pozíciót, és Sandrának, aki a termet biztosította. Ezzel a zárszóval összeszedem a jegyzeteimet, felállok, és jelzem a többieknek is, hogy vége a találkozásnak.

Közben Andrew utolsó kérdése jár a fejemben: „*Hogyan tudjuk ezt megvalósítani, és ezáltal tágabb értelemben vett társadalmi változást is létrehozni?*” Ez a kérdés további gondolkodást indíthat el, közös beszélgetések témája lehet – s ez mind a szolidaritás csoport szélesebb értelemben vett hatása, ahogy az is, ha elmondják Gordnak, hogy mi zajlott a beszélgetésen, vagy ha Rosa megosztja a bántalmazott nőkkel foglalkozó munkatársaival, hogy találkozott egy hozzájuk hasonlóan gondolkodó lakhatási utógondozóval; Michele pedig azt érezheti, hogy a szakpolitikai döntéshozatal épületén kívül is vannak támogatói. Elképzelhető, hogy Andrew kérdésének apró, kézzelfogható eredményei is lesznek, amik valódi különbséget jelentenek azoknak az embereknek, akikkel ezek a segítők foglalkoznak.

5. Az East Van Csoport szolidaritás csoportjának továbbvitele

Az East Van Csoport szolidaritás csoportját követően minden résztvevővel újra találkoztam, hogy megbeszéljük a szolidaritás csoporttal kapcsolatos élményeiket.¹⁸⁴

Különböző helyszíneken került sor ezekre a beszélgetésekre: Todd-dal közösen megnéztük a szolidaritás csoportról készült videofelvételt, majd megvitattuk a látottakat; Rosával egy kávézóban találkoztam, Sandrával és Allivel hosszas telefonbeszélgetéseket folytattam, és személyesen is összefutottunk; a többiek

¹⁸⁴ A csoportülés eseményeinek későbbi felidézésének gyakorlatát egy Tom Strong és David Paré (kanadai kollaboratív segítők és oktatók) által szerkesztett esszégyűjteményből kölcsönöztem. Írásuk végigkísért saját munkám során, és sokat tanultam tőlük az önvizsgálatról (Strong és Paré 2004).

pedig e-mailben küldték el válaszaikat és észrevételeiket.¹⁸⁵ A csoport minden résztvevője válaszolt újabb megkeresésekre. Nagyon hálás vagyok, hogy véleményükkel segítették ezt az írást. Úgy érzem, hogy a csoporttagok további aktív részvétele annak a jele, hogy a csoport egésze elkötelezett a szolidaritás és kollektív etikai meggyőződésünk mellett.

Most megosztom a résztvevők néhány gondolatát. Azokat az észrevételeket választottam ki, amelyek számomra valami miatt fontosnak tűntek, illetve amik új jelentést adnak a szolidaritás csoport működéséhez. Az észrevételeket megpróbáltam témák szerint csoportosítani.

Az interjúkészítő szerepe

Rosa: Vikki, megpróbálok magad olyan láthatatlanná tenni, amennyire csak lehetséges... Minden gondolatodat megosztod velünk, és mégis láthatatlan maradsz. De a struktúra legfontosabb része látható volt.

Andrew: Vikki annyira háttérbe húzódtok, hogy teljes mértékben Todd történetére nagyon tudtam figyelni.

Hillary: Fontos volt, hogy interjúkészítőként Vikki is megosztotta észrevételeit. Ha interjúkészítőként nem mondtad volna el a csoporttagoknak, hogy mi jár a fejedben, elkülönítetted volna magad a többiektől, mintha a „vezető” nem egy lenne a csoporttagok közül. Ezzel egy olyan hatalmi struktúrát emeltél volna a csoport helyzetbe, ami megnehezítette volna a szolidaritást.

Hillary: Amikor interjúkészítőként azt kérdezted, hogy Todd hogyan bírja elviselni, hogy egyeseknek nincs otthona, elismerted, hogy ez a saját feltételezésed volt. Elismerted, hogy Todd számára nem biztos, hogy az a legjobb megoldás, ha megtanul békében élni azzal a kihívással, hogy embereket kell kilakoltatnia. Úgy éreztem, hogy ez nagyon érzékeny példája a csoporton belüli eltérő hatalmi helyzetek közötti számonkérhetőségnek, és ezáltal talán mindenki kicsit felszabadultabban merete kimondani, amit gondolt.

Andrew: Engem az a kérdés fogott meg leginkább, amikor azt kérdezted, hogy „vannak-e a környezetben olyan emberek, akik számára az vagy, aki Gord volt a te életedben”? A kérdés és a rá adott válaszok alapján sikerült összekötni Todd élettörténetének különböző részeit és azt, hogy „hogyan tudunk ügyfeleink hasznára” [Todd szavai] cselekedni.

Michele: Arra hívtad Toddot, hogy ossza meg velünk legbensőbb érzéseit, elköteleződését, és azt kerested, hogy hogyan áll helyt a lakhatási krízisek során. Úgy tűnt számomra, mintha az lenne az interjúkészítő egyik legfontosabb feladata, hogy hisz az emberek ellenálló készségében.

Andrew: Vikki által is nyitottabbá tette a beszélgetést, hogy teret engedett etikai kérdéseknek.

¹⁸⁵ Előfordul, hogy a szolidaritás csoportot követően elküldök bizonyos kérdéseket a résztvevőknek. Ezek a kérdések megtalálhatók a függelékben. Ugyanakkor ezek a kérdések csupán a beszélgetés beindulását szolgálják, és nem tekinthetők formalizált kutatási kérdéseknek.

A legfontosabb az volt, hogy biztonságban éreztük magunkat, és ebben a tiszteletteljes és biztonságos légkörben tudta Todd kibontani saját történetének politikai és társadalmi vonatkozásait. Felszabadultan beszélt saját, szegénységgel és rasszizmussal kapcsolatos tapasztalatairól, ami azt mutatja, hogy ő is biztonságban érezte magát.

Corinne: Amikor Vikki a társadalmi kontextusról beszélt, közelebb éreztem a témát magamhoz, hiszen a szegénység, a hajléktalanság, a szenvedélybetegség és a mentális problémák az én munkámban is nagyon jelen vannak. Úgy éreztem, hogy magam is részese vagyok Vikki és Todd beszélgetésének, mintha nem a közönség tagja lennék, hanem tevélegesen résztvevő.

Az interjúpartner szerepe

Julie: Todd több olyan dolgot is tett, ami miatt a beszélgetés mindenki számára hasznos volt: mindig visszajelezte Vikkinek, ha nem értett egy kérdést, vagy ha úgy érezte, hogy más kérdést kellene feltenni, esetleg máshogy kellene fogalmazni annak érdekében, hogy el tudja mondani a számára fontos dolgokat. Szórakoztató volt, és olyan történeteket osztott meg, amelyek teljesen a beszélgetéshez kapcsolódtak.

Michele: Úgy érzem, hogy Todd számára nagyon fontos volt, hogy elmondhatta neked és nekünk azt, hogy honnan ered az a mély elköteleződése, ami miatt időt és energiát szán másokra – hogy mind ez az anyjától és Gordtól kapottak „igazságos továbbadása”. Képes volt ellentmondani neked, amikor arról beszéltél, hogy hogyan tudná elviselni az igazságtalanságokat.

Corinne: A beszélgetés új irányt vett, amikor azt a szerintem nagyon ütős kérdést tetted fel, hogy hogyan tudja Todd az adott helyzetet elviselni – addig mintha a munkaköri leírás szintjén jártunk volna, de ezután sikerült azt tiszteletteljes módon összekötni az ő személyes és társadalmi valóságával. Vikki odafigyelt, és meghallotta, amiket Todd arról a valóságról beszélt, hogy az ember munkahelyén igazságtalanságok történnek. Lehetséges, hogy más kontextusban Todd nem tudta volna megosztani ezeket a gondolatait.

A tanúbeszélgetés résztvevői

Julie: Nagyon hasznos volt számomra, hogy meghallgathattam a többi tanú hozzám hasonló észrevételeit – ez számomra megerősítő hatású volt. Ugyanakkor voltak olyan mondatok, amit nem hallottam jól, vagy amit nem hallottam meg, talán azért, mert más területen dolgozom, mások a tapasztalataim, más irányba indultak a saját gondolataim. Szóval számomra azért is hasznos volt a csoport, mert több szinten gyakorolhattam a másokra való odafigyelést.

Hillary: Alli „tanúvallomást” tett Todd mellett. Szerintem ez a többi tanú számára is fontos volt.

Corinne: Nagyon inspiráló és tanulságos volt számomra a többi tanú gondolata, érzése és benyomása. Az, hogy a beszélgetésben mit hallottunk meg és mit nem, hogyan értelmeztük az elhangzottakat,

és hogyan reagáltunk azokra, jól jelzi, hogy mennyire különböző tapasztalatokkal érkeztünk. Mégis, sikerült közösen értelmeznünk a dolgokat. Mindenki nyitott volt arra, hogy meghalljon másokat, tiszteletben tartsa a különbségeket és tanuljon a másiktól.

Alli: A többiek észrevételei alapján máshogy gondoltam ugyanarra a beszélgetésre, saját munkámra és életemre – a nyitó beszélgetés új távlatokat nyitott meg előttem.

Michele: Engem az fogott meg, hogy a különböző résztvevők különböző dolgokat osztottak meg a tanúbeszélgetés alatt. Jó volt hallani, hogy mások olyan dolgokat is észrevettek, amit én nem – például a nemmel és bőrszínnel kapcsolatos megjegyzéseket. Lehet, hogy egy másik nap én is jobban figyeltem volna ezekre a témákra. Luxusnak tűnt, hogy egy egész csoport mondhat véleményt a beszélgetéssel kapcsolatban, hogy egyszerre több agyat is megmozgathatunk.

Sandra: Amikor a tanú szerepét osztják rám, feladatomban a megfigyelés és az észrevételeim kihanosítása. Komolyan veszem ezeket, és megpróbálok az eseményekben nyitott szívvel, tisztelettudóan, elgondolkodva és kíváncsian részt venni. Szerettem volna valamit adni Toddnak, és cserébe én is kaptam tőle ajándékot. A többi tanú észrevétele sokat segített abban, hogy meglássam, mire figyelek én oda egy beszélgetés alatt, és hogy bár észrevételeink hasonlítottak is egymásra, de el is tértek a többiekétől. Ezeknek a különbségeknek a meghallása fontos számomra.

Gondolatok a tanúbeszélgetéssel kapcsolatban

Andrew: A tanúk észrevételei elmélyítették, leszűkítették a nyitó beszélgetésen elhangzottakat.

Hillary: Amikor ismét az interjúkészítő és az interjúpartner beszélgettek, a társalgás témája leszűkült és elsősorban Todd történetére koncentrált. A tanúk közül többen is hasonló, vagy kapcsolódó történeteket osztottak meg munkájukról. Ez azonban nem vezetett a beszélgetés kitérüléséhez. Talán azért nem, mert mindenki Todd történetéhez kapcsolódott, abból nőttek ki a mi történeteink. Amikor saját élményeinket megpróbáltuk Toddéhoz kapcsolni, a beszélgetés leszűkült, és talán ezáltal hasznosabbá vált.

Andrew: Fontos volt, hogy Vikki odafigyelt arra, hogy mindenki észrevételeit elismerje.

Hillary: Azáltal, hogy visszatértek a tanúk véleményére, megerősödött a szolidaritás. Számomra nagyon hasznos volt a tanúbeszélgetés után Vikki és Todd észrevételeit is meghallgatni, tényleg azt éreztem, hogy támogató közösséget alkotunk. Nem az volt a lényeg, hogy az egyéni élményeket bontsuk ki, hanem hogy a teremben ülők között valódi szolidaritás alakuljon ki.

Küzdelem és kényelmetlenségérzet

Corinne: Vikki többször is megismételte a „megbirkózni” szót, és később elmondta, hogy azon gondolkodott, hogyan tudunk megbirkózni egyes munkahelyi helyzetekkel úgy, hogy több teret engedjünk a reménynek és kevesebbet a csüggedésnek. Később pedig azt mondta, hogy lehet, hogy az a jobb,

ha együtt élünk ezekkel a kényelmetlen és elszomorító érzésekkel. Kíváncsi vagyok, hogy vajon mit jelentett Todd számára, hogy elfogadható (és talán elkerülhetetlen) az, hogy olykor elcsüggedjen, és nem kell arra törekednünk, hogy jól érezzük magunkat – vajon megerősítette ez őt? Az is segítséget jelentett neki, hogy elismertük, hogy szükségünk van egymás támogatására és a változásra? Számomra ez felhívást jelentett az együttérzésre, arra, hogy együtt érző módon cselekedjek, még azokban a helyzetekben is, amelyek explicit vagy implicit módon ennek ellenkezőjére buzdítanak.

Rosa: Nem arról beszélgettünk, hogy hogyan lehet egy konkrét segítő, vagy egy ügyfél lakhatási problémáit megoldani, hanem arról, hogy mi mind a társadalom részei vagyunk. Munkánk során nemcsak egyes emberek gondjait orvosoljuk, hanem megpróbálunk azokra igazságos társadalmi válaszokat találni. Így a szolidaritás csoport sem az egyénre, hanem az egész csoport jólétére irányul.

Michele: Engem már az elején megfogott az a kérdés, hogy „Hogyan birkózol meg azzal, amikor fel kell szólítanod az ügyfeleket, hogy költözzenek ki a lakásból?” Az jutott eszembe, amikor a saját munkahelyemen nemet kell mondani, bár sokkal jobban esne, ha teljesíteni tudnám az illető kérdését. Azon gondolkodtam – amin szülőként már korábban is oly sokszor –, hogy nagyon más felelősséget jelentő kérdések ezek ahhoz képest, mint amikor fiatalon dolgozni kezdtem – de ezek is ugyanolyan fontosak. Eszembe jutott egy eset a közelmúltból, amikor nemet kellett mondanom, és hogy mennyire tartottam ezt abban a helyzetben megfelelőnek. Nem egyértelmű, hogy mikor kell igent vagy nemet mondani, rugalmasságot igényel, folyamatos mérlegelést, gondolkodást. A beszélgetés lehetővé tette, hogy meglássuk az igen/nem kettőse mögötti összetett hátteret. És valaki azt mondta, hogy létezik „igazságos nem” – vagyis lehet igazságos módon nemet mondani.

Szolidaritás

Alli: A csoport óta másképp gondolok a szolidaritásra. Todd azt mondta, hogy biztonságban érezné magát, ha én is jelen lennék a beszélgetéskor. Todd-dal évek óta munkatársak és barátok vagyunk. Együtt jártunk egy posztmodern képzésre, ahol a narratív segítő beszélgetésről volt szó, és támogattuk egymást, amikor a nálunk képzettebb résztvevők megpróbálták elnyomni véleményünket. Tudom, hogy szövetségesek vagyunk, és különböző szakmai csoportokban, néha csak szavakkal, máskor tettekkel is megerősítjük azt, hogy elkötelezett, rátermett segítőek vagyunk, akik képesek az ügyfelek hasznára lenni.

Andrew: Megfogott, amit Rosa mondott a beszélgetés előtt létező egységről. Hasonló értékek vezettek minket ugyanerre a pályára.

Michele: Miközben Toddot és Vikkit hallgattam, az jutott eszembe, hogy vajon a közösség a csüggedés ellenpontja-e. Eszembe jutott, amit Sallyann Roth a polarizációról írt, vagyis amikor nyelvi dichotómiákat vagy mi/ők megosztást használunk, s emiatt a „másikat” ellenségnek tartjuk, és ezáltal

el is szigetelődünk tőle.¹⁸⁶ Az jutott eszembe, hogy a közösség és az, hogy „időt és energiát szánunk” másokra, ellenpólusai lehetnek ezeknek az élményeknek. Nagyon örültem, hogy a tanúcsoport tagja lehettem, úgy éreztem, hogy az események részese vagyok.

A társadalmi költészet szerepe

Corinne: Olyan volt a beszélgetés, mint egy tánc: a szavak, gondolatok, ötletek és érzelmek kecsesen követték egymást. Nagyon összetett és izgalmas volt. Egyszerre volt jelen a biztonság és annak kockázata, hogy kitérülünk egymás előtt.

Hillary: Todd azzal indított, hogy fenntartásai voltak a nyitottsággal kapcsolatban, a helyzetet kockázatosnak érezte, de mégis megosztotta velünk élményeit. Azáltal, hogy Todd megemlítette a kockázatot, kiváltságosnak éreztem magam, hogy történetét meghallgathatom, és ebből a tiszteletből fakadt az, hogy én is megosszam vele és a csoporttal saját észrevételeimet – ami szintén nem mentes a kockázatoktól. Szerintem ez a szolidaritás. Értem már, hogy miért mondtad, hogy könnyebb lenne ezt *eltáncolni*. Legszívesebben készítenék neked egy ábrát, mindenféle körökkel és nyilakkal, és talán hullámokkal is.

Michele: Amikor azt mondtad, hogy „gazdag”, ujjongást éreztem belül.

Rosa: A beszélgetés folyamatosan mozgásban volt – az emberek egész lényükkel, testükkel vettek benne részt. Összekötöttem a szolidaritás csoportot a népszerű közművelődési elvekkel, amelyek szerint csoportban kreatívabbá válunk, mint egyénileg.¹⁸⁷ Ahogy a beszélgetés előrehaladt, és változott a szerkezete, a csoport is egyre kreatívabbá vált. És mivel senki nem ítélkezett, nem kellett félnünk. Ez a kreativitás számomra a hatalomhoz való viszonyunkat mutatja, és azt, hogy miért pont ezt a munkát választottuk.

Rosa: Szívesen folytattam volna, akár nyolc csoportülésem át, hogy egyszer mindenkit meginterjúvoltál volna. Szerintem az jobban szolgálná a közös fenntarthatóságot.

A beszélgetés haszna

Julie: Azon gondolkodom, hogy milyen hatással lesz a beszélgetés az összes résztvevőre, Vikkit is ideértve.

Michele: Reménnyel töltött el, hogy a csoportban többen voltunk, akiket érdekelt a szakpolitikai döntéshozókkal kapcsolatos beszélgetés. Néha attól tartok, hogy a szakpolitikai döntéshozó munka közben elveszítem az emberségemet vagy az empátiámat. Határozottabban fogom ezt a kockázatos utat folytatni most, hogy tudom, hogy más, hozzám hasonlóan gondolkodó emberek is el tudják kép-

¹⁸⁶ Lásd Roth 1993.

¹⁸⁷ Lásd Freire 1973.

zelné azt, hogy részt vegyének ebben a munkában – sőt, még vágnak is erre! Azon tündöködöm, hogy vajon ez mennyire volt tudatos részéről. Azon tündöködöm, hogy vajon magától alakult-e így, és véletlenül bizonyult hasznosnak, vagy a beszélgetés alatt végig arra törekedtél, hogy az emberek közötti kapcsolatokat erősítsd. Kíváncsi lennék.

Andrew: Nagyon fontosak számomra az ilyen, és ehhez hasonló élmények, csak így élhetjük túl a modern kapitalista gazdasági rend elidegenítő hatását. Egy kicsit olyan volt a szolidaritás csoport, mint egy ideiglenes utópia – olyan utópia, amely biztonságos, jó alapokon nyugszik.

Rosa: Már attól jobban érzem magam, hogy megismerhettem Toddot.

Azzal, hogy az East Van Csoport szolidaritás csoport résztvevőit még egyszer megkérdeztem benyomásairól, az övék lett az utolsó szó. Az ő gondolataik zárják a szolidaritás csoport bemutatását.

6. A tudatosság jegyében: részletek a szolidaritás csoportokból

A következőkben különböző szolidaritás csoportokból teszek közzé apró, lényegre törő részleteket. A beszélgetés egyetlen szálát követve próbálom bemutatni egy-egy adott irányelv működését. Ez elég mesterséges folyamat, hiszen a gyökértörzsekhez hasonlóan az irányelvek is elválaszthatatlanok egymástól, és nem léteznek elszigetelten. Mégis megpróbálok a beszélgetés gazdag szövetéből egy-egy szálát, vagy etikai meggyőződésem közül egy irányelvet kiragadni, hogy egyértelműbben szemléltessem ezt az összetett folyamatot. A beszélgetésrészletek közreadásával az is a célom, hogy bemutassam, milyen sokféle módon valósulhat meg egy irányelv a szolidaritás csoportban. A párbeszéd minden alkalommal más, és máshogyan alakul. Bár a beszélgetés iránya megjósolhatatlan, az azt életben tartó irányelvek egyértelmű szerkezetet biztosítanak.

Az irányelvek az alábbiak:

- A) Etika-központúság
- B) A szolidaritás vállalása
- C) A hatalom megnevezése
- D) Kollektív fenntarthatóság
- E) A nyelv kritikus használata
- F) A biztonság megteremtése

A beszélgetésrészletek mind a szolidaritás csoport struktúráját követik:

- Nyitó beszélgetés
- Tanúbeszélgetés
- Gondolatok a tanúbeszélgetéssel kapcsolatban

A számonkérhetőség érdekében nem változtattam meg minden résztvevő nevét, hogy ne próbáljam elfedni, kitől származnak az említett tudások. Ugyanakkor ez a megoldás se problémamentes, és nem is semleges. Egyes esetekben a biztonság érdekében, vagy a szereplő marginalizált helyzete miatt árneveket használok.

Idézőjelet használok, amikor megfelelőnek tűnik, és másfajta betűtípust, hogy jól látszon, amikor valaki más beszél. Ugyanakkor a szövegrészletek nem adják vissza pontosan a beszélgetéseket, és nem állítom, hogy minden pont így hangzott el. A beszélgetéseket kiragadtam eredeti kontextusukból. Tisztában vagyok azzal, hogy ezek a kiragadott beszélgetésrészletek nem tükrözik hűen sem a csoportot, sem a résztvevők álláspontjának összetettségét.

A) Etika-központúság

Az etika-központúság irányelvének bemutatása érdekében két szolidaritás csoportból idézek beszélgetésrészleteket. Az első csoport ottawai közösségi munkásokból áll, akik különböző munkahelyeken dolgoznak, de akiket összeköt a kollaboratív munkamódszer, és akik elkötelezettek a folyamatos továbbképzés és szupervízió mellett. Egy klinikai szupervízor, David Paré hívott el közéjük, hogy szolidaritás csoportot alkossunk.¹⁸⁸

Interjúpartnerem Don, a beszélgetés fókuszában pedig az igazság áll, különösen ahogy ez a többi munkatársával való kapcsolatában megjelenik. A beszélgetésnek egy fonalát emelem ki: azt a lelki fájdalmat járjuk körbe, amikor tetteink nincsenek összhangban etikai meggyőződésünkkel. Ezt a szolidaritás csoportot videóra vettem, így könnyebb visszaadnom, hogy melyik résztvevő pontosan mit mondott.¹⁸⁹

Nyitó beszélgetés (résztvevők: interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Don)

Megkérdezem, hogy mi áll Don munkájának középpontjában, és azt mondja: *„én egy amolyan, a rendszer ellen lázadó típusú fickó vagyok”,* és arról beszél, hogy *„a nagyobb rendszerekben lévő intézmények mindenfélét művelnek az ügyfeinkkel”.* Arról beszél, hogy *„úgy tudunk segíteni az ügyfeleknek, akiket elkapott a gépszíj, hogy fellépünk a jogaikért, esetleg melléjük állunk”.* (A beszélgetés egy másik szála azt járja körül, hogy hogyan állítható a rendszer elleni lázadás az ügyfelek szolgálatába oly módon, hogy őket állítsa középpontba).

Megkérdezem Dont, hogy hogyan tudja távortartani a rendszer elleni lázadó viselkedését olyan esetekben, amikor az nem tűnik az ügyfelek számára hasznosnak. Megáll egy kicsit: *„Lehet, hogy észre sem veszem ezeket a helyzeteket, mert épp lázadok.”* Megkérdezem, hogy tudna-e példát mondani arra,

¹⁸⁸ Ennek a közösségnek a történetét és céljait David Paré cikkéből ismerhetjük meg (Paré 2009).

¹⁸⁹ Don Baker és a csoport minden résztvevője vállalta, hogy valódi nevüket használjam, és bemutassam a csoport hátterét. Az Ottawai Kollaboratív Közösségi Munkások Csoportjából Pam Storey Baker, Judy Brooks és Susan Kennedy a reflektáló tanúk. A szolidaritás csoporton további három megfigyelő tanú vett részt: Francine Titley, Linda Smith és David Paré, de az ő észrevételeiket nem osztom itt meg az olvasókkal.

amikor a rendszer elleni lázadás középpontjában nem az ügyfél áll. Don azt feleli: *„Néha teljesen eldurran az agyam, amikor az oktatási rendszerről beszélek, és órákon át tudok mérgelődni azért, mert mindenféle negatív dolgot rögzítenek az ügyfeleimről, és az ilyen mappákkal egész termeket töltenek meg. Persze tudom, hogy az oktatás csodálatos dolgokra is képes, és remek emberek dolgoznak az oktatási rendszerekben is.”* Megkérdem Dont, hogy mit gondol, miért nem helyes minden helyzetben az oktatási rendszer elleni lázadás, és azt feleli: *„Mert az ügyfeleknek muszáj velük kapcsolatban maradni. Úgy érzem, néha túl messzire engedem a dühömet.”*

Egy kicsit beszélgetünk Don fájdalmáról – arra kérem, hogy mondja el, hol érez a testében fájdalmat. Megkérdem, hogy jó irányban halad-e a beszélgetés, és Don azt feleli, hogy szívesen beszél erről a lelki fájdalomról. Don azt mondja: *„Lázadhatok a rendszerek ellen, de lehet, hogy egészségesebb lenne, ha a benne dolgozók mellé állnék, legalább egy kicsit közelítenék feléjük, mert ugyanabban a valóságban élnek, mint én.”*

Megkérdem Dont, hogy mit gondol, miért feszülünk mi, szakemberek is egymásnak, és miért lázadunk a másik ellen. Azt válaszolja: *„Úgy érzem, néha azt gondolom, hogy csak az én gondolataim helyesek.”* Megkérdezem, hogy mit gondol, azért mennek-e egyesek az oktatási rendszerbe dolgozni, hogy elnyomják a diákokat – mindketten nevetünk. Don azt feleli: *„Persze, hogy nem. Azért mennek oda, mert lelkesítette őket ez a fajta munka – lehet, hogy a tanulás pozitívan hatott saját életükre.”*

Elmondom Donnak, hogy az jutott eszembe, amikor saját meggyőződésemet és politikai álláspontomat állítom a beszélgetés középpontjába, különösen más szakterületek ellenében – azt akarom, hogy lássa, én is beleesek olykor ebbe a csapdába, és szégyellem magam miatta, mert nem ilyen akarok lenni. Don egyetért velem.

Megkérdezem Dont, hogy mit gondol az ügyfelek autonómiájáról, és milyen helyzetbe kényszeríti őket olyankor, amikor azt gondolja, hogy csak saját álláspontja lehet helyes. Don azt mondja: *„Ilyenkor rólam van szó. A saját véleményemről. Ilyenkor eltávolodom attól, hogy az ügyfél álljon a középpontban.”* Elmondom, hogy úgy látom, Don szeretné, ha nem lázadna a rendszer ellen azokban az esetekben, amikor az ellentmond az ügyfél céljainak. Don egyetért: *„Igen, nem mindig szerencsés, ha csak a saját véleményemet tudom elfogadni.”*

Tanúbeszélgetés (résztevők: interjúkészítő – Vikki; reflektáló tanúk – Susan, Judy és Pam)

A tanúbeszélgetés elején Pam azt mondja: *„Elképzelem, amint Don az emberek mellett áll, és hogy ez mennyire más ahhoz képest, mintha egy emelvényen szónokolna.”* Pam csatlakozik a Don által elmondottakhoz: *„Az fogott meg leginkább, amikor arról beszélt, hogy azt gondolja, az ő véleménye az egyedül helyes... Saját munkámban néha én is ebbe a csapdába esek, és azt gondolom, hogy ez a szakértői kísértés bűne – amikor azt gondolom, hogy én vagyok a szakértő, én ismerem a jogszabályokat, ilyesmi.”* Megkérdem, hogy hogyan kapcsolódik a szakértőség ahhoz, hogy azt gondolja, egyedül az ő véleménye helyes.

Pam elmondja, hogy munkatársaival olykor szakértőnek kell lenniük, és olyan módon használni szaktudásukat, ami nem szolgálja az ügyfelek érdekét, különösen „*amikor valamilyen szabályt kell betartatnunk*”. Elismerem, hogy ez nagyon összetett kérdés, és úgy érzem, hogy a hatalom fogalma lengi át. Susan azt mondja, hogy „*senki sem szívesen vállalja a szakértő szerepét*”. Azt mondom, hogy egyesek mégis ilyen munkakörben dolgoznak, és megkérdem, hogy hogyan kapcsolódik ez ahhoz, amikor csak a saját véleményünket tartjuk helyesnek.

Arról beszélünk, hogy gyermekek halnak meg. Vannak olyan családok, amelyekben nincsenek biztonságban a gyermekek. Választ kell találnunk azokra az igazságtalan helyzetekre, amelyekben gyermekek veszélynek vannak kitéve. Elismerjük, hogy a veszélyeztetett gyermekekről való gondoskodást a társadalom – és benne mi magunk is – a gyermekvédelmi munkatársakra bízuk. Az ő feladatuk, hogy megvédjék a gyermekeket, mégis sokszor épp ezért támadják őket. Ugyanakkor abban is egyetértünk, hogy a kormány stratégiái nem elég jók. Mindenki úgy gondolja, hogy nehéz helyzetben vannak a gyermekvédelmi dolgozók.

Judy elismeri, hogy „*nagyfokú dinamikus feszültséget éreztem a beszélgetés alatt. Ahogy Don arról beszélt, hogy mennyire fáj neki az, amikor csak a saját véleményét tartja szem előtt, és az, hogy erről nyíltan beszámolt nekünk, azt mutatja, hogy a történetnek is több olvasata van.*”

Arról beszélgetünk, hogy hogyan tud a Kollaboratív Közösségi Munkások Csoportjának minden tagja, valamint az ügyfelek hasznára lenni. Arról is beszélünk, hogy ez a közösség segíthet abban, hogy különböző véleményeket vegyünk figyelembe, és hogyan tudják Dont abban támogatni, hogy etikai elveivel összhangban mindig az ügyfelek érdekét tartsa szem előtt.

Gondolatok a tanúbeszélgetéssel kapcsolatban (résztevők: interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Don)

Don elismeri, hogy a tanúknak „*sikerült rámutatni olyan dolgokra, amelyek a beszélgetésben számomra különösen fontosak voltak. (...) Susan megerősítette azt, hogy más segítők is emberi lények. Lehet, hogy állami megrendelést teljesítenek, és néha drasztikusan kell fellépniük – például be kell avatkozniuk valakinek a családi életébe, de úgy érzem, le kellenem szállnom róluk. Kinek lesz attól jobb, ha lázadokok ellenük? Úgyhogy szerintem ez nagyon fontos észrevétel volt.*”

Felidézem Pam és Susan beszélgetését arról, hogy vannak gyermekek, akik ténylegesen veszélyeztetett körülmények között élnek, és hogy milyen nehéz a gyermekvédelmissek munkája. Don azt mondja: „*Nem hinném, hogy képes lennék azt a munkát csinálni.*” Szívére teszi a kezét, és látható módon összerázkódik. Egy kis csend, majd így folytatja: „*Előfordulhat, hogy azt gondolom, van, akinek örömet okoz az, hogy beavatkozhat mások családi életébe és elhurcolhatja a gyerekeiket –, de milyen viselkedés ez tőlem?*” Megkérdem Dont, hogy úgy látja-e, hogy a szociális munkások nem akarják a gyermekeket kiemelni családjaikból. Don azt feleli: „*Azt gondolom, hogy ha csak lázadokok ellenük, vagy elítélem őket, amiért a munkájukat végzik, nem tudok tényleges segítséget nyújtani azoknak a családoknak, akiknek pedig rám lenne szükségük.*” Azt mondom, hogy számomra úgy tűnt, mintha a tanúbeszélgetés

szolidaritást vállalt volna ezekkel a segítőkkel is, annak ellenére, hogy nem vettek részt a csoporton. Egyetértünk abban, hogy a szolidaritás nem azt jelenti, hogy nem képviselnénk az ügyfelek érdekét, vagy hogy vakon elfogadnánk minden gyermek családból történő kiemelését. De lehetséges, hogy megpróbáljuk a gyermek érdekeit nézni, és nem engedjük, hogy az adott gyermekvédelmi munkatárs iránt érzett ellenszenv uralkodjon el rajtunk. Arról beszélünk, hogy a veszélyes társadalmi kontextus miatt vannak veszélyeztetett gyermekek. Don azt mondja: *„Ezeknek az embereknek pedig ez a feladata... Megpróbálok inkább azzal a céllal azonosulni, amit ők is szem előtt tartanak, vagyis hogy a családok együtt maradhassanak, de úgy, hogy az mindenki számára biztonságos legyen.”*

Megemlítem Susan egyik gondolatát, amely szerint a Kollaboratív Közösségi Munkások Csoportja azért van, „hogy közösen bukjunk el”. Don így felel: *„Emlékezni fogok erre, amikor más segítőkkel kell együtt dolgoznom, különösen olyankor, ha csak a saját véleményemet tartom helyesnek.”*

Don visszaül arra a képre, amit Pam mondott: „Amikor azt mondta, hogy az ügyfelek mellett állok, ahelyett, hogy őket képviselve valami emelvényen lennék –, ez a kép megfogott. Jól jelzi azt a különbséget, hogy néha mit csinálok azzal szemben, amit csinálni szeretnék.” Megkérdelem, hogy ez a kép segítséget jelent-e abban, hogy etikai meggyőződésével összhangban tudjon munkálkodni. Don bólint.

Don azt mondja: *„Érdekesnek tartottam, amikor Pammel arról beszéltek, hogy mi a különbség a szakértői szerep és aközött, hogy csak a saját véleményünket tartjuk elfogadhatónak, és hogy szerinted ez hatalmi kérdés.”* Elmondom, hogy Pam hasonló nehézséggel küzd: bár nem saját véleményét tartja egyedül elfogadhatónak, néha mégis a szakértői szerep csapdájába kerül, ahogy olykor én is. Don azt válaszolja: *„Azt gondolom, hogy ha elég hosszan hiszed azt, hogy csak a te véleményed helyes, akkor idővel saját véleményed szakértőjévé válsz. Ez a beszélgetés arra figyelmeztetett, hogy vigyázzak, nehogy egy idő után a szakértőség csapdájában találjam magam. Nem szeretnék mások életének szakértője lenni.”*

Megemlítem Judy észrevételét, miszerint *„közösen sóhajtottak fel”*, amikor kollektív etikai meggyőződésük került szóba, és az, hogy ez a csoport minden tag számára támogatást biztosít. Nagyon megfogott, amikor Judy azt mondta, hogy a csoportnak közös etikai elvei vannak. Judy az *„energia”* és *„elektromosság”* szavakat használta. Azt mondom, hogy a beszélgetés számomra arról szólt, hogy hogyan kerüljük azokat, akik saját hatalmi játszmáikra használják a segítő hivatást, és hogy Don is erről beszélt. Don azt válaszolja: *„Nagyon megfogott az, amikor Susannel és Judyval a hatalomról beszéltek, ami ahhoz is kapcsolódik, amit Pam a »szakértőség csapdájáról« mondott, és hogy nem akarunk visszaélni hatalmunkkal az ügyfelek kárára.”*

Az etika-központúság irányelvével összhangban lehetőséget teremtek arra, hogy Don arról a lelki fájdalomról beszéljen, amit olyankor érez, amikor nem saját etikai meggyőződésével összhangban cselekszik. Bár nem múlt el Don kellemetlen érzése, és nem kínáltunk számára megoldásokat arra, hogy hogyan tudja háttérbe szorítani lázadó énjét, amikor az az ügyfelek érdekével ellentétben áll, a csoport mégis közösen foglalt állást az ellen, hogy saját véleményünket fogadjuk el egyedül helyesnek, amit Pam a „szakértőség csapdájaként” írt

le. Kollektíven elköteleztük magunkat arra, hogy szolidaritást vállalunk más munkakörben dolgozó segítőkkel, és megígértük, hogy segítünk Donnak észrevenni azokat a helyzeteket, amelyben nem saját etikai elveivel összhangban cselekszik – amikor más segítők ellen folytat hadjáratot intézmények helyett.

Ha eljutunk oda, hogy nem csak a saját munkánkat tekintjük helyesnek, lehetőségünk nyílik arra, hogy kritikailag megvizsgáljuk azt, amikor a különböző rendszerekben dolgozó segítők visszaélnék hatalmukkal. Fontos, hogy a beszélgetésben elismertük, hogy Don etikai meggyőződésével összhangban „kiáll azért, amit helyesnek tart”, és bizonyos esetekben ügyfelei mellé áll, amikor azok úgy döntötenek, hogy „láznak a rendszer ellen”. Megegyeztünk abban is, hogy a kollaboratív közösség fontos ahhoz, hogy közös etikai meggyőződésünkkel összhangban végezzük munkánkat.

Bizonyos dolgokra nem került sor a beszélgetés alatt, mert nem lett volna a csoport céljaival összhangban. Például nem volt célom, hogy csökkentsem vagy megszüntessem Don fájdalmát. Mindenki kapcsolódni tudott ehhez a fájdalomhoz, ami abból ered, ha saját véleményünket kizárólagosnak tekintjük, ami ellentmond a szolidaritásnak. Tudatosan nem támogattam Dont abban sem, hogy olykor saját véleményét tekintse egyedül helyesnek. A reflektáló tanúk nem próbálták Dont meg- vagy elítélni. A pozitív ítélet is ítélet. A szolidaritás csoportban az ítékezés – akár pozitív, akár nem – ellentmondásban állna a tanúság szerepével.¹⁹⁰ A beszélgetés sikeréhez hozzájárult az, hogy ezeket a dolgokat elkerültük.

Az etika-központúság irányelvéhez kapcsolódó második beszélgetésrészlet egy olyan szolidaritás csoportból származik, ahol különböző végzettségű segítők vettek részt, konzultációs célból. Ez egy rendszeres csoport, aminek én vagyok a vezetője. A beszélgetést a csoporton készített jegyzeteim alapján próbáltam rekonstruálni, mert nem készítettem felvételt – így kevés szó szerinti idézetet tudok megosztani.¹⁹¹

A beszélgetésnek azt a szálát emeltem ki, amely az etika-központúság irányelvéhez kapcsolódik. A közreadott beszélgetésben azt a lelki fájdalmat járjuk körül, ami abból ered, hogy nem az etikai meggyőződésünkkel összhangban cselekszünk. A beszélgetésben az etika szerepe szó szerint is megnevezésre kerül, ezúttal az egyik reflektáló tanú, Lisa perspektívájából.¹⁹²

¹⁹⁰ Roth személyes közlése, 2008).

¹⁹¹ A következő két szolidaritás csoport beszélgetéseinek szereplői, Lisa és Tina mindketten úgy döntöttek, hogy szeretnék, ha megváltoztatnám nevüket, ezért a szolidaritás csoport többi tagjának is megváltoztattam a nevét, továbbá nem osztom meg az olvasókkal a beszélgetés konkrét kontextusát sem. Az, hogy a szereplők a titoktartás különböző szintjeit választották, az eltérő hatalmi helyzeteknek, illetve annak tudható be, hogy mennyire ismertek engem, és bíztak meg bennem.

¹⁹² Lisa beleegyezett, hogy megosszam a történetét, és külön kérte, hogy változtassam meg a szereplők nevét. Azért döntött így, mert nagyon kényes dologról beszélgettünk, és el tudom képzelni, hogy számos egyéb ok miatt is így érezte magát nagyobb biztonságban.

Nyitó beszélgetés (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Steve)

Steve arról beszél, amikor a munkahelyén kényelmetlenül érzi magát. Amikor megkérdezem, hogy hol érzi ezt a testében, a szívére teszi a kezét, és azt mondja, „*Itt, a mellkasomban.*” Miután ezt kimondja, egy darabig csendben vagyunk. Olyan munkakörben dolgozik, ahol már a legelső találkozáskor – mielőtt bármilyen kapcsolat kialakult volna – „*nagyon megalázó kérdéseket*” kell ügyfeleinek feltennie. Azon gondolkodik, hogy tudja-e ezt a munkát tovább végezni. Teljesen tehetetlennek érzi magát a munkahelye rendszerének vagy struktúrájának megváltoztatásához, és elhiszi ügyfeleinek, hogy „*az ilyen jellegű információ csakis arra lehet jó, hogy ellenünk fordítsák*”. Steve azt mondja, hogy ez a kellemetlen érzés lelki fájdalom, és szerinte abból fakad, hogy szöges ellentétben áll a „*mások tiszteletben tartásának*” etikai alapelveivel, ami számára nagyon fontos.

Tanúbeszélgetés (interjúkészítő – Vikki, reflektáló tanúk – Lisa és mások)

Amikor megkérdelem Lisát, hogy mi jutott eszébe a Steve-vel folytatott beszélgetés alapján, azt mondja, hogy azon gondolkodott, hogy mondjon-e bármit is, mert ő maga is kényelmetlenül érzi magát. Nagy levegőt vesz, majd egy hosszú szünet után elmondja, hogy ő is fájdalmat érez, és bár úgy gondolja, hogy az részben hasonló ahhoz az érzéshez, amiről Steve beszélt, részben más. Lisa azt mondja, hogy életében most először gondolkodott el azon, hogy milyen kérdéseket tesz fel ügyfeleinek, de korábban ez „*sosem zavart*”, sőt, „*valójában nem is gondolkodtam el ezen*”. Azt mondja, hogy furcsán érzi magát, mert „*kezd zavarni az, hogy valami korábban nem zavart*”. Megkérdezi a többieket, hogy értik-e, amit mondani szeretne. Mindenki bólogat. Mély csend következik. Azon tűnődöm, hogy vajon vannak-e a csoportban olyanok, akik azt várnák tőlem, hogy próbáljam Lisát megszabadítani ettől a kényelmetlenségérettől. Ehelyett azonban azt kérdezem tőle, hogy mit jelentene számára, ha mostantól elkezdéné észrevenni ezt a kényelmetlenségérzetet, és nem hessegetné el. Lisa felírja a kérdést, de nem szólal meg.

Gondolatok a tanúbeszélgetéssel kapcsolatban (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Steve)

Steve arról kezd beszélni, hogy mennyire megérintette az, hogy Lisa is kényelmetlenül érzi magát, és kíváncsi rá, hogy miért nem próbáltam megvizsgálni. Csend. Steve arról beszél, hogy úgy érzi, újfajta kapcsolatba került Lisával, és az, hogy őt korábban nem zavarták bizonyos dolgok, megerősíti Steve-et abban, hogy jobban figyeljen saját kényelmetlenségérzetére. Amikor azt kérdezem, hogy hogyan tud építeni erre a rossz érzésre, Lisa mellé áll és azt mondja, hogy szerinte ezek mindkettőjüket saját etikai meggyőződésükre emlékeztethetik. Megkérdelem, hogy szerinte mit jelent Lisa számára az, hogy melléáll, nem pedig megítéli. Steve azt mondja, hogy tiszteli Lisát, amiért úgy döntött, hogy megosztja

küzdelmét a csoporttal. Nem illeszkedne a közösségünk lelkületéhez, ha az őszinte feltárulkozásra ítélettel válaszolna.

Azért ezt a beszélgetésrészletet emeltem ki az említett szolidaritás csoportból, mert be kívántam mutatni, hogy hogyan lehet a beszélgetés nemcsak az interjúpartner, hanem a reflektáló tanúk számára is hasznos. Nem szükséges, hogy Lisa legyen az interjúpartner annak érdekében, hogy a csoport hasznára lehessen. A csoport minden résztvevője – ideértve engem is – épülhet a beszélgetés révén, ha nem is szól hozzá. Ez a beszélgetésrészlet is illusztrálja, hogyan állok a lelki fájdalmat átélő ember mellé anélkül, hogy megpróbálnám az illetőt megmenteni. Arra biztattam a szolidaritás csoport minden résztvevőjét, hogy úgy gondoljanak rossz érzéseikre, mint amik saját gyakorlatuk felülvizsgálatára szólítják fel őket, s gondolják át, hogy vajon etikai meggyőződésükkel összhangban cselekszenek-e.

B) A szolidaritás vállalása

A legközelebbi szolidaritás csoportra tanácsadóknak szervezett szupervíziós alkalommal került sor. A csoport viccesen a *Szuper-csapat* nevet választotta magának. A csoport résztvevői különböző munkahelyeken dolgoznak, és havonta egyszer találkoznak, hogy ismereteiket gyarapítsák, s munkájukat fenntarthatóan végezhessék.¹⁹³

A szolidaritás csoporton elhangzó beszélgetésnek azokat a szálait adom itt közzé, amelyek a szolidaritás vállalásának vezérelvéhez kapcsolódnak. A beszélgetés két fonala is foglalkozott a szolidaritás vállalásával, s bár ezek különböző témát érintettek, természetesen kapcsolódtak is egymáshoz. Külön kiemelem a közösségteremtést és a *terem benépesítésének* szolidáris gyakorlatát. Emellett azt is körbejárom, hogy az interjúpartner milyen készségek és képességek alapján végzi munkáját.

Nyitó beszélgetés (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Alfred)

Alfred arról beszél, hogy milyen hasznosnak tartja a csoportot. *„Amikor eljövök a csoportra, tényleges segítséget kapok, különösen mivel a munkahelyemen annyira egyedül vagyok. Úgy éreztem, Mau is erről beszél, hogy mindnyájan valami varázserőt érzünk, amikor itt vagyunk.”*

Megkérdezem, hogy Alfred szerint mi a legfontosabb a munkájával kapcsolatban, mire azt feleli: *„Azt hiszem, az igazság, igen. De attól tartok, hogy nem mindig sikerül meg is valósítanom. Nem, sajnos nem. De arra törekszem, hogy ez álljon a munkám középpontjában, sőt, az életem, egész lényem közép-*

¹⁹³ Interjúpartneremet Alfred Faannak hívják, és a csoport többi tagjával együtt hozzájárult ahhoz, hogy valódi nevükön szerepeljenek, ahogy azt is megengedték, hogy bemutassam a csoport jellegét. A *Szuper-csapat* reflektáló tanúi Kashmir Besla, valamint Alisen és Mau, akik azt kérték, hogy csak a keresztnevüket tüntessem fel.

pontjában is.” Megkérdezem, hogy hogyan alakult ki ez a gondolat, erre azt feleli: „*Talán az egyetemen tanultam az egyik professzoromtól.*”

Kényelmetlenül érzem magam és előnt a forróság. Idegesen felkacagok és megkérdem Alfredot, hogy komolyan azt gondolja-e, hogy az egyetemi képzés alatt került kapcsolatba az igazság fogalmával. Hosszú szünet következik, majd Alfred azt válaszolja: „*Most, hogy mondod, biztos nem így van.*” Ismét csend következik. „*Sokat tanultam édesapámtól, és sok közös vonás van bennünk. Ő mindig azt teszi, amit helyesnek tart. Nagyon tisztellem ezért. Kitart amellett, amit igaznak hisz. Anyám is ilyen volt. Azt hiszem, mindkettőjük hatására lett ez számomra is fontos.*” Amikor megkérdem, hogy mit jelent az, hogy a szüleinek fontos az igazság, Alfred azt mondja: „*Úgy érzem, ahogy apám öregszik, egyre fontosabbnak tartja az igazság kérdését, és ez hatással van rám is. De talán még ennél is fontosabb anyám példája, aki nagyon szenved attól, hogy mások megpróbálják elhallgattatni, de mégis kitart az igazság mellett. Szerintem nagyon nehéz lehet neki. Folyamatosan elnyomják, de mégsem adja fel.*”

Megkérdezem Alfredet, hogy mit jelent számára az igazság, és hogyan dönti el, hogy igazságosan cselekszik-e egy adott helyzetben. Alfred azt mondja: „*Figyelek arra, hogy mi történik az ügyfeleimmel. Így döntöm el. Azon gondolkodom, hogy vajon szerintük igazságosan történnek-e a dolgok. Ugyanakkor ez nehéz is számomra, mert mélyen tisztellem az autoritást; úgy gondolom, hogy engedelmeskedni kell a hatóságoknak, mindig. És ez néha nehezen megy, már amikor nem értek egyet a hatóság véleményével.*” Megkérdem, hogy honnan származik az a nézete, hogy az autoritásnak minden helyzetben engedelmeskedni kell. Hosszú csend után Alfred elfordítja tekintetét. Amikor végül visszafordul, így folytatja a beszélgetést: „*Őszintén szólva azt hiszem, hogy a hatóságoknak való engedelmesség a gyarmati múltból származik, ugyanis hongkongi vagyok.*” Megkérdezem, hogy hogyan következik a gyarmati múltból a hatóságoknak való engedelmesség, mire Alfred azt mondja: „*A II. világháború után anyám, apám és a nagyszüleim sokat szenvedtek. Meg kellett küzdeniük a betevő falatért, mert nem volt élelmi-szer. Nagyon tisztellem őket azért, hogy olyan keményen dolgoztak, mert ezáltal én és a testvéreim olyan pályát választhattunk magunknak, amit szerettünk volna. A szüleim és nagyszüleim viszont mindig azt tették, amit mondtak nekik.*” Megkérdezem, hogy hogyan kapcsolódik mindaz, amit a szüleitől az igazságról tanult ahhoz a pályához, amit választott. Alfred elgondolkodik, de nem osztja meg velünk válaszát.

Tanúbeszélgetés (interjúpartner – Vikki, reflektáló tanúk – Kashmir, Mau és Alisen)

Alisen azt mondja: „*Ahhoz szeretnék kapcsolódni, amit Kashmir is említett az imént, amikor azt mondta, hogy Alfred az egyetemen tőled tanulta az igazságszeretetet, Vikki. Nevettél, amikor ezt mondta, de elég furán, és azon tűnődöm, hogy vajon mit éreztél, mert én egyetérték Alfreddel. Én is sokat tanultam tőled a különböző órákon az igazsággal és az etikai meggyőződésünkkel kapcsolatban. Azért érdekel, hogy miért neveltél azon, amit mondtunk – miért kellemtelen ez számodra?*” Alisen kérdésére válaszul azt mondom, hogy mindig kényelmetlenül érzem magam, ha valaki azt mondja, hogy az én hatásomra

alakult ki benne az igazságszeretet. Különösen az ilyen esetekben, mint Alfredé, aki azt is elmondta, hogy milyen sokat tanult erről a szüleitől és nagyszüleitől, akik olyan sok áldozatot hoztak érte a gyarmatosítás idején.

Alisen folytatja: *„Eszembe jutott még az elszigeteltség. Annak ellenére, hogy Alfreddel különböző szervezeteknél dolgozunk, közös elveink miatt kevésbé érezzük magunkat munkánkban elszigeteltnek. Kevésbé vagyunk magányosak. Eszembe jutott a terem benépesítése technika, amit említettél, Vikki, amikor megkérdezted, hogy kiket hívná meg Alfred ebbe a terembe.¹⁹⁴ Eddig ezt nem végeztem tudatosan, de a beszélgetés hatására ezután tudatosabb leszek azzal kapcsolatban, hogy benépesítsem saját irodámat.”* Megkérdem Alisent, hogy mit mondott Alfred, amiről ez jutott eszébe. Azt válaszolja: *„Amikor arról a varázserőről beszélt, amit ebben a teremben érez. Havi egyszer találkozom veletek, és olyan sokat kapok ettől a csoporttól – azon gondolkodom, hogy hogyan tudom mindezt olyan módon elvinni, hogy a mindennapi munkámat is gazdagítsa... A varázserő szót használta, és nekem a terem benépesítése is ilyen varázslatos dolognak tűnik.”* Mau is csatlakozik hozzá: *„Nagyon tetszik, Alisen, amit a terem benépesítéséről mondtál. Én is elgondolkodom ezen, ha hazamentem.”*

Kashmir is hozzászól a beszélgetéshez: *„A nyitó beszélgetés végén Alfred azt mondta, hogy nagyon megfogta az a tisztelet, ami az egész termet átjárta, és hogy milyen sokat jelentett számára az, hogy mellette állunk ebben a nehéz helyzetben, amikor nélkülnk elszigeteltnek érezné magát. Nagyon büszke voltam, hogy így beszél a csoportunkról.”*

Gondolatok a tanúbeszélgetésről (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Alfred)

Alfred így kezdi: *„Nagyon érdekes volt számomra, amit Alisen és Mau mondott a kapcsolatokról. Azt gondoltam, hogy milyen nagyszerű, hogy ugyanahhoz a csoporthoz tartozunk. Nagyon sokat jelentett ez számomra, sőt, azt kell mondanom, hogy életem egyik meghatározó pillanata volt az, amikor erre a csoportra, igazi közösségre találtam – olyan emberekre, akikkel ugyan nem mindenben értek teljesen egyet, de ez épp ettől szép; viszont közös céljaink vannak, és mindannyian az ügyfeleket szeretnénk munkánk középpontjába állítani.”* Megkérdem Alfredet, hogy mit értett az alatt, hogy élete egyik meghatározó pillanata, erre ezt mondja: *„Azt, hogy olyan közösséget találtam, ahol hű maradhatok elveimhez, és ahol a többiek mellém állnak. Hogy nem kell az elveimmel elszigeteltségben élnem. Ahogy Mau is mondta, hogy egyszer csak rátört, hogy nincs többé egyedül.”* Megkérdem Alfredet, hogy mit jelent számára az, hogy a csoport többi tagja is ugyanazokat az elveket tartja fontosnak. Azt feleli: *„Nagyon sokat jelent ez számomra, mert úgy érzem, hogy támogatást kapok abban, hogy folytassam a munkámat a legjobb tudásom szerint, még akkor is, ha bizonyos struktúrák vagy erőviszonyok megnehezítik azt. De lehet, hogy sikerül rajtuk egy kicsit csiszolni. És én ennyit tudtam megtenni. De aztán majd jön valaki más,*

¹⁹⁴ A terem benépesítésének gyakorlatát *A szolidaritás további, az irányelveken alapuló gyakorlatai* című fejezetben mutatom be.

és fogja a reszelőt, vagy akármilyen eszközt, és ő is alakít kicsit a rendszeren.” Megkérdem Alfredet, hogy ez új gondolat-e számára, mire azt feleli: „Igen, az a tudat, hogy egymásra támaszkodhatunk, és nem egyedül kell a terheket cipelnünk. Nem nekem kell legyőzőnöm Góliátot, igaz? Úgy hallottam, hogy Kashmir is erről beszélt ma.”

Alfred folytatja: „Érdekes volt azt hallgatni, ahogy Kashmir és Alisen az autoritásról és a hatalomról beszél. Azért volt érdekes, mert már többször is tapasztaltam, hogy Alisen jól meg tudja fogalmazni, amit én is gondolok.” Megkérdem, hogy mi az, amit Alisen jól tudott megfogalmazni, mire azt feleli: „Arra gondolok, amikor arról a kényelmetlenségérzetről beszélt, amit a hatalmi vagy hatósági helyzet újratereemtése miatt érzünk. És az is ilyen volt, amikor azt mondta, hogy tőled tanultunk az igazságszeretetet. De igen, igazad van, valójában a szüleimtől ered az egész.” Hozzáteszem, hogy korábban azt is mondta, hogy a nagyszülei és a kultúrája is szerepet kapott abban, hogy ilyen ember lett. Azt mondom, hogy Kashmir és Mau engem említett, mint aki számára fontos az igazság a mindennapi munkavégzés során. Megköszönöm Alfrednek és a tanúknak, mert ez sokat jelent számomra.

Alfred azt mondja: „Végig jegyzeteltem azt, amit a többiek mondtak, és aztán úgy éreztem, hogy mindenki arról beszél, hogy másokhoz kapcsolódva hogyan tudunk igazságosan működni. Vannak közös értékeink, de fontos különbségeink is. Kíváncsi lennék rá, hogy Kashmir, Mau és Alisen hogyan találják meg saját útjukat. Mit mond az róluk, vagy rólunk, a csoportról, hogy annak ellenére, hogy mások vagyunk, és más utakon járunk, mindnyájan az igazság felé tartunk? Hogyan tudunk ezen az ösvényen maradni, hogyan tudunk fejlődni? Sőt, hogyan tudjuk növelni az igazság szeretetét? Vannak olyan emberek, akik segítenek nekünk ezt gondolni, táplálni, olyanok, akik miatt erősebbnek érezzük magunkat. Több ilyen kapcsolatra van szükségem.” Megkérdem Alfredet, hogy szerinte ez kapcsolódik-e ahhoz, amit Alisen a terem benépesítéséről mondott, mire azt válaszolja: „Igen, igen, én is ezt fogom tenni. Mindnyájatokat magammal viszlek, hogy segítsetek a növekedésben.”

A párbeszéd végén megköszönöm Alfrednak, hogy annak ellenére beszélt a gyarmatosításról, hogy az láthatóan fájdalmas volt számára. Azt mondja: „Szerintem a szüleim számára még ennél is fájdalmasabb volt. Fontosnak tartom, hogy megadjam nekik a kellő tiszteletet, és ezt az igazságon keresztül tudom megtenni. Nagyon nehéz életük volt.” Csend következik, majd Alfred megszólal: „Ahogy az ügyfeleinknek is – az ügyfeleink sokkal nehezebb helyzetben vannak.”

Ebben a beszélgetésrészletben a szolidaritás vállalása irányelvét jártam körül, annak is különösen a közösségteremtő részét, valamint azt, hogy milyen készségek és képességek alapján végzi az interjúpartner a feladatát, valamint a terem benépesítésének technikáját. Nagyon sok közösségi munkás automatikusan azt mondja, hogy az egyetemi előadóktól és tereptanároktól tanultak alapján végzi a munkáját. A beszélgetésrészletben arra kértem Alfredet, hogy gondolja át, mit tanult a számára olyan fontos igazságról a kultúrájától, különböző közösségeitől és különösen a családjától, a gyarmatosítással és bevándorlással kapcsolatos élményeikből. Valóban én is részese voltam annak, ahogy ezek a segítők kialakították saját elveiket az etikáról és az igazságról, hiszen az egyetemen többüket tanítottam. Ugyanakkor nemcsak személyemben érint kelle-

metlenül az, ha Alfred szülei és nagyszülei helyett nekem tulajdonítja az igazságszeretet kialakulását, hanem számomra etikai szempontból is elfogadhatatlan.

Alisen azután vetette fel, hogy népesítsék be a termet, miután Alfredtől megkérdeztem, hogyan segíthet a csoport az elszigeteltség elleni küzdelmében. Alisen ezt a gondolatot folytatta, és arra bátorította az interjúpartneren túl az egész csoportot, hogy minden lehetséges módon támogassuk egymást a jövőben is.

C) A hatalom megnevezése

Ez a szolidaritás csoport egy olyan közösségi munkásoknak szervezett képzés keretében valósult meg, akik magukat valamilyen alternatív szexualitású (queer, transznemű, kettős identitású, homoszexuális, leszbikus vagy biszexuális) közösség tagjaként azonosítják. Közös céljuk, hogy e közösségek tagjai biztonságos és tiszteletteljes módon juthassanak hozzá a szociális ellátásokhoz. Mivel nem készítettem felvételt, a beszélgetésrészletet saját jegyzeteim alapján rekonstruálom, és emiatt kevés szó szerinti idézetet adok közzé. A számonkérhetőség érdekében Krisszel és Tinával is egyeztettem, hogy biztos legyek benne, jól emlékeztem a beszélgetéseinkre.

A szolidaritás csoport beszélgetéséből egy olyan szálát emeltem ki, ami a hatalom megnevezésének irányelvéhez kapcsolódik. Különösen fontos az ellenállás tanúsítása, valamint az igazság apró cselekedetei. Kiemelt figyelmet fordítottam Tina¹⁹⁵, az egyik reflektáló tanú tapasztalatának.

Nyitó beszélgetés (interjúkészítő – Vikki, interjúpartnerek – Kris és további két fő)

Kris, aki queer transznemű férfinak tartja magát, arról beszél, hogy *„a queer és transznemű közösségek milyen sokféle módon álltak ellen a gyűlöletből fakadó erőszakos tetteknek”*. Így folytatja: *„Közösségünk a gyűlölettel szemben a szépség, humor és büszkeség fegyvereivel lép fel: szívdárványszínű zászlókat és tiarákat lengetünk.”* Kris arról beszél, hogy milyen *„mély tiszteletet”* érez saját közössége iránt, amiért képesek *„a gyűlöletre szeretettel válaszolni”*.

¹⁹⁵ Mivel ezt a közösséget annyi előítélet sújtja, nincsenek abban a kiváltságos helyzetben, hogy valódi nevükkel szerepeljenek. A Krisszel és Tinával való egyeztetés alapján az álnevek használata mellett döntöttünk, mert nem akartuk sem őket, sem munkahelyüket veszélybe sodorni. Ezzel nem sikerült feloldanom azt az etikai küzdelmet és kényelmetlen érzetet, amit a gyarmatosítás, a rasszizmus és a heteroszexualitást normaként hirdető társadalmi berendezkedés miatt érzek. Emiatt megfosztom Kris és Tinát attól, hogy saját nevükkel szerepelhessenek véleményük mellett, de tudom, hogy ebben az esetben sincs ártalmatlan vagy semleges válaszlehetőség.

Amikor megkérdezem Tinát, hogy mi fogta meg a beszélgetésben, azt mondja, hogy az abból áradó „lelkesedés”, aminek „magam is részese lehettem”. Azt mondja, hogy „Nagyon tetszett, amikor Kris olyan történeteket mesélt, amelyekben a queer közösségek különböző korokban küzdenek... Én életem jelentős részében passzív voltam.” Hosszú csönd következik, amit Tina tör meg: „De lehet, hogy csak mások mondják, hogy passzív voltam.” Ezt követően mindenki kicsit közelebb helyezkedik Tinához. Most, hogy elkezdett ezen gondolkodni, úgy érzi, hogy valójában „mindig kiállt” az igaza mellett. Sőt, úgy érzi, a csoporthoz való csatlakozása is ennek a „kiállásnak” tudható be. Egy konkrét esetet említ, amikor őslakos asszonyok halálával, különösen a belváros Eastside negyedében „eltűntként” nyilvánított nőkkel¹⁹⁶ kapcsolatban szólalt fel. Úgy érzi, hogy kapcsolódik ehhez a csoporthoz, mert maga is őslakos transznemű nő. Tina megosztja velünk, hogy aznap igazából minden őslakos nő érdekében emelt szót, hiszen „ahol mi lakunk, cement borítja a fürdőszoba padlóját, és csak hideg víz folyik a zuhanyból”. Tina azt mondja, hogy azelőtt sose tett ilyet, és szerinte egyesek azt gondolják, hogy az „őslakos nők már azért is hálával tartoznak, hogy van zuhanyzójuk”. Azt mondja, hogy „ahogy Krist hallgattam, és azt, amilyen lelkesedéssel és erőteljesen beszél, a saját szerepem jutott eszembe” – és elmondja, hogy örül ennek az asszociációnak. Egyetért velem, hogy nehéz lenne a továbbiakban magára passzív szemlélőként tekinteni, hiszen nemcsak a csoportban vesz részt aktívan, hanem egyéb módokon is képviseli álláspontját.

¹⁹⁶ Az Amnesty International egyik jelentése is foglalkozik azzal az esettel, amelyre Tina utalt (lásd *Stolen Sisters: A Human Rights Response to Discrimination and Violence against Indigenous Women in Canada* [Ellopott nővérek: emberjogi válasz a kanadai őslakos nők elleni diszkriminációra és erőszakra]). A kanadai kormány saját statisztikái szerint a fiatal őslakos nők a nem őslakos fiatal nőkhez képest ötször nagyobb valószínűséggel halnak erőszakos halált. Az Amnesty International szerint „a kanadai rendőrség és hivatalok már hosszú ideje tisztában vannak a kanadai nagyvárosokban élő őslakos nőkkel szembeni rasszista támadások mintázatával – eddig mégsem tettek semmit a prevenció érdekében.” (Amnesty International 2003: 1.)

Gondolatok a tanúbeszélgetésről (interjúkészítő – Vikki, interjúpartnerek: Kris és mások)

Tina észrevételeire sem Kris, sem a többi interjúpartner nem reagál, így interjúkészítőként én említem meg – megosztva velük azt, hogy cisznenő¹⁹⁷, heteroszexuális fehér bőrű nőként kiváltságos helyzetet élvezek. Azt húzom alá, hogy Tina ismételten megragadta a lehetőséget, hogy felszólaljon az őslakos transznenő nők biztonságának érdekében – most épp a szolidaritás csoporton.

Azért választottam a beszélgetésnek ezt a szálát, hogy bemutassam a hatalom megnevezése irányelveinek működését, különösen az ellenállás tanúsítását és az igazság apró cselekedeteit. Tina ellenállását tanúsítottuk, amelyet a beszélgetésben a neki mint reflektáló tanúnak feltett kérdések alapján bontottunk ki. Arra törekszem, hogy elismerjem az igazság bármely apró megnyilvánulását, hiszen jobban érdekel az, hogy mi fontos Tina számára, mint az, amit elutasít. Nem gondolom, hogy amikor Tina arról beszélt, hogy az őslakos nők csak hideg vízzel tudnak zuhanyozni, pusztán panaszkodni akart volna. Az, hogy erről beszélt, számomra a méltóságot is jelenti. Úgy tekintek erre, mint az igazság egy apró cselekedetére, különösen abban a kontextusban, amiről beszélt – őslakos transznenő nőként sokszor nem hallathatja hangját.

Azért választottam ezt a történetet, mert Tina észrevételei jól mutatják a reflektáló tanúk fontos szerepét, vagyis azt, hogy nem csak az interjúpartner fontos a csoport számára. Ez a beszélgetésrészlet arra is rámutat, hogy az interjúkészítőnek kötelessége tanúként állni amellett, amit a reflektáló tanúk mondanak. Bár Tina észrevételeire – ahogy a szolidaritás csoporton elhangzó sok más gondolatra – egyik interjúpartner sem reflektált, annak ismételt felidézése hozzásegíthet ahhoz, hogy a résztvevők később továbbgondolják azt. Nem értékelő folyamatról beszélek: bár a kibontott témáknak különös jelentést tulajdonítunk, ez nem jelenti azt, hogy a többi témára sosem térünk vissza.

D) A kollektív fenntarthatóság

A következő szolidaritás csoport közösségi munkások rendszeres szupervíziós találkozóinak egyikén zajlott. A csoportülésről nem készült felvétel. Az idézeteket a csoporton készült jegyzeteim alapján rekonstruáltam.¹⁹⁸

Terri, lakhatási utógondozó, elkésett a szupervíziós csoportról, mert munkahelyén, Vancouver belvárosának Eastside negyedében krízishelyzet állt elő. Az is megfordult a fejében, hogy el sem jön a találkozóra, mert nem volt biztos benne, hogy teljes figyelmével jelen tud lenni, de végül úgy döntött, hogy szüksége van

¹⁹⁷ A cisznenő kifejezés arra utal, amikor biológiai kongruencia van a testem és a társadalmi nemi megítélésem között. Ugyanazt a társadalmi nemet érzem sajátomnak, amit mások. A cisznenő kifejezést azért találtam ki, hogy ezzel jelezzem, én pusztán szövetséges vagyok – ahelyett, hogy saját szexuális identitásomat normálisként vagy valóságnak írnám le. Ez egy olyan kiváltságos helyzet, amelyről sok cisznenő társam nem vesz tudomást. A szexuális identitással és a határokkal kapcsolatos nyelvhasználatról részletesen lásd Bornstein (1994) írását. A queer és transznenő közösségekkel kapcsolatos fogalmakat a bevezető fejezetben tisztázom.

¹⁹⁸ Terri Smith, Tara Stoll és Andrew Larcombe beleegyeztek abba, hogy megosszam történetüket és teljes nevüket.

ránk. Terri épp kilakoltatott egy fiatal anyát szociális bérlakásából. Teljesen összetört, aggódott a fiatal nő biztonsága miatt és azon gondolkodott, hogy vajon képes-e folytatni ezt a nehéz munkát. Azt javasoltam, hogy tartsunk szolidaritás csoportot. A szupervíziós csoport tagjai nagylelkűen beleegyezésüket adták, és így megváltoztattuk aznapi terveinket.

A szolidaritás csoport beszélgetéséből azt a szálát választottam ki, ami a kollektív fenntarthatósághoz kapcsolódik, és azt, hogy hogyan hasznosítható a csüggedés és a remény.

Nyitó beszélgetés (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Terri)

Terri elcsüggedt és reménytelennek érzi a helyzetet, amikor arra a nőre gondol, akit a mai napon kilakoltatott. Arról beszélgetünk, hogy mire indítja ez a reménytelenség, és mit tett más, hasonlóan nehéz helyzetekben. Terri „szeretne hinni a reményben” még azokban a helyzetekben is, amikor egyáltalán nem valószínű a pozitív változás. Megkérdem Territől, hogy mi az, ami a legjobban fáj. Nagyon felkavaró a beszélgetés, Terri fájdalma szinte tapintható. Territ az ügyfele biztonsága aggasztja legjobban, attól fél, hogy akár meg is halhat. Terri még sosem lakoltatott ki gyermekes nőt, és aggódik, hogy hogyan tud a család biztonságos helyet találni, és ő hogyan tudja a munkáját folytatni.

Tanúbeszélgetés (interjúkészítő – Vikki, reflektáló tanúk – Andrew és Tara)

Andrew egy ügyfelével kapcsolatban hasonlóan elcsüggedt. Nagyon élénken beszél az ezzel kapcsolatos aggodalmairól, s arról, hogy még mindig fájdalmat érez. Mindnyájan olyan esetekre gondolunk, ahol nincs túl sok remény a pozitív változásra, ám jelenlétünk talán hozzájárulhat ahhoz, hogy a dolgok ne forduljanak még rosszabbra. Arról beszélünk, hogy gyakran nem figyelünk oda azokra a dolgokra, amik munkánknak köszönhetően nem történnek meg. Tara kíváncsi, hogy Terri hogyan próbált reményt és méltóságot vinni ebbe a kapcsolatba, és hogy vajon ez mennyit számít a családnak, akiket korábban már többször kilakoltattak. Tara megemlíti, hogy a szociálisbérlakás-hiány a „hatalommal való visszaélés” egyik megnyilvánulása. Engem az érdekel, hogy hogyan tudunk nehéz helyzetekben is kitartani a remény mellett, és hogyan nyújt ez számunkra, vagy a csüggedéssel küzdő ügyfeleink számára erőt.

Gondolatok a tanúbeszélgetésről (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Terri)

Terri elmondja, hogy hálás Andrew-nak, amiért megosztotta hasonló élményét. Fontos számára, hogy a csoport részéről támogatást kap mind maga, mind ügyfelei számára. Tara kérdésére, hogy hogyan lehetséges méltóságot és reményt vinni egy ilyen nehéz helyzetbe, azt feleli, hogy bár nagyon nehéz, talán mégis sikerült. Terri azon gondolkodik, hogy hogyan tud kitartani a remény mellett a nehéz

időszakokban. Elismeri, hogy még mindig azt reméli, hogy ez az asszony valami módon lakáshoz jut – és ebből erőt merít.

A kollektív fenntarthatóság irányelvéhez híven a beszélgetésben Terri reménytelenségével úgy foglalkoztam, hogy közben ellenálltam a vigasztalás kísértésének (pedig valószínűleg attól is jobban érezte volna magát). Ellenálltunk annak is, hogy megtapsoljuk Territ, amiért olyan kitartóan és leleményesen próbálta elérni, hogy ügyfele megtarthassa lakhatását. Nem mentünk bele abba, hogy mennyi felelősség terheli az ügyfelet a kilakoltatás miatt. Ha ezekről beszélgettünk volna, akkor elsiklottunk volna Terri mély fájdalma felett, és visszaéltünk volna a család kiszolgáltatott helyzetével. Ezek helyett elkísértük a csüggedés sötét útján, és apró fényeket találtunk, amelyek segítségével talán közösen ki tudunk kerülni a sötétség birodalmából.

E) A nyelv kritikus használata

A nyelv kritikus használata irányelv bemutatása érdekében egy olyan szolidaritás csoportból idézek, ami egy közösségi munkásoknak tartott szakmai műhely keretein belül zajlott. Egy szociális ellátásokat nyújtó szervezet felkérésére tartottam a műhelyt. A résztvevők nagyjából ismerték egymást, bár sokan különböző egységeknél dolgoztak.¹⁹⁹ A beszélgetésnek egy olyan részét emeltem ki, ami a nyelvről és a hatalomról szól. Megpróbálom bemutatni, hogy milyen hasznos a szavak alapos vizsgálata és annak leleplezése, hogy hogyan támogatják a hatalmi berendezkedéseket. Egy olyan beszélgetésrészletet választottam, ami az interjúpartner, Emma és a reflektáló tanú, Lee között zajlott.

Nyitó beszélgetés (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Emma)

A párbeszédnek ebben a részében Emma a prostituált szót használja, amikor egyik ügyfeléről beszél. Megkérdem, hogy ezt a szót az ügyfél használja-e saját magára vonatkozóan, vagy Emma utal rá így. Emma elhallgat és megkérdem, hogy miért kérdezem ezt. Válaszul elmondom, hogy szerintem nagy különbség van aközött, ha valaki saját maga dönt arról, hogy hogyan beszél magáról, illetve amikor mások adnak neki valamilyen nevet. Megkérdem Emmát, hogy mit gondol erről. Azt mondja, hogy nem érti, mi köze mindennek a prostituált szóhoz. Megkérdem, hogy akkor is használná-e a prostituált szót, ha az ügyfél itt ülne velünk. Elgondolkodik azon, hogy vajon milyen környezetben használhatja ezt a szót. Hosszú, és szerintem hasznos csend következik. Aztán a beszélgetés más irányt vesz.

¹⁹⁹ Szándékosan homályban hagyom a szervezet és a szereplők kilétét, akiket nem tudtam utolérni, és így nem kérhettem be leegyezésüket. Azért döntöttem mégis e beszélgetésrészlet megosztása mellett, mert sok résztvevő számára nagyon hasznosnak tűnt. Úgy gondolom, hogy a szolidaritás csoport biztonságos légköre alapján *elég biztonságos* a beszélgetésnek ezt a részletét megosztani.

Tanúbeszélgetés (interjúkészítő – Vikki, reflektáló tanúk – Lee és mások)

Lee a prostituált szóval kapcsolatban elmondottakra reflektálva azt mondja, hogy ő maga szívesebben használja a szexmunkás vagy az életben maradás érdekében szexuális szolgáltatást nyújtó kifejezéseket. Arról beszélgetünk, hogy mi a különbség ezek között. Többen is hozzászólnak a beszélgetéshez, és közösen arról gondolkodunk, hogy mit jelenthet egy ügyfél identitása számára, ha prostituáltként tekintünk rá. Tanúsítjuk, hogy milyen bátor dolog volt Emmától, hogy hajlandó volt elgondolkodni szóhasználata lehetséges hatásairól.

Gondolatok a tanúbeszélgetésről (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – Emma)

Emmát megdöbbeníti, hogy egy szó, ami a nyitó beszélgetésen épp csak elhangzott, ilyen nagy visszhangot vált ki. Azt mondja, hogy bár a beszélgetések nagyon sokoldalúak és hasznosak voltak, mégis egyvalami fogta meg leginkább. Korábban nem gondolta volna, hogy a prostituált szó ennyi mindent magában foglal. Azon túl, hogy szégyelli magát, hálás a reflektáló tanúk és különösen Lee észrevételeiért, és ezentúl komolyan oda fog figyelni arra, hogy egy-egy szó milyen mögöttes tartalmakat rejt. Azon gondolkodik, hogy ez a beszélgetés hogyan fog hatni az ügyfeleivel végzett munkájára, és hogyan fog velük is a nyelv hatalmáról beszélni.

Természetesen határozott álláspontom volt a prostituált szóval kapcsolatban, ahogyan arról is, hogy lehet-e ily módon utalni, vagy leírni egy ügyfelet. Ugyanakkor nem kívántam Emmát a szó használatával kapcsolatban kioktatni, inkább megkérdeztem, hogy mit gondol. A reflektáló tanúk folytatták beszélgetésünket, és különböző módon értelmezték az ebben az egy szóban megjelenő hatalmi helyzetet. Olyan gondolatok merültek fel, mint a hatalommal való visszaélés, az erőszak láthatatlanná tétele, valamint az, hogy mely társadalmi csoportokra utalnak valószínűbben ily módon. A szolidaritás csoport minden résztvevője megtapasztalhatta, hogy egy szó és a hatalom kapcsolatának elemzése során mennyi energia szabadul fel. A csoport így hasznosnak bizonyult nemcsak Emma, hanem minden tagja számára. Emma nyitott volt az új dolgok iránt és lelkesen várta, hogy hova fogja a nyelv kritikus használata iránti érdeklődése vezetni.²⁰⁰

²⁰⁰ Fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy önmagában az, ha a *prostituált* szó helyett az *életben maradás érdekében szexuális szolgáltatást nyújtó* kifejezést használjuk, nem oldja meg az ügyfeleket elnyomásban tartó kontextus etikai problémáját. Vannak olyan ügyfelek, akik saját magukra a prostituált szót használják. Több női szervezet egyik szóhasználatával sem ért egyet, és nincs egyetértés a szexkereskedelem összetett jelenségével kapcsolatban sem.

F) A biztonság megteremtése

A következő szolidaritás csoport beszélgetésrészletben a biztonság megteremtésének vezérelvét kívánom bemutatni. A beszélgetés képzeletbeli eseményen alapul, bár az abban elhangzottakat különböző, valódi szolidaritás csoport beszélgetésekből állítottam össze. Azért döntöttem egy képzeletbeli történet mellett, mert nem szerettem volna senkit kényelmetlen helyzetbe hozni vagy megszegényíteni azáltal, hogy valaki talán rájuk ismerhet. Így a résztvevők és a kontextus is kitaláció.

Nyitó beszélgetés (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – John)

Johnnal munkájáról beszélgetünk és ügyfeleiről, akik a társadalom margóján élnek szegénységük, hajléktalanságuk és szenvedélybetegségük miatt. John arról beszél, hogy úgy érzi, nem tudja megfelelő módon képviselni ügyfelei érdekeit a nála magasabb iskolai végzettségű szakemberekkel szemben.

Tanúbeszélgetés (interjúkészítő – Vikki, reflektáló tanúk – Ann és mások)

Az interjúkészítő és a reflektáló tanúk között hasznos tanúbeszélgetés bontakozik ki. Ann arról beszél, hogy neki sem mindig könnyű megtalálni a hangot a munkatársaival, különösen egy pénzügyes munkatárssal van nehéz helyzetben. Elkezd részletesen megosztani a történetet – amelynek semmi köze nincs a John által elmondottakhoz. Óvatosan megpróbálom Annt visszaterelni a tanúság pozíciójához, így azt kérdem: *„Mit mondott John, amiről neked ez jutott eszedbe?”* Ann válaszképp értékelni kezdi a John által elmondottakat, majd elkezdi tanácsot osztogatni, hogy „mit kellene tennie”. E ponton interjúkészítői pozíciómnál fogva határozottan közbeavatkozom, és irányt szabok a beszélgetésnek: *„Ann, úgy tűnik, hogy ez számodra egy nagyon fontos és égető kérdés, ezért hozod szóba. Ugyanakkor itt és most az a feladatunk, hogy meghalljuk, amit John mond nekünk. Mit gondolsz, azok alapján, amit Johnról tudsz, szüksége van mások tanácsára, vagy képes lesz megbirkózni a helyzettel – akár egyedül is?”*

Gondolatok a tanúbeszélgetésről (interjúkészítő – Vikki, interjúpartner – John)

Megkérdem Johnnt, hogy érezte magát, mikor a beszélgetést hallgatta. Direkt nem használom a tanúság szót, hogy ne kényszerítsem azt rá – lehetséges, hogy nem érezte, hogy valódi tanúkat talált az elmondottakhoz. Így inkább nyitott kérdéseket teszek fel a tanúbeszélgetéssel kapcsolatos benyomásairól, hogy megoszt-hassa kritikai észrevételét, vagy elmondhassa, ha nem érezte azt, hogy tiszteletben tartották volna. John azt mondja, hogy úgy érezte, odafigyeltek rá és megértették, és szerinte ez a tisztelet már a szolidaritás csoport előtt is jelen volt a teamben. Amikor mellékesen megkérdem, hogy mit gondol arról, amikor Annt visszatereltem az eredeti beszélgetéshez. Azt mondja, hogy észrevette, de nem különösen indította meg. Egyben megragadja az alkalmat és mond valamit arról, hogy miért tiszteli Annt.

A biztonság megteremtése érdekében az interjúkészítőnek be kell vetnie hatalmát, amikor úgy érzi, hogy a csoport biztonsága kerül veszélybe. Ebben a képzelt példában interjúkészítőként először óvatosan, aztán határozottan emlékeztetnem kellett Annt arra, hogy a reflektáló tanú szerepét töltsön be. Ez a példa arra is rámutat,

hogy a biztonság megteremtése szempontjából milyen fontos a szolidaritás csoport alapos előkészítése. Ha nem avatkoztam volna közbe, John számára a beszélgetés kioktatóvá vagy lekicsinylővé válhatott volna. Ann ítéletének hatására úgy érezhette volna, hogy nem rendelkezik a munka végzéséhez szükséges képességekkel. Ann más módokon is elmondhatta volna saját élményét úgy, hogy az összhangban legyen a szolidaritás csoport lelkületével – például úgy, hogy saját történetét John történetéhez kapcsolja. Tanácsait akár feltételes, kérdő módon is megfogalmazhatta volna. Ebben a példában a direkt ítélezéssel és tanácsadással szemben lépek fel.

Azért osztottam meg a szolidaritás csoportok előbbi beszélgetésrészleteit, hogy az olvasó megismerhesse, hogyan működnek az irányelvek a gyakorlatban – hiszen az irányelvek csakis a gyakorlatban valósulhatnak meg. Ugyanakkor fontosnak tartom, hogy ezeket a szálakat a szolidaritás csoport beszélgetéseinek szövetébe illesszük.

7. Szolidaritásjegyzetek: a megfigyelő tanúk levelei

A szolidaritásjegyzet olyan írásos válasz, amelyet a megfigyelő tanú az interjúpartner számára készít, és a szolidaritás csoport végén átad.²⁰¹ Ahogy már korábban említettem, a szolidaritás csoport előkészítésekor elmondom a megfigyelő tanúknak azokat a kérdéseket, amelyekre írásban válaszolhatnak. Azt kérdezem tőlük, hogy mi fogta meg őket a szolidaritás csoportban, milyen élményeik kapcsolódtak az ott elhangzottakhoz, és mindez hogyan függ össze életükkel és munkájukkal.

A szolidaritásjegyzetek a megfigyelő tanúk ajándékai az interjúpartner számára. Nem várjuk el, hogy az interjúpartner válaszoljon ezekre a levelekre, bár megteheti. A szolidaritásjegyzetek a tanúság, és nem a közönség szerepéből készülnek: arra kérem a megfigyelő tanúkat, hogy osszák meg gondolataikat az elhangzottakkal. Egyértelműen elmondom, hogy nem szeretném, ha tanácsot adnának, hogy az interjúpartner mit, hogyan tegyen, vagy értékelné, amit eddig tett (akár negatív, akár pozitív módon) – hiszen ez nem felelne meg a szolidaritás lelkületének. A megfigyelő tanúk úgy is dönthetnek, hogy semmit nem írnak le – a szolidaritásjegyzet választható, nem pedig kötelező feladat.

Bizonyos értelemben a szolidaritásjegyzetek a szolidaritás csoport *univerzumának titka*²⁰². Ha a megfigyelő tanúk nem adnának az interjúpartnernek írásos visszajelzést arról, hogy mit jelentett nekik a beszélgetés, az interjúpartner azon tűnődhetne, hogy vajon volt-e az egésznek számukra értelme. Kényelmetlenül érezhetik magukat, ha nem tudják, mit gondolnak a többiek – megítélik vagy magukban értékelik teljesítményét, esetleg azt gondolják, hogy mindig csak ő beszél? A szolidaritásjegyzetek a szolidaritás csoport után önálló életre

²⁰¹ Ezt a gyakorlatot David Epston (1989, 1995; White és Epston 1990) hatására alakítottam ki, aki többféle írásos módszert használ a segítő folyamatban, többek között levélíró kampányokat hirdet.

²⁰² Ez McFadden egyik versének címe (McFadden 1984: 73), amelyet a kollektív fenntarthatóság szolgálatának irányelvéből szóló alfejezetben részletesen idéztem (lásd 89. o.).

kelhetnek. Több interjúpartner számolt be arról, hogyan járultak hozzá a szolidaritásjegyzetek a szolidaritás csoporton elhangzottak továbbviteléhez, sőt, ezen túl új, előre nem tervezett beszélgetésekhez is vezettek.

Az egyik szolidaritás csoporton Sally St. George²⁰³ volt az interjúpartnerem, aki azt mondta, hogy ezek a levelek számára „szent iratok”:

„Nagyon tetszettek az írásos visszajelzések – mintha szent iratok lennének. Valójában el kellett egy kis időnek telnie, míg el tudtam vonulni, és mindet átolvastam. Segítségükkel sikerült újból átélnem mindazt, ami a csoporton történt (sőt, ezt a jövőben még akárhányszor megtehetem). A régi, vidéki konferenciák jutottak eszembe, azok közül is a legjobbak.

Számomra az volt a legfontosabb (a szóbeli és írásos visszajelzésekben egyaránt), hogy miként fonódott össze saját történetem a válaszadókéival, vagyis mindaz, amiről hadováltam, új gondolatokat ébresztett másokban, ahogy az ő válaszaik is bennem. És talán még az, hogy mennyire INTERperszonális volt az egész. Úgy érzem, hogy olyan kapcsolat alakult ki közöttünk, ami előtte nem létezett, és ami örökké tart, még akkor is, ha többé soha nem találkozunk.”

Kezdetben azért találtam ki azt, hogy a megfigyelő tanúk írásos szolidaritásjegyzetet készítsenek az interjúpartner számára, mert úgy éreztem, valamilyen módon igazolni kell részvételüket, tagságukat a közösségteremtő csoportban. Amikor aztán több interjúpartner arról számolt be, hogy milyen mélyen érintették őket a szolidaritásjegyzetek, rájöttem, hogy a megfigyelő tanúk szerepe fontosabb annál, mint ahogy elsősre gondoltam. Több interjúpartner számára idővel a szolidaritásjegyzetek jelentik a csoport legfontosabb részét. Ezt nagyon inspirálónak tartom, és támogatja azt a hitemet, hogy a részvétel különböző módjai ugyanolyan hasznosak és értékesek lehetnek. A szolidaritás csoport résztvevői számára nem biztos, hogy a beszélgetés szerepek a legmeghatározóbbak.

A szolidaritásjegyzetek a biztonság megteremtése irányelvét is szolgálják, hiszen a megfigyelő tanúk írásos visszajelzése alapján az interjúpartner megismerheti, hogy milyen ki nem mondott dolgok „hangzottak el” a csoportban. A szolidaritásjegyzetek ezen túl hozzájárulnak ahhoz, hogy a megfigyelő tanúk felelősséget vállaljanak azért, amit a csoporton tanultak – elmondhatják az interjúpartnernek, hogy mivel gazdagodtak a beszélgetés által. A szolidaritásjegyzetek lehetővé teszik, hogy a megfigyelő tanúk valóban tanúk, ne pedig közönség legyenek, hiszen választ és cselekedeteket várnak tőlük. Nem mások élményének passzív szemléléséről van tehát szó, hanem arról, hogy a megfigyelő tanúk a közösségteremtő beszélgetés szerves részeivé válnak.

Három évvel ezelőtt egy konferencia alkalmából nagy létszámú szolidaritás csoportot vezettem, ahol Road McIntosh volt az interjúpartnerem. A nyitó beszélgetésben Road arról beszélt, hogy mostani munkahelyén olyan férfakkal foglalkozik, akik erőszakosan viselkedtek kapcsolataikon belül, illetve hogy gyermek- és fiatalkorában maga is sokat szenvedett a férfiak erőszakos cselekedeteitől, s számos bántalmazásnak volt tanúja.

²⁰³ Sally St. George és Road McIntosh mindketten hozzájárultak ahhoz, hogy valódi nevükön szerepeljenek.

Elismertük édesanyja erőfeszítéseit, ahogy megpróbált a férfiak erőszakos tetteinek ellenállni, és Road saját erőfeszítéseit annak érdekében, hogy tisztelettudó férfiként éljen. Végigvettük mindazt, amit Road a férfiak hatalmi helyzetével és erőszakos fellépése ellen próbált tenni, valamint hogy úgy éli az életét, hogy az a nők és gyermekek számára biztonságot nyújtó legyen. Emlékszem, hogy a beszélgetés nagyon eleven és érzelmekkel telített volt, néha fájdalmas, máskor szívet melengető, erőteljes és inspiráló.

Road számára a szolidaritásjegyzetek ezt jelentették:

„...kiváltság. Nagyon megérintettek ezek az írások. Ha nem lettek volna ezek a jegyzetek, úgy éreztem volna magam, mintha egyedül táncolnék egy kivilágított színpadon. Talán sebezhetőnek éreztem volna magam. A jegyzetekben megköszönték, hogy elmondtam élményeimet, elismerően szóltak anyámról és rólam, és támogattak abban, hogy tapasztalataim valóságok. Azt hiszem, a jegyzetek nélkül nem éreztem volna ilyen felszabadítónak a csoportot.”

A szolidaritásjegyzetekben a résztvevők arról is beszámoltak Roadnak, milyen hasznos volt számukra mindaz, ami elhangzott.

„Sokan írtak az apjukkal való kapcsolatukról, megosztották velem saját sebezhetőségüket... A jegyzetek azt mutatták, hogy milyen mély közös érzelmeink vannak... A hallgatók bevonódtak, és ez nagyon más, mintha egy közönség előtt kellett volna beszélnem – úgy éreztem, tanúk állnak mellettem.”

A szolidaritásjegyzetek olyan kapcsolatot teremtettek Road és a megfigyelő tanúk között, ami sokat jelentett Roadnak, mert úgy érezte, hogy nem ítélik meg, és nem adnak neki tanácsokat. „Jó volt így eljönni onnan... írásos emlékeztetővel... Úgy éreztem, hogy a többiek *nagyon* nagylelkűek voltak, hogy ennyi mindent megosztottak velem. Szerintem sokkal többet, mint amit szóban elmondtak volna.” A szolidaritásjegyzetek lehetővé teszik, hogy az interjúpartner maga is a megfigyelő tanúk tanújává váljék. A megfigyelő tanúk a nyilvánosság vállalása nélkül foglalhatnak állást, és – ahogy azt Road is megfigyelte – ily módon többet osztanak meg magukból, jobban kapcsolódnak Road történetéhez, és hasznosabbá válnak a közösségteremtő beszélgetés szempontjából.

A szolidaritásjegyzetek alapján a megfigyelő tanúk és az interjúpartner között létrejövő beszélgetésről az interjúkészítő nem tud, hacsak a szolidaritás csoportot követően nem számol be valaki a fejleményekről (ahogy azt Road tette néhány év elteltével). Ez szerintem összhangban áll a hatalom megnevezésének irányelvével, mert ugyan interjúkészítőként én szabom meg a szolidaritás csoport kereteit, nem vagyok mindennek tanúja, ami ott vagy utána elhangzik. A szolidaritás csoport folytatásaként számos beszélgetés jöhet létre, amelyek mind az *univerzum titkai* – a szolidaritás csoport interjúkészítőjeként szert tettem ilyesfélákra, amelyek még előttem is titkok maradnak.

Road úgy döntött, hogy élettársával is megosztja a szolidaritásjegyzeteket, mert „azt akartam, hogy ő is tudja, mi történt velem, részese legyen valaminek, ami számomra oly fontos”. Road eltette a leveleket, és

többször újraolvasta őket. Ilyenkor ismét felelevenedett a szolidaritás csoport, amit még mindig élete egyik jelentőségteljes élményének tart. Az, hogy az interjúpartner olyanoknak is megmutathatja a szolidaritásjegyzeteket, akik nem vettek részt a szolidaritás csoporton, tovább bővíti az amúgy is táguló beszélgetések tanúinak körét, és tágabb közösséget hoz létre – ahogy a „gyökértörzs is a föld felszínével párhuzamosan tör új területek felé” (Uzelman 2005: 17).

8. A szolidaritás csoport lehetőségei: különböző kontextusok és keretek

Az előzőekben több szolidaritás csoport beszélgetésrészletét osztottam meg az olvasókkal, és igyekeztem szemléltetni, hogy az irányelvek hogyan működnek a gyakorlatban. A következőkben azt mutatom be, hogy a szolidaritás csoport milyen mozgékony: milyen sokféle kontextusban bizonyult hasznosnak, és milyen sokféle formában valósult meg.

A mozgás metaforáját a queer elmélettől kölcsönzöm, ami az állandó és statikus állapotokkal szemben a folyamatos mozgást és átalakulást tartja kívánatosnak, amely ellenáll a definíciós kísérleteknek vagy a kép-letekkel való körülírásnak (Butler 1990; Jagose 1996.). A queer elmélet arra buzdít, hogy a biztos és állandó felől a bizonytalan és összevissza irányába mozduljunk el. A szolidaritás csoport kontextusában a mozgás arra is utal, hogy különböző szükségletű emberek számára különböző csoportok alakíthatók, nem ugyanazt a módszert és beszélgetésvezetési stílust próbáljuk mindenkire rákényszeríteni.

Különböző kontextusok

A szolidaritás csoport gyakorlata szorosan kapcsolódik saját szupervíziós munkámhoz. Ugyanakkor sokféle végzettségű, különböző ügyfélcsoportokkal dolgozó segítőkkel, tanárokkal alakítottunk szolidaritás csoportot; képzésen vagy szupervíziós felkérésre. Előfordult, hogy olyan csoportok számára szerveztünk szolidaritás csoportot, akik nem tekinthetők hivatásos segítőknek vagy közösségi munkásnak, például aktivisták vagy új társadalmi mozgalmak tagjai számára. Az aktivista szolidaritás csoportok esetében nem nevezünk meg ügyfelet, akinek a csoport a hasznára lenne, helyette a társadalmi igazságosság érdekében végzett munka alapjául szolgáló közös etikai meggyőződésünk áll a beszélgetés középpontjában.

Amikor szupervízió céljából rendszeresen találkozom segítők egy csoportjával, a szolidaritás csoporton túl más, az irányelveken alapuló gyakorlatokat is felhasználok. A team méretének függvényében idővel mindenki-
re rákerül a sor, hogy az interjúpartner szerepét töltsse be. És mindenki kipróbálhatja magát reflektáló és megfigyelő tanúként is. Amikor a szolidaritás csoport résztvevői segítők szakemberek, arra buzdítom őket, hogy reflektáló és megfigyelő tanúként is használják segítői szaktudásukat, készségeiket. Ezekben a helyzetekben interjúkészítőként úgy érzem, hatalmas szaktudás vesz körül, és igyekszem minél nagyobb teret engedni a reflektáló tanúk és a megfigyelő tanúk kérdéseinek, észrevételeinek.

Előfordul, hogy olyan team számára tartok szolidaritás csoportot, akikkel rendszeresen találkozom. Máskor a szolidaritás csoport egyszeri alkalom, ahol a résztvevők nem ismerik egymást – például egy képzésen vagy

szakmai műhelyen belül. Nem tekinthető semleges döntésnek az, hogy a csoport folyamatosan mozgásban van. Bár a szolidaritás csoport különböző helyzetekben jön létre, interjúkészítőként azokban a csoportokban, akikkel csak egyszer találkozom, és ahol csoporttagok nem ismerik egymást és esetleg engem sem, fokozottabban figyelek a biztonság megteremtésére. Amikor a biztonság megteremtésére törekszem, általában a már meglévő bizalmi kapcsolatokra építek, valamint arra, amit egymásról korábbi kapcsolataink alapján tudunk. Amikor a csoporttagok nem vagy alig ismernek engem, ez a folyamat lelassul, s ilyenkor részletesebben át kell beszélni a résztvevőkkel céljainkat, alapelveinket.

A szolidaritás csoport többféle célt szolgálhat. Részt vettem olyan szolidaritás csoporton, ahol a team kizsákmányolt fiatalokkal foglalkozott, és egy ügyfél halálát gyászolta. Ebben az esetben a szolidaritás csoport egyfajta alternatív gyászfeldolgozást, levezetést jelentett. Volt olyan szolidaritás csoport, amelyen egy civil szervezet ötven munkatársa vett részt, a szervezet jövőjével kapcsolatban szervezett konferencia részeként. A csoport célja ebben az esetben az volt, hogy segítsünk egy olyan működési mód kialakításában, ahol a munkájuk minden aspektusa hűen tükrözi a társadalmi igazságosság iránti elköteleződésüket.

Arra is volt példa, hogy egy alternatív középiskola munkatársi gárdájával (ideértve az igazgatót, vezetőiséget, tanárokat és segítőköt) ültünk le szolidaritási csoportra, közös etikai elvek és szabályok kialakítása és vállalása céljából. Ebben a konkrét esetben a szolidaritás csoport beszélgetése a teljes stábot megmozgatta, előhívva szaktudásukat és ismereteiket, amely sokkal jobban szolgálta a közös célt, mintha külső tanácsadóként megmondtam volna, hogy szerintem mit, hogyan kell csinálniuk. Természetesen a team minden szükséges tudás birtokában volt (én pedig külsősként nem). A szolidaritás csoport struktúrája keretet biztosított arra, hogy ez a közös tudás előtörjön.

Bár sokféle team és szervezet részvételével tartottam már szolidaritás csoportot, úgy érzem, hogy bizonyos feltételeknek teljesülniük kell annak érdekében, hogy az irányelvekhez hűek lehessünk. Alapvetően olyan teamek és szervezetek mellett kötelezem el magam, akik marginalizált és kizsákmányolt ügyfelekkel foglalkoznak. Ahogy az East Van Csapat szolidaritás csoportja után Rosa Artega megfogalmazta, a találkozó előtt is létezett valamilyen egység, voltak közös kapcsolódási pontok és valamilyen közös etikai meggyőződés, amely lehetővé tette, hogy a szolidaritás csoport megvalósuljon.

Különböző formák

Bár az imént részletesen, lépésről lépésre közzétettem a szolidaritás csoport szerkezetét, azt is fontosnak tartom kihangsúlyozni, hogy a szolidaritás csoportnak sokféle formája lehetséges, hiszen a szerkezet folyamatosan mozgásban van.

Rugalmas vagyok például a szolidaritás csoport résztvevői számának tekintetében. Amennyiben minden résztvevő elkötelezett a tiszteletteljes és hasznos működés mellett, nem zárkozom el nagy létszámú csoportoktól sem. Egyszer egy hatvanfős szolidaritás csoportban vettem részt, amelyre a philadelphiai Eccoes Alapítvány egy hétvégi képzése során került sor. Ez a szervezet nagyon fontosnak tartotta azt, amit a „radikális tisztesség” (Garson 2005) etikájának neveztek. Külföldiként pár vezetőn kívül – akikkel egy nemzetközi konferencián találkoztam – senki sem ismert. Mégis bíztam abban, hogy meg tudjuk valósítani a szolidaritás

csoportot, mert már több cikküket olvastam, továbbá kedvező kép alakult ki bennem az alapján is, milyen melegen fogadtak, és ahogyan egymással beszéltek. Előző este már tartottam ugyanennek a csoportnak egy előadást, és biztatóan hatott rám az, ahogyan figyeltek, ahogy az általam elmondottakhoz kapcsolódtak, és az a tisztelet, ami belőlük áradt. Az előadásom összhangban állt vezérelveimmel, így bíztam benne, hogy már létrejött közöttünk valamilyen egység, s jelen volt a szolidaritás lelkülete. Emlékszem, hogy hideg tél volt, és a nagyterem egy jégkocsiarnokra emlékeztetett. Mégis, amikor az interjúpartner beleegyezett abba, hogy minden résztvevő jöjjön olyan közel, amennyire csak szükséges annak érdekében, hogy mindenki mindent jól lásson és halljon, szoros kis közösséggé váltunk, akik tiszteletteljes csendben várták a beszélgetést. És bár szőrnyű volt a terem akusztikája, mindenki mindent hallott.

Néha az is előfordult, hogy két résztvevővel tartottam szolidaritás csoportot, és szigorúan ragaszkodtam a keretekhez, bár nagy volt a kísértés, hogy informálisabban és kevésbé tudatosan beszélgessünk. Az egyik ilyen esetre azért került sor, mert egy segítőt munkavégzés közben megtámadtak és megaláztak. Amikor a találkozózt egyeztettem, megkérdeztem, hogy hasznos lenne-e számára, ha egy tanút is hívna magával. A támadás jellege és a szégyenérzet miatt a segítő nem szerette volna, ha egy egész csoport hallgatja beszélgetésünket. Egy kis gondolkodás után visszahívott, és azt mondta, hogy szívesen venne részt szolidaritás csoporton, és egy reflektáló tanút szeretne elhívni. A szolidaritás csoport struktúrája lehetővé tette, hogy *elégg biztonságban* legyen, és úgy érezze, hogy a beszélgetés hasznára vált.

A szolidaritás csoport céljával összhangban olykor egyszerre több személy is lehet interjúpartner. A fenti példában, ahol egy civil szervezet arról akart dönteni, hogy a jövőben hogyan tud hű lenni a társadalmi igazságosság melletti elköteleződése mellett, több interjúpartnerrel beszélgettem: az igazgatóval, egy új dolgozóval, egy közvetlenül az ügyfelekkel dolgozó segítővel és egy ügyeletes munkatárssal. Az volt a célom, hogy a szervezeten belül létező különböző véleményeknek adjak terepet. Ezek a résztvevők különböző tapasztalattal rendelkeztek – volt, aki már húsz éve itt dolgozott, s a hierarchia más szintjeit képviselték.

Többször előfordult már, hogy egy adott szolidaritás csoport minden résztvevőjét arra kértem, legyenek reflektáló tanúk. Ezt ritkán teszem, és csakis olyankor, ha konkrét célt szolgál. A bemutatott egyik szolidaritás csoportban, ahol queer és transznemű közösségi munkások vettek részt, három olyan embert kértem fel interjúpartnernek, akik a queer és transznemű közösségen belül máshol helyezkednek el. Azért döntöttem így, hogy elkerüljem, hogy valakit kiemelek, és emiatt úgy érezze, hogy mindenki mást ő képvisel. Teret akartam engedni a különböző nézőpontoknak. Ebben a csoportban mind a tizenkét további résztvevőt felkértem arra, hogy legyenek reflektáló tanúk, hiszen a csoport minden tagja a társadalom margójára szorult. Nem akartam, hogy azok, akik a megfigyelő tanú szerepébe kerülnek, esetleg úgy érezzék, hogy nem szólalhatnak meg (itt sem). Nem tagadom, nem könnyű dolog tizenkét reflektáló tanúval beszélgetni. Ugyanakkor úgy éreztem, hogy ez az ára annak, hogy hű maradhassak a hatalom megnevezése és a biztonság megteremtése irányelvekhez. A szolidaritás csoport után pozitív visszajelzéseket kaptam. Ez a kreatív forma hozzájárult a csoport hasznosságához, továbbá ennek ellenpontjaként abban is segített, hogy senkit ne emeljünk ki vagy némítsunk el.

Néha a szolidaritás csoportra hatással van a kollaboratív gyakorlat. Egyszer egy olyan csoportot kérdeztem a szolidaritás csoporttal kapcsolatos véleményükről, akikkel rendszeresen szerveztünk ilyen alkalmakat,

és az egyik megfigyelő tanú azt mondta, hogy szeretné megtudni, hogy mit gondoltak a többiek a beszélgetésről. Miután erről minden csoporttag elmondta a véleményét, úgy döntöttünk, hogy a szolidaritás csoport végén nyílt beszélgetést tartunk, ahol a megfigyelő tanúk felolvashatják szolidaritásjegyzeteiket. Mivel a beszélgetésen akár harminc ember is részt vehet, ez megnehezíti a valódi interaktivitást, így interjúkészítőként új feladatokat is el kell látnom. A közös megállapodás értelmében erőteljesebben irányítottam, és jobban oda kellett figyelnem például az időkorlátokra. Más szolidaritás csoportban nem vezettem be ezt a strukturális változást, de ebben a teamben azóta is így működünk, ami számukra nagyon hasznosnak bizonyult.

Ugyanakkor a sokféle lehetőségnek korlátai is vannak: interjúkészítőként a reflektáló tanúkkal továbbra is arra figyelek, hogy hűek maradjunk a biztonság megteremtésének vezérelvéhez, tanúként álljunk egymás mellé, és közösséget teremtsünk. Ennek érdekében interjúkészítőként aktív szerepet töltök be a tanúbeszélgetésben és a nyitó beszélgetésben is.

Ebben a fejezetben a szolidaritás csoport sokféle kontextusát és formáját mutattam be. Kíváncsian várom, hogy a szolidaritás csoportokon részt vevő segítők hogyan alakítják át, bővítik és formálják ezt a gyakorlatot.

9. A szolidaritás csoport gyakorlata a beszélgetések tükrében

A szolidaritás csoport gyakorlatának továbbfejlesztése érdekében több résztvevő véleményét, észrevételét megkérdeztem a szolidaritás csoporttal kapcsolatban. Azok a segítők, akik megosztották velem a szolidaritás csoporttal kapcsolatos gondolataikat, kíváncsiságukat és tapasztalataikat, mind segítettek a gyakorlat leírását. Néhány olyan észrevételt osztok meg itt az olvasókkal, ami különösen erősen hatott rám.²⁰⁴

Nagyon megfogott az, amit Aileen az alábbiakban a tanúsággal kapcsolatos új értelmezéséről mond. Aileen Tierney – a Clanwilliam Institute ügyvezető elnöke, és maga is terapeuta – reflektáló tanúként vett részt egy csoportban, amúgy Dublinban, Írországbán:

A tanúság új értelmet nyert számomra a szolidaritás csoport következtében. Nem csak mi magunk voltunk az interjúpartner tanúi, hanem mellénk is tanúként álltak, hiszen a beszélgetés mindannyiunkról szólt. A tanúság fogalma tisztább lett attól, hogy egy bizonyos értelemben közösségbe kerültünk egymással. A beszélgetés szálai egymásba fonódtak, és egyértelműen azt éreztem, hogy a fókusz egyre szűkül és szűkül. Érinthető volt a szolidaritás. Úgy értem, hogy mindnyájan együtt végeztük ezt a munkát, és mindenki elgondolkodott saját etikáján és elköteleződésén. A szolidaritás csoport közepontjában az etika áll, ami nagyon más, mintha egy problémát járnánk körül. Most úgy érzem, hogy ez mind szervesen kötődik a tanúsághoz. Az etika és a szolidaritás az egésznek új lelkiületet ad.

²⁰⁴ Bár a hozzászólásokat egyes szám első személyben adom tovább, valójában nem szó szerinti idézetek. A válaszokat a könnyebb érthetőség érdekében megszerkesztettem. A mások észrevételeinek ilyen módon való felhasználásának módszertanát Roth (2007) egyik írásából kölcsönöztem.

Sally kutató, és bár nem lepődtem meg azon, hogy a szolidaritás csoportot a kutatáshoz köti, lenyűgözött az a meglátása, hogy a csoport egyfajta etnográfiként is értelmezhető. Sally St. George, a kanadai University of Calgary munkatársa interjúpartnerként vett részt egy szolidaritás csoporton.

Számomra azt hiszem, azért volt más a szolidaritás csoport, mert nem valamilyen dilemmát vagy problémát jártunk körül, így nem tűnt olyanoknak, mintha segítő beszélgetésen vennénk részt. Nagy kihívást jelentett számomra, hogy filozófiai alapokon gondolkodjam, és válaszaimat a saját elveim alapján fogalmazzam meg (ugyanakkor ezt a módszert saját segítői gyakorlatomban is használni szoktam, amikor olyan családokkal foglalkozom, akiknél nem válik be a „józan paraszti ész” vagy a hagyományos segítő technikák). Nemrég egy etnográfiai könyvet olvastam, és úgy tűnik, mintha a szolidaritás csoport olyan lenne, mint egy jó autoetnográfia – saját történetünk tágabban vett társadalmi nézőpontból történő elemzése, ahol figyelembe vesszük a nyelvi diskurzusokat, mások tapasztalatait, saját előtörténetünket. Talán úgy lehetne ezt elmagyarázni, hogy számomra azért volt nagyon hasznos, mert úgy nézhettem vissza/nézhettem magamba/nézhettem előre, hogy nem éreztem nyomást arra, hogy valamin változtassak, és nem kellett semmilyen dilemmára vagy problémára megoldást találnom.

Az alábbi észrevételben Cathy a szolidaritás csoport biztonságát emeli ki, s köti össze saját, a biztonság megteremtését és az elnyomás megszüntetését célzó munkájával. Úgy éreztem, általánosságban a közösségi munkával, konkrétan pedig a szolidaritás csoporttal kapcsolatos saját vágyaimat visszahangozza. Cathy Richardson, a kanadai University of Victoria munkatársa reflektáló tanúként vett részt egy szolidaritás csoportban.

A szolidaritás csoport olyanak tűnt számomra, mint egy mézisz ünnepség. Óslakos nőként kulturális szempontból is helyénvalónak érzem, hogy kiemeljem a biztonságot, amelyet fizikailag is érezni, sőt, belélegezni lehetett. Lehetőséget teremtettél arra, hogy érezzük a biztonság jelenlétét. Számomra nagyon sokat jelent az, hogy biztonságos légkört teremtettél. Azóta megpróbáltam ezt saját munkámban is megvalósítani. Nagyon tetszettek a biztonsággal kapcsolatos kérdések, különösen amikor arra kérted az interjúpartnert, hogy gondolja meg, hogyan fogja magát jövő héten érezni azzal kapcsolatban, amit most elmond, és mit gondol erről a jelenben. Tetszett, hogy felhívtad a figyelmét arra, hogy egy egész csoport hallja, amit mond, ahelyett hogy megpróbáltál volna minket eltüntetni.

Nagyon fontos szerintem, hogy olyan feszesen vezeted a tanúcsoport visszajelzéseivel kapcsolatos beszélgetést. Még a legrészletesebb tájékoztatás ellenére is többször vettem részt olyan csoporton, ahol az emberek összevissza beszéltek, én pedig legszívesebben hazamentem volna. Ilyenkor elő szokott fordulni, hogy egyesek elkezdenek tanácsokat osztogatni, közvetlenül az interjúpartnerhez intézik szavaikat, vagy lekezelően arról biztosítják őket, hogy milyen erősek. A biztonsággal kapcsolatban talán arról szeretnék többet tudni, hogy hogyan szakítod félbe a tanút, amikor valami oda nem illőt

kezd mondani. Az én csoportomban az egyik nő valami leereszkedőt mondott az interjúpartnerrel kapcsolatban, te megállítottad, és segítőkészen megkérdezted, hogy mi a célja azzal, amit mondani szeretne. Úgy tűnt, hogy egyszerre tudsz tisztelettudó és felelősségteljes maradni. Nagyon jólesett, hogy megnevezted a rasszizmust, és azt mondtad, hogy csak azért, mert őslakos vagyok, nem kell az őslakos embereket védenem.

Újszerű élményt jelentett, hogy az igazságot összekötöttük a hatalommal, és úgy beszélünk a biztonságról, mintha az egy megfogható lény lenne. Egy ember történetének körbejárása lehetővé tette, hogy az elnyomás és ellenállás apró, rejtett megnyilvánulásainak kibontásán át kapcsolatokat és közösséget építsünk egymással. Az interjúpartner azt mondta, hogy bátornak érzi magát abban a biztonságos térben, amit létrehoztál. Fantasztikus volt ezt hallani. Egyre több métisz ember kezd felvállalni métisz identitását, mert érezhetően nő a társadalmi tolerancia szintje. Amikor te és a hozzád hasonló emberek hátrább nyomjátok a rasszizmus és elnyomás falait, számomra és a hozzám hasonló marginalizált emberek számára nagyobb tér nyílik arra, hogy megtaláljuk, kik vagyunk. Az efféle biztonság hatására kezdik mások felvállalni identitásukat. Nagyon jó látni, ahogy a tanúság kilép az emberi jogok és az élet területére.

Az alábbiakban David a szolidaritás komplexitásáról beszél. David belső véleményét mond arról, hogy szerintem mennyiben tér el a szolidaritás csoport a többi, visszajelző csoportot használó gyakorlattól, mint amilyen például a definíciós szertartás. David Paré, a kanadai University of Ottawa munkatársa megfigyelő tanúként vett részt egy szolidaritás csoporton:

A szolidaritás elve lenyűgöz. Általában úgy gondolunk a szolidaritásra, mint egy hasonló célokért küzdő embercsoport közötti kötelékre – mondjuk egy alkuszcégnél. Ugyanakkor te mind elméletben, mind gyakorlatban ennél jóval szélesebb körre terjeszted ki a szolidaritást, beleértve minden embert, aki elnyomott vagy marginalizált, vagy ezekhez hasonló helyzetben él. A te szempontodból így teljesen érthető, hogy szolidaritásról beszélsz a queer közösségek, az alacsony jövedelmű emberek, vagy akár a politikai spektrum bal oldalán elhelyezkedőkkel kapcsolatban. Itt azonban most azt akarom hangsúlyozni, hogy olyan módon használod a szolidaritást, hogy az a kerítés „másik oldalán” levőkre is kiterjedhet. Például ha a szolidaritás csoportban olyan emberek is részt vesznek, akik inkább *kihívásosnak*, mint elnyomottnak tekinthetők, akkor ez olybá tűnik, mintha egyszerre szolidaritást vállalnál az alacsony jövedelmű emberekkel és a magas jövedelműekkel is.

Ez lenyűgöző, de kihívásokat is támaszt. Úgy érzem, hogy az által akarod megteremtteni a szolidaritást, hogy megtaláljátok a közös etikai meggyőződések metszetét, amivel mindenki azonosulni tud. Úgy érzem, hogy mindig lehet ilyen metszetet találni, ha a résztvevők megvizsgálják saját etikai elveiket.

Megfogott az is, amit „lelki fájdalom”-ként írsz le. Egy dolog az, hogy arról meséltetted az embert, hogy mit tett, ami méltón tükrözi a számára fontos értékeket. Ez ismerős technika, amelyet magam is

rendszeresen használok. Ugyanakkor úgy tűnik számomra, hogy te arról is kikérdezed az embereket, amikor saját értékeivel vagy vágyott énjével ellentétes módon cselekedett. Ezt nagyon érdekesnek tartom, és kíváncsian várom, hogy hogyan lehet az ilyen események miatti lelki fájdalmat felhasználni arra, hogy kibontsuk a számára fontos értékeket és célokat.

Úgy éreztem, hogy megpróbálsz arra is figyelni, hogy mások etikai elvei ne sérüljenek. Például könnyű a gyermekvédelméseket szapulni, de – ahogy te is rámutattál – ők is saját etikai meggyőződésüket próbálják megvalósítani. Ez nagyon jólesett nekem, mert így elkerüljük a vagy/vagy csapdáját, amikor a másokra ellenfélként, vagy akár ellenségként gondolunk. Odafigyeltél arra, hogy a beszélgetés mindenkit bevonjon... bizonyos értelemben, oly módon törekszel a szolidaritásra, hogy még azokat is bevonád, akik nagyon másfajta tevékenységet végeznek. Néha olybá tűnt, mintha pedagógusként lennél jelen. Úgy tűnt, mintha direkt módon próbálnád az interjúpartnert meggyőzni arról, hogy próbálja mérlegelni, milyen nehéz lehet más segítők munkája.

A munkád egy másik aspektusa – ami eltér a definíciós szertartástól – az, ahogy odafigyelsz arra, hogy a tanúk csoportjának észrevételei is tanúkra és elismerésre találjanak. Saját tapasztalatom szerint erre nem mindig figyelünk oda.

Nagyra tartom, hogy az etikát hangsúlyozod. Végző soron erről szól a munkánk: hogyan tudnánk az emberek mellé állni, hogy elveikhez húnek maradvá tudják céljaikat megvalósítani. Mennyire más ez, mint amikor a „pszichológus” szerepében tetszelgünk!

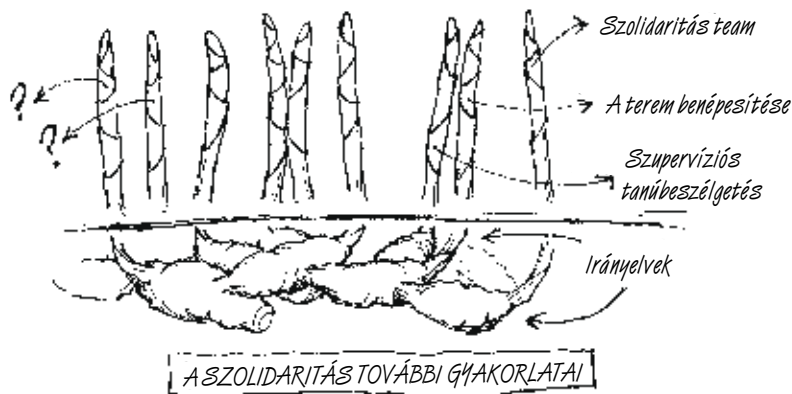
Bob szolidaritás csoporttal kapcsolatos észrevételei közül a társadalmi költészetéről írt gondolatait osztom meg. Emlékszem arra, hogy egész testével részt vett a szolidaritás csoport beszélgetésén. Bob Meimeyer, az USA-beli University of Memphis munkatársa reflektáló tanúként vett részt egy szolidaritás csoporton, és a következőket mondta:

Úgy látom, hogy a szolidaritás csoport a koncentrikus köreivel együtt valójában együtt érző közösség. A szolidaritás csoportban többek között megvalósul a közösség, a tanúság és az átláthatóság követelménye. Vezetéssel mellett közösen egy ideiglenes, de erőteljesen együtt érző közösséget alkottunk. A tanú szerepe megindító és újszerű élményt jelentett számomra, amit az is felerősített, hogy arra kértél, figyeljünk a nonverbális kommunikációra és a testbeszédre. Így tudatosan figyeltem a testem jelzéseire, veled együtt fájdalmat éltem át, és erről szabadon beszélhettem – úgy érzem, már ettől erőteljesebbé vált ez a csoport.

Sok nagylelkű és elgondolkodtató választ kaptam a szolidaritás csoport résztvevőitől. A szolidaritás csoport gyakorlatai, és ez az írás is gazdagabb, teljesebb lett általuk.

10. A szolidaritás további, az irányelveken alapuló gyakorlatai

Az irányelvek az *igazság szolgálata* iránti etikai meggyőződésemet írják le, s ezek szolgáltatják az alapot a társadalom peremén élő emberekkel foglalkozó közösségi munkásokkal végzett munkámhoz. A szolidaritás csoport, amelyet az imént részletesen bemutatam, csak egyike annak a sok gyakorlatnak, ami a fenti etikai meggyőződésből nőtt ki.

A következőkben három szolidaritás gyakorlatot ismertetek, amelyek kapcsolódnak a szolidaritás csoport-hoz és az azt megalapozó irányelvekhez:

- A) A szolidaritás team
- B) A terem benépesítése
- C) A szupervíziós tanúbeszélgetés

A) A szolidaritás team

A szolidaritás team közösségi munkások olyan csoportja, akik egymást támogatják nehéz munkakörülmények között. Ezt a gyakorlatot pályám kezdetén alakítottam ki, amikor kínzások és politikai erőszak túlélőivel dolgoztam. Rögtön az elején éreztem, hogy ezt a munkát csak egy támogató team segítségével lehet hosszú távon hasznosan végezni.²⁰⁵ A szolidaritás team célja, hogy a segítő elszigeteltségével szemben valódi támogató közösséget ajánljon. Arra bátorítom a közösségi munkásokat, hogy hozzák létre saját szolidaritás

²⁰⁵ Heather Elliott volt ebben az időben a kínzások és a politikai erőszak túlélőivel végzett munkámban az egyik szupervízorom, és ő bátorított arra, hogy keressék magamnak támogató teamet (személyes közlés, 1995). Így jutottam el a szolidaritás team gondolatához.

teamjeiket. Ez azt jelenti, hogy kiválasztanak pár embert, akit ismernek, és aztán elképzelt, vagy valós módon megosztják velük munkájukkal kapcsolatos nehézségeiket.

Egy általuk választott közösség támogatásával a segítők azzá válhatnak munkájuk során, akik szeretnének, és így eredményesebben szolgálhatják ügyfeleiket. A kérdés többé nem az, hogy mit tenne mentorom vagy a szakmai vezetőm, hanem az, hogy az adott pillanatban és az adott kontextusban hogyan tudok a legnagyobb segítség lenni egy bizonyos ügyfelem számára. Ha a szolidaritás teamem tagjai itt állnának mellettem szolidaritásban, hogyan tudnám magam hasznossá tenni?

A szolidaritás team összetétele az idők során változhat, tagjai pedig lehetnek valós és kitalált, élő és halott személyek. A közösségi munkás személyesen ismerheti a szolidaritás team tagjait, de azok lehetnek híres emberek is. Amikor pályakezdő voltam, úgy döntöttem, hogy Che Guevarát is meghívom a szolidaritás teamembe, mert egy forradalmi gondolkodású orvos volt, aki a globális igazságért küzdött. Che arra emlékeztet, hogy szolidaritásban akarok lenni ezekkel az orvosokkal, bár munkakörünknel fogva eltérő a hatalmi helyzetünk. Hatalmi helyzet alatt azt értem, hogy mennyire tartják szaktudásunkat fontosnak, mennyire tisztelik munkánkat, és mennyire fizetik azt meg. Az udvariasság politikája miatt gyakran nem beszélünk az osztály- és hatalmi helyzetből fakadó különbségekről, de ezek ugyanakkor akadályozzák a szolidaritást, és megnehezítik az ügyfelekkel végzett közös munkánkat. Lehet, hogy a doktorok a segítőknel kiváltságosabb helyzetben vannak, de azok az orvosok, akikről itt szó van, mind úgy döntöttek, hogy a társadalom margóján, nehéz körülmények között élő embereket fogják gyógyítani, és ez által kiérdemelték tiszteletemet és szolidaritásomat. Che ezt a szolidaritást juttatja eszembe, és így hozzájárul ahhoz, hogy közösen munkálkodjunk az ügyfelek érdekében.

A szolidaritás team tagjai közös számonkérhetőségre szólíthatnak fel minket, hogy figyeljünk oda saját privilegizált helyzetünk, valamint az ügyfeleink és más segítők marginalizált helyzete között található hézagokra. Például amikor munkámban egy olyan férfival foglalkozom, aki erőszakosan viselkedett családtagjaival szemben, magam mellé képelem a szolidaritás teamem egyik tagját, aki nemi erőszak áldozata.²⁰⁶ Ez által olyan támogató közösség vesz körül, ahol könnyebben választ találhatok az ügyfél iránti együttérzésem és a felelősségvállalás kötelezettsége közötti feszültségre. Mennyiben lenne más az ezzel az ügyféllel folytatott minden egyes beszélgetés, ha a szolidaritás team adott tagja is részt venne rajta? Hogyan segíthet a szolidaritásteam-tagokkal való közösség abban, hogy ne feledkezzem meg az erőszak áldozatairól?

A szolidaritás teamem másik tagja Warren, aki magát fekete bőrűnek tartja, és akinek a képzelt vagy valós fizikai jelenléte, esetleg emléke segít abban, hogy ne felejtsem el: a domináns kultúra képviselője vagyok (ami Kanadában azt jelenti, hogy fehér a bőröm színe). Ahányszor kisebbségi vagy marginalizált emberrel – akár

²⁰⁶ Karen Grant (2003, 2008) nézetei a metszetekről nagyon sokat segítettek a hézagok betöltésével kapcsolatos kollektív számonkérhetőség ötletének kidolgozásában. Munkásságát részletesebben bemutattam a hatalom megnevezése irányelvéről szóló alfejezetben (lásd 69. o.).

segítővel, akár ügyféllel – foglalkozom, mindig odaképelem Warren is a beszélgetéseinkbe.²⁰⁷ Nagyon szeretem Jesset, aki transznemű – őt is megkértem, hogy legyen a szolidaritás teamem tagja. Mindig odaképelem a közönségbe, amikor nyilvános helyen felszólalok, mert jelenléte arra emlékeztet, hogy sosem tudjuk, kik ülnek a közönség soraiban.²⁰⁸ Nem akarok senkit arra kényszeríteni, hogy identitását titkolnia vagy szégyellnie kelljen. Ez nem csak a szexuális identitásra vonatkozik, hanem az identitás minden olyan területére, ahol a normalitás társadalmi konstrukció.

Cathy Richardson – aki magát méthesisnek vallja – egy konferencia nyitóelőadójaként különös módon mutatta be a szolidaritás team gyakorlatát. Az előadói pulpitus mögé három széket helyezett el. Megkérte egyik munkatársát, Allan Wade-et – egy fehér bőrű férfit, akinek már sok írása jelent meg, és aki doktori fokozatot szerzett –, hogy üljön a középső székre. A mellette levő székekre pedig egy-egy könyvet helyezett, amit szintén sokat publikáló, doktori fokozattal rendelkező fehér férfiak írtak. Cathy elmondta, hogy ezt azért tartotta szükségesnek, hogy bebizonyítsa, hogy a kiváltságos és autentikusnak számító fehér bőrű férfiak ugyanazt mondják, mint ő, egy méthesis nő. Cathy azt is mondta, hogy ezt azért tette, hogy ily módon emlékeztesse magát arra, hogy ő is tisztában van a tényekkel, és azok őt igazolják. Allan személyes jelenléte pedig azt mutatta számára, hogy nem hibbant meg, és vannak olyan nem őslakos szövetségesei, akik támogatják a gyarmatosítás elutasításában.²⁰⁹

A következőkben egy feladatot osztok meg az olvasókkal, amit a közösségi munkásokkal folytatott beszélgetéseimben arra használok, hogy elgondolkodjanak saját szolidaritás teamjük létrehozásáról. A feladat arról szól, hogy kik lennének a szolidaritás team tagjai, és hogyan használja majd az illető a szolidaritás teamet a gyakorlatban.

²⁰⁷ Itt Warren Williamsre gondolok, és egyben elismerem mindazt a támogatást, számonkérést és szolidaritást, amellyel megajándékozott eddigi kapcsolatunk során. Cserébe Warren elmondta, hogy én is sokat segítetttem neki saját szolidaritás teamjének a tagjaként.

²⁰⁸ Jesse arra kért, hogy Jesse P-ként hivatkozzak rá.

²⁰⁹ Cathy példáját itt a szolidaritás team egyik lehetőségeként említtem, de ugyanez a technika nagyon hatékonynak bizonyult az elnyomás elleni küzdelem akcióinak tervezésekor is.

Saját szolidaritás teamed létrehozása

Kit hívnál meg a saját szolidaritás teamedbe?

Milyen tulajdonságaik alapján gondolod, hogy meg akarod őket hívni a szolidaritás teambe?

Milyen tulajdonságok, tudások, gondolatok vagy közös etikai elvek kötnek össze ezzel az emberrel/ezekkel az emberekkel (akár személyesen, akár csoportként)?

Honnan ered a velük való szolidaritás?

Hogyan fogod őket felkérni arra, hogy a szolidaritás teamed tagjai legyenek?

Milyen elvárásokat és felelősséget jelent a szolidaritásteam-tagság számodra?

Hogyan tudsz kapcsolatban maradni a szolidaritás team azon tagjaival, akik fizikailag nem érhetőek el, mint például a volt egyetemi tanárod, aki már nem él, nagymamád, a volt edződ? Vagy azok, akiket nem ismersz személyesen, mint például Gandhi vagy Solt Otília?

Hogyan tud támogatni téged a szolidaritás team a munkahelyeden? Milyen esetekben hívnád el a szolidaritás team egy tagját, és mikor az egész teamet? Mikor hívnád be egy beszélgetésre a szolidaritás teamen belüli lelkületet, vagy az egyik tagot képzelt vagy valós módon?

Gondolj a szolidaritás team egyik konkrét tagjával való kapcsolatodra! Hogyan tud az ezzel a teamtaggal létező szolidaritási kapcsolat hozzásegíteni ahhoz, hogy hasznosabb legyél ügyfeleid számára, vagy jobban összhangba kerülj etikai meggyőződéseddel? Ha megkérdezném ezt a személyt arról, hogy mit tud rólad és etikai meggyőződésedről, mit válaszolna? Ha arról kérdezném, hogy milyen módon biztosítottad őt a szolidaritásodról, vajon mit válaszolna?

Hogyan leszel a szolidaritás team tagjai felé elszámoltatható? Hogyan fogod tudatni velük, hogy személyes hasznodra, vagy az ügyfeleid hasznára voltak anélkül, hogy ennek tudatában lennének? Vannak-e olyan pillanatok, amikor nem örülnél, ha egy adott tag beülne az ügyfeleddel való beszélgetésre?

Milyen változást hozhat a szolidaritás team

- a te számodra;
- azok számára, akik annak tagjai;
- azok számára, akikkel együtt dolgozol?

A szolidaritás teamek révén állandó tanúi lehetünk a munkánkban felbukkanó apró csodáknak, különleges pillanatoknak, szépségnek, amelyek máskülönben felejtésbe merülnének. A szolidaritás teambe való meghívással együtt azt is mondjuk a másoknak, hogy félelem vagy ítékezés nélkül szeretnénk velük kapcsolatban lenni, akár jól mennek a dolgok, akár nem. Már önmagában megnyugtató hatású lehet az, ha van tervünk arra vonatkozólag, hogy kit hívunk baj esetén. Többen számoltak be arról, hogy a szolidaritás team milyen kreatív és leleményes módon járult hozzá a fenntartható munkavégzéshez, mind szükségben, mind az olyan ritka pillanatokban, amikor örömet tapasztaltak meg munkájukban. Amikor nehéz dolgokon megyünk keresztül, amikor elcsüggedünk, a szolidaritás team elkísér minket fizikai és lelki értelemben, és segít visszaemlékezni arra, milyen kompetens és hasznos segítők vagyunk.

B) A terem benépesítése

A *terem benépesítésének technikája*, ami arra hívja a közösségi munkásokat, hogy felidézzék a szolidaritás team tagjainak lelkületét, Karl Tomm szerint az „internalizált másik” fogalmából ered.²¹⁰ Karl ezt a gyakorlatot párterápiában használja, ahol úgy beszélget a pár egyik tagjával, hogy az „internalizált másik” véleményére kíváncsi, vagyis arra a belső élményre, amit a másik emberről magukban hordozunk. Aztán megkérdezi a tényleges másikat, hogy mennyiben volt helytálló az észrevétel. Például egy feleséget kérdez, akinek úgy kell válaszolnia, mintha saját férje lenne, egyes szám első személyben, a férj szemszögéből. Aztán megkérdezik a férjet magát, hogy felesége jól értelmezte-e. Karl ezután a pár másik tagját kérdezi, ismét „internalizált mássikként”: vagyis ezúttal a férjnek kell úgy válaszolnia, ahogy szerinte azt a felesége tenné, egyes szám első személyben. A folyamat megkönnyítése érdekében akár az is elképzelhető, hogy a feleséget a férj keresztnevén szólítja meg, ez által is közelebb hozva őt szerepéhez.

Akkor kezdtem el az „internalizált másik” gyakorlatát továbbfejleszteni, amikor olyan menekültekkel foglalkoztam, akik politikai erőszak és kínzások túlélői voltak. Ezek az emberek nem csak földrajzi értelemben élnek elszigetelten. Sokan szélsőségesen egyedül vannak, nincs senki, aki anyanyelvükön köszöntené, vagy kedvesen megérintené őket. Annak érdekében, hogy szélsőségesen elszigetelt helyzetükben segítsék nekik átélni a társas támogatást, arra kérem a túlélőket, hogy *népesítsék be a termet*. A túlélővel egy „internalizált másik” hangján keresztül beszélgetve próbálom felidézni lényének azokat az elveszített részeit, amelyek kínzásnak vagy menekülésnek estek áldozatul. Egyik emlékezetes beszélgetésemben egy észak-afrikai férfi arról beszélt, hogy elveszítette bátorságát. Amikor megkérdeztem, hogy ki emlékszik rá még abból az időből, amikor megvolt a bátorsága, édesanyjának mutat be, „internalizált mássikként”. Ezután úgy válaszolt a kérdéseimre, mintha az édesanyja szólna rajta keresztül. Érdekes módon édesanyja azt gondolta, hogy inkább a nagymamát kellene megkérdezni. Így a nagymamával *népesítettük be a termet*. A nagymama egy nagyon szép történetet mesélt, amelyben ez a férfi még kisbaba volt, aki vidáman integetett és gügyögött egy veszélyes kígyó felé, akitől mindenki más megrémült.²¹¹

Később ezt a gyakorlatot már nemcsak ügyfelekkel, hanem segítőkkel kapcsolatban is használtam. Amikor elveszítettünk egy kínzást túlélőt az egyesek által eufemisztikusan öngyilkosságnak nevezett esemény során, segítségül hívtam szolidaritás teamem tagjait, velük *népesítve be a termet*. Emlékszem, hogy azonnal nagyon valószínűsítően éreztem támogatásukat aprócska, most már zsúfolt, de mégis üres irodámban. Mivel halálesetről volt szó, a szolidaritás teamem azon tagjait idéztem meg, akikkel vállalva küzdöttünk a kivégzések

²¹⁰ Alapvetően meghatározó Karl Tomm gondolata és gyakorlata az „internalizált másik”-ról e munka szempontjából. Abban az időben, amikor saját módszeremet kidolgoztam, képzésre jártam, ahol többször találkoztam Karllal, és jól ismertem írásait is a témában (Tomm 1985, 1987). David Epston (1992) is ír erről a gyakorlatról, annak egy továbbgondolt, új-zélandi változatát ismertetve.

²¹¹ Ez a túlélő beleegyezését adta, hogy történetét megosszam másokkal képzések, írás és előadás formájában. Azért vállaltam erre, mert azt remélte, hogy ezáltal segíthet munkámban, és hozzájárulhat ahhoz, hogy más közösségi munkások segítségével a menekültek hasznára legyen.

ellen a halálbüntetés-ellenes munkáim során. Olyanokat is meghívtam, akiről azt gondoltam, segíteni tudnak ebben a nehéz helyzetben. A szolidaritás team elképzelt támogatásától a valós támogatás felé mozdultam el, felemeltem a telefont és megpróbáltam elérni egy hűsvér embert. Stephen, a szolidaritás teamem tagja volt az első, akit el tudtam érni.²¹² Segítséget nyújtott abban, hogy közösen kitaláljunk valamit, ami azonnal segítségemre lehet – lemondtam a délelőtti megbeszéléseimet. Elszigeteltségemben még azt sem tudtam átgondolni, hogy nem voltam abban az állapotban, hogy bármely kínzás túlélőjének segítségére legyek, akik közül sokakat kísértett az öngyilkosság gondolata.

A *terem benépesítése* közösséget von a segítő köré, és segít kapcsolatba kerülni a szolidaritás team lelkületével. Olyan eszköz, amelyet megoszthatunk az ügyfelekkel is, hogy ne érezzék magukat egyedül küzdelmeikben.

C) A szupervíziós tanúbeszélgetés

A szupervíziós tanúbeszélgetés célja eltér a többi szolidaritási gyakorlatétól, de azonos irányelvek érvényesülnek benne. A szupervíziós tanúbeszélgetés olyan szupervíziós módszer, amelyben a szupervízort behívják az ügyfél és a segítő kapcsolatába.²¹³ A szolidaritás csoporthoz hasonlóan ez a technika is a visszajelző csoportok struktúráját követi. A szupervíziós tanúbeszélgetés olyankor használható, amikor a segítő nem tudja, hogy milyen irányba folytassák a közös munkát, és amikor korábbi szupervíziós beszélgetések alapján felmerül, hogy a segítő kapcsolatot kellene alaposabban körüljárni. Olyan esetekben is használtam a szupervíziós tanúbeszélgetést, amikor a segítő kapcsolat valamilyen mérföldkőhöz ért, sikerült elhárítani egy akadályt, vagy a segítő szerette volna bemutatni az ügyfél bizonyos tulajdonságait a szupervízornak. Szupervízortanúként a figyelmem középpontjában a segítő és az ügyfél állnak.

A szupervíziós tanúbeszélgetés három különböző példáját mutatom be, amelyet egy teamben dolgozó, különböző segítőkkal folytattam. Az a célom, hogy megmutassam, milyen sokféle módon használható a szupervíziós tanúbeszélgetés, és olyan tapasztalatokat mutassak be, amelyek közel állnak a segítő munkához. Célom az, hogy a technika lelkületét mutassam be, nem pedig az, hogy pontosan visszaadjam a szupervíziós tanúbeszélgetésen elhangzottakat. A segítők teamjének tagjai közé tartozik Iain, Andrew és Dale.²¹⁴ Vancou-

²¹² Stephen Madigan, aki akkoriban a Yaletown Családterápiás Központban dolgozott, képzést és ingyenes konzultációt biztosított számomra a kínzások és a politikai erőszak túlélőivel végzett munkámhoz.

²¹³ Nagy hatással volt rám Stephen Madigan írása, a *Situating the therapists curiosity in front of the family* [A terapeuta megosztja kíváncsiságát a családdal] (Madigan 1991; 1992b).

²¹⁴ Iain Jardine-MacIntyre, Andrew Larcombe és Dale Wagner mind nagylelkűen beleegyeztek abba, hogy megosszam munkájukat és teljes nevüket az olvasókkal; az ügyfelek nevét a titoktartás érdekében megváltoztattam. Iain, Andrew és Dale kritikai meglátásai és észrevételei nagyban segítettek a mű elkészülésében.

ver belvárosának Eastside negyedében egy multidiszciplináris alapellátást nyújtó egészségügyi intézményben dolgoznak, s mindhárman a szenvedélybeteg-segítő csoport tagjai.²¹⁵

Iain és a Metadon-szintentartó támogató csoport szupervíziós tanúbeszélgetése

Iain addiktológiai konzulens, aki már több éve dolgozik a belváros Eastside részén, különböző munkakörökben. Amikor én lettem a csapat szakmai vezetője, megkérdeztem Iaint, hogy részt vehetnék-e a Metadon-szintentartó támogató csoport egyik találkozásán. Elmondtam, hogy ezzel az a célom, hogy jobban megismerjem munkáját azáltal, hogy kikérem ügyfelei és a csoport tagjainak véleményét. Ez mindkettőnk számára logikus lépésnek tűnt, hiszen mindketten arra akartunk koncentrálni, hogy mit gondolnak az ügyfelek Iain munkájáról. Iain megkérdezte egyik régóta rendszeresen találkozó csoportjának a tagjait, akik beleegyeztek, hogy a következő alkalmon én is részt vegyek. A csoport kedves idősebb urakból állt, és emlékszem, az érdekelte őket legjobban, hogy „lány” lételemre én vagyok-e Iain főnöke.

Azzal kezdtem a szupervíziós tanúbeszélgetést, hogy megkértem a csoporttagokat, hogy arról beszélgesünk, mennyire hasznos számukra a csoport. Különösen az érdekelt, hogy miért járnak el kitaróan, több éven keresztül, ahogyan az néhány tag esetében történt. Nyíltan rákérdeztem, hogy milyen a kapcsolatuk Iainnel, és hogyan értékeli munkáját.

Ezután Iaint kérdeztem arról, amit a csoporttagoktól hallott, amikor azok elmondták, hogy mely tulajdonságai miatt szeretnek a csoportba járni. Iaint mélyen meghatotta, amikor a csoport egyik tagja arról beszélt, hogy milyen fontos számára az, hogy Iain előtt tud sírni, hogy egy férfi együtt érez vele és segít neki. Ez a csoporttag több évet töltött börtönben, és elfelejtette, hogy milyen az, amikor egy férfi kedves. Ez a megjegyzés – mint sok másik – meglepte Iaint. Még sosem tette fel ezeket a kérdéseket, hiszen ő volt a csoportvezető. A szupervíziós tanúbeszélgetés azonban a csoporttagok és a csoportvezető kapcsolatát helyezte középpontba. A beszélgetés a csoportvezető munkájának egyfajta tanúságát jelentette, amellet, hogy közösen emlékeztek a csoport kialakulásának és történetének fontosabb pillanataira. Meleg hangon megemlékeztek egy korábbi csoporttagról, aki a szenvedélybetegség következtében halálozott el. A csoporttagok elkötelezték magukat amellet, hogy együtt maradnak a csoporton belül annak érdekében, hogy életben maradjanak, és így emlékezhessenek halott társukra.

A csoport végén Iain bevallotta, hogy én vagyok a főnöke. Úgy éreztem, hogy hasznára voltam, s ami még ennél is fontosabb, a korábbiaktól eltérő módon ismertem meg, mivel a szupervíziós tanúbeszélgetésben megtudhattam, hogy mit gondolnak róla ügyfelei. A beszélgetés után meghívtam a csoporttagokat Iainnel együtt, hogy tartsanak előadást a főiskolán, a szenvedélybeteg-segítő kurzusomon. A szupervíziós tanúbeszélgetésen arról is szó esett, hogy ezek a férfiak évek óta nem használtak heroint, és hogy tisztában voltak a kábítószeresek különféle problémáival. Az osztály előtt is kikérdeztem a csoport tagjait. Az értékelő lapok alapján ez volt a félév legnépszerűbb órája – ami nem lepett meg engem, és szerintem őket sem. A szuperví-

²¹⁵ A Vancouver belvárosának Eastside szomszédságában élő emberek életének tágabb kontextusát *A keret* című fejezetben mutattam be (lásd 14–23. o.).

ziós tanúbeszélgetés eredményének tudom be, hogy a főiskolások meghallgathatták a csoport bölcsességét, és tanúivá válhattak a tagok emberi méltóságának.

A számonkérhetőség érdekében megkértem laint, hogy kommentálja az itt leírtakat. Az alábbiakban szó szerint adom közzé véleményét:

Szerintem az olvasók számára a kontextus miatt fontos lenne, hogy tudják, hogy ezek a fickók a belvárosi Eastside negyed keménydrogosai közé tartoztak. Tudom, hogy ezt már máskor is mondtam, de szerintem nagyon fontos, hogy ezeket a fickókat emberként/személyként, nem pedig ügyfélként kezeljük a kapcsolatépítés és a csoportfoglalkozás alkalmával is. Lásd még a Máté 25:35-40-et: „(35) Mert éheztem, és ennem adtatok, szomjaztam, és innom adtatok, jövevény voltam, és befogadtatok, (36) mezítelen voltam, és felruháztatok, beteg voltam, és meglátogattatok, börtönben voltam, és eljöttetek hozzám. (37) Akkor így válaszolnak neki az igazak: Uram, mikor láttunk téged éhezni, hogy enned adtunk volna, vagy szomjazni, hogy innod adtunk volna? (38) Mikor láttunk jövevénynek, hogy befogadtunk volna, vagy mezítelennek, hogy felruháztunk volna? (39) Mikor láttunk betegen vagy börtönben, hogy elmentünk volna hozzád? (40) A király így felel majd nekik: Bizony, mondom néktek, amikor megtettétek ezeket akárcsak eggyel is a legkisebb atyámfiái közül, velem tettétek meg. [...]”²¹⁶

Erin go Bragh [Írország örökké], Iain

Andrew és Denise szupervíziós tanúbeszélgetése

Andrew mentálhigiénés tanácsadó, akinek pszichiátriai ápoló végzettsége van, és sokéves tapasztalata a belváros Eastside negyedében. Szupervíziós beszélgetésünkön Andrew arról beszélt, hogy aggódik egy nő ügyfele biztonsága miatt.²¹⁷ Denise már többször beszélt Andrew-nak arról, hogy küzd a kokainnal, és arról is, hogy férfiak szexért cserébe kokaint vásárolnak neki. Andrew és Denise *elég biztonságos* segítő kapcsolatot alakítottak ki ahhoz, hogy szóba kerüljön Denise helyzete és azok a veszélyek, amit ezek a férfiak jelentenek számára. Ebben az időszakban Denise egy idősebb férfival volt kapcsolatban, akinek volt valamennyi pénze. Beszélgetéseik alapján Andrew aggódott, hogy Denise-t kizsákmányolják, és komoly veszélyben forog. Andrew azért kérte, hogy konzultáljunk, mert úgy érezte, hogy ez segít számon kérhetően végezni munkáját, és szüksége volt egy támogatóra, aki elkíséri e nehéz és talán veszélyes úton.

Azt ajánlottam, hogy Andrew kérdezze meg Denise-t, mit szólna, ha hármasban találkoznánk, és szupervíziós tanúbeszélgetést folytatnánk. A szupervíziós tanúbeszélgetés célja az volt, hogy megismerjem Andrew és Denise kapcsolatát, tanúja legyek eddigi sikereiknek, valamint elősegítsem azt, hogy közös munkájuk a jövőben biztonságosabb legyen. Bár a szupervízió középpontjában Andrew állt, Andrew és én mindketten elsősorban Denise érdekeit tartottuk szem előtt. Andrew megkérdezte Denise-t, aki beleegyezését adta a szupervíziós tanúbeszélgetésen való részvételemhez. Andrew több alkalommal is bemutatta nekem Denise-t.

²¹⁶ Biblia, Máté evangéliuma 25. rész 35–40 versek (Új protestáns fordítás; Magyar Bibliatársulat, Budapest, 2002)

²¹⁷ Az ügyfél nevét a titoktartás érdekében megváltoztattam.

Többször nekikezdtünk, de aztán Andrew és én is megálltunk, és úgy döntöttünk, hogy lassítunk, és felveszük Denise tempóját. Készek voltunk feladni ezt az ötletet, ha nem tűnt volna Denise számára is hasznosnak.

A szupervíziós tanúbeszélgetés indításakor Denise és én beszéltünk, míg Andrew a megfigyelő szerepét vállalta fel. Denise-szel a biztonságról és a kokainnal, illetve a férfiakkal együtt járó kockázatokról beszéltünk, és több dolgot sikerült felszínre hozni. Denise tisztában volt azzal, hogyan kell vigyáznia magára, de a kokain hatására ez a tudás felszívódott. Megbeszéltünk néhány taktikát, hogy hogyan tud kokainos állapotban is biztonságos helyre kerülni, ideértve azokat a női éjjeli menedékhelyeket, ahol Denise korábban megfordult. Megbeszéltük azt is, hogy hogyan lehet a félelem a segítségére. Sokkal hasznosabb az, ha egy adott pillanatban vagy akár már a pillanat előtt félelmet érez, mintha csak utána. Denise több történetet osztott meg, ami arról szólt, hogy milyen módon támogatta őt az Andrew-val kialakult segítő kapcsolat. Amikor megkérdeztem, hogy Andrew mely tulajdonságai hasznosak számára, Denise nagyon élénken, konkrét példákkal alátámasztva beszélt arról, hogy Andrew mennyire együtt érző, hogy mindig elérhető számára, és nagyon megértő vele szemben. Ez azért is fontos volt Denise számára, mert mások általában úgy beszéltek róla, mint aki „nem teljesen százas”.

Ezután Andrew-t kérdeztem meg, hogy mit gondolt a Denise-szel való beszélgetést hallgatva. Azt mondta, hogy nagyon tiszteli őt, és most már kevésbé aggódik miatta, hiszen tudja, hogy tisztában van azzal, hogyan kell magára vigyáznia, és érez félelmet is. Megkérdeztem Andrew-t, hogy mi alapján reméli, hogy Denise-nek nem lesz baja, és miért tart ki a segítő kapcsolat mellett. Elmondta, hogy különböző módokon mutatta ki ellenállását, és a közös munka során több apró sikert értek már el. Az, hogy mindezt Denise is hallotta, lehetővé tette, hogy Andrew a tanújává váljon. Denise életében számtalan epizód van, ami az elnyomáshoz és a férfiak erőszakos tetteihez kapcsolódik. Az, hogy szövetségesként és nőként én is jelen voltam a beszélgetésen, Andrew számára lehetővé tette, hogy olyan dolgokat is elmondjon, amit nem tett volna, ha Denise-szel kettesben találkozik. A szupervízor jelenléte *elég biztonságos* légkört teremtett arra, hogy Andrew olyan segítő lehessen, amilyen lenni szeretne. A beszélgetés lehetővé tette, hogy szupervízor-tanúként Denise életének és Andrew segítői képességeinek is tanúja legyek.

Andrew a történetet olvasva az alábbi észrevételeket osztotta meg velem:

A szupervíziós tanúbeszélgetés lehetővé tette, hogy megmutasd, milyen erős kapcsolat fűz engem Denise-hez. Azáltal, hogy tanúként Denise mellé állva kimondtad, hogy kettőnk kapcsolatában nincs jelen az elnyomás, és hogy ez mennyire más, mint a többi férfiakkal való kapcsolata, mindkettőnk képessé tettél arra, hogy nyíltan elismerjük, milyen jó kapcsolatban voltunk, amelynek az alapját a bizalom adta. Ha nem lettél volna ott – és az is fontos, hogy te nő vagy, így a patriarchális társadalomban úgy beszélhetsz a férfiak elnyomó viselkedéséről, ahogy én nem – szerintem egyedül nem tudtam volna ilyen jól körbejárni a Denise-szel való bizalmi kapcsolatomat. A beszélgetés jelentős része arról szólt, hogy hogyan egyezkedünk a segítő kapcsolat határainról, hogy az mindkettőnk számára biztonságos maradjon. Nagyon jó volt az, amikor a biztonságról és a férfiakkal való kapcsolatáról kérdezted Denise-t, mert számos olyan történetet mesélt, amelyek azt bizonyítják, hogy nem hagyja, hogy ki-

használják. Hosszasan beszéltünk arról, hogy hogyan lehet korlátokat állítani, mintegy biztosításként az esetleges kockázat bekövetkeztére, és hogy mit tegyen olyankor, ha közvetlen veszély fenyegeti.

Egy hét múlva ismét arra kértelek, hogy vegyél részt a beszélgetésen, bár ezt korábban nem terveztük, ám Denise is így akarta, mert egy férfi megtámadta. Emlékszem, nagyon letaglózott a hír, és nem tudtam, hogy mit kellene mondanom. Beültél hozzánk, és az, hogy Denise előtt kérdeztél magammal kapcsolatban, segített kibogoznom a gondolataimat. Azt hiszem, ez alkalommal is fontos volt a nemi különbség. Nagyon meg volt ijedve, és szerintem számomra fontos volt az, hogy egy másik nő is legyen az irodában, és remélem, Denise számára is, mert ezáltal erősebb szolidaritást tudtam nyújtani. Úgy értem, hogy mivel Denise-t egy férfi támadta meg, jó volt, hogy te nyitod meg a beszélgetést a biztonsággal kapcsolatos kérdésekkel, amit én nem tehettem volna fel.

Szeretettel, Andrew.

Dale és Shelley szupervíziós tanúbeszélgetése

Dale ugyanannak a belváros Eastside negyedbeli szenvedélybeteg-segítő teamnek a tagja, mint Iain és Andrew, és többéves tapasztalatot szerzett bentlakásos intézményekben is. Az egyik szupervíziós beszélgetés során Dale arról beszélt, hogy szerinte a férfi segítők mennyire nem tudnak olyan női ügyfelekkel foglalkozni, akiket férfiak elnyomtak vagy szexuálisan bántalmaztak.

Dale-hez hasonlóan sok olyan férfival találkozom a szupervízió során, akik azon aggódnak, hogy nem képesek elég számon kérhetőek lenni olyan női ügyfelekkel szemben, akiket férfiak bántalmaztak. Engem inkább az lep meg, amikor férfi segítők nem aggódnak azon, hogy hogyan tudnak ilyen esetekben női ügyfelek felé elég számon kérhetőek maradni. De azt is gondolom, hogy rengeteg remek lehetőséget szalasztanak el, ha a női ügyfelek nem találkozhatnak őket tisztelő, udvarias, együtt érző férfi segítőkkel. A férfiaknak más férfiak erőszakos tettei miatt keményen meg kell dolgozniuk azért, hogy számon kérhetőek legyenek. Egyáltalán nem hiszem, hogy egy női segítő jobb ilyen helyzetekben, mint bármely férfi segítő. Az alázat és a folyamatos szupervízió egyaránt fontos akár férfi, női vagy transznemű segítőről legyen szó – és ugyanez vonatkozik arra, ha az erőszak elszenvedője transznemű, férfi vagy nő.

Dale-t különösen egy női ügyfelével való kapcsolata aggasztotta: Shelleyt régen és a közelmúltban is brutálisan bántalmazták férfiak. Úgy éreztem, hogy Shelley számára komoly segítséget jelenthet egy felelősségteljes férfi segítő támogatása. Korábbi szupervíziós beszélgetéseink alapján Dale-lel úgy éreztük, hogy a kapcsolat szempontjából hasznos lehet egy szupervíziós tanúbeszélgetés. Dale megkérdezte Shelleyt, aki azt mondta, hogy lehet, hogy segítségére lenne egy ilyen találkozó. A beszélgetéssel az volt az egyik célom, hogy szupervízor-tanúként megerősítsem Dale elhatározását, hogy felelősségteljesen áll egy női ügyfél mellé.

A szupervíziós tanúbeszélgetést azzal indítottam, hogy Shelleyt az őt Dale-lel összekötő segítő kapcsolatról kérdeztem. Shelley arról beszélt, hogy Dale mindig tiszteletteljesen és méltósággal bánt vele. Shelleyvel részletesen megbeszéltük, hogy milyen lehetőségeket hordoz számára az, hogy egy férfival olyan kapcsolatba tudott kerülni, ahol valószínűtlen volt, hogy sor kerüljön szexuális kapcsolatra, felajánkozásra, elnyomásra, a teste méricskélésére, vagy bármilyen, nemi különbségből fakadó tiszteletlen bánásmódra. Shelley

elmondta, hogy mennyire más ez számára, mint élete bármely más, férfiakkal való kapcsolata, amelyeket vázlatosan összefoglalt. Szerepet kapott ebben az életben maradás érdekében végzett szexkereskedelem és a szexualizált erőszak egyéb formái. Amikor megkérdeztem, hogy mi jellemzi a Dale-hez fűződő kapcsolatát, a tiszteletet említette és azt, hogy ez a kapcsolat számára reményt ad arra, hogy talán találkozik még olyan férfiakkal is, akik máshogy fognak vele bánni, mint amit a múltjában tapasztalt. Beszéltünk arról, hogy mi mindent tud a férfiakkal való kapcsolatáról és arról, hogy bár ezeket a tudásokat nem akarja feladni, azt reméli, hogy talán a jövőben másfajta férfiak is lesznek az életében.

Ezután Dale-t kérdezem arról, hogy mit hallott a Shelleyvel való beszélgetésben. Elmondja, hogy Shelley azt reméli, hogy majd lesznek olyan jövőbeni kapcsolatai férfiakkal, amelyek *elég biztonságosak*, és hogy ez sokat jelent Dale számára. Arról beszélt, hogy milyen erősségeket lát Shelleyben, és milyen nagyra tartja, amiért férfi létére bíz benne annyira, hogy beszélgessenek. Amikor megkérdeztem, hogy mi alapján reménykedik abban, hogy Shelley élete rendeződik, erőteljes történeteket osztott meg velünk. Olyan történeteket mesélt el, amelyben Shelley tapasztalatai és okos ötletei segítségével ellenállt a férfiak agressziójának.

Ebben a szupervíziós tanúbeszélgetésben nem vállaltam, hogy megdicsérjem Dale-t azért, mert felelősségteljes férfiként viselkedik – ezt ő sem szeretne volna, és nagyon kényelmetlenül érezte volna magát egy ilyen helyzetben. Ehelyett Shelley mellé álltunk tanúként, és elismertük, hogy annak ellenére, hogy milyen rossz tapasztalatai vannak a férfiak terén, mégis képes együttműködni egy férfi segítőtvel. Szupervízor-tanúként tanúsítottam Shelley ellenállását és bölcsességét. És egyben azt is tanúsítottam, hogy Dale *elég biztonságos* férfiként viselkedik a Shelleyvel való segítő kapcsolatában. A szupervíziós tanúbeszélgetés bizonyos keretet és *elég biztonságos* légkört biztosított a beszélgetésnek. E keret nélkül Dale-t megkötötte volna az, hogy belülről szemléli a kapcsolatukat, kérdései is egy férfi kérdései maradtak volna csupán.

Dale elolvasta, amit a szupervíziós tanúbeszélgetésről írtam, és az alábbiakat kívánta hozzáfűzni:

Először megijedtem attól, hogy szupervíziós tanúbeszélgetésen vegyek részt, mert féltem attól, hogy ilyen sérülékeny pozícióba kerüljek. Ugyanakkor pont ezen a területen volt segítségem szükségem, épp emiatt beszéltem a Shelleyvel való segítő folyamatról az egyéni szupervízió során. Mégis beleegyeztem a folyamatba, mert úgy gondoltam, ezáltal kevésbé fogok aggódni Shelley miatt a munkámban. Tisztában voltam vele, hogy egy erős nővel van dolgom, ugyanakkor olyan szörnyűségekkel kellett szembenéznie, amelyeket én elképzelni sem tudok, és a legtöbb szörnyűséget férfiak követték el ellene – mint én. Az évek során a saját kemény tapasztalatai alapján elsajátított egy bizonyos viselkedést, amelyet különösen férfiakkal szemben alkalmazott. Fájdalmasan tudatában voltam annak, hogy segítő kapcsolatunkban törekednem kell az *elég biztonságos* működésre. Nehéz volt Shelleyvel a segítő kapcsolatunkról kezdeményezni beszélgetést, mert fennállt a veszélye, hogy a férfiakkal kapcsolatos korábbi negatív élményeit ismételnék meg – vagyis hogy úgy gondolna rám, mint az összes többi fickóra, aki valamit akart tőle. A szupervíziós tanúbeszélgetés biztonságos közeget teremtett arra, hogy a segítő kapcsolatunkról beszéljünk. Ennek következményeképp Shelley elismerően nyilatkozott arról, hogy biztonságban érezte magát és tiszteletet tapasztalt. Bár nekem nem volt szükségem arra, hogy ez ki-

mondódjék annak érdekében, hogy továbbra is tisztelettel bánjak vele (persze megerősített), úgy tűnt, hogy Shelley számára felhívás volt, hogy a kapcsolatunkról beszéljen. Sőt, a felhíváson túl Shelleyt az is megérintette, hogy a főnököm beszélget vele, és értékeli az ő észrevételeit.

Ez az emlék felerősítette azt, hogy milyen erőteljes volt számomra az élmény, és megújítja vágyamat arra, hogy a teamem számára ehhez hasonló szupervíziós tanúbeszélgetéseket tartsak, most már a szakmai vezető pozíciójából.

Üdvözlettel, Dale

A szupervíziós tanúbeszélgetés példáiban változó a struktúra és a forma. A szolidaritás csoporttal ellentétben, a szupervíziós tanúbeszélgetésben olykor a megfigyelők is megszólalhatnak. Ebben a közegben sokkal megengedőbb vagyok, részben mert szerintem ez jól megfér a szupervíziós tanúbeszélgetés célkitűzéseivel, részben pedig mert szinte minden alkalommal az ügyfelek azok, akik olyankor szólalnak meg, amikor a segítőt kérdezgetem. Nagyon fontosnak tartom, hogy az ügyfelek szót kapjanak. A struktúrának ez a rugalmas volta eltér a szolidaritás csoporttól, ahol nagyon ügyegek a keretek betartására. A szupervíziós tanúbeszélgetést nem feltétlenül a segítő szakmai vezetője vezeti – ezt a tiszteget egy munkatársa vagy szövetségese is betöltheti. A külső szereplő részvétele a beszélgetésen segít abban, hogy az ügyfél és a szakember kapcsolata álljon a beszélgetés középpontjában.

A bemutatott három szolidaritási gyakorlat – a szolidaritás team, a terem benépesítésének technikája és a szupervíziós tanúbeszélgetés – ugyanazokon az irányelven nyugszik, mint a szolidaritás csoport. Arra bátorítok minden segítőt, hogy ezeket a szolidaritási gyakorlatokat gondolja át, alakítsa, majd építse újra oly módon, hogy azok különböző kontextusokban a leghasznosabbak legyenek.

11. Zárógondolatok a szolidaritás csoport gyakorlatához

Részletesen bemutattam a szolidaritás csoportot, annak szerkezetét, egy képzelt gyakorlati példát, és az *East Van Csoport* szolidaritás csoportjának részletes leiratát. Különböző beszélgetésrészleteket osztottam meg valós szolidaritás csoportokból az olvasókkal annak érdekében, hogy szemléltessem, hogyan valósulnak meg az *igazságosság szolgálatába* állított irányelveim a gyakorlatban. Más gyakorlatokat is bemutattam, amelyeket összefoglalóan szolidaritás gyakorlatoknak hívok, és arra bátorítottam az olvasókat, hogy az irányelvek alapján fejlesszék ki saját gyakorlataikat, technikáikat.

Az irányelvek fejezetben bemutatott etikai elvek alapján működő szolidaritás csoportok közösségépítő beszélgetések, amelyek segítik a közösségi munkásokat, hogy elevenek, és a szolidaritás lelkületével támogatva kitartóak maradjanak a társadalmi igazságtalanságok és a szélsőséges marginalizáció közepette. A szolidaritás csoportok a kollektív számonkérhetőséget erősítve támogatják a közösségi munkásokat, hogy kollektív etikai meggyőződésükkel összhangban cselekedjenek, és tanúként állnak melléjük az igazságtala-

nul strukturált társadalmi beállítódások elleni küzdelemben. A csoportban megvizsgáljuk, hogy hogyan élünk vissza hatalmunkkal, de azt is, hogy munkánk mely részei hatnak ránk felszabadítólag.

A szolidaritás csoportok céltudatos közösséget teremtenek, s tanúsítják, hogy hogyan változik meg a közösségi munkások élete munkájuk által. Mindezek a fenntarthatóságunkat szolgálják. A szélsőségesen nehéz helyzetek – szélsőséges hiányok és szélsőséges szükségletek – között dolgozó segítők úgy érezhetik, mintha munkájuk során kiskanállal próbálnák kimerni az óceán vizét. Sokszor találkozunk az elbizonytalanodás, a kiégés, az elszigeteltség megkerülhetetlennek érzett történeteivel. A szolidaritás csoportok ellentétes előjelű történeteket hirdetnek: tanúként állnak az igazság apró tettei mellé, és azt hirdetik, hogy hogyan támogatjuk egymást.

III. rész

VISSZATEKINTEK, ELŐRETEKINTEK

1. Saját tapasztalatom tanúsága: avagy hogyan kapaszkodom egy halba, ami lassanként polippá változik

Annak érdekében, hogy az *igazság szolgálatának* égisze alatt segítsék a társadalom peremén élő ügyfelekkel együtt küszködő közösségi munkások munkáját fenntarthatóvá tenni, saját etikai meggyőződést fejlesztettem ki. Ennek az elméleti hátterét mutattam be az irányelvekről szóló fejezetben: szóltam az etika-központúságról, a szolidaritás vállalásáról, a kollektív fenntarthatóság szolgálatáról, a hatalom megnevezéséről, a nyelv kritikus használatáról és a biztonság megteremtéséről. Az *igazságosság szolgálatának* ezen elvei segítettek abban, hogy viszonyulni tudjak mindahhoz a szenvedéshez, méltatlansághoz és a társadalmi igazságosság sérüléseihez, amelyekkel mindennapos közösségi munkám során találkoztam. Úgy érzem, mély szolidaritás köt bell hooks-hoz, aki ezt írta: „Azért kezdtem az elmélettel foglalkozni, mert fájdalmat éreztem.”²¹⁸

Bár ez az etikai állásfoglalás a kezdetektől fogva tökéletlen és csak részben kiforrott, a szükség arra indított, hogy olyan módszereket dolgozzak ki, melyekkel a segítők segítségére lehetek. Az aktivista kultúráktól tanultak elkísértek a közösségi munkásokkal és ügyfelekkel való közös utamon, és az etikai elvek a gyakorlati terepen is hasznosnak bizonyultak. Többször éreztem kapcsolódást az ír drámaszerző, Samuel Beckett egyik alakjával, aki azt mondta: „Nem tudok továbbmenni. Továbbmegyek.”²¹⁹ A segítők munkáját és az ügyfelek életét meghatározó szegénység és elidegenedés gyakran pont olyan abszurd helyzeteket teremt, mint ami-

²¹⁸ Hooks ezt írta: „Azért kezdtem az elmélettel foglalkozni, mert fájdalmat éreztem – annyira fájt, hogy azt gondoltam, így nem is lehet élni. Kétségbeesett voltam, amikor az elmélet felé fordultam, meg akartam érteni, hogy mi történik bennem és körülöttem. De a legfontosabb azt volt, hogy elmúljon a fájdalom. Akkor ennyit láttam az elméletben: ez gyógyulásom színtere” (hooks 1994: 59.)

²¹⁹ Az idézet Beckett a *The Unnamable* [A megnevezhetetlen] című regényéből származik (Beckett 1958: 178), bár tévesen gyakran a *Godot-ra várva* drámájának tulajdonítják. Beckett nagyban hozzájárult ahhoz, ahogy megküzdök az abszurd és a remény között fennálló ellentéttel. Beckett James Joyce asszisztenseként kezdte, a második világháború alatt tagja volt a francia ellenállásnak, és Nobel-díjat is kapott. Az egyik első posztmodern íróként tartják számon. Beckett írásai nagy hatással voltak rám, amennyiben azok is „a szegénységgel, sikertelenséggel, kényszerű emigrációval és veszteséggel foglalkoznak – olyan emberekkel, akik támasz nélkül maradnak” (Knowlson 1997: 352).

lyeneket Beckett drámáiból ismerünk. Bár nem tudtam, hogy miért és hogyan, de valami, amit ma már a szolidaritásba vetett hitnek gondolok, segített továbbmennem.

Úgy éreztem, azonnal tennem kell valamit, ha segíteni vágyom másoknak. Nem várhattam arra, hogy újabb képzéseket végezzek el, a megfelelő tanár vezetésével haladhassak, vagy rátaláljak arra a könyvre, ami megmondja, mit, hogyan kellene tennem. Így hát fogtam, amit az aktivista kultúráktól és a progresszív segítői iskoláktól, családomtól és kultúrámtól tanultam, és tevőlegesen válaszoltam a megtapasztalt szükségre. Mindeközben Noam Chomsky egyik gondolatát tartottam szem előtt: „A társadalmi tevékenységgel nem várhatunk arra, hogy egy valaki vagy a társadalom szilárd elméleti keretet alkosson, vagy hogy ezek határozzák meg a mi elveinket saját reményeink és erkölcsi ítéleteink helyett. E kettősnek – a gondolkodásnak és a tevékenységnek – egymással párhuzamosan kell haladnia, míg eljön az a nap, amikor az elméletek tényleges, kikezdetetlen alapot biztosítanak a szabadságért és társadalmi igazságosságért folytatott végtelen, gyakran elszomorító, de sohasem reménytelen harchoz” (Chomsky 2005: 116).

Azok a segítő, éjjeli menedékhelyek munkatársai és egyéb közösségi munkások, aki részt vettek szolidaritás csoporton (vagy az irányelveken alapuló valamely más gyakorlaton), arról számoltak be, hogy a csoport hasznos volt számukra és hozzájárult fenntartható munkavégzésükhöz. Aktivistaként mindig olyan ötleteket és gyakorlatokat keresek, amelyek az *igazság szolgálata* szempontjából hasznosnak bizonyulnak. Késztetést éreztem arra, hogy munkámat a tágabb közönséggel is megismertessem – s egyben a kollektív számonkérhetőség irányába is megtegyek egy apró, alázatos lépést.

Szkeptikusan kölcsönzök az aktivizmus ismeretei közül, mert korábban több példát láttam azok kisajátítására. Nagyon óvatos vagyok akkor is, amikor aktivisták névtelen csoportjának tudására támaszkodom – nem akarom olyan színben feltűntetni a dolgot, mintha saját ötleteimet adnám közzé, amelyeknek én vagyok a kitalálója. A kínzásokkal és politikai erőszak túlélőivel végzett munka megtanított arra, hogy az sem semleges tevékenység, ha egy írásunkat nyomtatásba adjuk. Azokban a kiképzőtáborokban, ahol a kínzások elkövetőit képezik, olvassák a kínzások túlélőivel folytatott segítő kapcsolatokról szóló szakirodalmat!²²⁰ Minden írásomban, képzésem és előadásom előtt aprólékosan mérlegelem, hogy mit adok közzé, és mi hordozhat magában veszélyeket. Ugyanakkor ezek a veszélyek nem számomra hordoznak fenyegetést, hanem a politikai terror áldozatai következő generációja számára.

Tisztában voltam ezekkel a veszélyekkel, és igyekeztem őket elkerülni. Ezzel együtt több munkatársam és oktató kollégám bátorított arra, hogy megosszam másokkal a számomra oly fontos etikai elveket, és a belőlük fakadó, bemutatott gyakorlatokat. Lebilincseltek Allan Wade bátorító szavai, amelyekkel az engem elnémítani akaró félelmekről beszélt. Azt mondta, hogy saját munkám gazdagodhat azáltal, ha gondolataimat

²²⁰ „Az Amerika Iskolája ... egy ellentmondásos katonai kiképzőközpont latin-amerikai biztonsági emberek számára, amely az Egyesült Államokban, a georgiai Fort Benningben található. Az iskola 1996-ban került az újságok címlapjára, amikor kiszivárgott, hogy a Pentagon által kiadott tankönyvek és jegyzetek kínzásra, kényszervallatásra és kivégzésre buzdítottak.” Az iskolát, és az ilyen stílusú katonai kiképzést egy kritikai honlap tartja megfigyelés alatt, lásd School of the Americas Watch (2009).

megosztom a nyilvánossággal, hiszen mások is elmondhatják az ezzel kapcsolatos véleményüket, így ez a számonkérhetőség egyik terepévé válhat. Ha hallgattam volna, mindezek a hatások is elmaradtak volna.²²¹ Persze ez az írás is sok közös élmény eredménye, így bizonyos szinten nem az a munkám, hogy mindezt eltitkoljam. Aktivistaként mindig azon munkálkodom, hogy *igazságosabb* irányban változzanak a meglévő társadalmi kontextusok. Az, ha munkámról egyetemi körökben is beszámolok, szintén az igazságos társadalmi változások elősegítésének egyik taktikája lehet.

Sokoldalú elemzés

Nem akartam kizsákmányolni az ügyfeleket vagy segítőköt azáltal, hogy egzotikus történeteket szövök a kínzásokról és a drámai fájdalomról. Más oktatókkal/aktivistákkal együtt azt vallom, hogy „a társadalomkutatóknak kell a felelősség oroslánrészét vállalniuk – nem pedig azoknak, akiket faképnél hagynak, miután a tanulmány elkészült” (Fine 2006: 88). Mivel saját munkámról írtam, és saját elméleti alapjaimat és gyakorlataimat jártam körül, úgy érzem, elég számon kérhetővé váltam, és sikerült megmaradnom a fenti elv mellett.²²² Vizsgálódásom tárgya saját gyakorlatom, jelen esetben a szolidaritás csoport kifejlesztése. Felkértem más szakértőket, olyan embereket, akik maguk is részt vettek szolidaritás csoporton, hogy mondják el az azzal kapcsolatos véleményüket.²²³ Kutatásom tehát nem formális keretek között valósult meg, s így abban az irányban tudtam továbbmenni, amit a szakértő résztvevők javasoltak, ami számukra volt érdekes a szolidaritás csoport gyakorlatával kapcsolatban. Észrevételeik sokat segítettek a csoporttal és leírásával kapcsolatban. Így készült el a szolidaritás csoport és az azt támogató irányelvek leírása, amelyet mások hangjával igyekeztem színesíteni.

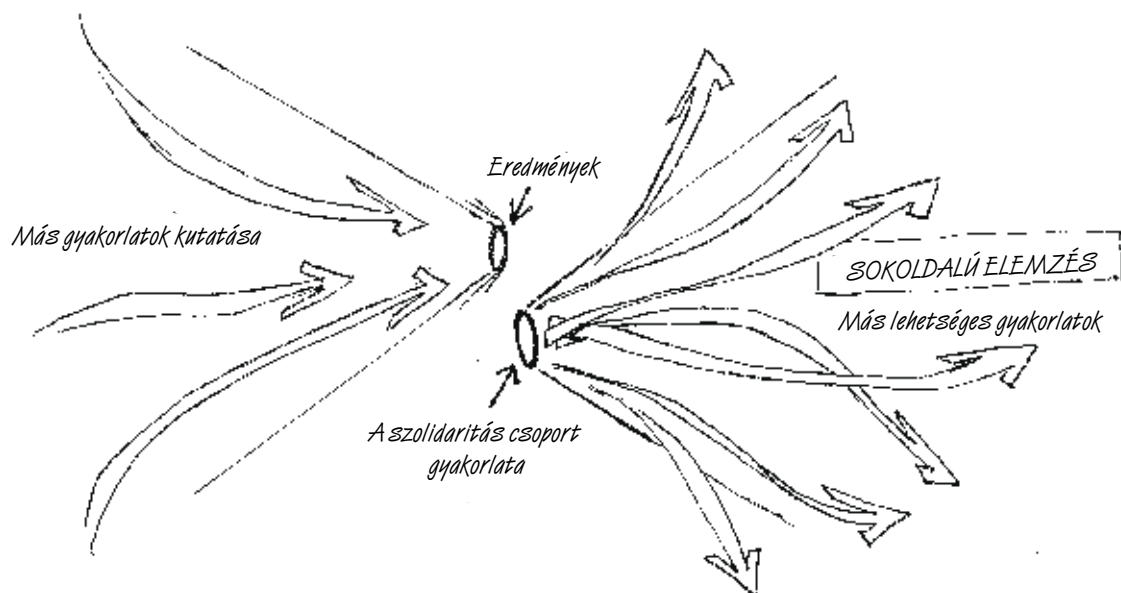
Ahelyett, hogy mások munkásságát kutattam és eredményeiket értékeltem volna, meghívtam másokat saját munkámba. Az irányelvek célja a szolidaritás elősegítése, szolidáris gyakorlatok és *igazságos cselekedetek* segítségével – ezt illusztrálta a szolidaritás csoport bemutatása is. Azt remélem, hogy a segítők válaszul kollektív etikai meggyőződésünkkel összhangban létrehozzák saját gyakorlataikat az *igazság szolgálatában*, amelyek további lehetőségekkel bővítik az általam közreadott módszert.²²⁴ Ken Gergen ezt a folyamatot egyik konzultációm alatt sokoldalú elemzésnek hívta, és az alábbi ábrát rajzolta:

²²¹ Wade személyes közlése, 2005.

²²² Janet Newbury sokat segített nekem ebben. Meginterjúvolt az elemzési módszeremmel kapcsolatban, és az ezt követő közös beszélgetés hatására pontosabban meg tudtam fogalmazni gondolataimat, és újszerű meglátásokkal gyarapodtam.

²²³ A más szakemberek véleményének kiderítése érdekében használt kérdések egy része megtalálható az I. Függelékben.

²²⁴ Bill Madsen amerikai kollaboratív terapeuta úgy tartja, hogy minden segítő modellnél többet jelent az, ha kollaboratív módon a családok mellé állunk (Madsen 2007). Fontos volt számomra az, ahogy az értékeket a segítő modell elé helyezi.

Szolidaritási stratégiák

Írásom elkészítésének minden mozzanata közben számos olyan stratégiát alkalmaztam, ami a szolidaritás lelkületének erősítését szolgálta – ezek közül egy a szolidaritás csoport, illetve maga az írás folyamata. Erre buzdítok minden segítőt, azokat is, akik nem mozognak otthonosan a társadalmi igazságosság területén. A cél megvalósulása érdekében felkértem Jaime Wittmackot – aki nemrégén végez közösségi munkát –, hogy olvassa át írásomat és legyen kulturális konzulensem (Waldegrave és Tamasese 1993). Jaime elolvasta az összes változatot, és javaslatokat tett a könnyebb érthetőség, egyértelműség, valamint dolgozatom céljának jobb megvalósulása érdekében (emlékeztetett arra, hogy céloim mások bevonása, invitálása, nem pedig kirekesztésük). Sokféle módon segített ez a konzultáció. Jaime például arra bátorított, hogy a lábjegyzeteket ne csak a hivatkozások céljából használjam, hanem ott fejtsem ki a szöveg tágabb vonatkozásait, s ezáltal a főszöveg olvasmányosabbá válhat. Úgy érezte, hogy a főszövegen belüli hosszú mellékszálak elterelik az olvasó gondolatait a lényegről, és hiányérzethez vezetnek. Jaime javasolta azt is, hogy mutassam be azokat a szereplőket, akik szót kapnak az írásban, legalább a szakmájuk és kultúrájuk tekintetében. Ezáltal Jaime jobban megértette a beszélgetések kontextusát és azt, hogy hogyan kapcsolódik a referencia a főszöveghez.

Más kulturális konzulenseket is felkértem erre a feladatra: anarchista és aktivista kultúrák képviselőit, queer és transznemű közösségek tagjait, valamint menekülteket és kínzások, illetve politikai erőszak túlélőit. Megjegyzéseik sokat segítettek abban, hogy munkámban hangsúlyosabbá váljék a számonkérhetőség, illetve hogy ne sajátítsam ki mások gondolatait. Konzulenseimet nem tudományos fokozatuk alapján, hanem gazdag élettapasztalatuk és jelenlegi helyzetük miatt választottam ki. Azzal, hogy kikértem véleményüket, talán

sikerült szolidáris módon osztani meg másokkal azt, amit tőlük tanultam. Több hivatásos és nem hivatásos tudóssal is konzultáltam annak érdekében, hogy megerősítést kapjak az olyan elméletekkel és tudásokkal kapcsolatban, amelyek területén nem mozgok otthonosan. Sokat tanultam mindnyájuktól – ők alkották a vizsgálódásomat támogató szolidaritás csapatot.

Úgy tekintek a lábjegyzetekre, mint az olvasónak adott ajándékokra. A nagyobb számonkérhetőség érdekében a hivatkozásoknál is jelzem azok sokféle kulturális hátterét.²²⁵ Igyekeztem sokféle forrásból idézni, s olyan kulturális tudásokat is elismerni, amelyek még nem jelentek meg nyomtatásban – így azokat az utókor számára is megörökítettem. Legalább olyan fontos, hogy ezek a gondolatok és gyakorlatok, illetve történetük megmaradjon kollektív emlékezetünkben, mint azok, amik könyv formájában is olvashatók. Ezt a célt szolgálja a sok lábjegyzet is – megörökíteni az engem támogató közösség tudásait. A történetek közreadása, és különösen azok közös leírása segített abban, hogy a gondolatok eljussanak az elmélettől a gyakorlat felé. Azáltal, hogy a történetekhez mások beleegyezését kérem, az írás folyamata maga is lelassul, és az oda-vissza beszélgetések hatására elmélyül. Azokban az esetekben, ahol mások ehhez hozzájárultak, megnevezem a történetben szereplő csoportot, szervezetet, embereket. Máskor szándékosan elhallgattam bizonyos részleteket, hogy ezáltal anonimitást nyújtsak a szereplők számára. Azokban az esetekben is így jártam el, amikor nem tudtam a történetben érintett embereket utolérni, illetve amikor külön erre kértek.

Nem szerettem volna elhallgatni azt, hogy mások mit adtak hozzá írásomhoz, vagy úgy tenni, mintha gondolataik az én gondolataim lennének, még akkor sem, ha nem adhattam meg pontos nevüket és hátterüket. Nem vagyok teljesen elégedett ezzel a gyakorlattal, hiszen akaratomon kívül én is hozzájárultam ahhoz, hogy bizonyos közösségek tagjai csak álnéven mernek megszólalni. Azért döntöttem mégis így, hogy ne növeljem azoknak a közösségi munkásoknak a kockázatát, akik megosztották velem tudásukat. Tina esetében például, aki magát őslakos, transznemű nőnek vallja, választanom kellett: ellopom hangját, elhallgattatom, vagy *elég biztonságos* módon adom azt közre, álnevet használva. Nem sikerült feloldanom, vagy megoldanom a Tinával kapcsolatos etikai dilemmámat, és erre válaszul megpróbálok a jövőben azon dolgozni, hogy mindketten *elég biztonságosnak* érezzük valódi nevének feltüntetését. Kevésbé érezném magamat feszélyezve, ha mindenki álnéven szerepelne, de ezáltal ellepleznénk azt, hogy mennyire máshogy férnek hozzá különböző emberek a hatalomhoz – az összevissza (ál)név használat pedig ezt a célt is szolgálja.²²⁶

Az írás korai szakaszában Sallyann Roth azt mondta, hogy túlsúlyban érzi az érveléssel és meghatározásokkal kapcsolatos részeket, és azt javasolta, hogy legyen több leíró rész. Felszabadító hatással volt rám az, ahogy elválasztotta az érvelést a leírástól. Wittgenstein azt írja, hogy „Hagyjuk el az érvelést, és szorítkozunk helyette a leírásra” (Wittgenstein 2008: 13). Az érvelés véges, zárt folyamat, ami azt állapítja meg, hogy valami milyen jelentéssel bír. Ezzel szemben a leírás közelebb hozza az olvasót ahhoz az élményhez, amit

²²⁵ A gazdag referenciák ajándékként való felfogásáról Allan Wade-del és Colin Sandersszel beszélgettem a vancouveri City University egyik workshopján 2007-ben.

²²⁶ Janice DeFehr kanadai társadalmi konstrukcionista terapeuta érdekes gondolatokat oszt meg a párbeszéd eme módszertanával kapcsolatban (DeFehr 2007).

leírok, és egyben teret ad az olvasó saját gondolatainak. Tom Andersen egyik könyvében kritikai észrevétellel illeti saját írását az érveléssel kapcsolatban: „Ha ma kezdeném ezt a könyvet írni, az érvelés és a magyarázat szavak helyett az értelmezés és a szerintem szavak kerülnének” (Andersen 1991: 158).²²⁷ Az irányelvek és a szolidaritás csoport gyakorlatának leírása kevésbé félelmetes feladat, mint ha definiálni próbálnám őket.

Hogyan változtam én és írásom a folyamatnak köszönhetően?

A folyamat reflexivitása jelentősen formálta a munkámról való gondolataimat, és megváltoztatta magát a gyakorlatot is. A szolidaritás csoportok résztvevői munkám, és az azt megalapozó irányelvek tanúivá váltak. Több szakember jelezte, hogy hasznos volt számukra a folyamatban való részvétel – ezt az etikai elvet Tuhiwai Smith (1999) dekolonizációs módszereknek nevezi.

A folyamatban való részvételnek további haszna, hogy a közösségi munkásokkal végzett munkámban számos új gyakorlathoz vezetett, amelyeket ebben az írásban nem mutatok be. Olyan értékes beszélgetések alakultak ki munkatársaimmal, amelyekre másképp nem került volna sor. Kulturális konzulenseim kritikai megjegyzései, és az ezekből fakadó beszélgetések is sokat fejlesztettek gondolkodásomon. Számomra ez volt a folyamat pedagógiai értelemben vett haszna. Örömmel fogadtam ezeket a nem várt hatásokat, amelyek hozzájárulnak munkám fenntarthatóságához.

A gyakorlat résztvevőivel folytatott kollektív beszélgetés új löketet adott a szolidaritás csoportnak. Erre a még mindig tartó, a közös munkának köszönhető átalakulásra válaszul jutott eszembe a fenti kép: mintha egy halat próbálnék a kezemben tartani, ami épp polippá alakul át.

2. „Bármely eszköz használható fegyverként, csak jól kell fogni”²²⁸

A) A szolidaritás csoport gyakorlatával kapcsolatos félelmek

Hiszem, hogy a szupervízió és a képzés során létrejövő beszélgetések mind kockázatot hordoznak magukban. De azt is gondolom, hogy még nagyobb lenne (különösen az ügyfelek számára) a kockázat akkor, ha ezekre a beszélgetésekre nem kerülne sor. A szolidaritás csoporttal kapcsolatos fő félelmem abból ered, hogy a csoport nem az irányelvekben felvázolt etikai meggyőződéssel összhangban valósul meg.

Elismerem a szolidaritás csoport elterjesztésének korlátait, de remélem, sikerült egyértelművé tennem, hogy nem annyira magát a gyakorlatot, mint az azt megalapozó irányelveket tartom fontosnak. Minden olyan gyakorlat, ami nem kapcsolódik szervesen az etikához, kockázatokat rejt magában. A szolidaritás csoport sem áll e kockázatok felett. Elképzelhetőnek tartom, hogy a szolidaritás csoport nem alkalmazható automati-

²²⁷ Shotter és Katz (1998: 81) írása újdonságként hatott rám azzal, ahogy kiemelték Andersen szóhasználatát és az értelmezés jelentőségét, noha korábban azt gondoltam, jól ismerem Andersen műveit.

²²⁸ Az idézet forrása: DiFranco 1993.

kusan bármely más kontextusban. Arra buzdítom a segítőket, hogy ismerkedjenek meg vele, és olyan módon változtassák meg működését, hogy azt utána sajátjuknak érezhessék.

A szolidaritás csoport középpontjában a szolidaritás vállalása és a közösségtéremtés áll. Ehhez szükséges, hogy a csoport résztvevői között már az első találkozás előtt létezzen valamilyen közös gondolkodásmód, legyenek kapcsolódási pontok. Ha a szolidaritás csoport nem áll összhangban az irányelvek etikai állásfoglalásával, a csoport inkább kárt okoz, mint használ. Károsan befolyásolhatja azt, ahogy egy adott közösség a későbbiekben a szolidaritás lelkületére és gyakorlatára tekint. A szolidaritás sérülne akkor is, ha a közösség nem állna tanúként a résztvevők mellé, vagy ha egy csoporttag véleményét a többiek nem vennék figyelembe, semmibe vennék, vagy azt a beszélgetés margójára számúznék. A szolidaritásnak ártana az is, ha a reflektáló tanúk ítélkezően állnának az interjúpartner felé, esetleg tanácsot adnának neki, és ezt az interjúkészítő nem állítaná le időben. Az interjúkészítő központi szerepet játszik a csoportban, és a fenti kockázatok mind arra figyelmeztetnek, hogy interjúkészítőként fordítsunk kiemelt és aktív figyelmet a biztonság megteremtésére. Tisztában vagyok azzal, hogy saját adottságaim alapján ez nem okoz nekem nehézséget – elképzelhető, hogy mások máshogy működnek, akár nálam jobban, akár kevésbé jól. Bár meggyőződésem mellett szilárdan kitartok, és nagy szenvedéllyel vetem magam a munkába, nem gondolom, hogy személyes tulajdonságaim nagy szerepet játszanának ebben. Hiszem, hogy a biztonság nagyon sokféle módon megteremthető. Kíváncsi vagyok, hogy az enyémtől eltérő habitusú interjúkészítők hogyan érik el munkájukban ugyanezt.

Fennáll a kockázata annak is, hogy mivel a szolidaritás csoport nyíltan felvállalja az *igazságosság szolgálatát*, továbbá a gyakorlat szorosan kapcsolódik az aktivista kultúrákhoz, egyesek úgy gondolhatják, egyedül ők ismeri a helyes utat. Ha ez a személy épp az interjúkészítő, előfordulhat, hogy rákényszeríti a résztvevőkre saját, mondjuk az elnyomást ellenző nézeteit. Természetesen ez a veszély minden beszélgetésre igaz, hiszen minden beszélgetés hatalmi viszonyok között valósul meg. Tisztában vagyok azzal, is, hogy interjúkészítőként befolyásolom azt, hogy a beszélgetés mely részeit fejtsük ki bővebben, és melyik szálát engedjük el. Gyakran előfordul, hogy elhívunk egy szervezethez csoportot tartani, ahol hatalmi helyzetem nem áll arányban felelősségemmel.

Ahogy Ani DiFranco (1993) mondta: „Bármely eszköz használható fegyverként, csak jól kell fogni.” Úgy gondolom, hogy amennyiben rosszul vagy gépiesen használjuk, a szolidaritás csoport káros is lehet.

B) Az etikai állásfoglalással kapcsolatos félelmek

Etikai szempontból a szolidaritás csoporttal kapcsolatban az a félelmem: nehogy ezt a gyakorlatot a szolidaritás lelkületével összeférhetetlen technikaként használják fel. Előfordulhat, hogy ezt a társadalmi igazságosság iránt elkötelezett aktivistáktól és mozgalmaitól eredő gyakorlatot lecsupasztva olyan profitszerző tevékenységre használják fel, ami teljesen ellentmond a csoport kiindulópontját jelentő etikai alapelveknek. Ezért is gondolom, hogy a modellek önmagukban semmit nem érnek, csakis az etikával kapcsolatban van létjogosultságuk. A szolidaritás csoport mint technika például segítséget nyújthatna egy szervezet szociális stábjának abban, hogy kizsákmányoló és elnyomó szakmai munkájukat kézzelfoghatóbb módon konstruálják

meg. A gyakorlat sikere érdekében elengedhetetlenül fontos, hogy a résztvevők az első találkozás előtt elkötelezettek legyenek a szolidaritás és az igazságosság értékei mellett.²²⁹

A skót R. D. Laing, az antipszichiátriai mozgalom egyik úttörője azt írja, hogy a pszichiátriai beszélgetések olykor „lealacsonyító rítusok” – a fogalmat az amerikai szociológustól, Garfinkeltől kölcsönözte (Laing 1967; Garfinkel 1956). Attól félek, hogy az etikai irányelvek mellőzésével a szolidaritás csoport is lealacsonyító rítusá válhat, és az abban résztvevők lealacsonyítva, elnyomva, patologizálva érezhetik magukat.

Nem feledkezem meg arról a reális veszélyről sem, hogy minden célkitűzésem ellenére csoportvezetőként saját magam is elnyomó módon nyilvánulhatok meg a szolidaritás csoportban. Előfordulhat, hogy anélkül, hogy ennek tudatában lennék, arra próbálom rábeszélni a segítőköt, hogy elviseljék az ügyfeleik szenvedéséért felelős rendszerek működését. Ezt a félelmet a közösségi munkásokkal is osztom, akik pedig attól félhetnek, hogy ügyfeleiket megpróbálják rábeszélni az elnyomással való megbékélésre.

Fennáll a veszélye, hogy a tudományos körökben tevékenykedők kisajátítják az aktivisták munkáját, tudását, vagy azokat saját céljaiknak rendelik alá. Bell hooks a korai feminizmus történetéből hoz erre példát. A feminista mozgalom perspektívájának legitimációja szempontjából – különösen a tudomány területén – hasznos taktikának bizonyult, hogy nyomtatásban is megjelentették írásaikat. Ugyanakkor a tudomány képviselői kisajátították tudásukat, és ezáltal eltávolodott az azt létrehozó közösségektől. Hooks szerint hiába legitimálták a feminista diskurzust a tudományos intézmények, ha a feminista aktivisták véleménye innentől kevésbé számított, és nem szólalhattak fel hitelesen nyilvános rendezvényeken.²³⁰

Talán kevésbé meghatározó az a félelem, hogy a szolidaritás csoport dekontextualizálódik és depolitizálódik. Aktivistaként ezt már több gyakorlatunkkal és taktikánkkal kapcsolatban megtapasztaltam. Az *Adbusters* magazin eredetileg a kapitalizmus reklámozási rendszerének hegemoniáját kívánta vicces módon megtörni.²³¹ Idővel azonban divatossá váltak az antireklámok, és az *Adbusters* a hirdetőik nem hivatalos tankönyvévé, az eladási sikerek fokozásának eszközüvé vált (Heath és Potter 2004). Ugyanakkor a depolitizálás és a kisajátítás veszélye nem bénít meg. Aktivistaként tudatában vagyunk, hogy megpróbálják ellenállási taktikáinkat visszaverni, és hatékonyságukat tudatosan minimalizálni. A szolidaritás lelkületével felvértezve kreatív módunk reagálunk ezekre a támadásokra, s kidolgozzuk az ellenállás újfajta, felszabadító taktikáit.

Ezzel ellentétben megbénít a félelem, hogy a csoportot valaki az aktivista kultúra kisajátítására használhatja fel. Ennek érdekében megpróbáltam mindenhol feltüntetni az idézetek vagy a tudás forrását, és ahol ez nem volt lehetséges, olyan emberektől kértem tanácsot vagy kritikai észrevételt, akiről tudtam, hogy ha indokolt, a szolidaritás iránti elköteleződésükkel összhangban ellent fognak nekem mondani. Nem szeretném,

²²⁹ Tom Hayden (2008) részletesen ír az aktivisták és az aktivista ismeretek nyílt és rejtett kisajátításáról. Hayden aktivista, egykor California kormányzója is volt, fontos szerepet játszott a '60-as években a Diákok a Demokratikus Társadalomért mozgalomban. Ő volt a fő szerzője az 1962-es *Port Huron Nyilatkozatnak*, ami a Diákok a Demokratikus Társadalomért Mozgalom kiáltványa, és a társadalmi igazságossági mozgalmak máig fontos dokumentuma.

²³⁰ Lásd bell hooks fejezetét a feminista oktatás kritikájával kapcsolatban a *Feminism Is for Everybody* [Feminizmus mindenki számára] című kötetben (hooks 2000).

²³¹ *Adbusters: Journal of the Mental Environment*.

ha az olvasók úgy tekintenének az *igazságosság szolgálatába* állított etikai állásfoglalásomra, amelyet az irányelvekben adtam közre, mint univerzális, állandó és tévedhetetlen elvek gyűjteményére. Nagyon szeretnék mindig nyitott és érdeklődő maradni arra, hogy megismerjem más közösségi munkások hasznos etikai állásfoglalásait.

Vizsgálódásom egyben azt is jelentette, hogy kevesebb időm és energiám maradt az aktivizmus egyéb direkt tevékenységeire. Valószínűleg sose tudom leküzdeni azt a kényelmetlenségérzetet, amit a tudományos fokozatom megszerzése miatti státusznövekedés, és az ezzel együttjáró kétségtelen kiváltságos helyzetem miatt érzek. Ugyanakkor feltett szándékom, hogy ezzel a kiváltsággal számon kérhető módon bánok.

Végül megosztom azt a félelmemet, hogy munkámat valaki pusztán a visszajelző csoportok egyik változatának tekintené. Ezáltal semmisnek venné azt az aktivista-beállítódást és a szolidaritás lelkületét, amely a beszélgetések haszna és jelentése szempontjából azok középpontjában áll. A struktúra, bár fontos, nem több mint váz. A szolidaritás csoportot az *igazságosság szolgálatába* állított sajátos etikai állásfoglalás teszi azzá, ami.

ZÁRSZÓ

Az volt a célom, hogy részletesen bemutassam az *igazság szolgálatába* állított etikai állásfoglalásomat, és az azt megalapozó irányelveket, valamint az ezekből származó egyik sajátos gyakorlatot, a szolidaritás csoportot.

Munkám során olyan közösségi munkásokat támogatok, akik a közösségeink perifériáin élő, küszködő ügyfelekkel foglalkoznak. Arra a kérdésemre, hogy hogyan lehet a közösségi munkásokat abban támogatni, hogy a társadalmi igazságosság iránti kollektív etikai meggyőződésünkkel nagyobb összhangban végezzék munkájukat, az irányelvekben találtam meg a választ, amelyek a szolidaritás csoport gyakorlatának tartóoszlopai.

Az irányelvekben leírt etikai állásfoglalás és a szolidaritás csoport gyakorlati értéke attól függ, hogyan használják fel. A vizsgálat e pragmatikus aktivista megközelítésében a csoport értéke abban rejlik, ami létrejön, nem pedig abban, ami elhangzik.²³² Azt remélem, hogy más segítők is folytatják ezt a kollektív vizsgálódást,²³³ különböző módon bővítik az irányelveket, és új gyakorlatokat hoznak létre. Nagyban elősegítené munkám fenntarthatóságát, ha azok a közösségi munkások, akik elfogadják felkérésemet, és a szolidaritás lelkületével összhangban különböző gyakorlatokat hoznak létre, visszajeleznének nekem. „A gyökértörzshöz hasonlóan ismeretlen területeket hálózhatnak be a föld alatt vízszintesen haladva, s a mindennapos élet felszíne alatt kapcsolódnak egymáshoz, majd egyszer csak előre nem látható módon törnek a felszínre” (Uzelman 2005: 1).

Remélem, hogy az aktivizmus és a közösségi munka közötti híd építése által az *igazságosság szolgálatába* állított etikai állásfoglalás hozzájárulhat kollektív fenntarthatóságunkhoz: ahogy ügyfeleink sem, mi sem szeretnénk ennek az összetett munkának csupán túlélői lenni. E helyett etikai állásfoglalásunkkal összhangban akarunk cselekedni, és egész életünkben életteli, hasznos segítőkke szeretnénk válni.

²³² Patti Lather, amerikai feminista posztstrukturalista társadalomkutató *katalitikus validitás* fogalma szerint a kutatás haszna nem abban rejlik, hogy mennyire pontos képet ad, hanem abban, hogy az eredmények mire használhatók (Lather 1993).

²³³ Gergen (2005) szerint a kollektív vizsgálódás olyan folyamat, amelyben a résztvevők érdeklődési területe határozza meg a vizsgálat irányát.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Írásom olyan földterületen látott napvilágot, ami egykor a partvidéki Salish, Burrard és Musqueam indián törzsek tulajdonában állt, és amelyet azóta sem adtak nekik vissza.

Szeretném köszönetemet és nagyrabecsülésemet kifejezni az alábbiaknak:

Sallyann Rothnak, tanácsadómnak, amiért végig elkötelezetten állt mellettem és segített gondolataimat egyértelmű, befogadó és hasznos nyelvi eszközökkel kifejezni. Sallyann munkája inspirált arra, hogy még több szövetségest keressék, és arra törekedjek, hogy párbeszéd tudjon kialakulni – még olyankor is, amikor erre amúgy kicsi esélyt látok. Az új-zélandi Igazság-terápia teammel együtt Sallyann bátorított abban, hogy a segítő kapcsolat nem áll az igazság szolgálatával szemben.

Kenneth Gergennek, hivatalos konzulensemnek sok hasznos tanácsáért és azért, hogy egész lényével kapcsolódott írásomhoz. John Rijsman és Maïke Malda, a Tilburg University munkatársai türelmesek voltak velem, és sok hasznos ötletet adtak. A TAOS-on keresztül nemcsak új közösséget találtam, hanem sok gondolatom történeti gyökerét is megleltem. Sheila McNameenek, amiért tanáromként segített, s különösen azért, ahogy a látszólag más irányba tartó szálakat kecsesen, a többértelműséget elfogadva tudta kézben tartani. Sheila olyan diákokkal is nagylelkűen megosztja idejét és tudását, akik nem az ő óráira járnak. Sally St. George-nak és Dan Wulffnak, amiért megosztották velem saját vizsgálati módszerüket, és amiért beengedtek engem és csapatomat a konyhájukba. Harlene Andersonnak, akitől sokat tanultam a párbeszédéről, és aki minden nézeteltérésünk ellenére megvitatta velem mindazt, amit a hatalomról és az ellenállásról gondolt. Arlene Katznak, aki megismertetett a társadalmi költészet nyelvezetével, és arra bátorított, hogy minél több történetet osszak meg az olvasókkal. Tom Strongnak, Karl Tommnak és Philip Cushmannak, akik türelmesen álltak újabb és újabb kérdéseim elé. David Parének, aki tágabb közönséget biztosított munkám számára, és elhívott saját közösségébe, ahol megismertem Don Bakert és Pam Storey Bakert.

Jaime Wittmacknek, külső olvasó- és kulturális konzulensemnek, aki nagyon szorgalmasan olvasta el és kérdőjelezte meg az általam leírtakat. Coral Payne-nek kitartásáért, bátorításáért, szerkesztői észrevételeiért és szervezési készségeiért. Carole Samworthnek, önkéntes szerkesztőmnak, aki nagylelkűen rendelkezésemre állt. Testvéremnek, Kent Peaslee-nek, aki türelmesen elkészítette az illusztrációkat. Yvonne Hiinek, aki azon túl, hogy verhetetlen a scrabble-ben, a szöveget betördelte és megformázta.

Michelle Cedricnek, Angela MacDougallnek és a Bántalmazott Nőket Támogató Szolgálat asszonyainak, Bob Neimeyernek és David Parének, akik megjelentették írásom egyes részeit, és kritikai megjegyzéseikkel hozzájárultak ahhoz, hogy a végső mű hasznosabb legyen.

Munkámban a következő szolidaritás team támogatói: Linda Coates, Cathy Richardson és Allan Wade, akik hosszú távon is testvéreim a szolidaritásban. Társaságuk folyamatosan lenyűgöz, átalakít, megmozgat és felépít! Cathyvel rengeteget beszélgettem a konyhájában és a háza előtti teraszon – itt álltunk elő a bambuszhajítások és a gyökértörzs metaforájával, és azzal a módszertannal, amit Cathy a szolidaritás módszertanának nevezett. Allan hú szövetségesem, aki életben tartja a reményt a számonkérhetőség ígéréssel kapcsolatban. Majdhogynem fenyegetéssel vett rá arra, hogy írjak, és írásomat meg is jelentessem! Colin Sanders a pedagógiával kapcsolatban ihletett meg. Colin saját bejáratú költőnk – ő az, aki közösségünket „filozófiai vizsgálódásra” ösztönzi. Stephen Madigan folyamatosan tágitotta a munkámról alkotott képemet, és különösen arra bátorított, hogy meglássam, mennyivel erősebb az *igazság szolgálatának* jelenléte fizetett munkámban, mint gondoltam volna. Karen Grant nagyon bátran okos, mindenféle helyzetben elkötelezett az *igazság szolgálata* és a szolidaritás mellett. Andrew Larcombe és Ryan Murphy többször véleményezte írásomat, és különböző ügyek érdekében az anarchistákkal közösen küzdöttünk *igazságos* társadalmi változásokért. A köztünk kialakult szolidaritás miatt remélem azt, hogy az ellenálláson túl is vannak lehetőségeink. Ali Borden szenvedéllyel és odaadóan osztotta meg velem véleményét, és elkötelezett az igazságosság szolgálata mellett a segítő kapcsolaton belül. Evin Taylor, Devon McFarlane és Aaron Munro megosztották velem a transznemű közösségek tapasztalatait, és kedvesen, de határozottan fogalmazták meg kritikai észrevételeiket. Robin Rutledge bensőséges történeteket mesélt a milánói iskola munkájáról. Paul Orłowski és Tina Kirshenbaum kritikai oktatók is elmondták nekem észrevételeiket, és sokat tanultam előadásaikból Kvale-ről és Vigotszkijról. A TAOS támogató csapata, a squamish-i Christine Dennstedt, Aileen Tierney Dublinból és a norvég Ottar Ness kapcsolódási pontokat jelentettek számomra, és nagylelkűek voltak velem és egymással. Janet Newbury és Joanne Stoltz a University of Victoria munkatársai voltak szellemcsapatom. A City University könyvtárosai, különösen Theresa Gehrig, fáradhatatlanul és gyorsan válaszoltak végeérhetetlen kérdéseim áradatára.

Köszönet mindazoknak az ügyfeleknek, közösségi munkásoknak és teameknek, akik a „sárban és szennyben csúszva próbálnak egyről a kettőre jutni, és akik újra és újra megteszik, amit kell”.²³⁴ Köszönet továbbá azoknak a közösségi munkásoknak, segítőknak, terapeutáknak, aktivistáknak, diákoknak és gyakornokoknak, akikkel „szuper” víziós munkám során találkoztam, és akiktől nagyon sokat tanultam, még ha olykor fájdalmas volt is ez. Nagyra becsülöm mindazokat, akik részt vettek a szolidaritás csoportokon, és megosztották velem történeteiket és ötleteiket.

Tanáraimnak: Midge Nolannek, Mitch Quinn-nek, és Keith Markielle-nek, akik megtanítottak arra, hogy hogyan lehet tisztelettel bánni fiatalokkal. A segítő munkát és beszélgetést Heather Elliott-tól, Stephen Madigantól és Colin Sanderstől tanultam, akik mind a Yaletown Családterápiás Központ munkatársai. Michele Maurer volt első szupervízorom. További intenzív szupervíziós beszélgetések során sokat kaptam Johnella Birdtől, David Epstontól, Alan Jenkinstől és Michael White-től. Szintén jelentős volt számomra a wellingtoni igazságterápiás csapattal töltött szakmai gyakorlat, közülük is külön köszönet Charles Waldegrave-nek, Kiwi Tamasese-nek,

²³⁴ Marge Piercy *To Be Of Use* [Hasznosnak lenni] című verséből (Piercy 1982: 106)

Wally Campbellnek, és különösen Igazság Anyának (Flora Tuhaka), akivel közösen végezhettem terápiás beszélgetéseket. Flora megtanított, hogy ha szükséges, akkor akár együtt imádkozzam az ügyfelekkel. Lelki-sége elkísér munkámban.

A Peak House embereinek (a fiataloknak, családjaiknak és a munkatársaknak): különösen azoknak a nőknek, akik már érkezésem előtt közösséget hoztak létre: Judy Connorsnak, Laila Biergansnek, Hon Yan Honak, Stephanie Savillenek, Sandra Taylornak és Wendy Wittmacknek. Továbbá azoknak a Peak House-i férfiaknak, akiknek a számon kérhető magatartása táplálja bennem a reményt, különösen Guy Bowie-nak, Rick Palennek, Colin Sandersnek, Todd Ware-nak és Warren Williamsnek.

Tanár munkatársaimnak: John Listernek vagy Trappernek, aki szenvedélyes és elkötelezett pedagógus, s aki arra bátorított, hogy maradjak meg az oktatásban – az ő szakma iránti szeretete vezetett arra az útra, hogy magam is tanár legyek. Arden Henleynek, aki teret biztosított számomra a City University mesterképzésén, amiért értékeli, és nem csak elviseli az aktivizmust. Sara Menzelnek, a Vancouver Community College tehetséges vezetőjének, aki azt vallja, hogy az oktatás során el kell ismerni a hallgatók saját élettapasztalát.

Szüleimnek, Joan és Bill Reynoldsnak, valamint tágabb családom rengeteg tagjának: unokaöccseimnek, beleváló unokahúgaimnak, nagynéniknek, nagybácsiknak, másod-unokatestvéreimnek; testvéreimnek, unokatestvéreimnek és párjaiknak; és mindazoknak, akiket Bill szeretete és Joan ereje családunkhoz vonzott. A Peaslee klánnak és minden törvényen kívüli családtagunknak. Unokatestvéreimnek, Johnnynak és Ronnynak, akik olyanok, mintha testvéreim lennének, és akik elhitték velem, hogy klassz dolog az, hogy okos vagyok. Mindazoknak a szeretteinknek, akik már nincsenek közöttünk, nagymamánknak, Jesse-nak, aki olykor visszalátogat hozzám egy tea erejéig, amikor épp erre van szükségem.

Választott családomnak: partneremnek, Peaslee-nak (aki arra kért, hogy ne mondjak róla semmit, így nem mondom róla *semmit*), unokatestvéremnek, Amandának, aki minden vonatkozásban hisz a fenntarthatóságban. Debnek és Wendynek az erejükért. Aneenek és Pardinak meleg szeretetükért, Zianak, Maheenek és Tinának, akik családdá formáltak minket és kitartóan imádkoznak értünk. Gailnek, Johnny-nak és Stevenek, akik végigkísértek az úton. Mandynek és Christophernek, akik befogadtak a Kaslo-tó partján lévő házukba, hogy nyugodtan alkothassak, és közben friss tojással is elláttak. Botswanai nővéreimnek, Beth-nak, Claire-nak, Kate-nak, Kathynek, Mathlatsonak, Rebeccának, Segamotsonak, Tilleynek, Unjineenek, Veronicának; és fivéreimnek: Briannek, Dannek, Jobies-nak, Misjának, és családjuknak. Underground családuknak, Jessenek, Camillának és Davornak, akik segítettek újragondolnom, hogy ki is vagyok, és folyamatosan tágítják látómezőmet.

Az aktivista időseknek: Hilary Naylornak, Magdaleno Rose-Avilanak (aki bemutatott Caesar Chaveznek, és aki támogatott egy kivégzés utáni nehéz időszakban), Zoë Hunternek (a Greenpeace alapítójának), Gretchen Grabow-nak és Michael Zonának (aki hozzájárult ahhoz, hogy az Amnesty a queer közösség jogaiért is kiálljon, és aki a zászlókat vitte a Büszkeség első olyan Menetén, amelyen az Amnesty is teljes jogon vett részt). Emma Goldmannek, aki azt mondta: „ha nem táncolhatok veled, nem leszek a forradalmad részese”. Mindazoknak a San Franciscó-i AIDS-aktivistáknak, akik bátrak voltak, ajtókat törtek be – majd akiket eltüntettek.

Mindazoknak, akik a halálbüntetés ellen küzdenek a világ különböző részein (ideértve a siralomházakat), különösen David Williamsnek és elkötelezett ügyvédeink hadának. East Van(couver) Köztársaság aktivistáinak: a Kanadai Tibet Bizottságnak, Jaggi Singh-nek, Cecelia Tagle-nek, Dan Fassnek, Ryan Murphynek, Terry Englernek (éljen az unió!), Lorraine Grievesnek, Bud Osborne-nak és a Kreatív Ellenállás csapatának, Road McIntoshnak, David Waltonnak, Sid Chow Tannek, Meegan Maultsaidnek, Harsha Walianak és a Noone Is Illegal csoportnak.

A Kézműves Céhnek, akikhez a feltöltődés érdekében zenéért és színházi élményekért fordulok: műzsámnak, Allan Morgannek, Tarrannak a Tailor & Circus társaságnál, Ivan E. Coyote-nak, a Hard Rubber zenekarnak, a Talking Picturesnek, Veda Hille-nek, Geoff Bernernek, The Electric Companynek, Theatre Replacementnek és az Under The Volcano Aktivista és Kulturális Fesztivál munkatársainak.

Az írás elkészítését nagyban segítették Paul és Nick, az Anita kontinentális kávézó elkötelezett és rátermett kiszolgálói; és közös kabalánk, Bella, a háromlábú minicsivava. Közben Neil Youngot hallgattunk.

I. függelék:

VIZSGÁLÓDÓ KÉRDÉSEK A SZOLIDARITÁS CSOPORTOK RÉSZTVEVŐI SZÁMÁRA

A szolidaritás csoporttal kapcsolatos kérdések az interjúpartner számára

Kérlek, hogy a beszélgetés közben minél hamarabb gondolkodj el az alábbi kérdéseken, amíg még jól emlékszel az elhangzottakra. Köszönöm, hogy vállaltad a részvételt.

1. Gondolj arra, amit észrevettél, vagy nem vettél észre a beszélgetésvezetéssel kapcsolatban!
Csináltam valami olyasmit, ami a beszélgetés későbbi részében megkönnyítette a dolgodat?
2. Mit tettél vagy nem tettél te, mint interjúpartner, ami megkönnyítette a beszélgetés későbbi részében a dolgodat? Ha úgy érzed, hogy befolyással voltál arra, hogy miről beszélgessünk, akkor hogyan tudtad elérni azt, hogy beszélgetésünk hasznos és értékes legyen?
3. Mit vettél észre a reflektáló tanúk egymás közötti beszélgetésében?
4. Mondtak vagy csináltak valami olyat a reflektáló tanúk, ami különösen megérintett téged, ami felkeltette a kíváncsiságodat, vagy ami szöveget ütött a fejedbe? Vagy most, amint visszagondolsz a beszélgetésükre, eszedbe jut valami ilyesmi?
5. Mennyiben volt más (vagy nem volt más) a nyitó beszélgetés alatti tapasztalatod attól, mint amikor a reflektáló tanúk beszélgetését hallgattad?
6. Tágította, gazdagította vagy épp ellenkezőleg, korlátozta vagy megsemmisítette a nyitó beszélgetésünkkel kapcsolatos élményedet mindaz, amiről a reflektáló tanúk beszélgettek? Ha igen, hogyan?
7. Ahogy most visszagondolsz a beszélgetésre, láttál vagy hallottál bármi olyat, ami szerinted a szolidaritást szolgálja, vagy közösséget teremt? Ha igen, el tudnád mondani, hogy mit láttál vagy hallottál?
8. Volt olyan szó, mondat vagy bármi abban, ahogyan beszélgettünk, ami különösen jelentős volt számodra?
Ha igen, mi volt ez? És mit jelent ez számodra?
9. Észrevettél bármi mást a beszélgetés során, ami újdonságként vagy friss gondolatként hatott rád?
Ha igen, mi volt ez, és mit jelentett számodra?
10. Ahogy most visszagondolsz a beszélgetésre, volt bármi, amit interjúkészítőként szerinted máshogy kellett volna csinálnom annak érdekében, hogy a folyamat hasznosabb legyen számodra?
11. Ahogy most ezeken a kérdéseken gondolkozol, és ezekre válaszolsz, van még valami, ami eszedbe jut?
Ha igen, kérlek, oszd meg velünk.

Reynolds & Roth 2007

A szolidaritás csoporttal kapcsolatos kérdések a reflektáló tanúk számára

Kérek, hogy a beszélgetés közben minél hamarabb gondolkodj el az alábbi kérdéseken, amíg még jól emlékszel az elhangzottakra. Köszönöm, hogy vállaltad a részvételt

1. Gondolj arra, amit észrevettél vagy nem vettél észre a beszélgetésvezetéssel kapcsolatban!
Csináltam valami olyasmit, ami megkönnyítette a dolgodat a beszélgetés későbbi részében?
2. Mit tettél vagy nem tettél te, mint interjúpartner, ami a beszélgetés későbbi részében megkönnyítette a dolgodat? Ha úgy érzed, hogy befolyással voltál arra, hogy miről beszéljünk, akkor hogyan tudtad elérni azt, hogy beszélgetésünk hasznos és értékes legyen?
3. Történt valami olyan az interjúpartnerrel folytatott nyitó beszélgetésben, ami különösen megérintett téged, ami felkeltette a kíváncsiságodat, vagy ami szöveget ütött a fejedbe? Vagy most, ha visszagondolsz a beszélgetésükre, eszedbe jut valami ilyesmi?
4. Tárgította, gazdagította, vagy épp ellenkezőleg, korlátozta vagy megsemmisítette az interjúpartnerrel folytatott nyitó beszélgetéssel kapcsolatos élményedet mindaz, amiről a reflektáló tanúk beszélgettek?
Ha igen, hogyan?
5. Mit vettél észre az interjúpartnerrel folytatott beszélgetésben, amikor a reflektáló tanúbeszélgetésre utaltunk vissza?
6. Mennyiben volt más (vagy nem volt más) az, amikor az interjúpartnerrel a reflektáló tanúbeszélgetésen elhangzottakról beszélgettem attól, amikor magad is részt vettél a reflektáló tanúbeszélgetésen?
7. Ahogy most visszagondolsz a beszélgetésre, láttál vagy hallottál bármi olyat, ami szerinted a szolidaritást szolgálja, vagy közösséget teremt? Ha igen, el tudnád mondani, hogy mit láttál vagy hallottál?
8. Volt olyan szó, mondat vagy bármi abban, ahogy beszélgettünk, ami különösen jelentős volt számodra?
Ha igen, mi volt ez? És mit jelent ez számodra?
9. Észrevettél bármi mást a beszélgetés során, ami újdonságként vagy friss gondolatként hatott rád?
Ha igen, mi volt ez és mit jelentett számodra?
10. Ahogy most visszagondolsz a beszélgetésre, volt bármi, amit Interjúkészítőként szerinted máshogy kellett volna csinálnom annak érdekében, hogy a folyamat hasznosabb legyen számodra?
11. Ahogy most ezeken a kérdéseken gondolkozol, és ezekre válaszolsz, van még valami, ami eszedbe jut?
Ha igen, kérek, oszd meg velünk.

Reynolds & Roth 2007

A szolidaritás csoport utáni visszajelzéseket segítő kérdések

Most, hogy befejeztük a csoportot:

Milyen gyakorlatokat figyeltél meg, amik szerinted fontosak voltak a szolidaritás csoport szempontjából?

Szerinted az általad megfigyelt gyakorlatokon vagy gyakorlatok mintázatain keresztül valamilyen konkrét elvek manifesztálódtak? Ha igen, milyen elvek?

Láttál vagy hallottál bármi olyat az imént, ami szerinted a szolidaritást szolgálja, vagy közösséget teremt?

Észrevettél bármi mást a beszélgetés során, ami újdonságként vagy friss gondolatként hatott rád?

Ha igen, mi volt ez és mit jelentett számodra?

Észrevettél bármi olyat, ami valódi, tapintható párbeszédhez vezethet?

Reynolds & Roth 2008

II. függelék: A KÉPZÉS ÉS A SZUPERVÍZIÓ SORÁN HASZNÁLT FELADATOK

i. A normalitás megkérdőjelezése: a nem és a szexuális orientáció vizsgálata

Alkossunk háromfős kiscsoportokat, ahol olyanokkal kerülsz egy csoportba, akik között elég biztonságban érzed magad ahhoz, hogy saját identitásodról, és a nemedhez, illetve szexuális orientációdhoz való viszonyulásodról beszélj.

Az alábbi kérdések segíthetik a beszélgetés menetét.

Nemi identitás

Mikor döntöttél úgy, hogy férfi vagy nő leszel? Ki döntött arról, hogy melyik nemmel azonosulj? Beszéltek születésed előtt környezetekben arról, hogy milyen nemű gyermeket szeretnének?

Előfordult, hogy átlépted a neked megszabott nem határait? Milyen következményekkel járt ez? Ki volt szövetségesed a határátlépések során? Volt olyan ember körülötted, aki másfajta módon vállalta fel férfi vagy női nemét attól, amit mások normálisnak gondoltak?

Mikor tanultad azt, hogy nem csak kétféle nem létezik? Mit szóltál akkor ehhez?

Milyen lehetőséget hordoz az, ha nem csak két egymással ellentétes nemi identitás létezik?

Szexuális orientáció

Emlékszel, hogy mit tanítottak azzal kapcsolatban, hogy milyen nemű emberekre gondolhatsz vágygal?

Honnan származtak ezek az üzenetek? Ki tartatta be ezeket a szabályokat? Ki lépte át a határokat?

Volt olyan, amikor megkérdőjelezted azt, hogy csak a másik nem tagjaira gondolhatsz vágygal? Ha olyan valakire vágytál, aki veled azonos vagy a megengedettől eltérő nemű, mit tettél? Ki volt vagy lehetett volna szövetségesed?

Milyen következményeket vártál, és mi történt?

Hogyan lenne más, vagy már most is más életed, ha nem próbáltak volna arra kényszeríteni, hogy csak a másik nem képviselőivel létesíts nemi kapcsolatot?

A normalitás megkérdőjelezése munkánkban

Hozzásegített ez a beszélgetés ahhoz, hogy elgondolkodj, mit jelent valójában a normalitás? Ha igen, mit jelent ez az ügyfeleiddel végzett munkádban? Saját magad és mások számára?

Hogyan buzdít ez a beszélgetés arra, hogy a jelenlétedben ügyfeleid és munkatársaid teljességgel fel merjék vállalni azt, akik valójában?

Eszedbe jutott a beszélgetés alapján valami azzal kapcsolatban, hogy ki szeretnél lenni? Ha igen, hogyan befolyásolja ez az ügyfeleiddel, munkatársaiddal és életed egyéb szereplővel való viszonyodat?

Hogyan fogsz munkád során emlékezni minderre, amit az identitás változásáról és korlátozásáról tanultál?

Reynolds 2007

ii. Saját tapasztalataink jelentősége a közösségi munkában

1. Mely élettapasztalataid készítettek fel erre a közösségi munkára?
2. Mely tulajdonságaid és képességeid azok, amelyek szerinted képessé tesznek ennek a nehéz munkának az elvégzésére?
3. Gondolj valakire, akivel együtt dolgoztál és egy olyan pillanatra, amikor leginkább „hasznosnak” érezted magad:
 - Ha ez a személy itt lenne most, mit mondana, mely tulajdonságaid és képességeid tették lehetővé, hogy hasznos legyél számukra?
 - Meglepne ez téged?
 - Mit mondanál nekik, ha erről a témáról kezdenének beszélgetni?
 - Szerinted mit jelentene számukra, ha tudnák, hogy hozzájárultak munkád fenntarthatóságához?
4. Mi a munkád végzéséhez szükséges képességek/tulajdonságok története?
 - Az életed mely szereplőitől tanultad ezeket a tulajdonságokat, képességeket?
5. Kik a mentoraid, kik voltak rád hatással?
 - Mit láttak benned?
 - Mit jelentene számukra, ha megtudnák, hogy milyen fontosak voltak vagy még mindig milyen fontosak számodra és munkád számára?
6. Mindig is tisztában voltál azzal, hogy ezek az emberek, családok, kulturális ismeretek azok, amelyek képessé tesznek téged a közösségi munkára?
 - Milyen különbséget jelent az, ha nem csak az iskolai vagy szakképzésnek, esetleg szupervíziónak tudod be azt, ami késszé tesz erre a munkára?
7. Mit jelent a munkád
 - a teamed számára,
 - a családotd számára,
 - azoknak a közösségeknek, akiket támogatsz?

Reynolds 1998, 2009

HIVATKOZÁSOK

- Adbusters: Journal of the Mental Environment*. Vancouver, British Columbia, Adbusters Media Foundation.
- Adorno, T. (1967): *Prisms*. Cambridge, MIT Press.
- Alcoholics Anonymous (2001): *The Big Book*. 4th edn. New York, Alcoholic Anonymous World Services.
- Akinyela, M. (2004): Meeting the trickster at the crossroads: Oral cultures and the use of metaphor in therapeutic conversations. In S. Madigan (ed.): *Therapeutic Conversations 5: Therapy from the outside in*. Vancouver, British Columbia, Canada: Yaletown Family Therapy, 111–122.
- Allison, D. (1992): *Bastard out of Carolina*. Toronto, Ontario, Canada, Plume.
- Allison, D. (1994): *Skin: Talking about sex, class, and literature*. New York, Firebrand Books.
- Amnesty International (2000): *Torture worldwide: An affront to human dignity*. New York, Amnesty International Publications.
- Amnesty International (2003): *Stolen Sisters: A human rights response to discrimination and violence against indigenous women in Canada*. New York, Amnesty International Publications.
- Andersen, T. (1991): *The reflecting team: Dialogues and dialogues about the dialogues*. New York, Norton.
- Andersen, T. (1995): Reflecting Processes. Acts of informing and forming: You can borrow my eyes, but you must not take them away from me! In S. Freidman (ed.): *The Reflecting Team in Action*. New York, Guilford Press.
- Andersen, T. (1996): Language is not innocent. In F. Kaslow (ed.): *The handbook of relational diagnosis*. New York, Wiley and Sons.
- Anderson, H. (1993): On a roller coaster: A collaborative language systems approach to therapy. In S. Friedman (ed.): *The new language of change: Constructive collaboration in therapy*. New York, Guilford, 323–344.
- Anderson, H. (1997): *Conversation, language, and possibilities: A postmodern approach to therapy*. New York, Basic Books.
- Anderson, H. (2008): *Collaborative practices in organization, therapy, education and research contexts*. Paper presented at the Social Construction Relational Theory and Transformative Practices Conference, Sarasota, FL, September.
- Anderson, H. and Gehart, D. (2007): *Collaborative therapy: Relationships and conversations that make a difference*. New York, Routledge.
- Anderson, H. and Goolishian, H. (1988): Human systems as linguistic systems: Evolving ideas about the implications for theory and practice. *Family Process*, 27, 371–393.
- Anderson, H. and Goolishian, H. (1990): Beyond cybernetics. *Family Process*, 29, 157–163.
- Anderson, H. and Goolishian, H. (1992): The client is the expert: A not-knowing approach to therapy. In S. McNamee and K. Gergen (eds.): *Therapy as social construction*. London, Sage, 54–68.

- Anderson, H. and Jensen, P. (2007): *Innovations in the reflecting process*. London, Karnac Books.
- Anderson, H. and Swim, S. (1995): Supervision as collaborative conversation: Combining the supervisor and the supervisee voices. *Journal of Strategic and Systemic Therapies*, 14, 1–13.
- Apted, M. (Director) and Chobanian, A. (Producer) (1992): *Incident at Oglala* [Motion Picture]. United States, Miramax Films.
- Austin, J. L. (1962): *How to do things with words*. Cambridge, England, Harvard University Press.
- Bahtyin, M. (1981): *The dialogical imagination*. M. Holquist (ed.). Austin, TX, University of Texas Press.
- Bahtyin, M. (1984): *Problems of Dostoevsky's poetics*. C. Emerson (ed.). Minneapolis, MN, University of Minnesota Press.
- Bateson, G. (1972): *Steps to an ecology of mind*. New York, Ballantine.
- Beckett, S. (1958): *The Unnamable*. New York, Grove Press.
- Bey, H. (1985): *T.A.Z.: The temporary autonomous zone*. New York, Semiotext(e).
- Big Noise Films (Producer/Director) (1998): *Zapatista* [Motion Picture]. United States, Big Noise Film.
- Bird, J. (1995): *Plenary address at Narrative Ideas and Therapeutic Practice Conference*, Vancouver, Canada.
- Bird, J. (2000): *The heart's narrative: Therapy and navigating life's contradictions*. Auckland. New Zealand, Edge Press.
- Bird, J. (2004): *Talk that sings: Therapy in a new linguistic key*. Auckland, New Zealand, Edge Press.
- Bird, J. (2006): *Constructing the Narrative in Supervision*. Auckland, New Zealand, Edge Press.
- Bishop, A. (1994): *Becoming an ally: Breaking the cycle of oppression*. Halifax, Nova Scotia, Canada, Fernwood Publishing.
- Bornstein, K. (1994): *Gender outlaw: On men, women and the rest of us*. New York, Routledge.
- Boscolo, L., Cecchin, G., Hoffman, L. and Penn, P. (1987): *Milan Systemic Family Therapy: Conversations in Theory and Practice*. New York, Basic Books.
- Bracho, A. (2000): An Institute of Community Participation. *Dulwich Centre Journal*, 3, 6–11.
- Brand, D. (1991): No Language is Neutral. *University of Toronto Quarterly*, 61 (1), 64.
- Byrne G. J. and McCarthy, M. J. (1998): The setting up and implementation of a venous thromboembolism prophylaxis policy in clinical hospital practice. *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 4, eScholarID: 1d2759
- Buechler, S. (2005): New social movement theories. *Sociological Quarterly*, 36 (3), 441–464.
- Burr, V. (2003): *Social Constructionism*. 2nd edn. New York, Routledge.
- Butler, J. (1990): *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York, Routledge.
- Butler, J. (1997). Excitable speech: A politics of the performative. New York, Routledge.
- Chasin, R., Herzig, M., Roth, S., Chasin, L., Becker, C. and Stains, R. (1996): From diatribe to dialogue on divisive public issues Approaches drawn from family therapy. *Mediation Quarterly*, 13, 323–344.
- Chomsky, N. (1989): *Necessary illusions: The thought control in democratic societies*. Boston, South End Press.
- Chomsky, N. (2005): *Chomsky on anarchism*. B. Pateman (ed.). Edinburgh, AK Press.
- Coates, L. and Wade, A. (2004): Telling it like it isn't: Obscuring perpetrator responsibility for violence. *Discourse and Society*, 15, 499–526.

- Coates, L. and Wade, A. (2007): Language and violence: Analysis of four discursive Operations. *Journal of Family Violence*, 22, 511–522.
- Coates, L., Todd, N. and Wade, A. (2003): Shifting terms: An interactional and discursive view of violence and resistance. *Canadian Review of Social Policy*, 52, 116–122.
- Cody, W. (2001): Bearing witness-not bearing witness as synergistic individual-community becoming. *Nursing Research Quarterly*, 14(2), 94–100.
- Crenshaw, K. (1995): Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of colour. In K. Crenshaw, G. Gotanda, G. Peller and K. Thomas (eds.): *Critical race theory: The key writings that formed the movement*. New York, The New Press, 357–383.
- Cushman, P. (1995): *Constructing the self, constructing America: A cultural history of psychotherapy*. Reading, MA, Addison Wesley.
- Cushman, P. (2006): *Where do psychotherapy narratives come from?* Avoiding the arrogance of monoculturalism and the dead-end of relativism. Keynote address at the Therapeutic Conversations 7 Conference, Vancouver, Canada, June
- Cushman, P. (2007): *Because he's a man: The influence of sex on the employment practices of primary school principals*. Christchurch, New Zealand, University of Canterbury.
- Danzinger, K. (1990): *Constructing the subject*. New York, Cambridge University Press.
- Davidson, J. and Lussardi, D. (1991): Reflecting Dialogues in Supervision and training. In T. Andersen (ed.): *The reflecting team: Dialogues and dialogues about the dialogues*. New York, Norton.
- Day, R. (2004): From hegemony to affinity: The political logic of the newest social movements. *Cultural Studies*, 18 (5), 716–748.
- Day, R. (2005): *Gramsci is dead: Anarchist currents in the newest social movements*. London, Pluto Press.
- DeFehr, J. (2007): *Dialogical methods of social inquiry*. Unpublished paper.
- Delaney, S. (1999): *Shorter Views: Queer thoughts and the politics of the paraliterary*. New England, Wesleyan University Press.
- Deluze, G. (1981): *Nietzsche and philosophy*. New York, Columbia University Press.
- Deleuze, G. and Guattari, F. (1987): *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. London, Athlone Press.
- Diani, M. (1992): The concept of social movement. *The Sociological Review*, 40 (1), 1–25.
- Dickerson, V. (2004): Allies against self-doubt. Special edition on narrative. P. Kelley (ed.). *Journal of Brief Therapy*, 3 (2), 83–85.
- DiFranco, A. (1993): *My IQ. On Puddle dive* [CD]. Righteous Babe Records.
- Ehrenreich, B. (1998): On political ecstasy and marble rolling. In South End Press Collective (eds.): *Talking about a revolution*. Cambridge, England, South End Press, 27–38.
- Epston, D. (1989): *Collected Papers*. Adelaide, Australia: Dulwich Centre Publications.
- Epston, D. (1992): Internalized other questioning with couples: The New Zealand version. In S. Gilligan and R. Price (eds.): *Therapeutic Conversations*. New York, Norton.
- Epston, D. (1994): The Problem with originality. *Dulwich Centre Publications Newsletter*, 4.
- Epston, D. (1995): *Workshop on Letterwriting*. North Hollywood, CA, Phillips Graduate Institute.

- Erlich, S. (2001): Gendering the „learner”: Sexual harassment and second language acquisition. In A. Pavleno, A. Blackledge, I. Piller and M. Teutsch-Dwyer (eds.): *Multilingualism, second language learning, and gender*. Berlin, New York, Mouton deGruyter, 103–129.
- Fanon, F. (1961): *The wretched of the earth*. New York, Grove Weidenfeld Publishers.
- Fanon, F. (1967): *Black skin, white masks*. New York, Grove Press.
- Figley, C. (1998): *Burnout in families: The systemic costs of caring*. New York, CRC Press.
- Figley, C. (ed.) (2002): *Treating compassion fatigue*. New York, Bruner-Routledge.
- Fillingham, L. (1993): *Foucault for beginners*. New York, Writers and Readers Publishing.
- Fine, M. (2005): Networked communities: Social centers and activist spaces in contemporary Britain. *Space and Culture*, 8, 286–301.
- Fine, M. (2006): Bearing witness: Methods for researching oppression and resistance-A textbook for critical research. *Social Justice Review*, 19(1), 83–108.
- Foucault, M. (1967): *Madness and Civilization: A history of Insanity in the age of reason*. London, Tavistock Publications.
- Foucault, M. (1972): *The archaeology of knowledge*. New York, Harper Colophon.
- Foucault, M. (1977): *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York, Random Press.
- Foucault, M. (1978): *The History of Sexuality*. New York, Random House.
- Foucault, M. (1979): *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York, Vintage Books.
- Foucault, M. (1980): *Power/knowledge; Selected interviews and other writings 1972–1977*. New York, Pantheon Books.
- Foucault, M. (1994): The masked philosopher. In P. Rabinow and N. Rose (eds.): *The essential Foucault*. New York, The New Press, 176.
- Foucault, M. (1996): In *Foucault live. Interviews, 1961–84*. S. Lotringer (ed.). New York, Semiotext(e).
- Freire, P. (1970): *Pedagogy of the oppressed*. New York, Continuum.
- Freire, P. (1978): *Pedagogy in Process: The letters to Guinea Bissau*. New York, Seabury Press.
- Freire, P. (2001): *Pedagogy of freedom: Ethics, democracy and civic courage*. Lanham, MD, Rowman and Littlefield.
- Freire, P. (2003 [1973]): Education as the practice of freedom. In P. Freire: *Education for critical consciousness*. New York, Continuum.
- Furlong, M. (2008): The multiple relationships between the discipline of social work and the contribution of Michael White. *Australian Social Work*, 61 (4), 403–420.
- Furlong, M. and Lipp, J. (1995): The multiple relationships between neutrality and therapeutic influence. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 16, 201–211.
- Gadamer, H.-G. (1975): *Truth and Method*. New York, The Seabury Press,.
- Garfinkel, H. (1956): Conditions of successful degradation ceremonies. *American Journal of Sociology*, LXI, 420–424.
- Garfinkel, H. (1967): *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.
- Garson, J. (2005): *Radical decency: An integrated approach to change*. The Eccoes Foundation.
- Geertz, C. (1973): *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York, Basic Books.
- Geertz, C. (1975): On the nature of anthropological understanding. *American Scientist*, 63, 47–53.

- Gergen, K. (1989): The possibility of psychological knowledge: A hermeneutic inquiry. In R. Addison and J. Parker (eds.): *Entering the circle: Hermeneutic inquiry in Psychology*. Albany, NY, State University of New York Press, 239–258.
- Gergen, K. (1991): *The saturated self*. New York, Basic Books.
- Gergen, K. (2005): *An invitation to social construction*. Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Gergen, K. and Gergen, M. (2004): *Social Construction: Entering the dialogue*. Chagrin Falls, Ohio, Taos Institute Publications.
- Gergen, K. and McNamee, S. (2000): From disordering discourse to transformative dialogue. In R. Neimeyer and J. Raskin (eds.): *Construction of disorders*, Washington, DC, American Psychological Association, 333–349.
- Ghandi, M. (2009): Retrieved June 18, 2009 from <http://www.spaceandmotion.com/Philosophy-Mahatma-Mohandas-Gandhi.htm#Quotes.Gandhi>
- Goffman, E. (1961): *Asylums*. New York, Doubleday.
- Goffman, E. (1963): *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Engelwood Cliffs, NJ, Prentice Hall.
- Goolishian, H. and Anderson, H. (1987): Language systems and therapy: An evolving idea. *Psychotherapy*, 24 (35), 529–538.
- Gramsci, A. (1971): *Selection from the prison notebooks*. New York, International Publishers.
- Gramsci, A. (1988): *An Antonio Gramsci Reader: Selected writings 1916 to 1935*. D. Forgacs (ed.). New York, Schocken Books.
- Grant, K. (2001): *Realities of race*. Workshop presented at the University of British Columbia, Vancouver, Canada, March.
- Grant, K. (2003): *The influence of English on cross-linguistic counselling*. Paper presented at the Critical Multicultural practice Symposium, Toronto, OISE.
- Grant, K. (2008): Pursuing international humanitarian aid assignments, response 2. In N. Arthur and P. Pedersen (eds.): *Case incidents in counseling for international transitions*. Alexandria, VT, American Counseling Association, 326–334.
- Grattan, A. (2008): 'Organic intellectuals' as catalysts of change: Working with young people in conflict and post conflict environments. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences*, 2 (6), 185–192.
- Guevara, C. (1965): Man and socialism in Cuba. *Marcha*, March 12.
- Hardt, M. (2009): *Politics of the Common*. Retrieved August 20, 2009 from <http://www.zcommunications.org/znet/viewArticle/21899>
- Hayden, T. (2008): *Writings for a democratic society: The Tom Hayden reader*. San Francisco, CA, City Lights Books.
- Heath, J. and Potter, A. (2004): *The rebel sell: Why the culture can't be jammed*. Toronto, Canada, Harper Collins.
- Heilbrun, C. (1989): *Writing a woman's life*. New York, Ballentine Books.
- Henley, A. (1992): Dory the cat runs away. *Australia and New Zealand Journal of Family Therapy*, 13 (4).
- Henley, A. (1994): Stories that have heart: Narrative practices with children and their families. *Journal of Child and Youth Care*, 9 (2).
- Herman, E. and Chomsky, N. (1988): *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. New York, Pantheon Books.

- Hernandez, P., Gangsei, D. and Engstrom, D. (2007): Vicarious resilience: A new concept in work with those who survive trauma. *Family Process*, 46 (2), 229–241.
- Heron, J. (1996): *Cooperative inquiry: Research into the human condition*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Hoffman, L. (2000): A personal perspective for the relational therapies. In M. Olsen (ed.). *Feminism, community and communication*. Binghamton, Haworth.
- Hoffman, L. (2002): *Family therapy: An intimate history*. New York, WW Norton & Co.
- Hoffman, L. (2007): The art of „withness”: A new bright edge. In H. Anderson and D. Gehart (eds.): *Collaborative therapy: Relationships and conversations that make a difference*. New York, Routledge.
- hooks, b. (1984): *Feminist theory: From margin to center*. Cambridge, South End Press
- hooks, b. (1994): *Teaching to transgress: Education as the practice of freedom*. New York, Routledge.
- hooks, b. (2000): *Feminism is for everybody: Passionate politics*. Cambridge, England, South End Press.
- hooks, b. (2003): *Teaching community: A pedagogy of hope*. New York, Routledge.
- Independent Commission on International Development Issues (1980): *North-South: A programme for survival*. Cambridge, MIT Press.
- Jagose, A. (1996): *Queer theory: An introduction*. Melbourne, Australia, Melbourne University Press.
- James, W. (1995): The moral equivalent of war. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 1, 17–26.
- Jameson, F. (1998): *Brecht and method*. London, Verso.
- Jenkins, A. (1990): *Invitations to responsibility: The therapeutic engagement of men who are violent and abusive*. Adelaide, Dulwich Centre Publications.
- Jenkins, A. (2005): Knocking on shame’s door: Facing shame without shaming disadvantaged young people who have abused. In M. Calder (ed.): *Children and young people who sexually abuse: New theory, research and practice developments*. London, Russel House.
- Jenkins, A. (2006): Shame, realisation and restitution: The ethics of restorative practice. *Australia and New Zealand Journal of Family Therapy*, 27(3), 153–162.
- Jensen, R. (2001): *Critical Hope: Radical Citizenship in Reactionary Times*. Retrieved September 8, 2003 from <http://www.commondreams.org/cgi-bin/print.cgi?file=/views01/1217-05.htm>
- Johal, A. (2007): UN Observer: ‘Massive Crisis’ in Vancouver. Blames ‘misguided policy’ for homeless wave. *The Tye*, retrieved October 31, 2007 from <http://thetye.ca/Views/2007/10/31/Kothari/>
- Kakkad, D. (2005): A new ethical praxis: Psychologists’ emerging responsibilities in issues of social justice. *Ethics and Behavior*, 15 (4), 293–308.
- Katz, A. (1991): Afterwards. Continuing the dialogue. In T. Andersen (ed.): *The Reflecting Team: Dialogues and dialogues about the dialogues*. New York, Norton.
- Katz, A. and Shotter, J. (1996): Hearing the patient’s ‘voice’. Toward a social poetics in diagnostic interviews. *Social Science and Medicine*, 43, 919–931.
- Katz, A. and Shotter, J. (2004): On the way to ‘presence’: Methods of a ‘social poetics’. In D. Paré and G. Larner (eds.): *Collaborative practice in psychology and psychotherapy*. New York, Haworth Clinical Practice Press.

- Kearney, P., O'Reilly, B. and McCarthy, C. (1989): Just metaphors: Marginal illuminations in a colonial retreat. *Family Therapy Case Studies*, 4 (1), 17–31.
- Keats, P. (2005): Vicarious witnessing in European concentration camps: Imagining the trauma of another. *Traumatology*, 11 (3), 171–187.
- King, T. (2003): *The truth about stories: A native narrative*. Toronto, Ontario, Canada, House of Anasai Press.
- Kitzinger, C. and Perkins, R. (1993): *Changing our minds: Lesbian feminism and psychology*. London, Onlywomen.
- Klein, N. (2002a): *Fences and windows: Dispatches from the front lines of the globalization debate*. New York, Picador.
- Klein, N. (2002b): The Unknown Icon. In T. Hayden (ed.): *The Zapatista Reader*. New York: Thunder's Mouth Press/Nation Books.
- Knowlson, J. (1997): *Damned to fame: The life of Samuel Beckett*. New York, Grove Press.
- Korzybski, A. (1933): A non-aristotelian system and its necessity for rigour in mathematics and physics. *Science and Sanity*, 747–761.
- Kuyken, W. (1999): Power and clinical psychology: A model for resolving power related ethical dilemmas. *Ethics and Behavior*, 9, 21–38.
- Kvale, S. (1996): *Inter-views: An introduction to qualitative research interviewing*. London, Sage Publications.
- Lacey, A. (2005a): Networked communities: Social centres and activist spaces in contemporary Britain. *Space and Culture: The Journal*, 8 (3), 286–299.
- Lacey, A. (2005b): Spaces of justice: The social divine of global anti-capital activists' sites of resistance. *CRSA/RCSA*, 42 (4), 407.
- Laing, R. D. (1967): *The politics of experience and the bird of paradise*. Middlesex, England, Penguin Books.
- Larcombe, A. (2000): *It was like the gauntlet was thrown down: the NO! to APEC story*. Unpublished master's thesis, University of British Columbia, Vancouver, British Columbia, Canada.
- Lather, P. (1993): Fertile obsession: Validity after poststructuralism. *The Sociological Quarterly*, 34 (4), 673–693.
- Law, I. and Madigan, S. (1994): Power and politics in practice. *Dulwich Centre Publications Newsletter*, Special Edition, Law and Madigan (eds.) Vol. 1. Adelaide, Australia.
- Lee, S. (Producer/Writer/Director) (1989): *Do the Right Thing* [Motion Picture]. United States, 40 Acres & A Mule Film-works.
- Littman, L. (Director), d'Usseau, L. (executive producer) (1976): *Number Our Days* (Motion Picture). United States: Community Television of Southern California.
- Lowell, George (1971): *Willin. On Little Feat* [CD]. Warner Bros.
- MacGregor, R., Ritchie, A., Serrano, A., Schuster, F., McDonald, E. and Goolishian, H. (1964): *Multiple impact therapy with Families*. New York, McGraw-Hill.
- McCann, I. and Pearlman, L. (1990): *Psychological trauma and the adult survivor: Theory, therapy and transformations*. New York, Brunner/Mazel.
- McCarthy, I. (1995): Serving those in poverty: A benevolent colonisation? In J. van Lawick and M. Sanders (eds.): *Gender and beyond*. Amsterdam. LS Books.

- McCarthy, I. (1998): Power, abuse discourses and women in poverty. In S. Cobb (ed.): Private pain, public entertainment. Special Issue of *Human Systems*, 8, 239–249.
- McCarthy, I. (2001): Fifth province re-versings: The social construction of women lone Parents' inequality and poverty. *Journal of Family Therapy*, 23, 253–277.
- McFadden, D. (1984): *The art of darkness*. Toronto, Ontario, Canada, McClelland and Stewart.
- McNamee, S. (2008): The Lindberg Lecture. *Transforming dialogue: Coordinating conflicting moralities*. Unpublished manuscript.
- McNamee, S. and Gergen, K. (1999): *Relational responsibility: Resources for sustainable dialogue*. London, Sage Publications.
- Madanes, C., Keim, J. and Smelser, D. (1995): *The violence of men*. New techniques for working with abusive families: A therapy of social action. San Francisco, CA, Jossey-Bass.
- Madigan, S. (1991): Discursive restraints in therapeutic practice: Situating therapists' questions in the presence of the family. In *Postmodernism, deconstruction and therapy*. Dulwich Centre Newsletter. Adelaide, Dulwich Centre Publications, 13–20.
- Madigan, S. (1992a): The application of Michael Foucault's philosophy in the problem externalizing discourse of Michael White. *British Journal of Family Therapy*, 14 (3), 19–37.
- Madigan, S. (1992b): Questions about questions; situating the therapist's curiosity in front of the family. In S. Gilligan and R. Price (eds.): *Therapeutic conversations*. New York, Norton, 219–234.
- Madigan, S. (1997): Re-considering memory: Remembering lost identities back towards re-membered selves. In D. Nylund and C. Smith (eds.): *Narrative therapies with children and adolescents*. New York, Guilford Press, 338–355.
- Madigan, S. and Epston, D. (1995): From „spy-chiatric gaze” to communities of concern: From professional monologue to dialogue. In S. Friedman (ed.): *The reflecting team in action: Collaborative practice in family therapy*. New York, Guilford Press, 257–276.
- Madsen, W. (2007): *Collaborative therapy with multi-stressed families*. 2nd edn. New York, Guilford Press.
- Malpas, J. (2009): Ethics and the Commitment to Truth. *Tropos*, 1 (1), 19–32.
- Martín-Baró, I. (1994): *Writings for a liberation psychology*. Cambridge, England, Harvard University Press.
- Maturana, H. (1991): Reflexions on love. *Cybernetics*, 2 (1), 58–60.
- Maturana, H. and Bunnell, P. (1998): *Biosphere, homosphere, and robosphere: What has that to do with business?* Retrieved August 20, 2008 from <http://www.solonline.org/res/wp/maturana/index.html>
- Maturana, H. and Valera, F. (1994): *The tree of knowledge: The biological roots of human understanding*. Boston, Shambhala.
- Marx, K. (1994): *Early Political Writings*. J. O'Malley (ed.). Cambridge, Cambridge University Press.
- McLaren, P. and Leonard, P. (1993): *Paulo Freire: A critical encounter*. New York, Routledge.
- Moustakas, C. (1990): *Heuristic research*. Newbury Park, CA, SAGE Publications.
- Murphy, R. (2004): *Chomper & Spicer: Jack Spicer, Noam Chomsky, language and genes*. Vancouver, Abomination Books.
- Myerhoff, B. (1978): *Number our days*. New York, Simon and Schuster.

- Myerhoff, B. (1982): Life history among the elderly: Performance, visibility, and remembering. In J. Ruby (ed.): *A crack in the mirror*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Narcotics Anonymous (1988): *Narcotics Anonymous Basic Text*. 5th edn. Van Nuys, CA, World Service Office.
- Nataf, Z. (1996): *Lesbians talk Transgender*. London, Scarlet Press.
- National Commission for Truth and Reconciliation (1991). Mamina case. In *Report of the National Commission for Truth and Reconciliation*. Washington, DC, United States Institute of Peace, 712–713. Retrieved September 23, 2008 from
- Nietzsche, F. (1977): *A Nietzsche reader*. R. Hollingdale (ed.). London, Penguin Books
- No One Is Illegal Vancouver* (n. d.). Retrieved December 30, 2008 from <http://noii-van.resist.ca>
- Orlowski, P. (2001): The revised social studies curriculum in British Columbia: Problems and oversights. *Our Schools/Our Selves*, 10 (4), 85–102.
- Orlowski, P. (2009): That would certainly be spoiling them: Liberal discourses of social studies teachers and concerns about aboriginal students. *Canadian Journal of Native Education*, 31 (2), 110–129.
- Orwell, G. (1949): *Nineteen eighty-four*. London, Secker and Warburg.
- Osborn, B. (1999): *Hundred block rock*. Vancouver, British Columbia, Canada, Arsenal Pulp Press.
- Palmer, P. (2003): Teaching community: Pedagogy of Hope. In hooks, b.: *Teaching community: A pedagogy of hope*. New York, Routledge.
- Paré, D. A. (2009): Notes from the basement: Developing therapist communities through collaborative practice groups. *Journal of Systemic Therapies*, 28 (3), 89–102.
- Payton, C. R. (1984): Who must do the hard things? *American Psychologist*, 39 (4), 391–397.
- Peltier, L. (n. d.): *Leonard Peltier Defense Committee*. Retrieved March 21, 2008 from <http://www.leonardpeltier.net/>
- Peltier, L. (1999): *Prison writings: My life is my Sundance*. New York, St. Martins Griffin.
- Piercy, M. (1982): *Circles on the Water: Selected Poems of Marge Piercy*. New York, Knopf.
- Pope, K. and Vasque, M. (2007): *Ethics in psychotherapy and counselling: A practical guide*. San Francisco, CA, Josey Bass.
- Prowell, J. (1999): Reflections on issues of culture. *Gecko*, 2, 43–50.
- Public Health Agency of Canada (2006): *What determines health*. Retrieved Sept. 20, 2009 <http://www.phac-aspc.gc.ca/ph-sp/determinants/index-eng.php>
- Queen, C. and Schimel, L. (1997): *Pomosexuals: Challenging assumptions about gender and sexuality*. San Francisco, CA, Cleis Press.
- Rabinow, P. (1984): *The Foucault reader*. London, Penguin Books.
- Radke, C., Kitchen, M. and Reynolds, V. (2000): *Witness not gossip: The Gender Group at Peak House*. Unpublished manuscript.
- Reynolds, V. (1997): Therapeutic conversations with survivors of torture. In A. Hamilton (ed.): *BC Association of Counselors of Abusive Men Conference Proceedings*. Vancouver, British Columbia, Canada, BC Association of Counselors of Abusive Men, 57–60.
- Reynolds, V. (2002): Weaving threads of belonging: Cultural Witnessing Groups. *Journal of Child and Youth Care*, 15 (3), 89–105.

- Reynolds, V. (2008): An ethic of resistance: Frontline worker as activist. *Women Making Waves*, 19 (1), 5.
- Reynolds, V. (2009): Collective ethics as a path to resisting burnout. *Insights: The Clinical Counsellor's Magazine & News*, December 2009, 6–7.
- Reynolds, V. (2010a): Doing justice: A witnessing stance in therapeutic work alongside survivors of torture and political violence. In J. Raskin, S. Bridges and R. Neimeyer (eds.): *Studies in meaning 4: Constructivist perspectives on theory, practice, and social justice*. New York, Pace University Press.
- Reynolds, V. (2010b): A Supervision of Solidarity. *Canadian Journal of Counselling*, Special Section on Counselling Supervision. <http://therapeuticconversations.com/wp-content/uploads/2010/07/Reynolds-Supervision-of-Solidarity-CJC-May-2010.pdf>
- Richardson, C. (2005a): Métis identity and tactical responses to oppression and racism. *Variations*, 2, 56–71.
- Richardson, C. (2005b): Cultural stories and Métis self-creation. *Relational Child and Youth Care Practice*, 18 (1), 55–63.
- Richardson, C. and Nelson, B. (2007): A change of residence: government school and foster homes as sites of forced Aboriginal assimilation-A paper designed to provoke thought and systemic change. *First Peoples Child & Family Review*, 3 (2), 75–83.
- Ricoeur, P. (1970): *Freud and philosophy: An essay on interpretation*. New Haven, CT, Yale University Press.
- Robinson, T. (2005): *The convergence of race, ethnicity, and gender: Multiple identities in counseling*. 2nd edn. Boston, MA, Pearson Education.
- Rossiter, A. (1995): Teaching social work skills from a critical perspective. *Canadian Social Work Review*, 12 (1), 9–27.
- Rossiter, A. (2001): Innocence lost and suspicion found: Do we educate for or against social work? *Critical Social Work*, 2 (1). Retrieved October, 10, 2006 from <http://www.criticalsocialwork.com/units/socialwork/critical.nsf/982f0e5f06b5c9a285256d6e006cff78/4e6dbd1345c21cfa85256eb0005010a4?OpenDocument>
- Roth, S., Chasin, L., Chasin, R., Becker, C. and Herzig, M. (1992): From debate to dialogue: A facilitating role for family therapists in the public forum. *Dulwich Centre Newsletter*, 2, 41–48.
- Roth, S. (1993): Speaking the unspoken: A work-group consultation to reopen dialogue. In E. Imber-Black (ed.): *Secrets in families and family therapy*. New York, Norton, 268–291.
- Roth, S. (2007): From the theory to the practice of inquiring collaboratively: An exercise in and clinical experience of an interviewee-guided interview. In H. Anderson and D. Gehart (eds.): *Collaborative therapy: Relationships and conversations that make a difference*. New York, Routledge.
- Ruitenbunrg, C. (2007): „That’s just your opinion!”– „American Idol” and the confusion between pluralism and relativism. *Paideusis*, 16 (1), 55–59.
- RuPaul (2009): *The Queen is back: RuPaul*. Interviewed by C. Cane. (January 29, 2009). Retrieved April 3, 2009 from <http://www.bet.com/entertainment/News/thequeenisbackrupaul.htm>
- Said, E. (1979): *Orientalism*. New York, Vintage Books
- Said, E. (1993): *Culture and imperialism*. New York, Vintage Books.
- Sampson, E. (1993): *Celebrating the other: A dialogic account of human nature*. San Francisco, CA, Westview Press.
- Sanders, C. (1995): Narrative imagination in evoking a language of mind. *The Calgary Participant*. Winter 1995, 44–49.

- Sanders, C. (1997): Re-authoring problem identities: Small victories with young persons captured by substance misuse. In C. Smith and D. Nylund (eds.): *Narrative therapies with children and adolescents*. New York, Guilford.
- Sanders, C. (2007): A poetics of resistance: Compassionate practice in substance misuse therapy. In C. Brown and T. Augusta-Scott (eds.): *Narrative therapy: Making meaning, making lives*. London, Sage Publications, 59–77.
- School of the Americas Watch (January 26, 2009): Human Rights Advocates Face Six Months in Federal Prison for Non-violent Direct Action Opposing the School of the Americas (SOA/ WHINSEC). Retrieved January 28, 2009 from <http://www.soaw.org/index.php>
- Scott, J. (1979): *The moral economy of the peasant: Rebellion and subsistence in Southeast Asia*. New Haven, Yale University Press.
- Scott, J. (1985): *Weapons of the week: Everyday forms of peasant resistance*. New Haven, CT, Yale University Press.
- Scott, J. (1990): *Domination and the arts of resistance*. New Haven, CT, Yale University Press.
- Searle, J. (1969): *Speech acts*. Cambridge, MA, Cambridge University Press.
- Seikkula, J. and Olson, M. (2003): The Open Dialogue Approach to Acute Psychosis: Its Poetics and Micropolitics. *Family Process*, 42 (3) 403–418.
- Shay, J. (1995): *Achilles in Vietnam: Combat trauma and the undoing of character*. New York, Touchstone.
- Sheridan, A. (1980): *Michel Foucault: The will to truth*. London, Tavistock Publications.
- Shiva, V. (2005): *Earth democracy: Justice, sustainability, and peace*. Cambridge, England, South End Press.
- Shiva, V. and Miles, M. (1993): *Ecofeminism*. Halifax, Nova Scotia, Fernwood Publications.
- Shor, I. (1993): Education is politics: Paulo Freire's critical pedagogy. In P. McLaren and P. Leonard (eds.): *Paulo Freire: A critical encounter*. New York, Routledge.
- Shotter, J. (1984): *Social accountability and selfhood*. Oxford, Blackwell.
- Shotter, J. (1993a): *Conversational realities: Constructing life through language*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Shotter, J. (1993b): *Cultural politics of everyday life: Social constructionism, rhetoric, and knowing of the third kind*. Milton Keynes, UK, Open University Press.
- Shotter, J. (2004): *On the edge of social constructionism: 'Witness'-thinking versus 'aboutness'-thinking*. London, KCC Foundation.
- Shotter, J. (2008): *Conversational realities revisited: Life, language, body and world*. Chagrin Falls, OH, Taos Institute Publications.
- Shotter, J. and Katz, A. (1998): 'Living Moments' in dialogic exchanges. *Human Systems: The Journal of Systemic Consultation & Management*, 9 (2), 81–93.
- Sontag, S. (2003): *Regarding the pain of others*. New York, Picador.
- Strong, T. (2002): Collaborative 'expertise' after the discursive turn. *Journal of Psychotherapy Integration*, 12 (2), 218–232.
- Strong, T. and Lock, A. (2005): Discursive therapy? *Janus Head*, 8 (2), 585–593.
- Strong, T. and Paré, D. (2004): *Furthering talk: Advances in the discursive therapies*. New York, Kluwer Academic/Plenum Publishers.

- Tamasese, K. (1998): 'O le faa'aloalo I le faa'aloalo' (In respect of) in *Dulwich Centre Journal*, 1. Dulwich Centre Publications. Adelaide: South Australia.
- Tamasese, K. (2001): Talking about culture and gender. In C. White (ed.): *Working with the stories of women's lives*. Adelaide, Australia, Dulwich Centre Publications, 15–22.
- Taylor, P. (2005): *The Carnegie Center Newsletter*, Dec 15, 2005.
- Tomm, K. (1985): Circular interviewing: A multifaceted clinical tool. In D. Campbell and R. Draper (eds.): *Applications in systemic therapy: The Milan approach*. London, Grune & Stratton.
- Tomm, K. (1987): Interventive interviewing: II. Reflexive questioning as a means to enable self healing. *Family Process*, 26, 167–183.
- Tomm, K. (1990): *Ethical postures in family therapy*. Paper presented at the annual meeting of the American Association for Marriage and Family Therapy. Philadelphia, PA.
- Tuhiwai Smith, L. (1999): *Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples*. London, Zed Books Ltd.
- Turner, V. (1969): *The ritual process: Structure and anti-structure*. Hawthorne, NY, Walter De Gruyter Publisher
- Turner, V. (1987): *The anthropology of performance*. New York, PAJ Publications.
- Tyler, S. (1978): *The Said and the Unsaid: Mind, Meaning, and Culture*. New York, Academic Press.
- Uzelman, S. (2005): Hard at work in the bamboo garden: Media activists and social movements. In A. Langlois and F. Dubois (eds.): *Autonomous media: Activating resistance and dissent*. Montreal, Quebec, Canada, Cumulus Press, 17–27.
- Vygotsky, L. (1978): *Mind and society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA, Harvard University Press
- Wackernagel, M. and W. Rees (1996): *Our ecological footprint: Reducing human impact on the Earth*. Gabriola Island, British Columbia, Canada, New Society Publishers.
- Wade, A. (1996): Resistance knowledges: Therapy with aboriginal persons who have experienced violence. In P. H. Stephenson, S. J. Elliott, L.T. Foster and J. Harris (eds.): *A persistent spirit: Towards understanding aboriginal health in British Columbia*. (Canadian Western Geographical Series, 31), 167–206.
- Wade, A. (1997): Small acts of living: Everyday resistance to violence and other forms of oppression. *Journal of Contemporary Family Therapy*, 19 (1), 23–40.
- Waldegrave, C. (1990): Just Therapy. *Dulwich Centre Newsletter*, 3, 5–8.
- Waldegrave, C. and Tamasese, K. (1993): Some central ideas in the 'Just Therapy' approach. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 14, 1–8.
- Waldegrave, C., Tuhaka, F. and Tamasese, K. (1996): *Family therapy and its implications for research and social policy*. Keynote address presented at the Therapeutic Conversations III International Conference on Narrative and Solution Focused Therapies, Denver, CO, June.
- Walker, L. (n. d.): Participatory action research. In R. Sinclair (ed.): *Aboriginal and Indigenous Social Work*. Retrieved November 21, 2008 from http://www.aboriginalsocialwork.ca/special_topics/par/index.htm.
- Weingarten, K. (2003): *Common shock: Witnessing violence every day*. New York, Penguin Group.

- Weingarten, K. (2004): Witnessing the effects of political violence in families: Mechanisms of intergenerational transmission and clinical interventions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 30, 45–60.
- Wendt, A. (1996): Tatauing the post-colonial body. *Span*, 42–43, 15–29.
- West, C. (1993): Preface. In Paulo Freire: *A critical Encounter*. P. McLaren and P. Leonard (eds.). London, Routledge.
- White, E. (1991): Between suspicion and hope: Paul Ricoeur's vital hermeneutic. *Journal of Literature and Theology*, 5, 311–321.
- White, M. and Epston, D. (1990): *Narrative means to therapeutic ends*. New York, W.W.Norton & Company.
- White, M. (1995): *Re-authoring lives: Interviews and essays*. Adelaide, Australia, Dulwich Center Publications.
- White, M. (1997): Definitional ceremony. In M. White (ed.): *Narratives of therapists' lives*. Adelaide, Australia, Dulwich Centre Publications, 93–114.
- White, M. (1999): Reflecting-team work as definitional ceremony revisited. *Gecko*, 2, 55–82.
- White, M. (2000a): Re-engaging with history: The absent but implicit. In M. White (ed.): *Re-Authoring Lives: Essays and Interviews*. Adelaide, Australia, Dulwich Centre Publications, 35–58.
- White, M. (2000b): *Reflections on Narrative practice: Essays and interviews*. Adelaide, Australia, Dulwich Centre Publications.
- White, M. (2004): Narrativepractice and exotic lives: Resurrecting diversity in everyday life. Adelaide Australia, Dulwich Centre Publications.
- White, M. (2007): *Maps of narrative practice*. New York, W. W. Norton & Company.
- Willett, J. (1964): *Brecht on theater*. New York, Hill and Wang.
- Vygotsky, L.S (1978): *Mind in Society*. Cambridge MA, Harvard University Press.
- Winter, D. D., Christie, D.J., Wagner, R. V. and Boston, L. B. (2001): Conclusion: Peace psychology for the twenty-first century. In D. Christie, R. Wagner and D. Winter (eds.): *Peace, conflict, and violence: Peace psychology for the 21st century*. Upper Saddle River, NJ, Prentice-Hall, 363–371.
- Wittgenstein, L. (1953): *Philosophical investigations*. Oxford, England, Blackwell.
- Worden, B. (2001): The Levellers in history and memory, c.1660–1960. In M. Mendle (ed.): *The Putney debates of 1647: The army, the levellers, and the English state*, Cambridge, England, Cambridge University Press, 256–282.
- World Commission on Environment and Development (1987): *Our Common Future*. New York, Oxford University Press.
- Xu, H. (2005): *The cultural approach to discourse*. London, Palgrave